

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

1797-1798 VİDİN KUŞATMASINDA SEFERBERLİK VE LOJİSTİK

Betül KARATAY

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

1797-1798 VİDİN KUŞATMASINDA SEFERBERLİK VE LOJİSTİK

Betül KARATAY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Betül Karatay tarafından hazırlanan "1797-1798 Vidin Kuşatmasında Seferberlik ve Lojistik" başlıklı bu çalışma, 10.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından "Yüksek Lisans Tezi" olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hamit Karasu (Başkan)

Prof. Dr. Fatih Yeşil (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Gezer (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

10/01/2023

Betül Karatay

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ile ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Fatih YEŞİL** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Betül KARATAY

TEŞEKKÜR

Elinizdeki çalışma, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca akademiye dair kurduğum hayallerin ilk meyvesidir. Yıllardır büyük bir aşk ve merakla okumalar yaptığım, beni her zaman kendisine hayran bırakan Askerî Tarihe, ummanda bir zerre kadar bile olsa katkıda bulunmuş olma düşüncesi paha biçilemez. Lisans yıllarımda bu alana ilgimin doğması, hiçbir zaman desteğini benden esirgememiş olan Doç. Dr. Serdar GENÇ hocamın sayesinde. Dolayısıyla kendisine bir ömür minnettarım. Yüksek lisansa geldiğimde ise en büyük şansım Prof. Dr. Fatih YEŞİL gibi bir hocayı tanımak oldu. Gerek ders döneminde gerekse tez döneminde ne zaman kapısını çalsam, her zaman bana bilgi ve desteğiyle yol gösterdi. Tez çalışmamda yüzlerce belgeyle başa çıkmanın ve eleştirel bir gözle analiz yapmanın inceliklerini kendisinden öğrendim. Tüm bunlar ve daha sayamadığım nice yardımı için kendisine sonsuz teşekkür borçlu olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca, tıpkı danışmanım gibi çalışmamı satır satır okuyarak nice gözden kaçan ayrıntıları fark etmemi ve konuya daha objektif bakabilmemi sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEZER ve Dr. Öğr. Üyesi Hamit KARASU hocalarıma teşekkür ederim.

Maddi ve manevi destekleriyle bu süreçte yalnız olmadığımı hissettiren anneme, babama, ağabeylerime ve arkadaşlarıma da teşekkür borçluyum. Çalışmalarımda karşılaştığım maddi zorlukların üstesinden gelebilmemde yardımcı olan TÜBİTAK'a sağlanmış olduğu burs için de müteşekkirim.

Betül KARATAY

Ankara/2023

ÖZET

KARATAY, Betül. *1797-1798 Vidin Kuşatmasında Seferberlik ve Lojistik*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Rumelisinde nüfuzu gittikçe artan ayanların önde gelenlerinden birisi Vidinli Pazvantoğlu Osman Paşa'dır. Pazvantoğlu, 1787-1792 harbinde Avusturyalılara karşı yararlılıklar gösterdiği için merkezi hükümet tarafından kendisine babasından kalan mirasın bir kısmı geri verilmiştir. Pazvantoğlu Osman'ın Vidin'de otoritesini inşa süreci böylece başlamıştır. Dönemin diğer ayanlarının izlediği yollarla nüfuz sahasını genişleterek bölgedeki başıboş eşkıya gruplarından ve merkeze muhalif yeniçerilerden ordusunu oluşturmuştur. Kendi mali ve siyasi kaynaklarına zarar verdiği için Sultan III. Selim'in merkezileşmeyi öngören Nizam-ı Cedid uygulamalarına karşı çıkmıştır. Zamanla kazandığı kuvvet, onu hem Osmanlı hükümeti hem de bölgedeki diğer rakipleri için bir tehdit haline getirmiştir. İlerleyen süreçte Vidin ve civarındaki yayılmacı faaliyetleri merkezi otoriteye karşı açıkça isyan hareketine dönüşmüştür. Başlarda kendisine her ne kadar hoşgörüyü yaklaşılsa da 1797 yılının sonlarında bu durum değişmiş, Osmanlı Devleti'nin bir ayanı kontrol altına almak adına giriştiği en kapsamlı harekât olan Vidin kuşatması tertip edilmiştir. Kuşatma için yalnızca Serasker Küçük Hüseyin Paşa'nın emrindeki kuvvetler gönderilmemiş, aynı zamanda Balkanlar'dan ve Anadolu'dan pek çok ayan Vidin ordusu için seferber edilmiştir. Kuşatma ordusunda bulunan ayanların her biri, tıpkı Pazvantoğlu Osman gibi kendi bölgelerinde nüfuzlarını inşa ederek servet biriktirmiş kişilerdi. Ancak ayanlar Vidin'de topyekün hareket edememiş, bir süre sonra da yavaş yavaş muharebe meydanını terk etmişlerdir. Yapılan onca hazırlığa ve toplanan kalabalık orduya rağmen Vidin kuşatması Osmanlı hükümeti açısından büyük bir başarısızlıkla neticelenmiştir. Vidin kuşatmasından sonraki süreçte ise Vidin tamamen Pazvantoğlu'nun kontrolüne girmiş ve Pazvantoğlu'nun halk nezdindeki itibarı daha da artmıştır. Ayrıca, Osmanlı hükümetinin Vidin'deki başarısızlığı diğer ayanların merkezi hükümete karşı muhalefetlerinin bariz bir biçimde artmasında etkili olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Pazvantoğlu Osman, Vidin, Kuşatma, Seferberlik, Ordu

ABSTRACT

KARATAY, Betül. *Mobilization and Logistics in the Siege of Vidin 1797-1798*, Master Thesis, Ankara, 2023.

At the end of the 18th century, one of the leading notables whose influence was increasing in Ottoman Rumelia was Pazvantoğlu Osman Pasha from Vidin. Because Pazvantoğlu was useful against the Austrians in the war of 1787-1792, some of his father's inheritance was given back to him by the central government. Thus began the process of establishing Pazvantoğlu Osman's authority in Vidin. By expanding his sphere of influence in the ways followed by other notables of the period, he formed his army from stray bandits in the region and janissaries opposed to the center. Sultan III, for harming his own financial and political resources. He opposed the Nizam-ı Cedid practices of Selim, which envisaged centralization. The power he gained over time made him a threat to both the Ottoman government and other rivals in the region. In the following process, the expansionist activities in and around Vidin turned into an open rebellion against the central authority. Although he was treated with tolerance in the beginning, this situation changed at the end of 1797, and the siege of Vidin, the most comprehensive operation that the Ottoman Empire attempted to control a notable, was organized. Not only the forces under the command of Serasker Küçük Hüseyin Pasha were sent for the siege, but also many notables from the Balkans and Anatolia were mobilized for the Vidin army. Each of the notables in the siege army, like Pazvantoğlu Osman, had accumulated wealth by building their influence in their own regions. However, the notables could not move in all in Vidin, and after a while they gradually left the battlefield. Despite all the preparations and the crowded army gathered, the siege of Vidin resulted in a great failure for the Ottoman government. In the process after the siege of Vidin, Vidin came under Pazvantoğlu's control and Pazvantoğlu's reputation in the eyes of the public increased even more. In addition, the failure of the Ottoman government in Vidin was effective in increasing the opposition of the other notables to the central government.

Keywords: Pazvantoğlu Osman, Vidin, Siege, Mobilization, Army

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	II
ETİK BEYAN.....	III
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
HARİTALAR DİZİNİ.....	IX
TABLolar DİZİNİ.....	IX
GRAFİKLER DİZİNİ.....	IX
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: AYANLAR, OSMANLI ORDUSU VE PARALI ASKERLER	4
1.1. AYANLIK KAVRAMI, AYANLARIN YÜKSELİŞİ VE PARALI ASKERLER	4
1.2. XVIII. YÜZYILDA AYANLARIN MERKEZİ HÜKÜMETLE İLE İLİŞKİLERİ	14
1.2.1. XVIII. Yüzyılın Önde Gelen Ayanları ve Merkezi Hükümetle İlişkileri	14
1.2.2. Merkezi Hükümetin Ayanlara Karşı İzlediği Politikalar	28
1.3. XVIII. YÜZYILDA AYANLARIN KENDİ ARALARINDAKİ İLİŞKİLERİ	37
2. BÖLÜM: VİDİN KUŞATMASI (1797-1798)	45
2.1. PAZVANTOĞLU OSMAN VE İSYANI	45
2.1.1. Pazvantoğlu Osman ve Ailesi	45
2.1.2. Ayanlığa Yükselişi ve Gücünü Genişletmesi (1791-1795)	46
2.1.3. İsyanı ve Merkezi Hükümetle İlişkileri (1795-1797)	50
2.2. KUŞATMA ÖNCESİ VİDİN	62
2.2.1. XVIII. Yüzyıl sonlarında Vidin’de Osmanlı Garnizonu ve Vidin Kalesi	62
2.2.2. XVIII. Yüzyıl Sonlarında Pazvantoğlu Osman’ın Vidin Halkıyla İlişkileri ve Vidin’deki Kuvvetleri	65
2.3. VİDİN KUŞATMASI (1797-1798).....	72
2.3.1. Valilere Sefer Emirlerinin Gönderilmesi	72

2.3.2. Vidin Halkının Uyarılması.....	75
2.3.3. Asker İstihdamı- Ordunun Toplanması	77
2.3.3.1. Doğrudan Devlet Tarafından İstihdam Edilenler.....	78
2.3.3.1.1. Tımar Tasarruf Edenler Tarafından İstihdam Edilenler	78
2.3.3.1.2. Merkezden Gönderilen Memurlar Aracılığıyla İstihdam Edilenler ..	79
2.3.3.2. Bölge İleri Gelenleri Tarafından İstihdam Edilenler	80
2.3.3.3. Geri Hizmet Grupları	94
2.3.3.4. Ordunun Toplanması.....	96
2.3.4. Seferin Lojistik Hazırlıkları	97
2.3.4.1. İntikal Hazırlıkları.....	97
2.3.4.3. İaşe Temini, Depolanması ve Ordunun Beslenmesi	105
2.3.4.3.1. İaşe Temini ve Depolanması	105
2.3.4.3.2. Ordunun Beslenmesi	113
2.3.4.4. Silah ve Mühimmat Temini	116
2.3.5. Vidin'e İntikal ve Kalenin Kuşatılmasına Yönelik İlk Hamleler	121
2.3.6. Kuşatma Esnasında Gelişen Olaylar.....	126
2.3.7. Sefer Masrafları	136
2.3.7.1. Asker Maaşları	142
2.3.7.2. İaşe Masrafları.....	148
2.3.7.3. Diğer Masraflar	150
2.3.7.4. Nakliye Masrafları	153
2.3.7.5. Silah ve Mühimmat Masrafları	156
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	164
EK 1: ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU.....	175
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU.....	177

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Sefer Emirlerine Göre Vidin Kuşatmasının Planı.....	74
Harita 2. Vidin Kuşatmasının Sefer Güzergâhı.....	123

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Çavuşlar Kethüdasının Takdim Ettiği Deftere Göre Edirne’de Hazır Bulunacak Olan Ayan ve Ağaların Listesi.....	87
--	----

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Vidin Kuşatması İçin Toplanan Askerlerin Rumeli ve Anadolu’daki Dağılımı.....	92
Grafik 2. Vidin Kuşatması İçin İstihdam edilen Askerlerin Merkez-Taşra Arası Dağılımı.....	93
Grafik 3. Hesap Defterlerine Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Harcamalar	135
Grafik 4. Aylara Göre Serasker Hüseyin Paşa Tarafından Yapılan Harcamalar.....	136
Grafik 5. Aylara Göre Serasker Hüseyin Paşa’nın Ordu Defterdarı Osman Ağa Tarafından Yapılan Harcamalar.....	138
Grafik 6. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan İaşe Masrafları	146
Grafik 7. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Nakliye Masrafları.....	152
Grafik 8. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Silah ve Mühimmat Masrafları.....	154
Grafik 9. Vidin Kuşatması İçin Yapılan Tüm Masrafların Dağılımı.....	156

GİRİŞ

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nin taşradaki otoritesinin giderek azalmasına paralel olarak her biri kendi bölgesinde bir hanedan gibi varlığını sürdüren ayanlar güç kazanmıştı. Dini, sosyal ve ekonomik bakımdan toplumda önde gelen ayanlar eyalet idaresinde sivrilmeye başlamıştı. Bu konumları dolayısıyla Osmanlı Devleti için büyük önem taşıyan ayanlar bir taraftan Osmanlı ordusunun savaş organizasyonunda önemli bir rol üstlenirken diğer taraftan da yerel itaatin tesisinde kullanılıyorlardı.

XVIII. yüzyıl Rumelisi, ayanlıkla beraber çok sayıda eşkıyanın ve paralı asker çetelerinin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Pek çoğu yerel eşraf yani ayanların kapılarında bulunan ya da onlardan destek gören eşkıya çeteleri özellikle yüzyılın sonlarında, dönemin deyimiyle *dağlı eşkıyasına* dönüşmüş ve faaliyetlerini gittikçe arttırarak nüfuz sahalarını Tuna ve Balkan sıradağlarıyla Meriç Nehri'ne kadar genişletmeye muvaffak olmuşlardı. Dağlı isyanlarının bütün Rumeli'ye yayılarak devlet için bu denli ciddi bir problem haline gelmesinde, Vidin ile Sofya arasındaki topraklara hâkim olan Vidinli Pazvantoğlu Osman Paşa'nın etkisi büyüktü.

Pazvantoğlu Osman, Vidin'in en tanınmış ayanlarından Ömer Pazvand'ın oğludur. Ailesinin kökeni Bosna'ya dayanmaktadır. Babası Ömer Ağa, devlet için tehdit oluşturabilecek zenginliği ve başına buyruk hareketlerinden dolayı idam edilmişti. Pazvantoğlu Osman ise Arnavutluk'a sığınarak burada bir müddet eşkıya hayatı sürdü. Daha sonra 1787-1792 harbinde Avusturya'ya karşı başarılı hizmetlerden dolayı babasından kalan mirasın bir kısmı kendisine verildi. Böylece Vidin ve çevresinde nüfuz sahasını inşa etmeye başladı. Bununla yetinmeyen Pazvantoğlu Osman, zamanla *Kırcalı* diye adlandırılan kalabalık ve başıboş eşkıya topluluğunu etrafında toplayarak kendi kişisel milis gücünü oluşturdu. Sahip olduğu askeri güçle, İstanbul'dan Vidin'e gönderilen paşalarla ters düşerek bölgedeki eşkıyayı kışkırtmaya ve emrindeki kuvvetlerin sayısını arttırmaya devam etti. Vidin zaman içerisinde, bölgede dolaşan tüm işsiz paralı asker-eşkıya takımının ve yenilik karşıtlarının toplandığı ortak bir merkez haline geldi. Osman Bey bu sayede zamanla Vidin-Sofya arasındaki bölgeyi hâkimiyeti altına aldı. Sultan III. Selim'in Nizâm-ı Cedîd uygulamalarına ve yeni vergilere karşı

çıkarak 1795'te isyan etti. Pazvantoğlu, bölgedeki tek otorite olmak istediği için merkezileşmeyi ve merkeziyetçi tüm uygulamaları reddediyordu. Komşusu olduğu rakip ayanların nüfuz sahalarına doğru yayılmaktan ve bunun için paralı asker çetelerini kullanmaktan geri durmadı. 1797'de Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Sofya ve Niş şehirlerine hâkim duruma geldi, Belgrad ve Eflak'a akınlarmı devam ettirdi. Bu noktaya gelene kadar, eşkıya tedibi ve bilhassa Pazvantoğlu Osman'ın itaate alınması için bölgeye İstanbul'dan gönderilen devlet görevlileri net bir sonuç elde edememişlerdir. Bu süreçte hükümet tarafından birkaç kez asi ilan edilip idam fermanı çıkarılmışsa da Vidin ahalisinin ortak talebiyle affedilmiştir. Ancak Kasım 1797'de durumun ciddiyeti daha da artmıştı. Pazvantoğlu tekrar âsi ilan edilerek idamı için fetva verilmiş, aynı zamanda karadan ve nehirden bir kuşatma harekâtı tertip edilmiştir.

Osmanlı hükümeti, Kasım 1797'de Pazvantoğlu Osman'ı ve beraberindeki asi topluluğunu itaat altına almak amacıyla düşman bir devletle savaşa girilecekmiş gibi geniş kapsamlı bir seferberlik harekâtı başlattı. Bu kapsamda pek çok ayan ve valiye fermanlar gönderilerek Serasker tayin edilen Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın ordusuna katılmaları emredildi. Aralık 1797'nin başlarında Çapanoğlu Süleyman, Karaosmanoğlu Hüseyin, Tirsiniklioğlu İsmail, Tepedelenli Ali, Yılıkoğlu Süleyman gibi pek çok güçlü ayan Vidin ordusuna katılmak üzere seferber edildi. Ana ordunun Vidin'e intikalinden önce Anadolu Beylerbeyi Seyyid Alo Paşa Eflak ve Kalafat'a memur edildi. Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa Bosna üzerinden, esas kuvvetler ise Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa kumandasında Vidin'e sevk edildi. Ayrıca Tuna üzerinden de bir ince donanma harekât için hazırlandı. Bölgeye önden gönderilen Alo Paşa 31 Mart 1798'de Vidin ile Kalafat arasındaki kalenin zaptına başladı. Serasker Hüseyin Paşa'nın emrindeki ana ordu ise 10 Nisan 1798'de yola çıkarak 22 Mayıs'ta bölgeye intikal etmiş, böylece Vidin Kuşatması başlamıştır. 27 Aralık 1798'de de Serasker Hüseyin Paşa'nın Rahova'dan ayrılmasıyla kuşatma sona ermiştir. Bölgede merkezi otoriteyi yeniden tesis etmeye yönelik olarak gerçekleştirilen söz konusu harekât ve bu kapsamda alınan tedbirlerin ortaya konması araştırma konumuzun temelini oluşturacaktır. Bu kadar büyük bir harekâta Pazvantoğlu'nun ve Vidin'in nasıl karşı koyabildiği ve harekâtın Osmanlı hükümeti açısından neden ciddi bir başarısızlıkla sonuçlandığı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda Osmanlı arşiv belgeleri temel alınarak araştırılan Vidin kuşatmasının

organizasyon ve lojistiği, dönem yazarlarının aktardığı bilgilerle desteklenecektir. Bunu yaparken, XVIII. yüzyıl sonlarının siyasi atmosferinin belirleyici aktörleri olan ayanlar, ayan orduları ve paralı askerler ekseninde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu şekilde, XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı merkezi hükümeti için ayan tehdidinin ulaştığı boyutların ortaya konması planlanmaktadır.

1. BÖLÜM: AYANLAR, OSMANLI ORDUSU VE PARALI ASKERLER

1.1. AYANLIK KAVRAMI, AYANLARIN YÜKSELİŞİ VE PARALI ASKERLER

Ayan kelimesi, Arapça “göz” anlamına gelen “ayn” kelimesinin çoğuludur. Terim olarak bir şehrin ileri gelenleri, taşra seçkinleri veya bir devrin ileri gelenleri gibi anlamları ifade etmektedir.¹ Ayan kelimesi genel olarak kethüda yerleri ve yeniçeri serdarları gibi kapıkulu mensuplarını;² zengin tüccarlar, yaşlı esnaflar, zahireci, kuyumcu, sarraf, bezzaz gibi önde gelen esnafları ve ulema, imam gibi din görevlileri ile bazı ünlü tarikat şeyhlerini içine almıştır.³ Bu konumlarından dolayı ayanlar yerel halk ile devlet arasında bir köprü vazifesi görerek hem devletin emirlerini halka anlatmak hem de halkın istek ve şikayetlerini devlete iletmek gibi önemli işlevlere sahiplerdir. Bunların dışında şehrin korunması, adaletin sağlanması, ekonomik hayatın düzenlenmesi, buldukları bölgelerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması, bazı vergilerin tahsil zamanlarının belirlenmesi ve tevzi edilmesi, başkente zahire tedariki gibi konularda ayanlar ön planda yer almışlardır.⁴

XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıldan itibaren dönemin değişen ekonomik ve sosyal şartları ile ayanların zenginlik ve nüfuzları artmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan uzun ve maliyetli savaşlar, bazı idari sorunları ve toprak sistemindeki değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ayanların servet biriktirerek nüfuz kazanmalarına yol açan en büyük sebep, önceleri askeri ve idari hizmet karşılığında memurlara verilen tımar topraklarının mukataa denilen birimlere dönüştürülmesidir.⁵ Bu sebeple ayanların yükselişinde ilk olarak toprak sisteminin geçirdiği dönüşümleri dikkate almak gereklidir.

¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü c. 1*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 120; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Leventler*. İstanbul: Çelikkilt Matbaası, 1965, s. 317.

² Askeri zümreye mensup bazı kişilerin ayan olmasıyla ilgili bkz. Halil İncalcık, “Centralization and Decentralization In Ottoman Administration” *Studies In Eighteenth century Islamic History*, 1977, s. 40.

³ Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve A'yan Üzerine Bazı Bilgiler” *Osmanlı Araştırmaları III*, 1982, s. 106; Özcan Mert, “Âyan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, S. 195-198.

⁴ Ergenç, a.g.m., s. 110-112; Özcan, Âyan, s. 195-198; İncalcık, a.g.m., s. 43-44.

⁵ Canay Şahin, *The Rise and Fall of an Ayân Family In Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizâdes (1737-1808)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2003, s. 11.

XVII. yüzyılda çeşitli cephelerde yapılan uzun savaşlar, ateşli silahların yayılmasıyla beraber nüfusu artan merkezi orduda muvazzaf askerlerin maaşlarının ödenmesi, yeniden yapılanma faaliyetlerinin finanse edilmesi gibi bazı sebepler Osmanlı maliyesine fazlasıyla yük olurken nakit ihtiyacını artırmıştır. Bu sebeple yüzyılın başlarından itibaren tımar sisteminin yerini iltizam sistemi almaya başlamıştır.⁶ İltizam sistemi, devletin mukataa birimlerini vergilendirmeyi çoğunlukla müzayede ile belirlenen mültezimlere, bir kısmı peşin olarak ödenmek üzere yıllık bedel karşılığında devretmesidir.⁷ Aslında iltizam sistemi, önceki dönemlerde daha dar kapsamlı bir şekilde uygulanmaktaydı. Fakat XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl boyunca yaygın bir vergi toplama biçimi haline gelmiştir.⁸ Zira bu dönemden itibaren merkezi hazinenin özellikle askeri ve mali ihtiyaçları karşılama kapasitesi oldukça kısıtlı hale gelmişti. Üst üste biriken yüksek maliyetli ihtiyaçlar daha fazla nakit paranın merkeze aktarılmasını zorunlu kılmıştı. İltizam sistemiyle yeterli nakit ihtiyacı karşılanamayınca, 1695'te mukaataların hayat boyu iltizam olarak verilmesini ifade eden malikane sistemi ortaya çıkmıştır. Ancak malikane sisteminden elde edilen gelirler de hazine için yeterli gelmeyince sistem daha da genişletilmiştir.⁹ Daha önceleri askeri sınıf mensuplarına tahsis edilmiş olan dirlikler de hazineye ait mukataalara dahil edilmiştir.¹⁰ Yani has, zeamet ve tımar dirliklerinden elde edilen gelirler giderek merkezi hazinenin gelirleri arasına katılmıştır. Yavuz Cezar, dirliklerin mukataalaşma sürecinde özellikle beylerbeyi haslarının mukataalaşmasının ayrı bir öneme sahip olduğunu söylemektedir. Çünkü bunlar Osmanlı askeri sisteminin belkemiğini oluşturmaktaydı.¹¹ İleride de anlatılacağı üzere, tımarlar aynı zamanda idari ve askeri birimler oldukları için, toprak sistemindeki değişiklikler askeri yapının da değişmesini beraberinde getirmiştir.¹²

⁶ Nagehan Üstündağ, *Power Politics In The Ottoman Balkan Provinces: A Case Study Of Pazvandoğlu Osman*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2006, s. 19.

⁷ Mehmet Genç, "İltizam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. XXII, s. 154-158.

⁸ Şahin, *a.g.e.*, s. 11.

⁹ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986, s. 141.

¹⁰ Bruce McGowan, "Ayanlar Çağı, 1699-1812." Halil İnalçık, Donald Quartaert. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006, s. 784; İnalçık, *a.g.m.*, s. 28.

¹¹ Y. Cezar, *a.g.e.*, s. 35.

¹² Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016, s. 21.

İltizam sisteminin genişletilmesi ile birlikte taşra idaresinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Merkezden taşraya atanan valilerin ve sancakbeylerinin ekonomik durumları kötüleşmeye ve bölgedeki nüfuzları giderek azalmaya başlamıştır.¹³ Çünkü has, zeamet ve tımarların mukataalaştırılması ve ardından malikaneye dönüştürülmesi, vezirlerin tasarruf ettikleri bölgeleri kaybetmeleriyle bu gelir kaynaklarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da vezirler kapı halklarını beslemekte güçlük yaşamaya başlamışlardır.¹⁴ Buna karşılık, iltizamların çoğunu satın alan ayanlar, vergi gelirlerini kademeli olarak kişisel gelirlerine dönüştürerek zenginliklerini artırmaya başlamıştır.¹⁵ Pek çok bölgede han, hamam özellikle de çiftlikler edinerek servetlerini artırmışlardır.¹⁶ XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ayanlar arazileri özel mülkleri haline getirmek için daha da ileri gitmiş, köylülerden çiftliklerin tapularını almaya başlamışlardır.¹⁷ Bu dönemden itibaren yerel ileri gelenlerin ellerinde özel mülk olarak yüzlerce tarım birimi bulunmaya başlamıştır.¹⁸ Bununla beraber, mukataalar aracılığıyla kontrol edilen devlet gelirlerinin toplanması işi mültezim, voyvoda ve muhassıl gibi vergi toplayıcı görevlilere satılmaya başlanmıştır.¹⁹ Bunun sonucunda geniş topraklar bu kişilerin ellerine geçmeye başlamış, bu da vergi toplayıcılık üzerinden ayanların zenginleşmesine yol açmıştır.²⁰ Daha sonra muhassıllar, vergileri toplamaları ve idari işleri yürütmeleri için yerel mütesellimleri, vekilleri olarak görev yerlerine göndermeye başlamışlardır. Zaman içerisinde bu kişiler yerel ileri gelenler olarak bölgeyi daha iyi tanıdıkları ve daha iyi maddi imkanlara sahip oldukları için vali ve sancakbeyi gibi resmi devlet memurlarından daha güçlü ve zengin hale gelmişlerdir. Ayrıca, merkezden atanan vezirlerin yerleri sık sık değişirken, bu yerel eşrafın bölgedeki konumu gittikçe güçlenerek kalıcı hale gelmiştir.²¹

¹³ Üstündağ, *Power*, s. 21.

¹⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁵ Deena R. Sadat, "Rumeli Ayanları: The Eighteenth Century." *Journal Of Modern History* 1972, s. 348.

¹⁶ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 1963, s. 51; İncalcık, *a.g.m.*, s. 41.

¹⁷ Deena Sadat, XVIII. yüzyıl sonlarında ayan ve çiftlik terimlerinin asıl anlamlarını yitirerek yeni bir bağlamın oluştuğunu söylemektedir. Sadat, Rumeli, s. 349.

¹⁸ Ali Yaycıoğlu, *Partners Of The Empire The Crisis Of The Ottoman Order In The Age Of Revolutions*. California: Stanford University Press, 2016, s. 95-96.

¹⁹ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 29.

²⁰ İncalcık, *a.g.m.*, s. 28.

²¹ Üstündağ, *Power*, s. 22; McGowan, *a.g.m.*, s.782; İncalcık, *a.g.m.*, s. 41.

Dönemin değişen savaş koşulları da bu kişilerin bölgelerinde kalıcı bir güç elde etmelerine katkıda bulunmuştur. Savaşlar artık eskisi gibi ruz-ı hızır ve ruz-ı kasım arasına sıkışmaktan ziyade çok daha uzun bir sürece yayılmaya başladığından, vezirler de cephelerde daha uzun süre bulunmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple kendileri muharebe sahasındayken işlerin idaresi için bazı kişileri vekilleri olarak atamışlardır. Zamanla bu uygulama yaygın bir şekilde yerleşmiştir.²² Subaşı veya voyvoda adı verilen bu kişiler buyuruldu ile göreve gelmiştir. Daha sonra mütesellim adını alan bu vekiller, vezirler görev yerlerinde ikamet edemedikleri için bölgede daha da önem kazanmaya başlamışlardır. Bölgeyi asli idarecilerden daha iyi tanıdıkları için genellikle yerel ayanlar bu göreve getirilmiştir. Bunların dışında, yukarıda da değindiğimiz üzere resmi devlet görevlilerinin maddi darlığa düşmeleri sebebiyle taşrada yeni bir dizi vergi uygulamaya konmuştur.²³ Bu vergilerin doğru bir şekilde toplanması işi de yine yerel ileri gelenlere havale edilmiştir.²⁴ Tüm bu saydığımız değişiklikler sonucunda eyaletlerin, sancak ve kazaların bu mültezim ve mütesellimlere teslim edilmesi XVII. yüzyılda yaygın bir uygulama olmuş, ilerleyen zamanlarda ise gittikçe kalıcı hale gelmiştir.²⁵ Yani, bu taşralı iktidar sahipleri zamanla “...merkezi olarak atanan yöneticiler olarak değil, çoğu zaman yönetim işinde yer alan kâr amaçlı girişimciler olarak vergi tahsilatından kamu maliyesinin yönetimine kadar çeşitli faaliyetleri yoluyla servet biriktirdiler.”²⁶

XVIII. yüzyıl başlarında mukataaların mültezimlere malikane olarak verilmesine karar verilmesi, ayanların iltizam sistemine dahil olmalarını daha kolay hale getirmiş ve böylece malikane sahibi ayanların sayısı gittikçe artmıştır.²⁷ Malikane sistemi sayesinde ayanlar merkezi hükümetin yerel vergi toplayıcıları olarak ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmişlerdir.²⁸ Hayat boyu mültezim olma hakkını kazanmaları onların askeri ve mali meselelerde daha fazla sorumluluk almasına, dolayısıyla idari mekanizmadaki siyasi

²² İncalcık, a.g.m., s. 30.

²³ Büyük kapı halklarının beslenmesini kurumsallaştırmak ve dolayısıyla vezirlerin durumunu rahatlatmak için, imdadiye-i hazariye ve mübaşiriye gibi vergiler tesis edilmiştir. Ancak bunlar da geçici çözümler olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (çev. Zeynep Altok): Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 176; Yeşil, a.g.e., s. 6-7.

²⁴ İncalcık, a.g.m., s. 35.

²⁵ McGowan, a.g.m., s. 782-784.

²⁶ Yayıcıoğlu, *Partners*, s. 45.

²⁷ McGowan, a.g.m., s. 785; Akdağ, a.g.m., s. 51.

²⁸ Kadir Üstün, *The New Order And Its Enemies: Opposition To Military Reform In The Ottoman Empire 1789-1807*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) New York: Columbia University, 2013, s. 195.

ağırlıklarının artmasına sebep olmuştur.²⁹ İltizam sisteminin bu kadar yayılması ile vergi toplama işinin önem kazanması, merkezi hükümet için taşrada ayanların yardımını vazgeçilmez hale getirmiştir. Ayrıca, önce kapıcıbaşı, ağa, bey ve XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren vali ve sancakbeyi gibi resmi unvanlar elde etmeleri, güçlerinin doruk noktasına ulaşmasının yolunu açmıştır.³⁰ Böylece ayanlar askeri sınıfın üst kademelerine ulaşmıştır. İncalcık bu durumu *padişahın otoritesinin doğrudan delegasyonu* şeklinde tanımlamaktadır.³¹ Bununla birlikte kaza ayanı olmak, yerel ileri gelenler arasında amansız mücadeleleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü, bu mevki mütesellimlik ve voyvodalığı, dolayısıyla da mukataa ve iltizam elde etmenin bir basamağı haline gelmişti.³² Ayanlar XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca arpalık, mütesellimlik, voyvodalık gibi makamları elde etmeleri ve ömür boyu iltizam sahibi olmaları sayesinde, hem yerel yönetim üzerinde nüfuz elde etmiş hem de servet biriktirebilmişlerdir.³³

Mustafa Akdağ'ın deyimiyle bu *ayan-valiler*, maiyetlerinde topladıkları askerlerle sefere katılmak gibi önemli vazifeler ifa etmişlerdir. Özellikle ele aldığımız dönem olan XVIII. yüzyılda asker sürücülüğü yapmak ve nefer tahrir etmek üzerinden pek çok ayan mali ve siyasi anlamda fazlasıyla güç kazanmıştır.³⁴ Rumeli ayanları bu işlerde gösterdikleri başarılarla tekelleşmeye başlarken, Anadolu ayanları daha geride kalmışlardır.³⁵ Bir sonraki bölümde ayanların devlete asker yardımları detaylarıyla anlatılacaktır. Burada ise, ayanların zenginleşmelerine paralel olarak kapılarında istihdam ettikleri paralı askerlerden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü çalışmamızın temel paradigmalarından biri olan paralı askerler, bu yüzyılda pek çok alanda etkisini hissettirmiş ve merkez-taşra arası ilişkilerin önemli bir faktörü olmuştur. Bu bağlamda artık sipahinin önemini yitirmesi,

²⁹ Ariel Salzman, bu konuda İncalcık'ın tespitlerine katılarak, XVIII. yüzyılda taşrada malikane açık arttırmalarının başlamasının ayanların siyasi bir aktör haline gelmelerine sebep olduğunu düşünmektedir. bkz., Ariel Salzman, "İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Ayanlar.", *Osmanlı Ansiklopedisi Cilt III*, 1999, s. 231.

³⁰ Akdağ, a.g.m., s. 51; Şahin, a.g.e., s. 21-22; Yayıoğlu, *Partners*, s. 28.

³¹ İncalcık, a.g.m., s. 40.

³² İncalcık, a.g.m., s. 46-47.

³³ Üstün, a.g.e., s. 196.

³⁴ Hamit Karasu, *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ayanların Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 63, 73-74.

³⁵ Fatih Yeşil bu durumu, Rumeli'de birkaç yüzyıl boyunca devam eden savaflara karşılık doğu sınırının daha sakin kalmış olmasına ve ekonomik şartların farklılığına bağlamaktadır. Yeşil, a.g.e., s. 18.

vezirlerin yerini ayanların almaya başlaması, ayanların kendi kapılarını ve ordularını oluşturmaları ve ayan ordularının kritik bir önem kazanması süreci incelenmeye değerdir.

Ayan-valiler, XVIII. yüzyıl boyunca maiyetlerinde paralı askerleri istihdam etmiştir.³⁶ Paralı askerler³⁷ dönemin değişen askeri koşulları gereği hem ayan ordularının hem de merkezi ordunun belkemiğini oluşturmaya başlamıştı. Bu süreç, yukarıda bahsettiğimiz toprak sistemindeki değişikliklerin, yani tımar sisteminin tasfiyesi ile eş zamanlı olarak tımarlı sipahilerin önemini yitirmesiyle ilişkilidir. Şöyle ki, tımar dirliklerinin artık sipahiler tarafından tasarruf edilmekten çıkıp *havass-ı hümayuna* dahil edilmesiyle, tımar sisteminin askeri yönü olan tımarlı sipahilerin sayısı gittikçe azalmaya başlamıştır. Mustafa Cezar, XVI. yüzyılın ikinci yarısında tımarlı sipahilerin sayısının 7-8 bine kadar düştüğünü söylemektedir.³⁸ İncelediğimiz dönem olan XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise tımarlı sipahilerin seferberliğinde çok daha büyük sorunlar yaşanmaktaydı.³⁹ Bununla beraber önceki yüzyıla göre muharebe usullerinde yaşanan ciddi değişimler de bu askeri grubu derinden etkilemiştir. Osmanlı Devleti artık gittikçe artan bir oranda tüfek kullanan piyade neferlerine ihtiyaç duymaktaydı. Ateşli silahları etkin bir şekilde kullanan Avrupa ordularına karşı sipahiler muharebe alanında oldukça başarısız olmaya başlamıştır.⁴⁰ Bu sebeple Osmanlı ordusunda sipahilerin yerini artık ücretli askerler doldurmaya başlamıştır.⁴¹ Sipahiler muharebe sahasının dışında aynı zamanda iç güvenlikten de sorumlu oldukları için, sipahilerin tasfiyesi beraberinde iç güvenlik sorunlarını da getirmiştir.⁴² Anadolu ve Balkanların kırsal bölgelerinde sayıları çok fazla olan asker kaçakları köy ve kasabalara saldırılar düzenlemekteydi. Robert Zens'e göre 1683-1699 Habsburg savaşı taşra yaşamında bir dönüm noktasıydı. Çünkü bu savaştan sonra terhis edilen askerler ve asker kaçakları, taşrada büyük bir iç güvenlik sorunu yaratmıştı. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin taşrada istikrarı sağlamak ve otoritesini uygulayabilmek için

³⁶ Yayıoğlu, *Partners*, s. 27.

³⁷ Paralı askerlerin etnik ve sosyo-ekonomik köken bakımından kapıkulu askerlerinden farklarının olmamasına dair bkz. Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2017, s. 171.

³⁸ M. Cezar, *Osmanlı*, s. 168.

³⁹ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç* (çev. M. Fatih Çalışır) İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 252.

⁴⁰ Barkey, *a.g.e.*, s. 63, 177.

⁴¹ Yayıoğlu, *Partners*, s. 31.

⁴² Yeşil, *a.g.e.*, s. 13.

etkili bir güce ihtiyacı vardı.⁴³ Artık valilik makamlarına atanıyor olmaları ve dolayısıyla sancak ve eyaletlerin idaresinde söz sahibi hale gelmeleri, iç güvenlik problemiyle ayanların arasındaki ilişkiye doğrudan referans vermektedir. Merkezi hükümet ayanlardan; halkın eşkıyadan korunması, sefer zamanında asker toplamaları ve toplanan askerleri cepheye sevk etmeleri gibi işlerde faydalanmıştır.⁴⁴ Bu durum da ayanların buldukları bölgede güvenliği sağlayarak yerel halk ile bağ kurmasına ve iktidarlarını pekiştirmesine yaramıştır. Nitekim *kapısız levend*⁴⁵ ismiyle maruf işsiz paralı askerlerin eşkıyalık yapmalarından mustarip olan ahali, merkezi hükümetten sık sık eşkıyalara karşı bölgeyi koruması için komşu bir ayanın görevlendirilmesini talep etmekteydi. Merkezi hükümetin bunu mecburi olarak kabul etmesi, taşradaki otoritesini ciddi anlamda sarsarken ayanın prestijini son derece artırmaktaydı. Taşra güvenliğini sağlamaları onlara kapıcıbaşılık veya mir-i miranlık gibi resmi ünvanlar kazandırmaktaydı.⁴⁶ Ayanlar bu dönemde zaten kendi kapılarında uzun zamandır paralı asker beslemekteydiler.⁴⁷

Ayanların kendi kapı halklarını oluşturmaları, ayanlığın yükselişinde önemli bir basamak oluşturmuştu.⁴⁸ Nitekim vüzera kapılarından farklı olarak ayanlar elde ettikleri gelirler sayesinde kapı halklarını çağın son ürünü silahlarla teçhiz edebilme imkanına sahipti. Hatta meşhur ayanlar yanlarında bulunan Avrupalı memurlar aracılığıyla teknolojik gelişmelerden haberdar olmaktadır.⁴⁹ Büyük ayan kapılarında *sekban* veya *levend*⁵⁰ olarak adlandırılan paralı askerler, Arnavut sekbanlar ve Rum *martoloslar* istihdam edilmiştir.⁵¹ Merkezi hükümet, tımarlı sipahi gücünü yitirdikçe hazineden belli bir ücretle

⁴³ Robert Zens, *The Ayanlık And Pasvanoglu Osman Pasa Of Vidin In The Age Of Ottoman Social Change 1791-1815*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Madison: University Of Wisconsin-Madison, 2004, s. 61-62.

⁴⁴ M. Cezar, *Osmanlı*, s. 339; Yayıcıoğlu, *Partners*, s. 34.

⁴⁵ Belli süreliğine istihdam edilen paralı askerler istihdam edilmedikleri dönemlerde bu tabirle ifade edilmiştir. Merkezi hükümet için "kapısız olmak" başıboş veya eşkıya olmak anlamındaydı. Bkz. Lütfiye Sevinç Küçükoğlu, *Power Politics In Ottoman Provincial Administration: A Case Study Of Gürcü Osman Pasha (1789-1807)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2019, s. 130.

⁴⁶ Yeşil, *a.g.e.*, s. 262.

⁴⁷ Akdağ, *a.g.m.*, s. 61.

⁴⁸ Ayanların kapı halkının vüzera kapıları ile karşılaştırılması için bkz. Yeşil, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁴⁹ Yeşil, *a.g.e.*, s. 48.

⁵⁰ Levent terimi; XVII. ve XVIII. yüzyıllarda sekban, sarıca, deli, faris, gönüllü gibi ateşli silah kullanan ve çoğu piyade olan paralı askerleri ifade etmek için kullanılmıştır. XV. yüzyıldaki anlamı ise donanmadaki denizcileri ima etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Cezar, *Osmanlı*, s. 16-17, 29, 350-356.

⁵¹ Yeşil, *a.g.e.*, s. 27-28.

istihdam ettiği *miri leventlere*⁵² yönelmiş olduğundan, ayanlar da kendi kapılarında istihdam ettikleri paralı askerlerle devletin ücretlendirdiği miri leventleri yanlarına alarak sefere katılmaya başlamışlardır.⁵³ Böylece, dönemin değişen savaş organizasyonu gereği piyade ağırlıklı daimî ordunun her türlü ihtiyacı ayanlardan karşılanmaya başlanmıştır.⁵⁴ Savaşların artık neredeyse yılın tamamına yayılarak sefer mevsiminden çok daha uzun sürmeye başlaması, Osmanlı Devleti için daimî bir orduyu gerektirmekteydi. Bu durum, her türlü ordu gereksinimi için ayanların yardımının gittikçe daha da artan bir oranda vazgeçilmez hale gelmesine sebep olmuştur. Yani ayan-valiler, merkezi hükümet için hem iç güvenliğin hem de dış güvenliğin sağlanmasında hayati bir önem kazanmışlardır.⁵⁵ Durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanan ayanlar da askeri yardımlarına karşılık olarak iltizam ve malikaneler elde ederek daimî gelir kaynakları elde edebilmişlerdir.⁵⁶

Ayan ordularındaki paralı askerlerin incelenmesinde bir diğer önemli unsur köylüler ve köylü kökenli eşkıya gruplarıdır. Eşkıya gruplarının o dönemdeki varlığı pek çok siyasi, ekonomik ve sosyal meseleyi ilgilendiren ciddi bir olgudur. XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki savaşların yıkıcı etkileri, toprak sistemindeki değişiklikler, aşırı vergilendirme gibi sebeplerden mustarip olan pek çok köylü, yaşadığı yeri terk ederek göç etmeye başlamıştır. Özellikle çift bozanlığın arttığı dönemlerde birden fazla ayanın aynı köylüden çoğu zaman zorla vergi aldıkları görülmüştür. Örneğin, ayanların yasa dışı topladıkları *tekalif-i şakka* gibi vergiler yüzünden halk yerini yurdunu terk etmiştir. Ayan ve voyvodalar *tevzî defterlerine*⁵⁷ kendi adlarına normalin birkaç katını geçirerek halktan

⁵² Muharip güçler halinde örgütlenen levent askerlerine, doğrudan devlet tarafından istihdam edildiklerinde “miri levent” denmekteydi. Valiler ve vezirler tarafından istihdam edildiklerinde ise “hanehalkı leventi” olarak “kapı halkı”nın bir parçası olmaktadır. Bkz. Virginia H. Aksan, “Whatever Happened To The Janissaries? Mobilization For The 1768-1774 Russo-Ottoman War.”, *War In History*, 1998, s. 28.

⁵³ Akdağ, a.g.m., s. 61; M. Cezar, *Osmanlı*, s. 152; Yayıoğlu, *Partners*, s. 100-101.

⁵⁴ Hamit Karasu, *Osmanlı-Rus*, s. 7-14.

⁵⁵ Yeşil, a.g.e., s. 22-24.

⁵⁶ Gabor Agoston, a.g.e., s. 263-264.

⁵⁷ Tevzi defterleri, yerel eşrafın zengin ve nüfuzlu kimseler olarak yükselmelerinde ayrı bir yere sahipti. XVIII. yüzyılda ayanların çeşitli vergileri ve kamu harcamalarını kaza halkı adına önceden ödemeleri, daha sonra bu meblağı kaza halkına paylaştırarak halktan toplamaları yaygın bir uygulama haline gelmişti. Bu paylaşırma işlemine tevzi, yapılan harcamalar ve vergilerin haneler arasında nasıl paylaştırıldığını gösteren deftere de tevzi defteri denmekteydi. Vergi mükellefleri vergi ve harcamaları çoğunlukla faiziyle geri öderlerdi. Ali Yayıoğlu, *The Provincial Challenge: Regionalism, Crisis, And Integration In The Late Ottoman Empire (1792-1812)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Cambridge: Harvard University, 2008, s. 27, 41, 243.

toplamlıdır.⁵⁸ Diğer yandan, taşrada hâkim olan düzensizlik ve kargaşa ortamı ve kimi zaman ayanların kendi aralarındaki nüfuz mücadeleleri, köylülerin güvenlik ihtiyaçları sebebiyle ayanların himayeleri altına girmelerine sebep olmuştur. Bu çelişkili durum çerçevesinde, toprağını bırakıp giden köylülerin bir kısmı işsiz eşkıya takımlarına dahil olmaya başlamıştır.⁵⁹ Eşkıya grupları ise yaşamlarını sürdürebilmek için ayanların kapı halklarına dahil olmuş ve belli dönemlerde ücretli asker olarak istihdam edilmişlerdir.⁶⁰ Böyle bir atmosfer içerisinde, özellikle de Rumeli’de sekbanlarla eşkıyaları ayırmak oldukça güçtür. Çünkü paralı asker ve eşkıyalar adeta iç içe geçmiş, eşkıyalar potansiyel paralı asker olarak görülmüştür.⁶¹ Mustafa Cezar’ın deyişiyle bu dönem: “...kapı halkı olan insanların eşkıya haline geldiği, âsi ve eşkıya güruhundan kapı halkı veya mîri levend toplandığı, böylece başıboş, kapılı ve mîri levendlerin birbirine karıştığı devirdir.”⁶² Sonuçta, tüm bu saydığımız gelişmeler paralı asker istihdamının gelişip yayılmasına uygun zemini hazırlamıştır.

Paralı askerlerin istihdam süreleri, ücretleri ve diğer detaylar istihdam edildikleri zamana ve işvereni olan ayana veya vezire göre değişmekteydi. İstihdam edildiklerinde, genellikle 6 aylık yapılan ve *tezkere* veya *harç tezkeresi* olarak bilinen sözleşmeler yapıldı. Merkezi hükümet tarafından istihdam edildiklerinde “mirflü sekban” olarak nitelendirilirlerdi.⁶³ Bu ücretli askerleri toplamak ve yönetmekle görevli bölükbaşılar, binbaşılar, tüfenkçibaşılar, alemdarlar ve delilbaşılar gibi komutanlar bulunurdu. Bölükbaşı 50 kişilik bir birimi yönetmekte, başbölükbaşı da bu birimlerden birkaç tanesinin kumandanlığını yapmaktaydı.⁶⁴ Çoğu zaman, bu paralı askerler işverenleri olan ayan veya ayan kökenli olmayan vezirlere ciddi bir sadakat ile bağlı değillerdi. Muharebe sahasında genellikle düşük performansları ve gönülsüzlükleri sebebiyle muharebe

⁵⁸ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1983, s. 11.

⁵⁹ Sadat, Rumeli, s. 353. Deena Sadat, bu dönemde eşkıyanın yaygın bir şekilde yerel halktan destek ve yardım görmekte olduğunu ve bu argümanın en iyi örneğinin Pazvantoğlu Osman’ın kariyeri olduğunu aktarmaktadır. Deena R. Sadat, “Âyân and Ağa: The Transformation of the Bektashi Corps in the Eighteenth Century”, *Muslim World*, C. LXIII, 1973, s. 206-207.

⁶⁰ Karen Barkey, *a.g.e.*, s. 176-177.

⁶¹ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 131. Karen Barkey, eşkıyalığa yönelen kimselerin köylü, öğrenci veya levend olarak düşünmek yerine yeni bir kategori olarak yeniden değerlendirilmesi ve ne gibi anlamlar taşıdıklarının incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Barkey, *a.g.e.*, s. 181.

⁶² M. Cezar, *Osmanlı*, s. 272.

⁶³ Yeşil, *a.g.e.*, s. 30-31.

⁶⁴ Barkey, *a.g.e.*, s. 178; Aksan, *Janissaries*, s. 28.

etkinliklerinin oldukça sınırlı kaldığı söylenebilir. Ayrıca, çalışmamızın asıl temasını oluşturan Vidin kuşatmasına giden ordudaki askerlerde de görüleceği üzere, maaşları ödenmediğinde görevlerini terk etmişlerdir.⁶⁵ Daha yüksek maaş ödeyen herhangi başka bir işveren olması durumunda da mevcut anlaşmayı bozarak o tarafa yönelmeleri olağan bir durumdu.⁶⁶ Tüm bu dezavantajlara rağmen Osmanlı hükümeti için kesintisiz savaş dönemlerinde asker ihtiyacının artması, daimî bir orduya duyulan gereksinim ve topraksız kalan köylülerin maddi darlık içinde bulunmaları gibi nedenler paralı askere duyulan ihtiyacı körüklemiştir.⁶⁷ Öte yandan, ayanların hanelerindeki askeri gücün önemli bir kaynağını oluşturan paralı asker toplulukları, savaş bittikten sonra istihdam süreleri dolduğu için gelirlerini kaybetmekteydi. Yeni gelir kaynakları bulmak için, belli bir bölükbaşının denetimi altında bölük olarak hep birlikte ya eşkıyalık yaparlar ya da kendilerine yeni bir işveren ararlardı.⁶⁸ Eşkıyalık ve paralı askerler arasındaki kaygan zemini oluşturan durumlardan birisi de buydu. Bu durumda merkezi hükümetin uyguladığı yöntem, onları tasfiye etmek yerine bazı eşkıyaları diğer eşkıyalara karşı kullanmaktı. Çünkü hükümet sefer zamanlarında bu düzensiz gruplara bile şiddetle ihtiyaç duymaktaydı.⁶⁹

Sonuç olarak, merkezi hükümetin taşranın kaynaklarına gittikçe daha fazla yönelmesi Enderun kökenli devlet görevlilerinin gelirlerini kaybetmesine ve mütesellimlik, muhassıllık gibi vekalet yoluyla göreve gelen bazı köklü ailelerin servet ve nüfuzlarının hızla artmasına yol açmıştır.⁷⁰ Aynı zamanda, ayanların artan nüfuzlarına paralel bir şekilde maiyetlerindeki ücretli askerler de Osmanlı ordusunun muharip gücünün çoğunu oluşturmaya başlamıştır. Sürecin sonunda yerel güç sahipleri, denetimleri altındaki paralı asker orduları sayesinde merkezi hükümete yardım etmelerinin yanı sıra, bazı siyasi

⁶⁵ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 129; Akdağ, *a.g.m.*, s. 55-56. Dönem kaynaklarının ve modern tarihçilerin çoğu aynı fikri paylaşırsa da XVIII. yüzyıldan daha erken dönemlerde durumun böyle olmadığına dair örnekler mevcuttur. Paralı askerlerin XVIII. yüzyıldaki başarılı sefer performansları hakkında bkz. Uyar- Erickson, *a.g.e.*, s. 170-171. Ayrıca bkz. Gabor Agoston, *a.g.e.*, s. 252.

⁶⁶ Barkey, *a.g.e.*, s. 179.

⁶⁷ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 130. Ayanların bir kısmı dağlı eşkıyasına yardımda bulunurken bir kısmı ise ortadan kaldırılması hususunda merkeze yardım etmekteydi. Dağlı eşkıyası bu dönemde özellikle Rumeli ayanları tarafından, kendi rakipleriyle olan üstünlük mücadelelerinde kullanılmıştır. Eşkıyalarla iş birliği içerisinde olan bazı ayanlar için bkz. Özkaya, *a.g.e.*, s. 30-31.

⁶⁸ Barkey, *a.g.e.*, s. 178.

⁶⁹ Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 11-12; Aksan, *Janissaries*, s. 28.

⁷⁰ Aksan, *Janissaries*, s. 25-26.

meselelerde pazarlık yapabilmelerini sağlayan güçlü bir koz elde etmişlerdir.⁷¹ Dış düşmanla yapılacak olan muharebenin kaderi artık bu paralı asker gruplarının zapt altına alınmasına bağlı hale geldiği için, merkezi hükümetle yerel ileri gelenler arasında yeni bir siyasi arena tesis edilmiştir.

1.2. XVIII. YÜZYILDA AYANLARIN MERKEZİ HÜKÜMETLE İLE İLİŞKİLERİ

1.2.1. XVIII. Yüzyılın Önde Gelen Ayanları ve Merkezi Hükümetle İlişkileri

Merkez ve taşra idaresi arasında oluşan gerilimde savaşlar şüphesiz büyük bir öneme sahipti. Nitekim az önce de belirtildiği üzere XVIII. yüzyılın büyük bir bölümü Osmanlı Devleti için savaşlarla geçmişti ve ayanların diğer görevlerinin yanı sıra savaş için nefer toplamaları, neferleri cepheye sevk etmeleri, ordu için gerekli zahire ve mühimmatı temin etmeleri savaşların sürdürülmesinde birincil öneme sahipti. Öyle ki, artık Osmanlı Devleti ayanların yardımını olmadan savaş organize edemez hale gelmişti.⁷² Paşa kapıları ve sözleşmeli paralı askerler, cepheye yetecek askeri kaynağı sağlayamadığından hükümet ayanlardan asker toplamalarını istemiştir.⁷³ Ayanlar; ordunun ve başkent in iaşesinin sağlanması, devlet için piyasa değerinin altında mahsul satın alınması ve müsadere gibi işlerin hallinde merkezi yönetimle kısa vadeli anlaşmalar yapmışlardır.⁷⁴ Bu sebeple ayanlar için savaş zamanları, merkezi hükümete yaptıkları askeri yardımlar karşılığında çeşitli makamlara yükselerek güçlerini pekiştirdikleri dönemler olmuştur. Bu durumu örnekler üzerinden açıklamak daha etkili olacaktır.

Adını Kara Osman Ağa adlı bir emekli sipahiden alan Karaosmanoğulları ailesi, XVIII. yüzyılda merkez-taşra ilişkilerinin doğasını yansıtan tipik bir örnektir. Kara Osman Ağa'nın büyük oğlu Hacı Mustafa Ağa, XVIII. yüzyılın ilk yarısında İran'a yapılan seferde "ayan-ı vilayet" olarak hizmet etmiştir. 1743'te Saruhan mütesellimliğini elde ederek bölgenin hâkimi olmuşlardır. 1755'te halka yaptığı baskılar sonucunda idam

⁷¹ Barkey, *a.g.e.*, s. 200.

⁷² Yeşil, *a.g.e.*, s. 261-262.

⁷³ Hamit Karasu, *Osmanlı-Rus*, s. 70.

⁷⁴ Yayıcıoğlu, *Partners*, s. 95.

edilince, yerine oğlu Ahmed Ağa Manisa mütesellimi olmuştur.⁷⁵ Büyük oğlu Atâullah da 1758’de mütesellimlik elde etmiştir. Ancak, mütesellimlikten azledildikten sonra Yaya köyüne yerleşerek bölge idarecilerine baskılar yapmıştır. Bergama voyvodası Araboğlu ile büyük bir çatışmaya girmiş, köylere pek çok zarar vermiştir. Bunun üzerine hakkında idam fermanı çıkmıştır. Kardeşi Ahmed Ağa da görevinden azledilmiştir. Daha sonra ise kendisinin ve tüm kardeşlerinin mallarına el konulmuştur.⁷⁶

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, diğer pek çok ayan için olduğu gibi Karaosmanoğulları ailesi için de yükselişin dönüm noktası olmuştur.⁷⁷ Bunlardan özellikle Rumeli ayanları, muharebe sahasına yakınlıklarından dolayı daha da öne çıkmıştır. Savaşın nefer, zahire, mühimmat tedariki ve aynı anda iç güvenliğin sağlanması gibi geniş ölçekli tedarik sistemini gerektiren bir hareket olması, devletin mahalli kuvvetlere olan ihtiyacını olağanüstü seviyelere taşımıştır. Bu sebeple Hacı Ahmed Ağa 1769’da İzmir voyvodalığına getirilmiş, bir sene sonra da Tuna cephesine katılması istenmiştir.⁷⁸ 1771’de Sakız Adası Muhafızlığına getirilerek, Sakız Adasını savunmak için 1.500 asker tedarik etmesi istenmiştir. Nefer tedarikinin yanı sıra orduya zahire de sağlamıştır. Karaosmanoğlu Ahmed Ağa’ya hizmetleri karşılığında Saruhan Sancağı mütesellimliği verilmiştir.⁷⁹

1768-1774 Rus Savaşı, aslında merkezi hükümetin ayanlarla baş etme konusunda mecburi olarak geri adım atmasını gerektirmiştir. Şöyle ki, bu dönemde ayanlık mücadelesi için pek çok bölgede karışıklıklar çoğalmış, ayanlığı elde edenler halka baskılar yapmaya başlamış; hatta halk tarafından bazı ayanların azlını talep eden belgeler merkeze ulaşmaya başlamıştır. Ayanlık etrafında meydana gelen bu çekişmeler pek çok işin aksamasına sebep olduğu için, 30 Mart 1765’te sadrazamlığa getirilen Muhsinzâde Mehmed Paşa duruma el atmak istemiştir. Anadolu’ya fermanlar gönderilerek ayanlık

⁷⁵ Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999, s. 23.

⁷⁶ Yuzo Nagata, "Karaosmanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. XXIV, s. 468-470. Pek çok yazara göre ayanların tam anlamıyla güç kazanmasında en belirleyici dönem 1768-1774 savaşıdır. Bkz. McGowan, a.g.m., s. 786; M. Cezar, *Osmanlı*, s. 338-33; Aksan, *Janissaries*, s. 28.

⁷⁷ Sadat, *Rumeli*, s. 351; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yalık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1942, s. 1-2.

⁷⁸ Nagata, a.g.m., s. 468-470.

⁷⁹ Zens, a.g.e., s. 77.a

taininde yeni düzenlemelere gidileceğini duyurmuştur. Buna göre, kaza ayanı doğrudan sadrazamın onayıyla göreve gelecektir.⁸⁰ Ancak Rusya'ya karşı savaş açılması üzerine merkezi hükümet ayanların yardımına muhtaç kalmış ve ferman iptal edilmiştir. Çünkü, savaş dolayısıyla acil bir şekilde zahire ve levazımat tedariki gerekmekte ve yeni bir ayanın seçilmesi için sadrazamın onayının beklenmesine vakit bulunmamaktadır. Bu sebeple artık ayan seçilmesi işi kaza ahalisine devredilmiştir.⁸¹ Yani aslında merkezi hükümet, savaş yüzünden taşrada ayanlar arasındaki rekabeti serbest bırakmış ve böylece savaşa girilmiştir.

1768'de savaşın başlamasından sonra, Rusların teşvikiyle Mora'daki Rumlar bölgede ayaklanmıştır. Osmanlı hükümeti için ciddi bir tehlike arz eden bu durum karşısında, Mora seraskerliğine getirilen Muhsinzâde Mehmed Paşa bölge ayanından yardım istemek durumunda kalmıştır. Durumun aciliyeti olduğu için, merkezden gönderilecek kuvvetlerin gelmesini beklemeyerek civarda hazır bulunan bazı ayanlara Mora'ya gitmeleri için buyurulduklarını göndermiştir.⁸² Buna göre Muhsinzâde Mehmed Paşa; İznikli Beyzâde Yusuf Ağa, Çatalcalı Ali Ağa ve Yenişehirli İsmail Ağa marifetiyle tahrir edilen askerden başka çare olmadığını, bu kişilerin toplayabildikleri kadar askeri alıp Mora'ya sevk etmeleri için buyurulduklarını gönderildiğini söylemektedir.⁸³ Adı geçen ayanların dışarıdan yardımıyla Trapoliçe kalesine yürüyen isyancılar başarılı bir şekilde dağıtılmış ve böylece Mora isyanının seyri değişmiştir.⁸⁴ 2 Aralık 1769 tarihli bir belgede bu kişilerin ve diğer pek çok ayanın ismi geçmektedir. Buna göre Mora isyanı için Beyzâde Yusuf Ağa, Çatalca Ayanı el-Hac Ali Ağa, Tırnova mütevellisi Ahmed Bey, Alasonya Ayanı Hasan Ağa, Tırhala Ayanı Nimeti Bey, İştîp Ayanı Nazırzâde ve Selanik ayanı Cizyedarzâde'den biner adet miri levend piyade neferi toplaması istenmiştir. Larende Ayanı Zeynelabidin, Teke Mütesellimi Yılanlıoğlu Musa Ağa, Akşehir Ayanı Hacı Bey, Menteşe Mütesellimi Hasan Çavuşoğlu ve Piri oğlu Osman'dan miri levend süvarisi toplamaları istenmiştir. Ayanlara 1.000, mütesellimlere ise 2.000 asker toplamaları emredilmiştir. Ayanlardan toplamda 10 binden fazla asker tedarik etmeleri istenmiştir.⁸⁵

⁸⁰ Nagata, *a.g.e.*, s. 43-44; Ali Yaycıoğlu, *Provincial*, s. 147-150.

⁸¹ Nagata, *a.g.e.*, s. 53; Zens, *a.g.e.*, s. 58-59.

⁸² Hamit Karasu, *Osmanlı- Rus*, s. 39; McGowan, *a.g.m.*, s. 786.

⁸³ BOA, HAT. 8/293, H-07-11-1183.

⁸⁴ Hamit Karasu, *Osmanlı- Rus*, s. 39-40.

⁸⁵ Nagata, *a.g.e.*, s. 77. Detaylı bilgi için bkz. TS.MA.d. 801.

Mora isyanının bastırılmasında ayanların yardımı büyük katkı sağlamış ve merkezin ayanlara karşı tutumunda değişikliklere sebep olmuştur. İsyanın kısa sürede bastırılmasında yararlılıkları görülen pek çok ayan çeşitli şekillerde taltif edilmiş, hatta bazılarına vezirlik rütbesi verilmiştir.⁸⁶ İşte bu sebeple 1768-1774 savaşı ayanların nüfuzlarının artışıyla büyük bir adım oluşturmuştur.⁸⁷

1768 savaşı başlayınca Rumeli ve Anadolu'nun pek çok ayanı orduya çağırılmış, taşranın idaresi de mütesellimlere kalmıştır. Örneğin, Yılanlıoğlu Musa Ağa'nın 1769'da Konya mütesellimliğine getirilmesi bu minval üzeredir. Savaş gereği taşrada devletin işlerinin çoğalması taşra idaresinin ve doğal olarak ayanların önem kazanmasına sebep olmuştur. Çünkü savaşa dair pek çok mesele ayanlar tarafından halledilmekteydi. Savaşın başlarında 1770 senesinde Babadağı kışlağında orduya odun, saman ve araba tedariki Tolçı, Hırsova, Babadağı, Mankalya, Hacıoğlu Pazarı ve Silistre kazalarının ayanlarına havale edilmiştir. Rumeli'deki bazı önemli kazaların ayanları nüzül emini ve mübayacı tayin edilmiş, savaş boyunca gereken zahire ve harp levazımının tedariki işleriyle meşgul olmuşlardır. Bu dönemde Edine, Niğbolu ve Rusçuk ayanları öne çıkmışlardır.⁸⁸

Osmanlı arşiv belgelerine bakıldığında, 1768 savaşı döneminde Rusçuk ayanlarının ayrı bir öneme sahip oldukları dikkat çekmektedir. Özellikle Tuna'daki Osmanlı donanması için gemi ve kayık tamiri, gemiler için levazım ve nefer tedariki gibi önemli işlerde Rusçuk ayanları Hasan ve Süleyman Ağalar görevlendirilmiştir.⁸⁹ Bu dönemde Rusların Bükreş'i işgal etmeleri sebebiyle Rusçuk'un stratejik öneminin artması da Rusçuk ayanlarının önem kazanmasında etkili olmuştur. Bununla beraber acil asker ihtiyacı cepheye yakın bölgelerdeki kazaların ayanlarının öne çıkmasını tetiklemiştir. Babadağı, Osman Pazarı, Şumnu, Hezargrad, Hacıoğlu Pazarı, Niğbolu, Hırsova, Zıştovi, Kızanlık gibi cepheye yakın kazaların önemi artmıştır.⁹⁰ Dolayısıyla hudut bölgelerinde toplanan çok sayıda askerin beslenmesi, binek hayvanlarının tedariki, ödemelerin yapılması ve diğer pek çok levazımın temin edilmesi ayanlar tarafından sağlanmıştır.⁹¹ Bununla

⁸⁶ Detaylı bilgi için bkz. Nagata, *a.g.e.*, s. 86-90.

⁸⁷ Hamit Karasu, *Osmanlı-Rus*, s. 70-78.

⁸⁸ Nagata, *a.g.e.*, s. 105-106.

⁸⁹ AE. SMST. III 154/11417; C. BH. 181/ 8507, 120/5829, 102/4913, 8/356.

⁹⁰ Hamit Karasu, *Osmanlı-Rus*, s. 33.

⁹¹ Nagata, *a.g.e.*, s. 107-108.

birlikte, bazı ayanların mübayaa fiyatlarını arttırdıkları veya zahirelere saman ve toprak karıştırdıkları da kaydedilmiştir. Dolayısıyla ayanların bu gibi kriz zamanlarında servetlerini artırmak için vazifelerini kötüye kullandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.⁹²

Merkezle ilişkilerinin savaşlarla önem kazandığı bir başka önde gelen aile Caniklizâdeliler'dir. Ailenin soyu, Dergâh-ı Âli kapıcıbaşlarından Fatsalı Ahmed Ağa'dan gelmektedir.⁹³ Fatsalı Ahmed Ağa'nın Süleyman ve Ali adında iki oğlu vardı. Süleyman, tıpkı babası gibi Batı Karadeniz'de otoritesini kurmuştu. Kardeşi Ali ile birlikte 1756'da Giresun'a girerek şehri yağmalamış, halkın mallarına el koymuş ve bunları Samsun'a nakletmiştir. Süleyman aynı yıl bölgedeki eşkıyalarla mücadele etmesi için Trabzon'a vali olarak atanmıştır. Bölgedeki başarıları karşılığında 1759'da vezirlik rütbesi elde etmiştir. Vezirlik rütbesinin alınması Canikli hanedanı için dönüm noktası olmuştur.⁹⁴

Canikli Ali Bey, 1762 yılında Gürcistan'da meydana gelen ayaklanmada, Çıldır Valisi Hasan Paşa'ya yardımda bulunmuştur. Ayaklanmanın bastırılması için Canikli Ali Bey'den 4 bin asker toplayıp seraskerin yardımına gitmesi istenmiştir. Canikli Ali, Serasker Hasan Paşa ile birlikte bölgeye intikal ederek bazı kalelerin yeniden Osmanlı hakimiyetine alınmasını sağlamıştır. Bunun üzerine, o dönemde nüfuz mücadelesi içinde olduğu ağabeyi Süleyman'ın engel olma çabalarına rağmen, merkezi hükümetin takdirini kazanmış ve Canik muhassılı olmuştur. Bu tarihten sonra bölgede otoritesini daha da artırmıştır.⁹⁵ 1768-1774 savaşı tıpkı diğer ayanlar gibi Canikli Ali Bey'e de büyük bir fırsat sağlamıştır. Canikli Ali Bey ilk olarak 1769'da Abaza Mehmed Paşa komutasındaki 3 bin askerle Hotin'deki muharebelere katılmıştır.⁹⁶ Savaşta yaralanmasının üzerine Canik'e geri dönmüştür. 1771'deki Kırım savaşı için Canik'ten 1.500 süvari ve 1.500

⁹² Nagata, *a.g.e.*, s. 107-108.

⁹³ Özcan Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VII, s. 151-154; Şahin, *a.g.e.*, s. 41.

⁹⁴ Şahin, *a.g.e.*, s. 43-44; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 5, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s.1543-1544.

⁹⁵ Nagata, *a.g.e.*, s. 36; Mert, Canikli, s. 151-154; Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, (çev. Gül Çağalı Güven) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 222.

⁹⁶ Virginia H. Aksan, "Feeding The Ottoman Troops On The Danube, 1768-1774.", *War & Society*, 1995, s. 7.

piyade neferi toplamıştır. Neferin yanı sıra ordu için gerekli erzak ve mühimmatı da tedarik etmiştir. Bir yıl sonra Kartal'da muharebeye katılmış, yenilgiye uğramasından sonra Canik'e dönerek orduya nefer, erzak ve gemi tedarikini sürdürmüştür. Ayrıca, kapısız levendler tarafından çıkarılan isyanları bastırmış, Karadeniz üzerinden Kırım'a kadar olan bölgelerde asayişini sağlamıştır.⁹⁷ Bunların karşılığında 1772'de Amasya sancağı kendisine malikane olarak verilmiş, ardından Tokat voyvodalığını elde etmiştir. 1773'te de vezirlik rütbesine ulaşmıştır.⁹⁸ Aynı yıl Kırım seferine serasker olarak tayin edilmiştir.⁹⁹ Tüm bu gelişmeler boyunca Canikli Ali Paşa hakimiyeti altındaki bölgelerde otoritesini iyice sağlamlaştırmayı başarmıştır. Kırım seraskerliği süresince Anadolu'dan asker toplamaya ve gemi tedarik etmeye devam etmiştir. Canikli Ali Paşa, Rus savaşı boyunca hem kendisinin hem de merkezi hükümetin gönderdiği emirlere uymayan yerel eşrafa ciddi yaptırımlar uygulamıştır.¹⁰⁰ 1774'te Canikli Ali'ye Kars seraskerliği verilmiştir. Mart 1774'te Kuzeydoğu Anadolu'dan 15 bin asker toplaması istenmiştir. Aynı yıl Edirne'ye gönderilmek üzere deve tedarik etmesi emredilmiştir. 1777-1778'de, o dönem Sivas Valisi olan Canikli Ali Kırım seraskeri tayin edilmiş, Karadeniz'in güneyindeki sancaklardan 40 bin nitelikli asker toplaması istenmiştir.¹⁰¹

Canikli ailesinin Kuzey ve Doğu Anadolu'da hakimiyet sahalarını genişletip makam ve servet kazanmaları, devletin o dönemde Rusya ve İran ile savaşa girdiği dönemlere tekabül etmektedir. Ailenin yükselişini, tıpkı o dönemdeki diğer yerel ileri gelenlerde olduğu gibi, Osmanlı hükümetinin en çaresiz zamanlarını yaşadığı savaş dönemleri oluşturmuştur.¹⁰² Örneğin Canikli Ali Paşa, 1775'te İran ile girişilen savaşta merkezin güç durumundan istifade ederek ailesinin diğer üyelerinin de önemli makamlara getirilmesini sağlamıştır. Büyük oğlu Battal Hüseyin Bey'e Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar) hassı voyvodalığı malikane olarak verilmiştir.¹⁰³ 1777'de de Canik mütesellimliği verilmiştir. Bununla beraber eşkıyalara karşı mücadele ederek bölgede güvenliğin tesisi gibi önemli sorumluluklar da verilmiştir.

⁹⁷ Aksan, *a.g.e.*, s. 222.

⁹⁸ Şahin, *a.g.e.*, s. 50-51; Mert, Canikli, s. 151-154.

⁹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çapan Oğulları." *Bellekten*, 1974, s. 221

¹⁰⁰ Şahin, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁰¹ Aksan, *a.g.e.*, s. 222-223.

¹⁰² Şahin, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁰³ Mert, Canikli, s. 151-154.

1787-1792 savaşı Canikli ailesinde bambaşka bir dönemi başlatmıştır. Battal Hüseyin Paşa ve oğlu Tayyar Mahmud Paşa Kafkasya ve Anapa'nın muhafazasıyla görevlendirilmiştir. Ancak Battal Hüseyin Paşa Anapa'ya zamanında ulaşmamış, ulaştığında da kendisinden istenen kuvvetlerden daha azıyla beraber gitmiştir. Dahası, ciddi bir çatışma yaşamadığı Ruslara esir düşmüş, Anapa da Rusların eline geçmiştir.¹⁰⁴ Bunun üzerine merkezi hükümet onun rütbe ve makamlarını geri almıştır. Bu kez onun yerine diğer oğlu olan Hayreddin Bey sefer iâşesi için görevlendirilmiştir. Erzak tedarikinin güvenle işlenmesini sağlamak için Hayreddin Bey Canik muhassılı tayin edilmiştir.¹⁰⁵ 1798'e gelindiğinde ise Battal Hüseyin Paşa Osmanlı ordusuna 20 bin kişilik bir ordu tertip etmek karşılığında Trabzon ve Erzurum valiliklerini elde etmiştir.¹⁰⁶ Bu arada önemli bir noktayı vurgulamak gerekmektedir. Hayreddin Paşa 1790-1791'de Canik muhassılı olarak atandığı dönemde Canik'teki mücadelelerden bıkan bölge halkı merkeze dilekçe göndererek bölgeye İstanbul'dan bir memurun atanmasını istemişlerdir. Özellikle bölgede Canikli ailesinin kırk elli seneden beri hâkim olmasından mağdur olduklarını vurgulayarak, bundan sonra gelecek olan yöneticilerin bu aileden olmamasını talep etmişlerdir.¹⁰⁷

XVIII. yüzyılda Orta Anadolu'da hakimiyet kuran Çapanoğullarının merkezle ilişkileri de bu başlık altında incelenmeye değerdir. Çapanoğlu Ahmed Ağa, ailenin bilinen en eski atası Çapar Ömer Ağa'nın bilinen tek oğludur. Çapanoğlu Ahmed Ağa, 1741'de Bozok sancağı voyvodalığına getirilmiş, merkezi hükümete yaptığı yardımlar ve bölge halkına olan hoşgörülü tutumuyla nüfuz ve itibarını artırmıştır. Oğlu Mustafa 1729'da Bozok sancağı mütesellimi, 1736'da ise aynı yerin voyvodası olarak tayin edilmiştir. 1742'de İran ile harbin başlaması üzerine merkezi hükümet, Bozok Voyvodası Çapanoğlu Ahmed Ağa'dan Anadolu'da karışıklık çıkaran eşkıyaların zapt edilmesi hususunda yardım

¹⁰⁴ Stanford Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*. (çev. Hür Güldü) İstanbul: Kapı Yayınları, 2008, s. 281.

¹⁰⁵ Şahin, *a.g.e.*, s. 62-66; Mert, Canikli, s. 151-154.

¹⁰⁶ Shaw, *a.g.e.*, s. 282.

¹⁰⁷ "... kırk elli seneden berü müteveffâ Hacı 'Ali Paşa ... sâye-i inâyet-vâye-i devletlerin sülâlesi yedlerinde 'iyâl ve evlâdlarımız ile esîr olub ... el-hâletü'l hâzihî Canik muhassıllığı idâresi marûz-ı 'id-i sadâkatmevrûzları budur ki bu defâ mertebe-i mîr-i mîrân ihsân buyurulan Canik müteveffâ-yı müşârunileyhin sülâlesinden bir kimesneye ihâle olunmayub..." BOA, HAT. 127/5251; Şahin, *a.g.e.*, s. 67.

istemiştir.¹⁰⁸ 1745'te kapıcıbaşılık, 1755'te Bozok sancağı voyvodalığı malikane olarak Ahmed Ağa'ya verilmiştir.¹⁰⁹ Çapanoğlu Ahmed Bey'in o dönemde Anadolu'dan *harb ve darba kadir* 1.500 neferi idareye kuvvetli olduğu merkezi hükümet tarafından bilinmekteydi.¹¹⁰ 1761'de, ciddi bir kıtlık esnasında İstanbul'a et temin etmesinin karşılığında Sivas valisi olarak atanmıştır.¹¹¹ Ancak Sivas valiliğı kısa sürmüştür. Sivas'tan alınarak Niğde Sancağı mutasarrıflığına nakledilmiştir. 1763'te Niğde'de bir isyanı bastırması ve bazı eşkıyaların kesik başlarını İstanbul'a göndermesi üzerine bu hizmetlerinin karşılığı olarak hil'at verilmiştir. Ancak bir süre sonra eşkıyayı gizlice himaye ettiği anlaşılmış ve 1765'te idam edilmiştir.¹¹² Böylece Çapanoğlu ailesinin Bozok bölgesindeki nüfuzu kırılmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde ailenin merkezi hükümetle ilişkileri tekrar iyileşecektir.¹¹³

Çapanoğlu Ahmed Bey'in Mustafa ve Süleyman isiminde iki oğlu vardı. Mustafa Bey İran seferine katılmış, yaralanması üzerine bölgesine geri dönmüştür. 1736'da Bozok voyvodası olarak Rusya ve Avusturya ile yapılan harpte başbuğ olarak orduya katılmıştır. 1766'da Abaza Mehmed Paşa'nın hapsinde bulunduğu sırada kaçarak Köçeklü ve Mamalu aşiretleri arasında saklanmıştır. Buralarda dolaşırken bazı levendlerin yol kesme, cinayet, yağma gibi faaliyetlerde bulduklarını görünce topladığı kuvvetlerle levendler üzerine hücum etmiş ve çoğunu öldürerek kesik başlarını İstanbul'a göndermiştir. Bu hizmetine karşılık kendisine 1768'de Bozok sancağı mütesellimliği verilmiştir. Ayrıca, eşkıya takibindeki hizmetleri ve bölgede asayişini sağlaması karşılığında Çapanoğlu Mustafa'ya kapıcıbaşılık rütbesi de verilmiştir.¹¹⁴ 1786'da merkezi hükümet, Mısır'da çıkan karışıklıklara son vermek için bölgeye kuvvet göndermek istemiştir. Bunun üzerine Çapanoğlu Süleyman Bey yapılacak harekate hem askerlerini göndermek hem de maddi destek sağlamak suretiyle yardımda bulunmuştur.¹¹⁵

¹⁰⁸ Hamit Karasu, *Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 61.

¹⁰⁹ Özcan Mert, "Çapanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 221-224; Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 216.

¹¹⁰ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 216.

¹¹¹ Zens, *a.g.e.*, s. 60.

¹¹² Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 217-218.

¹¹³ Mert, Çapanoğulları, s. 216.

¹¹⁴ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 219-220; C. DH. 314/15693.

¹¹⁵ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 85. Süleyman Bey ayrıca bölgesinde Nizâm-ı Cedid ordusunun gelişmesi için III. Selim'e büyük destek sağlamıştır. Bkz. Shaw, *a.g.e.*, s. 280.

Çapanoğlu Süleyman Bey hakkında İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın aktardıkları, bir ayanın kriz zamanlarında devlete yaptığı yardımlar sayesinde hoşgörüle karşılanmasına iyi bir örnektir. Çapanoğlu Süleyman Bey, Bozok mutasarrıflığına getirildikten sonra hakkında şikayetler epey artmıştı. Bu şikayetler üzerine Sultan I. Abdülhamid Bozok'un bir beylerbeyine verilmesini düşünerek Sadrazam'ın fikrini sormuştur. Sadrazam da Çapanoğlu Süleyman hakkında söylenenlerin asılsız olmadığını, ancak o dönemde nefer tedarikinde en *göze görünür* kişinin Çapanoğlu Süleyman olduğunu, Mısır'a bin nefer ve İsmail ordusuna da Bozok'tan 2 bin nefer topladığını ve istenildiği vakit nefer toplayabildiğini, birlikler üzerinde nüfuzunun olduğunu, bu sebeple yerine başka bir paşanın tayin edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple şimdilik ona uyarı niteliğinde bir mektup yazarak ıslah edilmesine çalışacağını belirtmiştir.¹¹⁶ Görülüyor ki, Çapanoğullarının merkezi hükümet tarafından hoş görülmeyecek hareketleri bilindiği halde, zor zamanlarda hükümete yardım ettikleri için kendilerine müsamaha gösterilmiştir.¹¹⁷ Bir defasında Sultan I. Abdülhamid, Çapanoğlu Süleyman'ı bölgesinden uzaklaştırmak için Surre Emine tayin etmeyi düşünmüştür. Padişahın bu isteğinin ardında yatan bir diğer düşünce de onun yolda giderken ölme ihtimalidir: "*Çapar Oğlu azlemü'l-ibadullah bir mel'un, belki yolda canı cehenneme gider...*"¹¹⁸ Çapanoğlu Süleyman'a Surre Eminliğine dair fikri sorulduğunda, İsmail Kalesi'ne bin kadar nefer tedarik etmekle meşgul olduğu için Surre Eminliğinden affını rica etmiştir.¹¹⁹

1787-1792 yıllarında Avusturya ve Rusya'ya karşı sürdürülen savaş, tıpkı 1768 savaşında olduğu gibi ayanların merkezle kârlı ortaklıklara girmeleri için büyük bir fırsat olmuştur. Devletin temel askeri desteği ayanların paralı askerlerine dayandığı için bu savaş sebebiyle ayanlar tekrar yükselişe geçmişlerdir.¹²⁰ Sefer için merkezi hükümete yardımlar sağlamalarının karşılığında önemli mevkiiler alarak ödüllendirilmişlerdir. Çapanoğulları da bu dönemde Bab-ı Ali'ye yardımlar yaparak kazanç elde etmişlerdir. Çapanoğlu Süleyman, 1788'de Rusya ve Avusturya ile yapılan muharebede 3 bin süvari göndermiş, 1790'da da 3 bin 100 kadar askerle sefere katılarak yerine oğlu Abdülfettah Bey'i

¹¹⁶ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 228-229. Ayrıca bkz. AE. SABH.I. 367/25642.

¹¹⁷ Hamit Karasu, *Osmanlı-Rus*, s. 193.

¹¹⁸ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 229.

¹¹⁹ *aynı yerde*.

¹²⁰ Sadat, Rumeli, s. 359.

bırakmıştır.¹²¹ Çapanoğlu Süleyman muharebeden sonra Aralık 1790'da İstanbul'da misafir edilmiştir. Ertesi sene sefer için Ankara, Çankırı, Kayseri, Niğde gibi Anadolu'nun muhtelif yerlerinden asker toplayıp orduya getirmek üzere sürücü tayin edilmiştir. Kapıcıbaşılık rütbesinin yanında büyük mirahurluk rütbesi de verilmiş, hilat ile ödüllendirilmiştir.¹²²

Çapanoğlu ve Karaosmanoğlu aileleri, 1787-1792 savaşına sağladıkları yardımlar sonrasında, 26 Kasım 1791'de Ruslarla yapılacak olan mütarekeye dair kurulan meşveretlere katılarak görüşlerini sunmuşlardır.¹²³ Bu örnek, ayanların Bâb-ı Âli ile ilişkilerinin özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonraki seviyesini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ayanlar artık devletin girdiği savaşlarda askeri ve mali yardımlar yapmakla kalmamış, bizzat devletin geleceği ile ilgili kararlarda görüş bildirmişlerdir. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz üzere, ayanların önemli resmi makamlar elde etmeleri böyle bir sonucu doğurmuştur.

Merkezi hükümetin savaş zamanlarında yerel eşrafın askeri yardımına bağımlı olmasının en ilginç örneklerinden biri Kuzey Arnavutluk'taki en güçlü aile olan Buşatlılar'dır. 1768-1774 savaşında Buşatlı ailesinden Kara Mahmud Paşa Arnavutluk valisi ve veziri olarak Avusturyalılara ve Yunanlara karşı başarılı askeri hizmetlerde bulunmuştur.¹²⁴ Buşatlı Mahmud Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa Böğürdelen Kalesi için beraber mücadele etmişlerdir. Bazı Avusturya topraklarını vurmuşlar, ancak yanlarında kale muhasarası için yeterli teçhizat olmadığı için Buşatlı Mahmud Paşa Yeni Pazar'a geri çekilmiştir.¹²⁵ 1779'da İşkodra valiliğine getirilen Buşatlı Kara Mahmud Paşa, valilere ve halka saldırılarıyla dikkat çekmesi ve merkezi otoriteye vergisini ödememesi üzerine 1784-

¹²¹ Abdülfettah Bey'e bunun üzerine kapıcıbaşılık rütbesi verilmiştir. Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 230-231.

¹²² Yaycıoğlu, *Partners*, s. 85; Mert, Çapanoğulları, s. 216; Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 232.

¹²³ "Bugün meşverette Kara Osman-zâdeler ve Çapar-zâde "eğer Moskov ahitten nükül ile kurşunlu mahzen ve Kudüs maddelerini talepte olursa cenk ederiz" dedikte mukaddema Maçin'de olan bozgun akabinde ehali-i ordu ve mezkûrler memhür arz-ı mahzar göndermişler idi. Ol saat arz-ı mahzar mecliste kıraat ve bunların dahi "el-aman, bu sefere bir suret vermeğe muhtacız" dedikleri mahal kıraat olundukta serfûru edip ayarları zahir oldu. Meclis netice vermedi ve Çapar-zâde ile Kara Osman-zâdelere bu meşverette hil'at ve asker cem'ine ferman oldu." İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi.", *Bellekten*, 1973, s. 610. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 232.

¹²⁴ Shaw, *a.g.e.*, s. 299.

¹²⁵ Bkz. Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı tarihi Cilt V*. İstanbul: Güven Basımevi, 1971, s. 2703, 2574.

1785 yıllarında cezalandırılmak istenmiştir. Karadan ve denizden kuşatma altına alınmış, ancak sonunda affedilerek yüklü miktarda haraç ödemeye mecbur bırakılmıştır.¹²⁶ Bu gelişmelere rağmen 1787-1792 savaşına gelindiğinde ilişkilerin rengi değişmiştir. Diğer zamanlarda da olduğu gibi, devreye merkezle ayanlar arasındaki klasik savaş dönemi çıkar ilişkisi girmiştir. Şöyle ki, 1788 yılında Avusturya'nın Bosna'ya yürümesi üzerine Buşatlı Kara Mahmud Paşa'dan Sırbistan'da Yeni Pazar'ı savunması istenmiştir.¹²⁷ Avusturyalılara karşı yürüttüğü başarılı mücadeleler üzerine kendisine tekrar İşkodra valiliği verilmiştir. Kardeşi İbrahim Paşa ise Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veliüddin Paşa'nın yerine Ohri valiliğine getirilmiştir.¹²⁸

Arnavutluk'taki nüfuz mücadelelerinde en dişli rakiplerden biri olan Tepedelenli Ali Paşa'nın merkezle ilişkileri de incelenmeye değerdir. Tepedelenli Ali Paşa Delvino Mutasarrıfı Kokka Paşa'nın hizmetine girerek kızıyla evlenmiş, daha sonra da kayınpederine saldırarak topraklarını ve mallarını ele geçirmiştir. 1784'te de bin askere komuta etmesi şartıyla merkezi hükümet tarafından mir-i miranlığa yükseltilerek aynı yıl kayınpederi yerine Delvine valiliğine getirilmiştir.¹²⁹ Tepedelenli Ali Paşa, bu süreçte gücünü Yanya ile Adriyatik kıyısı arasında genişletmiştir.¹³⁰ Frederick Anscombe, Tepedelenli Ali Paşa'nın geniş araziler üzerinde kontrolünü iyice sağlamlaştırdıktan sonra ticari alanda da atılımlar yaptığını, bazı mallar için yüksek fiyatlar talep ederek ve yüksek vergiler alarak girdiği her işten büyük kâr elde etme fırsatını yakaladığını söylemektedir.¹³¹ 1785'te Teselya-Epir arasındaki dağ geçitlerinin güvenliğinden sorumlu derbentler başbuğluğuna getirilmiştir. Tepedelenli'nin asıl yükselişinin, derbent sistemi hakkındaki derin bilgisi ve sahip olduğu nüfuz sayesinde gerçekleştiği

¹²⁶ Shaw, *a.g.e.*, s. 300; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2726.

¹²⁷ Üstün, *a.g.e.*, s. 197; Frederick Anscombe, "Albanians and "Mountain Bandits"" Anscombe, Frederick F. *The Ottoman Balkans, 1750-1830*. Princeton: Markuswiener Publishers, 2006, s. 98.

¹²⁸ Shaw, *a.g.e.*, s. 302. Bu durum, ilerleyen sayfalarda anlatılacağı üzere iki ailenin arasının açılmasına sebebiyet vermiştir.

¹²⁹ Dennis N. Skiotis, From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise to Power of Ali of Tepelen, 1750-1784, *International Journal of Middle East Studies*, vol. 2, 1971, s. 242.

¹³⁰ Shaw, *a.g.e.*, s. 296-297. 1790'lardan itibaren Ali Paşa ve oğulları Epir'den güney Arnavutluk'a kadar olan Adriyatik kıyısı boyunca kendi nüfuz bölgelerini inşa etmişlerdir. Bkz. Yayıoğlu, *Partners*, s. 89; Skiotis, Ali Paşa'nın 1812'ye geldiğinde bugünkü Yunanistan ve Arnavutluk'un Durazzo-Manastır-Selanik hattının güney kısımları da dahil olmak üzere oldukça geniş bir bölgeye hükmettiğini ve ihtiyaç halinde merkezi hükümete 40 bin nitelikli asker ile yardım edebilecek güçte olduğunu belirtmektedir. Skiotis, *a.g.m.*, s. 220.

¹³¹ Anscombe, *a.g.m.*, s. 100.

bilinmektedir.¹³² 1787'de başlayan savaşta Tuna boyunca Yanya ve Teselya'yı eşkıyalardan temizleyerek merkezi hükümete destek olmuştur. Aynı zamanda eşkıyaların bazılarını da kendi ordusunun saflarına dahil etmiştir. Eşkıyalardan temizleme bahanesiyle Yanya sancağının tümünü ele geçirmiş, 1788'de de buraya vali olarak atanmıştır.¹³³ 1788'de iki tuğlu paşa olarak 400 süvari ve piyade ile orduya katılmıştır. Pançova ve Maçin muharebelerinde yararlılık göstermiştir.¹³⁴ Derbentler Başbuğu olarak kendi kuvvetleri ve Epir'deki armotolos gibi düzensiz birliklerin yardımıyla Rumeli'de dağ geçitlerini ve yolları eşkıyalardan uzak tutmuştur.¹³⁵ Görüldüğü üzere Tepedelenli Ali Paşa'nın resmi unvan ve geniş araziler elde etmesi de merkezi hükümetin asker taleplerine cevap vermesiyle olmuştur. Üstelik merkezin asker talepleriyle Tepedelenli'nin elde ettiği kâr kıyaslandığında durumun açık arayla Tepedelenli'nin lehine geliştiği ortadadır.

Yanya valisi olmasından sonra daha fazla güç elde eden Tepedelenli Ali Paşa, ordusuna pek çok martolos alarak askeri gücünü genişletmiştir. 1787-1792 savaşında sağladığı destek sebebiyle, Yanya'da eski düşmanlarına karşı yürüttüğü hakimiyet mücadeleleri Bab-ı Âli tarafından görmezden gelinmiştir.¹³⁶ 1787-1792 savaşındaki yardımlarından sonra Ali Paşa, Rumeli eşkıyasının tenkilinde ve Pazvantoğlu'na karşı yürütülen operasyonda da merkezi hükümete askeri destek sağlamıştır. İlerleyen bölümlerde de anlatılacağı üzere, Haziran 1797'de Pazvantoğlu'nun adamlarından Emincik'in yakalanması için seferber edilen kuvvetlere Tepedelenli Ali Paşa da piyadeleriyle katılmıştır.¹³⁷ Ayrıca 1798'de Vidin kuşatmasına 15 bin askeri ile birlikte katıldığı kayıtlıdır.¹³⁸ Tepedelenli Ali Paşa, Pazvantoğlu'na karşı merkezin yanında muharebe

¹³² McGowan, a.g.m., s. 791.

¹³³ Seydi Vakkas Toprak, *Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 789; Shaw, a.g.e., s. 297; Anscombe, a.g.m., s. 98.

¹³⁴ Kemal Beydili, "Tepedelenli Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. XXXVI, s. 398-399.

¹³⁵ Zens, a.g.e., s. 94-95.

¹³⁶ Shaw, a.g.e., s. 297-298. Tepedelenli Ali Paşa'nın ordusundaki Arnavut askerler hakkında detaylı bilgi için bkz. F. C. Poqueville, *Travels In The Morea, Albania, And Other Parts Of The Ottoman Empire To Constantinople: During The Years 1798, 1799, 1800, and 1801*. London: Richard Phillips, 1806, s. 174-175

¹³⁷ BOA, HAT. 51/2399, H-27-12-1212.

¹³⁸ BOA, HAT. 73/3053; BOA, HAT. 55/2550, H-16-01-1213; C. AS. 916/39561. 12 bin askeriyle cephede olduğuna dair kayıtlar da mevcuttur. Bkz. BOA, HAT. 43/2191-D. Dönem şahitlerinden Poqueville Tepedelenli'nin 20 bin Arnavut askerini yanına alarak Vidin kuşatmasına katıldığını söylemektedir. Bkz. Poqueville, a.g.e., s. 182. Pazvantoğlu'na karşı girişilen Vidin harekâtında ve

ettiği için Vidin kuşatmasından sonra üç tuğlu vezirlikle ödüllendirilmiştir.¹³⁹ Gerek III. Selim'in hatt-ı hümayunlarında, gerekse cepheden merkeze gönderilen tahriratlarda kuşatmaya sevk edilen ayan ve vezirlerin içerisinde ismi sık sık zikredilmiştir.¹⁴⁰ Bununla beraber, Tepedelenli Ali Paşa'nın Vidin seferine yardımları, kendi topraklarının tehdit edilmesine kadar sürmüştür. Avlonya Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın Yanya'yı tehdit etme ihtimali üzerine Tepedelenli Ali Paşa'da bölgesine gitme arzusu başlamıştır.¹⁴¹ Bir süre sonra, Napolyon Bonapart'ın Toulon limanından başlatmış olduğu saldırıdan Mora, Arnavutluk ve Dubrovnik'i muhafaza etmek üzere kuşatmayı terk etmiştir.¹⁴² İlerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, her biri farklı ve özel sebeplerle Vidin kuşatmasına katılan ayanlar, bir süre sonra rahatsızlık duyarak Vidin'i terk etmişlerdir. Tepedelenli Ali Paşa da kuşatmada gönülsüz bir şekilde hazır bulunan ve Pazvantoğlu'nun tenkilinden sonra sıranın kendilerine gelmesinden endişe duyan ayanlardan biriydi. Bunu, Tepedelenli'nin Vidin kuşatmasından sonraki süreçte merkeze karşı muhalefetinin dozunun artmasından anlamak mümkündür.¹⁴³

Rumeli ayanından Tirsiniklioğlu İsmail, genel olarak Rumeli eşkıyasına ve özellikle de Pazvanoğlu'na karşı yürütülen tenkil harekâtında merkezi hükümetin yanında yer almıştır. Toplu ittifaklar ve himaye ilişkileri yoluyla Tuna Bulgaristan'ında kendi hakimiyet sahasını oluşturan Tirsiniklioğlu İsmail, Rusçuk bölgesini yönetmek üzere yerel halk tarafından Rusçuk ayanı seçilmiştir. Tirsinikli İsmail, İstanbul'a Tuna bölgesinden gelen et ve buğdayın tedarikinde denetleyici olarak görev yapmıştır.¹⁴⁴ Uzunçarşılı Tirsiniklioğlu'nun merkezle ilişkisini şöyle ifade etmiştir: "...*zahiren Hükûmete muti ve zamanı gelince kendi menfaatine plânını tatbik eden bir şahıstı.*"¹⁴⁵ Gerçekten de Tirsiniklioğlu'nun hükümete olan bağı kendi menfaatleri üzerine

---

sonrasında Tepedelenli'nin 25 bin askerle destek sağladığına dair bkz. Poqueville, *a.g.e.*, s. 177-178. Antonie Olivier, Tepedelenli'nin Vidin kuşatmasında 10-12 bin Arnavut ve 5-6 bin yeniçeriden oluşan bir kıtaya komuta ettiğini yazmaktadır. Antonie Olivier, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, İstanbul: Köprü Kitap, 2016, s. 167.

¹³⁹ Poqueville, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁴⁰ Bkz. TS.MA.e. 475/27; C. BH. 54/2564; AE. SSLM III. 101/6121; TS.MA.d. 2106, s. 6b, 10a; TS.MA.e. 746/23, 509/55; C. AS. 1014/44428; BOA, HAT. 1410/57330.

¹⁴¹ BOA, HAT. 43/2191-D, BOA, HAT. 71/2998-D.

¹⁴² Zens, *a.g.e.*, s. 146; Toprak, *a.g.e.*, s. 764-765. Serasker Küçük Hüseyin Paşa ise Tepedelenli'nin Vidin'den ayrılışının geciktirilmesini istemiştir. BOA, HAT. 71/2998-D.

¹⁴³ Örnek için bkz. Zens, *a.g.e.*, s. 2; Yaycıoğlu, *Partners*, s. 89; Beydilli, Tepedelenli, s. 398-399.

¹⁴⁴ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 92-93, 97.

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 10.

kuruluydu. Nitekim onun eşkıya tenkili ve Pazvantoğlu meselesinde merkezi otoritenin yanında olmasının arkasındaki sebep de bundan kaynaklanmaktaydı. Pazvantoğlu'nun yaptığı akınlar Tirsiniklioğlu'nun elindeki bölgelere de yayıldığı için, Tirsiniklioğlu merkezi hükümetin emirlerine itaat etmekte ve gerekli askeri yardımları sağlamaktaydı. Kendi hakimiyeti altındaki yerlerin elden çıkmaması için Silistre Valisi'ne yardım etmesiyle Pazvantoğlu'nun ilerleyişi durdurulabilmiştir.¹⁴⁶ Pazvantoğlu Aralık 1797'de adamlarını göndererek Rusçuk, Varna, Sofya ve Niş'i zapt etmek isteyince, Tirsiniklioğlu bölgesini büyük bir gayretle savunmuştur. Eşkılara karşı verdiği başarılı mücadele sonrasında merkezi hükümet ona kapıcıbaşılık rütbesi vermiştir.¹⁴⁷ Yani, merkezi hükümet Pazvantoğlu'na karşı Tirsiniklioğlu'nun askeri yardımlarını almak suretiyle Pazvantoğlu'nu dar bir alana sıkıştırmayı başarmıştır.¹⁴⁸ Kuşatmaya giden süreçte Vidin dışındaki bölgelerin eşkıyalardan temizlenmiş olması hükümetin kuşatma planları arasındaydı. Hükümet Rumeli'de eşkıyalara karşı yürütülen operasyonlarda titizlik göstermekteydi. Dolayısıyla, Tirsiniklioğlu her ne kadar topraklarını merkezi otoriteyi tehdit edebilecek derecede genişletmiş hatta meselenin hallinde eşkıyaları kullanmış olsa da yine merkezi hükümete önemli yardımlarda bulunduğu için pek müdahale görmemiştir. Yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi bu çelişkili vaziyet, merkezle taşralı iktidar sahipleri arasındaki askeri ve mali alışverişin klasikleşmiş yapısı haline gelmiştir.

Eşkıya tenkili ve Pazvantoğlu meselesinde gösterdiği başarılarla ismini duyuran bir başka ayan, Tirsiniklioğlu İsmail'in maiyetinde yetişmiş ve onun bayraktarlığını yapmış olan Alemdar Mustafa Paşa'dır. Alemdar Mustafa Paşa, Pazvantoğlu'nun Rusçuk'a hücum eden kuvvetlerine karşı 200 süvari ile kasabayı savunmakla görevlendirilmiştir. Rusçuk muhafazasında yollarda karakol vazifesi görerek kasabayı müdafaa edenlere büyük yardımda bulunmuştur. Bu hizmetleri sebebiyle Silistre Valisi Gürcü Osman Paşa'nın da aracılığıyla kendisine Hassa Hasekiliği rütbesi verilmiştir.¹⁴⁹ Vidin kuşatmasından sonraki süreçte de Pazvantoğlu'na karşı mücadelede Tirsiniklioğlu'nun yanında başarılı

¹⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Vezir Hakkı Mehmed Paşa (1747-1811)." *Türkiyat Mecmuası*, 2010, s. 181.

¹⁴⁷ Nagehan Üstündağ, *XVIII. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoroması (1790-1808)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 47.

¹⁴⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 41.

hizmetlerde bulunmuştur. Pazvantoğlu'na karşı girdiği çatışmalarda başarılı olmuş ve Hassa Silahşörlüğü rütbesini de kazanmıştır. İlerleyen süreçte Alemdar'ın Tuna bölgesindeki iktidarı tamamen merkezin kontrol kapasitesinin dışına çıkacaktır. Öyle ki, 1806'ya gelindiğinde başlayan harpte Rusya'ya karşı Tuna boyuna İstanbul'dan atanacak bir valiyi kabul etmeyeceği düşünüldüğünden, kendisi üç tuğlu paşalıkla vali yapılmıştır.¹⁵⁰

1.2.2. Merkezi Hükümetin Ayanlara Karşı İzlediği Politikalar

Örnekler üzerinden genel resmini ortaya koymaya çalıştığımız merkez-taşra arası askeri ilişkilerde, merkezi hükümetin izlediği politikaları incelemek kaçınılmazdır. Siyasi gücün çok sayıda *savaş ağası* ile paylaşıldığı bir atmosferde, merkezi otoritenin tutumları elbette ki dengeler üzerinde etkili olmuştur.

XVIII. yüzyılda ayanların siyasi ve mali gücü, merkezi hükümetin kontrol edebileceğinden çok daha yüksek seviyelere ulaşmıştı. Adeta iktidarın yeni ortakları haline gelen ayanların kendi bölgelerinde kurdukları hakimiyet yüzünden artık merkezden bu bölgelere vezir atanamaz hale gelmişti.¹⁵¹ Bununla birlikte ayanların kendi aralarındaki nüfuz mücadeleleri veya kurdukları ittifak ağları dönemin siyasi atmosferinde belirleyici bir role sahipti. Bu vaziyet karşısında merkezi hükümetin izlediği yol genellikle rakip ayanlardan kendi çıkarlarına en fazla uyan tarafla ittifaka girmektir. Bu ittifak neticesinde merkezi hükümet kazanan taraf olmamakta, sadece çatışma ortamından en az hasarı alarak dengeyi sağlamaya çalışmaktaydı.¹⁵² Rakip ayanların durumuna göre bazen iki tarafı yatıştırmaya çalışırken bazen de el altından çıkarlarıyla örtüşen tarafa destek olmaktaydı. Bazen de ayanların birbirleriyle ittifak kurmasını önlemeye çalışmakta, durumu yakından takip ederek birbirlerine rakip kalmalarını daha uygun görmekteydi.¹⁵³ Yani, Rumeli ve Anadolu'nun savaş ağaları şartların gereğine göre tehdit edilerek, el altından desteklenerek, İstanbul'da yüksek makamlar verilerek, bazen

¹⁵⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 41,55; Yeşil, *a.g.e.*, s. 261-262. Alemdar Mustafa Paşa ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Kalost Arapyan, *Ruşuk Ayânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, (çev. Esat Uras) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943.

¹⁵¹ Ali Yayıoğlu, *Provincial*, s. 18.

¹⁵² Yeşil, *a.g.e.*, s. 263-266.

¹⁵³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 7.

de kendi besledikleri eşkıyaların üzerine gitmeleri için görevlendirilerek durum mümkün mertebe dengelenmeye çalışılmıştır. Fakat merkezi hükümet bu politikalarla kısa vadede geçici üstünlükler sağlayabilmiştir.¹⁵⁴ Örnek vermek gerekirse, Deliorman Ayarı Yılıkoğlu Süleyman ile Tirsiniklioğlu İsmail Silistre, Rusçuk, Hezargrad havalisi ve Deliorman bölgelerinde hakimiyet mücadelesi vermekteydiler. Bu rekabet yüzünden bu bölgelerin kazaları harap olmaktaydı. Ayrıca, geniş bir sahaya yayılan bu çatışmalardan olumsuz etkilenen Belgrad'ın İstanbul'dan atanmış resmi yöneticileri otoritelerini yitirmiş vaziyetteydi. Merkezi hükümet ise bu rekabet ortamında bazen aralarındaki düşmanlığı gidermeye çalışmış, bazen de birinin tarafını tutarak diğerini tehdit etmiştir. Aynı zamanda onların birbirleriyle ittifak yapmalarının da önüne geçmeye çalışmıştır. Birbiri ardınca gönderilen tahriratlarla onlara iyi muamele edilmiş ve yatıştırılmaya çalışılmıştır. Fakat *hükümet içinde hükümet* olan bu ağalar merkezi hükümetin durumunu bildiğinden yine kendi bildikleri gibi davranmaya devam etmişlerdir.¹⁵⁵

Caniklioğulları ve Çapanoğulları arasındaki rekabet ortamında merkezi hükümetin izlediği yol, bazı önemli görevleri birinden alıp diğerine vermek suretiyle iki aile arasında dengeyi sağlamak olmuştur. İki aile arasındaki husumetin en büyük nedenlerinden biri Amasya'ya hâkim olma mücadelesiydi. Amasya'yı uzun bir müddet Caniklizâdeler elinde tutmuştur. Çapanoğlu Süleyman'ın Rusya'ya karşı savaşta Balkan bölgesinde hizmette bulunması ve Caniklilerin Kafkas cephesinde başarısız olmaları sonucunda merkezi hükümet Amasya'yı 1791'de Çapanoğulları'na vermeye karar vermiştir. Böylece Karadeniz'deki hakimiyet Çapanoğulları'nın eline geçecekti. Bu şekilde alevlenen husumet sonrasında bu kez Amasya Çapanoğulları'nın elinden alınıp tekrar Canikliler'e verilmiştir. Bununla birlikte, 1794'te Çapanoğlu Süleyman Tarsus kazasına vali yardımcısı olunca aile Akdeniz'de etkili olmaya başlamıştır. Çapanoğlu Süleyman elindeki tüm imkanları seferber ederek merkezi hükümetle karlı anlaşmalarda bulunmaktaydı. Merkezi hükümet her ne kadar onun Akdeniz'de güç kazanmasından

¹⁵⁴ McGowan, a.g.m., s. 786-787, 790.

¹⁵⁵ Uzunçarşılı, Vezir, s. 180. Tokatçıklı Süleyman ile Gümülcine Ayarı Mestan Ağa'nın mücadelesinde merkezi hükümetin politikası hakkında bkz. Alper Başer, *Gümülcine Ayarı Tokatçıklı Süleyman İle Ferecik Ayarı Ali Molla'nın Faaliyetleri Ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 29-31.

rahatsızlık duysa da yaptığı yardımlardan yararlanarak bu durumu görmezden gelmiştir.¹⁵⁶

Caniklizâdeler, Amasya'da hâkim oldukları süre boyunca bölgenin ileri gelenlerine ve ulemasına karşı baskılar yapmış, bu baskılar arttıkça da merkeze şikâyet dilekçeleri ulaşmaya başlamıştı. Merkezi hükümet çözüm olarak Amasya'da mütesellim değişikliğine gitmiştir. Canikli Ali Paşa'nın küçük oğlu Mikdad Ahmed Bey 1775'te mütesellim olarak atanmıştır. Aynı yıl içinde Canikli Ali Paşa'dan iltizam geri alınmış, ancak 2 yıl sonra Mikdad Ahmed Bey Amasya mutasarrıfı tayin edilmiştir. O dönemde Canikli Ali Paşa'nın Kars Seraskeri olarak Erzurum'da olması ve devleti tehdit edecek kadar askeri güce sahip olmasına rağmen merkezi hükümetin böyle bir karar alması dikkate değer bir husustur.¹⁵⁷

Merkezi otoriteye muhalif hareketleri görülen bir ayana karşı hükümet genellikle önce uyarılar yapılarak itaat altına almaya çalışmıştır. Fakat uyarının muhatabı olan ayan her ne kadar özür bildirerek çeşitli bahaneler sunmuş olsa da ilerleyen süreçte mevcut tutumundan vazgeçmemiştir. Daha sonra ise merkezi hükümetin uyarılarının şiddeti artıp, hakkında ferman çıkarmaya kadar gitmiştir.¹⁵⁸ Hatta, uygun bir fırsat olduğunda üstesinden gelmek için fiili tedbirler almaktan da geri durmamıştır.¹⁵⁹ Pazvantoğlu örneğindeki gibi, merkezi otorite gittikçe dozu artan uyarılarla itaat altına alamadığı ayanın üzerine uygun bir vakitte ordu dahi gönderebilmiştir. Her ne kadar bu tür askeri müdahaleler, ayanın gücüne karşı koyulabileceğinin öngörüldüğü dönemlerde yapılsa da bazen tersi durumlar da tecrübe edilmiştir.¹⁶⁰ Merkezi hükümetin ordusu başarılı olamayınca *fermanlı* ilan edilen ayan genellikle affedilmekte ve çoğunlukla yeri değiştirilerek mesele görünürde halledilmiş olmaktadır.¹⁶¹ Böyle bir durum karşısında ise merkez ile taşralı iktidar sahibi arasında bir pazarlık sürecine girilmektedir. Karşılıklı çıkar ilişkisi ekseninde yapılan bu pazarlıklar genellikle resmi bir makam ve dolayısıyla

¹⁵⁶ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 85-87.

¹⁵⁷ Şahin, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵⁸ Üstündağ, *Vidin*, s. 144-145.

¹⁵⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁶⁰ Üstündağ, *Vidin*, s. 144-145.

¹⁶¹ Enver Ziya Karal, *Selim III. ün Hatt-ı Hümayunları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1942, s. 115.

ekonomik zenginlik için olmuştur. Resmi kayıtlara yansıdığı kadarıyla, sonuç asi ayanın merkeze itaatini bildirerek af dilemesi ve padişahın onu affetmesi şeklinde şekillenmektedir. Gerçekte ise durum elbette ki resmîyetteki halinden farklıdır.¹⁶² Yani, merkez ile yerel ileri gelenler arasındaki ilişki genel olarak mevcut koşulların gerektirdiklerine ve tarafların gücüne bağlı olarak belirlenmiştir denilebilir.

Buşatlı Kara Mahmud Paşa ile merkezi hükümetin ilişkisi, yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen kalıba benzer özellikler taşımaktadır. Kuzey Arnavutluk'taki en baskın aile olan Buşatlılar, Kuzey Arnavutluk'ta evlilikler yoluyla güçlerini yerleştirmişler ve bölgeyi tamamıyla kontrol altına almışlardı. Zamanla Buşatlı Kara Mahmud Paşa'nın İstanbul'dan atanan valilere ve halka karşı baskılar yapması ve devlete vergisini ödememesi, 1784-1785 yıllarında merkezi hükümetin üzerine ordu göndermesine sebep olmuştur. Gazi Hasan Paşa komutasında gönderilen birlikler Buşatlı'yı karadan ve denizden kuşatmıştır. Kuşatmanın sonucunda Buşatlı Kara Mahmud Paşa, civar bölgelere yaptığı saldırılardan vazgeçmek şartıyla yüksek miktarda haraç ödemeye mahkûm edilerek affedilmiş ve valiliği geri verilmiştir.¹⁶³ Böylece Buşatlı üzerine yapılan ilk kuşatma harekâtı onun lehine neticelenmiştir.¹⁶⁴ Tıpkı Pazvantoğlu'nun yaptığı gibi Buşatlı da affedilmesinin hemen ardından yayılmacı hareketlerini sürdürmüştür. Osmanlı ordusu bölgeden ayrıldıktan sonra 1785'te kısmi özerk olarak aşiret birliği ve vladika¹⁶⁵ tarafından idare edilen Karadağ'ı işgal etmiştir. Buşatlı, işgal sırasında ciddi bir direnişle karşılaşmamak için Karadağ'daki aşiret liderleri arasında ihtilaf çıkarmıştır. Daha sonra padişaha karşı ittifak kurmak amacıyla Karadağ'daki Avusturya ajanlarıyla irtibat kurmuştur. Onlardan, Arnavutluk'un yöneticisi olacağına dair söz almıştır. Bu olanlar üzerine 1786'nın sonlarında Osmanlı hükümeti Buşatlı Kara Mahmud'un üzerine tekrar ordu göndermiştir.¹⁶⁶ Aydoslu Mehmed Paşa, Selim Paşa, Yeğen Mehmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa birlikleriyle Buşatlı'nın üzerine sevk edilmekle

¹⁶² Nagehan, *Vidin*, s. 144-145.

¹⁶³ Shaw, *a.g.e.*, s. 299-300.

¹⁶⁴ McGowan, *a.g.m.*, s. 790.

¹⁶⁵ Karadağ, 1516'dan itibaren vladika adı verilen Ortodoks din adamları tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1697'de ise I. Danilo Petroviç'in vladika seçilmesinden sonra vladikalık Petroviç hanedanının eline geçmiştir. Vahit Cemil Urhan, "Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. IV, 2015, s. 113.

¹⁶⁶ Shaw, *a.g.e.*, s. 300-301.

görevlendirilmiştir.¹⁶⁷ Buşatlı Mahmud Paşa kuşatmaya uzun müddet direnebilmiş, sonunda ise kuşatma ordusundaki adamlarının yardımlarıyla yaptığı ani baskınla kuşatma ordusunu yenmiştir. 1787’de Rusya ve Avusturya’ya karşı harbin başlaması üzerine merkezi hükümet Buşatlı meselesini terk etmek zorunda kalmıştır. Buşatlı, savaşta Avusturya’ya karşı askeri yardımlarda bulunması karşılığında affedilmiştir. Daha sonra Buşatlı, Osmanlı ordusunun Avusturya mevzilerine yürüdüğünü görünce kendini güvence altına almak için Avusturyalı ajanları katletmiş ve kesik başlarını padişaha göndermiştir. Bunun üzerine yeniden İşkodra valiliğini elde etmiştir.¹⁶⁸ 1790’a gelindiğinde saldırılarını Arnavutluk içlerine yönelterek Tepedelenli Ali Paşa’nın topraklarına girmesi ve Almanya üzerinden Alpler’e kaçan Fransızlara yardım etmesi üzerine III. Selim tekrar üzerine ordu göndermiştir. 1793’te Bosna Valisi Ebubekir Paşa komutanlığında Osmanlı ordusu Buşatlı Kara Mahmud’u yeniden kuşatmıştır.¹⁶⁹ Ancak O, önceki kuşatmada olduğu gibi baskın hareketiyle kuşatma ordusunu yenmeyi başarmıştır.¹⁷⁰ Buşatlı Kara Mahmud Paşa tekrardan af dilemiş, vergilerini ödemek ve Karadağ saldırısında merkeze yardım etmek koşuluyla affedilmiştir. 1796’da Karadağ üzerine düzenlediği seferde bozguna uğrayarak öldürülmüştür. Böylece, bölgede hem Tepedelenli Ali Paşa’nın hem de merkezi hükümetin çıkarlarına ciddi bir tehdit oluşturan Buşatlı tehlikesi, geçici de olsa kendiliğinden ortadan kalkmıştır.¹⁷¹ Sultan III. Selim, görüldüğü üzere emirlerine itaat eden Tepedelenli’nin iktidarını bölgede sağlamlaştırmaya çalışırken Buşatlı Kara Mahmud’a karşı sert tedbirler alma yoluna gitmiştir. Çünkü görünürde Tepedelenli Ali Paşa merkez yanlısı hareket ederken, Buşatlı açıkça yayılmacı faaliyetlerini sürdürmekte, hatta iki defa üzerine gönderilen kuşatma ordusunu bozguna uğratmaktaydı. Böyle bir tehlikenin bertaraf edilmesinde merkezi hükümet diğer güçlü ayanın iktidarını kendi eliyle inşa ederek dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Bununla beraber, Buşatlı’nın üzerine yürüyen merkez ordusunu iki seferde de aynı taktikle bozguna uğratması, üstüne üstlük son seferdeki kuşatma ordusunda Buşatlı’nın taraftarlarının olması üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

---

¹⁶⁷ AE. SABH.I. 3/277.

¹⁶⁸ Shaw, *a.g.e.*, s. 301-302.

¹⁶⁹ McGowan, *a.g.m.*, s. 790.

¹⁷⁰ Shaw, *a.g.e.*, s. 304. Kuşatma ile ilgili bkz. TS.MA.e. 786/ 24, 786/25.

¹⁷¹ Ali Yayıoğlu, *Provincial*, s. 207.

Bulgaristan'daki rekabetin ana figürlerinden olan Tirsiniklioğlu İsmail, merkeze açıkça isyan etmemekle beraber hakimiyet sahasını genişlettikçe merkezi hükümetin dikkatini çekmekteydi. Ayrıca civar bölgelere kendisine bağlı ayanları atamaktaydı.¹⁷² Bölgedeki güçlü rakiplerinden Yılıkoğlu Süleyman'ı yenmesi dikkatleri daha da üstüne çekmiş ve merkez tarafından komşu bölgelere karışmaması konusunda uyarılmıştır. Bu uyarı karşısında Tirsiniklioğlu'nun İstanbul'a verdiği cevapta ileri sürdüğü argüman, bölgedeki haydutlara karşı mücadele vererek düzeni sağladığı ve meşru müdafaa yaptığı şeklindeydi. Ayrıca, kendi adamlarını civar bölgelere göndermediğini, bu kişilerin halkın onayıyla görevlerine atandığını ifade etmiştir.¹⁷³ Görüldüğü üzere Tirsiniklioğlu, yukarıda özetlenen merkez-ayan ilişkisinin klasik kalıbına uygun şekilde davranarak, merkezi otoritenin uyarılarına kendince bahaneler ileri sürmekle beraber, bir yandan da faaliyetlerine devam etmiştir.

Ayanların bu dönemde nüfuz alanlarındaki tebaayla kurdukları bağlar hükümetle ilişkilerinde etkili olabilmekteydi. Özellikle kazalarda güvenliği tesis etmeleriyle bölge halkının nazarında kazandıkları itibar, onlara merkezi hükümete karşı ciddi bir avantaj sağlamaktaydı.¹⁷⁴ Tirsiniklioğlu'nun merkezi hükümetle ilişkilerinde de ahalinin tutumu belirleyici rol oynamıştır. 1792'de eşkıyalık faaliyetleri iddiasıyla idama mahkûm edilmesine¹⁷⁵ rağmen, bölge halkı durumdan haberdar oldukları halde hükümetin talimatlarına aykırı bir şekilde Tirsiniklioğlu'nu ele vermemiş ve ona yardımda bulunmuştur. Bunda elbette ki Tirsiniklioğlu'nun bölge halkıyla kurduğu bağlar etkili olmuştur.¹⁷⁶

Sürecin sonunda baş edilemeyen ayana valilik veya mir-i miranlık gibi resmi unvanların verilmesi, aynı tavır içerisinde olan bu gibi ayanların devletin üst düzey makamlarına yükselerek kendileri için meşru bir zemin elde etmelerine sebep olmuştur.¹⁷⁷ Böylece beylerbeyi, sancakbeyi olma imkanını elde eden ayanlar siyasi ve mali imkanlarını daha

¹⁷² Kemal Beydili, "Tirsiniklioğlu İsmâil Ağa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. XLI, s. 204-205.

¹⁷³ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 93-94.

¹⁷⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 261.

¹⁷⁵ Bk. C. DH. 340/16960.

¹⁷⁶ C. ZB. 38/1878; Yeşil, *a.g.e.*, s. 261; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁷⁷ Akdağ, *a.g.m.*, s. 56; Karal, *a.g.e.*, s. 115.

da artırma fırsatı elde etmişlerdir. Bu durum, aynı amaç içerisinde olan diğer ayan ve eşrafa örnek teşkil ederek benzer sonuçların farklı kişiler üzerinden tekrarlanmasına yol açmıştır. Aynı cüret bulma durumu eşkıyalar arasında da gerçekleşmiştir. Böylece itaat altına alınamayan ayan güçlendiği gibi, eşkıyalık yapan grupların sayısı ve etkinliği de artmıştır.¹⁷⁸ Çalışmamızın konusu olan Pazvantoğlu isyanında da bu bahsedilen olaylar doğrudan tecrübe edilmiştir. Nitekim Pazvantoğlu'nun durumundan cesaret alan Tirsiniklioğlu, Tepedelenli, Yılıkoğlu gibi isimler aynı şekilde davranmaya devam edeceklerdir.¹⁷⁹

Merkezi hükümetin ayanlara karşı izlediği politikalarda başvurduğu bir başka yöntem de müsadereydi. Merkezi hükümet o dönemde müsadereyi taşradaki iktidar odakları üzerinde kontrolü sağlamak için tercih edebilmekteydi. Çapanoğulları ve Caniklizâdeler rekabetinde olduğu gibi ayanların maddi varlıkları merkeze aktarılabilirdi. Canikli Ali Paşa, 1777 sonlarında Kırım seraskeri tayin edilmiş, ardından kendisine Kastamonu sancağı malikane olarak verilmişti. Ertesi yıl Erzurum valiliğine getirilmiş, kendisinden alınan Sivas valiliğine de küçük oğlu Mikdad Ahmed Paşa getirilmişti. Büyük oğlu Battal Hüseyin Bey de kapıcıbaşı olmuştu. Bu atamalar karşılığında merkezi hükümet kendisinden Kırım'a 40 bin asker toplayarak gitmesini emretmişti.¹⁸⁰ Ancak, merkezi hükümetin kendisinden istediğinden daha az askerle Kırım'a gitmiş ve savaşmadan geri dönmüştü. Tüm bunların haricinde, rakibi Çapanoğlu Mustafa'nın nüfuz sahalarını işgal ederek Hüseyinâbad (Alaca) kasabasına kadar ilerlemişti. Çapanoğlu Mustafa Bey durumu merkezi hükümete bildirince, Bab-ı Ali Canikli Ali Paşa'ya askerlerini geri çekmesini emretmiştir. Ancak Canikli Ali Paşa buna karşılık: *"Ya Çapan Oğlunu idam edersiz, yahut ben üzerine varup izale ederim"*¹⁸¹ şeklinde merkezi hükümete sert ve cüretkâr bir cevapla karşılık vermiştir. Ardından kendisine gönderilen tahrirata: *"Benim fimabaad devlet ile işim yoktur, istediğimi işlerim ve nice memleket harap ederim"*¹⁸² cevabını vererek açıkça isyanını ilan etmiştir. Bunun üzerine valiliği ve vezirliği elinden alınarak asi ilan edilmiştir. 1779 Eylül sonlarında Çapanoğlu Mustafa Bey'e gönderilen fermanla, Canikli Ali'yi idam etmesi emredilmiştir. Ayrıca, Canikli'nin idam edilmesiyle

¹⁷⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁷⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁸⁰ Mert, Canikli, s. 151-154.

¹⁸¹ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 222.

¹⁸² Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 222. Ayrıca bkz. Şahin, *a.g.e.*, s. 56.

görevli Çapanoğlu Mustafa'ya yardım etmesi için Sivas Valisine ferman gönderilmiş ve Canikli Ali'nin deniz yoluyla bir yere kaçmaması için sahil boyundaki kadınlara da hükümler gönderilmiştir. Kasım 1779'da Canikli Ali Paşa oğlu Battal Hüseyin Paşa ile Kırım'a kaçmıştır.¹⁸³ 1780'de ise merkez tarafından mallarının çoğu müsadere edilmiş ve İstanbul'a taşınmıştır.¹⁸⁴ Canikli Ali Paşa, o dönemde merkezi hükümetin bir yandan özerk servet sahiplerine tahammül ederken diğer yandan da onlara karşı etkili bir kontrol sağlamak için idam gibi ciddi tedbirler almasının bir örneğini oluşturmaktadır.¹⁸⁵ Sürecin sonunda her ne kadar Canikli Ali Paşa affedilip, makam ve servetinin bir bölümüne yeniden kavuşmuş ve iki büyük aile arasındaki kavgalar sürmüştü de, hükümetin bu kavgalarda dengeyi sağlamak için idam kararına kadar gitmesi dikkate değerdir. Bununla beraber, iki aile arasındaki denge siyasetinde merkezi hükümetin genellikle Çapanoğullarının ittifakıyla etkili olmaya çalıştığı görülmektedir. Yani, bir aileyi diğerine karşı kullanarak denge sağlanmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken aynı zamanda, ayanlar arasında merkezi otorite aleyhine bir ittifakın gelişmemesi için rekabet de teşvik edilmiştir.

Canikli Ali Paşa'nın oğulları Mikdad Ahmed ve Battal Hüseyin'e de idam, sürgün ve müsadere siyaseti izlenmiştir. 1787-1792 harbindeki kritik vazifelerini yerine getirmemeleri ve halkın şikayetleri buna sebep olmuştu. Şöyle ki, Mikdad Ahmed Paşa Boğdan başbuğu olarak Yaş tarafında önemli görevleri üstlenmiştir. Ancak buradaki başarısızlığı üzerine vezirliği geri alınmıştır. 1790'da sürücü olarak görevlendirilmesine rağmen görevini ihmal ettiği için Filibe'ye sürgüne gönderilmiştir. Kardeşi Battal Hüseyin Paşa ise Anapa muhafazasına görevlendirilmiş olmasına rağmen bölgeye gitmemiştir. Ertesi yıl emrin tekrarlanması üzerine kendisinden istenen 10 bin kişilik kuvvet yerine çok daha az miktarda askerle beraber gitmiş ve Ruslarla ciddi bir muharebeye girmemiştir. Bu ihmaller zinciri sonucunda 1791'de Anapa Rusların eline geçmiştir. Bu durum karşısında Sultan III. Selim Caniklizâdelerin idamına karar

¹⁸³ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 223.

¹⁸⁴ Virginia H. Aksan, bunların İstanbul'a taşınması için 422 hamal gerektiğini söylemektedir. Bkz. Aksan, *a.g.e.*, s. 223. Canay Şahin, Caniklizâdelere ait para, değerli eşya, silah, hayvan, çadır gibi malzemelere el konduğunu; ailenin besi hayvanlarının, hububatın, çiftliklerin ve diğer malları bölgede müzayede yapılarak bundan sağlanan nakdin merkezi hazineye aktarıldığını belirtmektedir. Bkz. Şahin, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁸⁵ Aksan, *a.g.e.*, s. 224.

vermiştir. 1792’de Mikdad Ahmed ve Battal Hüseyin’in oğlu Hayreddin idam edilerek servetleri müsadere edilmiştir.¹⁸⁶

Müsadere siyasetinin izlendiği bir başka örnek Karaosmanoğulları ailesine aittir. Karaosmanoğulları ailesinden Ataullah Bey civardaki Arapoğlu ailesi ile mücadele etmekte olduğu için halk ciddi zarara uğramaktaydı. Bunun üzerine Temmuz 1766’da Ataullah Bey hakkında ölüm cezası kararlaştırılmıştır. Ataullah Bey 2 bin kişilik kuvvetiyle Yaya köyüne saklanmıştır. Cezayı uygulamakla görevli Aydın Muhassılı Abdurrahman Paşa’nın yardımına Hamid sancağı mutasarrıfı Çelik Paşazâde Ahmed Bey ve sancağın diğer ayanları memur edilmiştir. Yaya köyüne saklanmış olan Ataullah Bey burada durmayıp kaçtığı esnada yolda öldüğü haberi alınmıştır. Ataullah Bey’in mal ve eşyalarının civardaki kaza ayanları tarafından saklandığı öğrenilmiş ve bunlara el konulmuştur.¹⁸⁷

Hükümetin ayanlardan iç ve dış güvenlik meselelerinde asker talep etmesi de bir bakıma onların askeri gücünü kontrol etme politikalarından biriydi. Merkezi hükümet, ayanların bu olağanüstü güç ve zenginliklerinin farkında olduğu için ihtiyaç anında onlardan kendi masraflarıyla asker toplamalarını istemekten de geri durmamıştır. İstenen kuvvetler gönderilmezse veya görevlerini yanlış yönde kullanırlarsa merkezi idare tarafından cezalara tabi tutuldukları da görülmüştür.¹⁸⁸ Fakat bu cezaların kriz zamanlarında ayanlar için kârlı anlaşmalar karşılığında iptal edildiği de çok olmuştur. Örneğin, Florina Ayanı el-Hac Veli tevzi defterinde kendisi için fazladan vergi topladığı için kalebendlik cezasına çarptırıldığı halde, Mora isyanının bastırılmasında yararlılık gösterdiği için affedilmiştir. Fakat kendisi yine ayanlığını kullanarak halka baskılarda bulunmaya devam edince hükümet daha ağır uyarılarda bulunmuştur. 500 kişilik bir kuvvetle orduya katılması karşılığında cezası ertelenmiştir.¹⁸⁹ Çünkü halkın şikayetlerine cevap verilip şikâyet edilen ayan cezalandırılırsa doğal olarak o kuvvetlerin de orduya katılması mümkün olmayacaktır. Bu sebeple savaş zamanlarında bazı adaletsizlikler görmezden gelinip

¹⁸⁶ Şahin, *a.g.e.*, s. 60; Mert, Canikli, s. 151-154.

¹⁸⁷ Nagata, *a.g.e.*, s. 45-46. Müsaderenin taşra düzeninde yarattığı olumsuz etkiler için bkz. Yayıoğlu, *Partners*, s. 37-38.

¹⁸⁸ Şahin, *a.g.e.*, s. 27. Ayrıca bkz. Nagata, *a.g.e.*, s. 112, 120.

¹⁸⁹ Nagata, *a.g.e.*, s. 130; C. DH. 20/980.

ertelenmek durumunda kalınmıştır.¹⁹⁰ Bunun gibi hükümetin güç durumundan istifade ederek işledikleri suçların affedildiği pek çok örnek mevcuttur. Bir başka örnek yine Mora isyanının bastırılması ile ilgilidir. 1773 yılında Görδος Kalesi dizdarına hitaben yazılmış bir fermanda, halka yaptığı zulüm sebebiyle Görδος Kalesi'ne kalebend edilmiş Modon kazası ayanı İmam İbrahim'in, Mora isyanının bastırılmasında Çatalcalı Ali Ağa ile beraber önemli hizmetlerde bulunduğu için cezasının affedildiği yazmaktadır.¹⁹¹ Bu da Bab-1 Ali'nin savaş ve isyan gibi güvenlik konularında ayanlara duyduğu ihtiyacın derecesi hakkında bizlere fikir vermesi açısından önemlidir. Merkezi hükümetin savaş dönemlerinde ayanlar üzerindeki kontrolünü neredeyse tamamen kaybettiğinin ve etkili bir denetim kuramadığının işaretidir.¹⁹² Daha fazla sorun çıkmaması ve nefere duyulan ihtiyaç sebebiyle sorun çıkarıcı ayanlar affedilmiş ve bazıları yeniden vali olarak atanmıştır.¹⁹³

1.3. XVIII. YÜZYILDA AYANLARIN KENDİ ARALARINDAKİ İLİŞKİLERİ

XVIII. yüzyılda ayanların birbirleriyle olan ilişkileri rekabet veya ittifak şeklinde gelişmiştir. Birbirine üstün gelmek isteyen rakip ayanlar bu dönemde şiddetli çatışmalara girmişlerdir. Ancak yeri geldiğinde ortak bir rakibe karşı iki düşman ayanın ittifak yaptığı veya güçlü bir ayan ile ona bağlı daha küçük ayanların ittifak ağları kurduğu da görülmektedir. Ayanlar arasındaki bu hiyerarşik yapı, güçlü ayanlara kendilerine bağlı ayanları farklı bölgelere atayarak kendi nüfuz sahalarını genişletme olanağı vermekteydi.¹⁹⁴ Bununla beraber, güçlü ayanla civar bölgelere atadığı ayanlar arasında doğal bir çıkar ortaklığı kurulmaktaydı. Pazvantoğlu Osman, Tirsiniklioğlu İsmail ve Yılıkoğlu Süleyman Rumeli'de bu türden iktidar sahibi ayanlardı. Balkanlar ve Anadolu coğrafyasında ayanlar arasındaki tâbîlik ilişkisi bazı noktalarda farklılık göstermekteydi. Anadolu'da esas güç sahibi ayan ile diğer güç odakları arasında genellikle kan bağı

¹⁹⁰ Anscombe, a.g.m., s. 97. Mir-i mirandan İlbasanlı Süleyman Paşa'nın tuğ ve sancağının alınmış olmasına rağmen kendi *bedeninden* 500 nefer tam silahlı piyade ile sefere katılmak şartıyla suçunun affedilmesi ve rütbesinin iade edilmesi ile ilgili bkz. C. AS. 82/3850.

¹⁹¹ Nagata, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁹² Anscombe, a.g.m., s. 89.

¹⁹³ İnalçık, a.g.m., s. 28.

¹⁹⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 263-266; Deena Sadat, Tirsiniklioğlu İsmail ve Pazvantoğlu Osman Paşa gibi ayanların sadece bölgesel bir koalisyona liderlik etmekle kalmadığını, aynı zamanda zapt ettikleri bölgelere ayan atama hakkını da ellerinde bulundurduklarını vurgulamaktadır. Bkz. Sadat, Rumeli, s. 350.

varken Rumeli'deki bağlar kapı halkları ile oluşturulmuştu.¹⁹⁵ Aşağıda vereceğimiz örneklerde bu ayırım göz önüne alınarak ilişkilerin doğası incelenmeye çalışılacaktır.

Her biri kendi bölgesinde yegâne söz sahibi olmak isteyen güçlü ayanlar rakip gördükleri diğer ayanlarla şiddetli çatışmalara girmişlerdir. XVIII. yüzyıl bu tür çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir dönemi oluşturmaktadır. Ayrıca rakip ayanların diğer zamanlarda tenkil için üzerlerine gittikleri eşkıya gruplarını, yerine göre birbirlerine karşı üstün gelebilmek için kullandıkları da görülmektedir.¹⁹⁶ XVIII. yüzyılda ayanlar arasındaki çekişmeler, genellikle mütesellimlik elde ederek mukataalar üzerinde söz sahibi olmak için gerçekleşmekteydi. Zira daha önce de anlatıldığı üzere bu dönemde güçlü ayanların yükselişinde mütesellimlik, voyvodalık gibi makamlar belirleyici olmaktadır.¹⁹⁷ Bu karmaşık atmosferi daha anlaşılır kılmak için örnekler üzerinden yorumlamak daha etkili olacaktır.

1790'ların ortalarından sonra, Tuna bölgesindeki en şiddetli hakimiyet mücadelesi Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman ve Rusçuk Ayanı Tirsiniklioğlu İsmail arasında gerçekleşmiştir. Pazvantoğlu'nun organizatörlüğündeki eşkıya grupları, Tirsiniklioğlu'nun nüfuz sahaları olan Selvi, Rusçuk, Şumnu ve Tuna boyundaki bazı köy ve kasabalara saldırılarda bulunmaktaydı. Pazvantoğlu bu bölgelere kendi mütesellim ve muhassıllarını tayin ederek kontrol sağlamak peşindeydi. Bu sebeple Tirsiniklioğlu bölgedeki nüfuz ve mali kaynaklarını elde tutmak gayesiyle Pazvantoğlu'na karşı yürütülen her operasyonda merkezi hükümetin en büyük destekçilerinden olmuştur. Tirsiniklioğlu İsmail, her ne kadar bu meselede merkezin safında yer alsa da aslında kendisi de diğer ayanlar gibi topraklarını genişletmekten ve bu doğrultuda eşkıyaları kullanmaktan geri kalmamıştır. Ancak Pazvantoğlu isyanının bastırılmasında ciddi bir askeri güç sağladığından bu faaliyetleri görmezden gelinmiştir.¹⁹⁸ Bununla beraber Tirsiniklioğlu, Pazvantoğlu ile rekabetinde onun en tanınmış adamlarından olan Manav İbrahim'i ve maiyetini kendi tarafına çekmek istemekteydi. O dönemde Pazvantoğlu'ndan maaşlarını talep eden Koşancalı Halil ve beraberindekiler de

¹⁹⁵ Üstündağ, *Vidin*, s. 64.

¹⁹⁶ İnalçık, a.g.m., s. 32.

¹⁹⁷ İnalçık, a.g.m., s. 34-36.

¹⁹⁸ Üstündağ, *Power*, s. 63-64; Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet VI*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1309, s. 299-300; Özkaya, a.g.e., s. 47.

Tirsiniklioğlu'nun safına katılmışlardır.¹⁹⁹ Görüldüğü üzere ayanlar arası rekabette merkezle ortak çıkar ilişkisinin olması kadar, eşkıya gruplarının işverenlerinden sağladıkları kazanç da belirleyici olabilmektedir. Tirsiniklioğlu, Pazvantoğlu'nun bölgedeki nüfuzunu kırarak onun Deliorman taraflarına yayılmasına engel olmuştur. Çünkü o dönemde Deliorman ve havalisi, Tirsiniklioğlu'nun hakimiyet kurmak istediği yerlerdi.²⁰⁰

Deliorman ve civarı için yaşanan bir diğer nüfuz mücadelesi de Tirsiniklioğlu İsmail ile Deliorman Ayanı ve Silistre Mütesellimi Yılıkoğlu Süleyman arasındaydı. Tirsiniklioğlu'nun Yılıkoğlu ile girdiği rekabet, onun merkezin emirlerine bağlı hareket etmesinin bir başka sebebini oluşturmaktaydı. Tirsiniklioğlu bir taraftan Rusçuk ve Zıştovi gibi yerlerde Pazvantoğlu'nun etkinliğini kırarken diğer taraftan da Deliorman ve Silistre civarına hâkim olmak istemekteydi.²⁰¹ Bu sebeple Pazvantoğlu tehlikesini bertaraf ettikten sonra diğer hedefi için planlar yapmaktaydı. Her ikisi de bölge üzerinde esas iktidar sahibi olmak istedikleri için Silistre Valilerini bölgeye sokmamaktaydılar. Örneğin, Silistre'ye tayin olunan Gürcü Osman Paşa'nın bölgede bulunmasına Yılıkoğlu Süleyman karşı çıkmaktaydı.²⁰² Tirsiniklioğlu ile Yılıkoğlu arasındaki ihtilafın bir diğer sebebi de Şarvi ve Abdüsselam vakıf köyleri üzerineydi. Bu köyler eskiden beri Tirsiniklioğlu'nun tarafını tutan Sarızâde Ali Ağa'nın idaresinde bulunmaktaydı. Yılıkoğlu ise bu köylerin kendisine bağlanmasını istemekteydi. Bunun haricinde Yılıkoğlu, kendi bölgesindeki Topçu ve Yemişli kazalarına Tirsiniklioğlu tarafından Pehlivan Ağa'nın tayin edilmesinden hoşnutsuzdu. Bu durumun düzeltilerek Dobruca Ayanlığının kendi uhdesine verilmesini istemekteydi. Tirsiniklioğlu ise önceden Dobruca ayanları ile ittifak kurmuştu ve bu bölgelerden kendi kuvvetlerini çekmek istemiyordu. Tirsiniklioğlu'nun faaliyetlerine dair ulaşan tahriratlar ve etraftan gelen feryatnameler, onun merkezle olan bağlarının sadece bir maske olduğunu kanıtlamaktaydı.²⁰³ Tirsiniklioğlu ile Yılıkoğlu arasındaki rekabet, rakip ayanların etkinlik kurmak için paralı askerler besleyerek birbirlerinin hakimiyet sahalarına saldırımlarına da iyi bir örnektir. Maiyetlerindeki sekbanlarla birbirlerinin nüfuz bölgelerini zapt etmişlerdir.

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 19.

²⁰⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 11.

²⁰¹ Beydili, Tirsiniklioğlu, s. 204-205.

²⁰² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 11-12.

²⁰³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 14-15.

Tirsiniklioğlu Yılıkoğlu üzerine sık sık sefer düzenlemiştir.²⁰⁴ Ayrıca, bu mücadelede Tirsiniklioğlu'nun baskın gelmesinde en büyük etkenlerden biri onun diğer ayanlarla kurmuş olduğu ittifak ağları sayesinde iktidarını pekiştirmiş olmasıdır.²⁰⁵

Rakibini saf dışı bırakmak isteyen bir ayanın, bu amaç doğrultusunda merkezle ittifak içinde olmasına bir örnek Tepedelenli Ali Paşa ve Buşatlı Kara Mahmud Paşa rekabetidir. 1779'da merkezi hükümet Buşatlı Kara Mahmud Paşa'yı İşkodra valiliğine getirmişti. Buşatlı Kara Mahmud Paşa, başkentle arasındaki büyük mesafeden istifade ederek bölgedeki tüccar ve esnaf ile Arnavutlar, Karadağlılar ve Bosna aşiretleri üzerinde etkinliğini artırmıştı.²⁰⁶ 1786'nın sonlarına gelindiğinde merkezin Buşatlı üzerine sevk ettiği kuşatma ordusunda Tepedelenli Ali Paşa'nın birlikleri de bulunmaktaydı. 1788'de tekrar İşkodra valiliğine getirildiğinde, kardeşi de Tepedelenli'nin oğlu Veliüddin Paşa'nın yerine Ohri valisi tayin edilmişti. Bu olay üzerine iki tarafın arası tam anlamıyla açılmıştır. Buşatlı Mahmud Paşa, 1790'da iktidarını Arnavutluk bölgesine doğru yaymak için saldırılar düzenlemekteydi. Bu saldırıların neticesinde güneyde Tepedelenli Ali Paşa'nın nüfuz bölgesiyle çatışmaya girmişti.²⁰⁷ Üzerine sevk edilen Osmanlı kuvvetlerinin kuşatmasını kırmayı ve cephaneliğini ele geçirmeyi başarmıştı. Bu sıralarda Tepedelenli Ali Paşa merkezle bağlarını sıkı tutmaya çalışarak hizmette bulunmaktaydı. Oğulları Muhtar ve Veliüddin Beyler Makedonya'da eşkıyalara karşı başarılı mücadeleler vermekteydi. Sultan III. Selim hem bu hizmetlerine karşılık hem de bölgede Buşatlı tehlikesine karşı dengeyi sağlamak adına 1794'te Tepedelenli'ye beylerbeyi rütbesi vermiştir. Ayrıca, Tepedelenli ve oğullarına derhal Buşatlı Kara Mahmud üzerine sefer tertip etmelerini emretmiştir. Bunun üzerine Tepedelenli Ali Paşa harekete geçerek Ohri ve Goritza'yı Buşatlı'nın elinden alarak Orta Arnavutluk'u Makedonya'dan ayırmıştır. Tepedelenli bu hamleleriyle hem Buşatlı'ya doğudan yardım gelmesini engellemiş hem de kendisine nüfuzunu genişletmek için yeni yollar açmıştır. Buşatlı 1796'da Karadağ üzerine düzenlediği saldırıda ölünce, bir süreliğine de olsa Tepedelenli Ali Paşa için Buşatlı Kara Mahmud Paşa tehlikesi sona ermiştir.²⁰⁸ Tepedelenli Ali Paşa, tıpkı Pazvantoğlu meselesindeki gibi Buşatlı tehdidine karşı merkezle ortak çıkarlar

²⁰⁴ Özkaya, *a.g.e.*, s. 16.

²⁰⁵ Yaycıoğlu, *Partners*, s. 93-94.

²⁰⁶ McGowan, *a.g.m.*, s. 790.

²⁰⁷ Shaw, *a.g.e.*, s. 302-303.

²⁰⁸ Shaw, *a.g.e.*, s. 304-305.

çerçevesinde ittifak yapmaktaydı. İki olayda da kendisine rakip gördüğü ve yayılmacı hareketlerinden rahatsızlık duyduğu bir ayana karşı koyarak hem mevcut tehditleri ortadan kaldırmış hem de merkezi hükümetin nazarında yükselerek rütbelere kazanmıştır. Halbuki Tepedelenli Ali Paşa, daha önce de belirtildiği gibi tüm bunları yaparken bir yandan da kuzey Arnavutluk'a yayılmayı sürdürmekteydi.

Normal zamanda çatışma halinde olan iki güçlü ayanın, yeri geldiğinde ortak bir düşmana karşı birleşmelerine örnek Alemdar Mustafa Paşa ve Yılıkoğlu Süleyman rekabetidir. Bu ittifaka merkezi hükümet de dahil olmuştur. Şöyle ki, Balkanlarda Pazvantoğlu tehlikesine karşı merkezi hükümet Tirsiniklioğlu, Çavuşzâde ve Yılıkoğlu'na Pazvantoğlu üzerine yürümelerini emrettiğinde, bu üç ayan aralarındaki toprak ve nüfuz mücadelesini bırakarak merkezin emrine uymuşlardır. Alemdar Mustafa Paşa, Deliorman bölgesindeki kuvvetlerini geri çekerek Yılıkoğlu ile beraber Pazvantoğlu'nun üzerine gideceklerini İstanbul'a bildirmiştir. Sadrazam konuyla ilgili padişaha sunduğu arzında, iki tarafın da askerlerini çektiğini, Tirsiniklioğlu'nun Yılıkoğlu'nu Rusçuk'a çağırarak görüşmelerini bildirmiştir.²⁰⁹

Balkanlarda güçlü ayanların genellikle askeri zümreden çıkmış ve yöneticilik görevinde bulunmuş kişiler olması, birbirleriyle ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır. Şöyle ki, Balkan ayanları için servetin yanı sıra askeri güce sahip olmak, halkın ve diğer ayanların nazarında itibar kazanmalarında önemli bir etken olmuştur. Nitekim özellikle XVIII. yüzyıl sonlarında Balkanlar'daki ayan çatışmalarında, daha az askeri güce sahip ayanların kendilerinden daha güçlü ayanların etrafında toplandıkları görülmektedir. Ayrıca güçlü ayanların sahip oldukları serveti, önemli ölçüde askeri kuvvetleri sayesinde yaptıkları akınlarla elde ettikleri de bir gerçektir. Sahip oldukları bu askeri kuvvetler diğer metbû ayanların onların hizmetine girmesine, böylece daha geniş bir coğrafyada ittifak ağları kurmalarına yardımcı olmuştur.²¹⁰ Yukarıda verdiğimiz örneklerde de bu durumu takip etmek mümkündür.

²⁰⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 41-42.

²¹⁰ Üstündağ, *Vidin*, s. 64. XVIII. yüzyılda ayanların yönetici olmaktan öteye geçip güçlü toprak aristokrasilere dönüşmesine dair bkz. Sadat, Rumeli, s. 347.

Ayanlar arası ilişkilerin Anadolu'daki en büyük örneği Çapanoğulları ve Caniklizâdeler arasındaki rekabettir. Samsun ve çevresine hâkim olan Caniklilerin nüfuz sahalarını Çapanoğullarının bölgelerine doğru yayması iki aile arasında çatışma başlatmıştı. Çatışmanın temel nedeni Amasya, Sivas ve Tokat'ın vergi tahsildarlığını elde etmek üzereydi. Canikli Hacı Ali Paşa'nın 1777 sonlarında Kırım seraskeri tayin edilmesi, Çapanoğullarının hoşuna gitmemişti.²¹¹ Kırım seferinde Çapanoğlu Mustafa Bey'in, hükümetin istediği nefer ve erzakı tedarik etmemesi iki aile arasında gerilimi daha da artırmıştır. Canikli Ali Paşa'nın 1778'de Kırım'da başarısız olmasında, Çapanoğlu'nun Canikli Ali Paşa'ya lazım olan nefer ve levazım tedarikini kasıtlı olarak sekteye uğratmış olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.²¹² Bu durum, iki rakip ayandan birinin diğerine üstünlük kurmak için askeri yardımları kasıtlı olarak baltalayarak, cephede görevli ayanın merkezin gözünden düşmesine sebep olabildiğini göstermektedir. Güçlü ayanlar arasındaki düşmanlığın ve bu düşmanlık uğruna başvurulmuş hilelerin ulaştığı seviyeyi anlamak açısından dikkate değer bir örnektir.²¹³ Bu olay neticesinde Canikli Ali Paşa, bölge halkı üzerindeki itibarını ve merkezi hükümetin güvenini kaybetmiştir. İlerleyen süreçte, Amasya ileri gelenleri Canikli ailesinden Mikdad Ahmed'in kötü idaresinden şikâyet ederek bölgede Çapanoğullarının idaresini istemişlerdir. Bunun üzerine Mikdad Ahmed valilikten azledilmiş ve merkezi hükümet tarafından ileri gelenlerden gayri resmi olarak topladığı tahsisatı geri vermesi emredilmiştir. Çapanoğlu Mustafa, Mikdad Ahmed'e bir mektup göndererek hükümetin emirlerine uymasını söylemiştir. Mikdad Ahmed ise kendisine yapılan bu müdahaleye karşılık Çapanoğlu Mustafa'nın topraklarına saldırmıştır. Çapanoğlu Mustafa, 1779'da Mikdad Ahmed'in kuvvetlerini Zile'de bozguna uğratmıştır. Bunun üzerine Canikli Ali Paşa asker toplayarak Çapanoğlu'nun topraklarını işgal etmiştir. Yukarıda da anlatıldığı üzere, Canikli Ali Paşa hükümetin uyarılarına rağmen işgalden vazgeçmeyip açıkça isyanını ilan edince, 1779 Eylül sonlarında Çapanoğlu Mustafa Bey'e Canikli Ali'yi idam etmesi emredilmiştir. Çapanoğlu Mustafa, Ekim 1779'da yola çıkarak yaklaşık 3 bin kişiyle Bafra'da bulunan

²¹¹ Mert, Çapanoğulları, s. 151-154; Şahin, *a.g.e.*, s. 55.

²¹² Şahin, *a.g.e.*, s. 55; Mert, Canikli, s. 151-154.

²¹³ Benzer bir durum Canikli Ali Paşa ile Canik mukataası yüzünden çatışma halinde olduğu kardeşi Süleyman Paşa arasında da yaşanmıştır. 1768 savaşı öncesi Gürcistan'da çıkan isyanın bastırılması için Canik'ten Süleyman Paşa ve Ali Paşa marifetiyle 4.000 asker toplanması emredildiğinde Süleyman Paşa kasıtlı olarak "harb u darb"a gücü olmayanları toplayarak Ali Paşa'ya göndermiştir. Bkz. Nagata, *a.g.e.*, s. 37.

Canikli Ali'nin kuvvetlerini bozguna uğratmıştır. Kendisini Bafra'da kuşatmışsa da Canikli Ali Paşa savaşmaktan kaçınarak kendi konağını yakmış ve oğlu Battal Hüseyin ile beraber Sinop üzerinden Kırım'a kaçmıştır. Bu olaylar neticesinde Çapanoğulları ile Caniklizâdeler arasındaki gerilim daha da artmış ve iki aile arasındaki rekabet Canikli Ali'nin torunu Tayyar Paşa ile Çapanoğlu Süleyman Bey arasında da devam etmiştir.²¹⁴ Caniklizâdeler ve Çapanoğulları rekabetinin bu boyutlara ulaşması, Canikli Ali Paşa'nın Canik ve Trabzon havalisinde bıraktığı etkiyi gözler önüne sermektedir. Canikli Ali Paşa'nın Canik'teki akrabaları, Şatırzâdeler gibi kendisine bağlı ayanlar ve eşkiya liderlerinden oluşan destekçileri, onun yakında geri döneceğini düşünerek Çapanoğlu'na saldırmışlardır.²¹⁵

Ahalisinin büyük çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşan Balkan coğrafyasından farklı olarak Anadolu'da ayanlar, köklü aile bağları sayesinde güçlü hanedanlar olarak konumlarını elde etmişlerdir. Anadolu'daki güçlü ayanlarla onlara bağlı ayanlar arasında genellikle kan bağı bulunmaktaydı.²¹⁶ Dolayısıyla tıpkı Caniklizâdeler ve Çapanoğulları örneğinde olduğu gibi aynı hanedan içerisinden rakip ayanlar çıkabilmekte, güçlü ayan merkezi otoriteden elde ettiği kazançlar sayesinde kendi aile üyelerini önemli mevkilere getirebilmekte ve rakip iki hanedan arasındaki çekişmeler sonraki nesillere de aktarılabilmekteydi. Yani Anadolu ayanları arasındaki ilişkilerin doğasında aile bağları önemli bir yer tutmaktaydı.

Yukarıda genel resmini vermeye çalıştığımız bazı önde gelen ayanlar arasındaki bu ilişkilerin benzerleri daha yerel ölçekte de yaşanmaktaydı. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra pek çok kazada ayanlık üzerine kavgalar artmıştır. Bu dönemde ayanların birbirleriyle yaptıkları mücadeleler ve ayanlığı elde edenin halka yaptığı baskılar yüzünden merkezi idareye pek çok şikâyet ulaşmıştır. Rusya ile girilecek savaşın hemen öncesinde kazalarda böyle huzursuzlukların yaşanmasının, ordu ikmalini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüştür. Nitekim kaza ahalisi, ayanların çekişmeleri ve halk üzerindeki baskıları sebebiyle toprağını terk etmeye başlamıştı. 1765 tarihli düzenlemeler

²¹⁴ Uzunçarşılı, Çapan Oğulları, s. 222-223.

²¹⁵ Şahin, *a.g.e.*, s. 57.

²¹⁶ Üstündağ, *Vidin*, s. 64.

de ayanlar arasındaki bu kavgaları önlemek amacıyla yapılmıştır. Bu düzenlemelerle ayanların “ayaniye” adı altında kaza halkından para toplamasının önüne geçilerek, ayan mücadelelerine merkezi otoritenin müdahalesi hedeflenmekteydi.²¹⁷ Fakat daha önce de bahsedildiği üzere, 1768 savaşının başlamasıyla hükümetin ayanlara duyduğu ihtiyaç olağanüstü seviyelere ulaşmış, dolayısıyla 1765 fermanı iptal edilerek kazalarda ayanlık mücadeleleri hükümet tarafından serbest bırakılmak zorunda kalmıştır.

Gerek 1768’de gerekse 1787’de girilen savaşlar, ayanlara nüfuz kazanmaları için büyük bir fırsat verdiğinden savaş zamanlarında ayanlık mücadeleleri de artış göstermiştir. Devletin bu dönemlerde önceliği mümkün olduğunca hızlı ve kesintisiz bir şekilde ordu ikmalini sağlamak ve nefer toplamak olduğu için, bu ihtiyaçlara cevap verebilen güçlü kimselerin önemi artmaktaydı. Bu sebeple ayanlık üzerinde yapılan mücadeleler de bu oranda artmış, Bâb-ı Âli’nin ayanlar üzerinde kontrolü sağlama kapasitesi neredeyse sıfırlanmıştır.²¹⁸ Ayrıca, bu dönemde artık ayanlar topladıkları neferlerle bizzat cephede görev aldıkları için, onların yokluğundan fırsat bulan diğer kişiler de kendi aralarında ayanlık mücadelelerine girmişlerdir.²¹⁹ Neticede merkezi hükümetin iktidarı merkezileştirme çabası içinde olduğu XVIII. yüzyıl sonları, çıkarları örtüşen ayanların mücadeleleriyle ve yine çıkarların doğurduğu ittifak ağlarıyla şekillenmiştir.

---

²¹⁷ Nagata, *a.g.e.*, s. 43-45.

²¹⁸ Anscombe, *a.g.m.*, s. 97.

²¹⁹ Örneğin, Siroz ayanı Küçük Abdullah Ağa 1768-1774 savaşının başlaması üzerine bölgeden ayrılıp orduya katılacağı zaman yerine kethüdası Arnavut Hacı Yusuf’u vekil olarak bırakmıştır. Ancak Hacı Yusuf’un ayanlığı halk tarafından kabul görmemiş ve ayanlık mücadeleleri yeniden alevlenmiştir. Bkz. Nagata, *a.g.e.*, s. 113-114.

2. BÖLÜM: VIDİN KUŞATMASI (1797-1798)

2.1. PAZVANTOĞLU OSMAN VE İSYANI

2.1.1. Pazvantoğlu Osman ve Ailesi

Pazvant ismi, Farsça'da muhafız, gece bekçisi anlamlarına gelen "Pasban" isminin halk arasında yanlış telaffuz edilen kalıplaşmış halidir.²²⁰ Osmanlı arşiv belgelerinde genellikle *Pasbanoğlu*, *Basbanoğlu*, *Pasvanoğlu*, *Basbanzâde* gibi ifadelerle geçmektedir. Pazvantoğlu Osman'ın çocukluğu ve gençliği hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Aslen Tatar kökenli olan ailesi I. Bayezid zamanında Bulgaristan'ın fethine katılmıştır.²²¹ Vidin'e Bosna'dan geldikleri bilinmektedir. Dedesi Pasvan Ağa'nın Bosna'nın Tuzla kasabasında yaşadığı ve eşkıyalık gibi hareketlerde bulunduğu için Priştine'de öldürüldüğü söylenmektedir.²²² Babası Ömer'in ise Belgrad Kalesi'nde 31. Bölük ağalarından biri olduğu kayıtlıdır. Ömer Ağa, imparatorluğun 1736-1739 yıllarında Avusturya ile yaptığı savaşta hizmetlerinden dolayı Vidin yakınlarındaki Bursa ve Kırsa adlı iki köyün tımar olarak bahşedilmesi ile zenginliğini iyice artırmıştır.²²³ Daha sonra Vidin'e dönmesine izin verilmiş ve Vidin bayraktarlığı görevine gelmiştir. Zamanla gücü ve serveti iyice artmış olan Ömer Ağa, bazı kanun dışı hareketleri sebebiyle merkezi hükümetin uyarılarına tabi tutulmuştur. Ancak söz konusu tutumundan vazgeçmemesi üzerine 1787'de oğlu Osman ile birlikte idam cezasına çarptırılmıştır.²²⁴ 1788'de Sadrazam Koca Yusuf Paşa tarafından idam edilmiştir.²²⁵ Bu sırada Oğlu Osman ise kaçıp

²²⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi I. Cilt.* (haz. Ziya Yılmaz) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 472.

²²¹ A. Cevat Eren, "Pazvand-oğlu Osman." *M.E.B. İslam Ansiklopedisi C. IX*, 1964, s. 532

²²² Üstündağ, *Vidin*, s. 254; Kemal Beydili, "Pazvandoğlu Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. XXXIV, s. 208-210; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. VII*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011, s. 163.

²²³ Özkaya, *a.g.e.*, s. 33; Eren, *a.g.m.* s. 532.

²²⁴ F. Bairaktarevic, "Paswan-oglu.", *Encyclopedia of Islam VIII*, 1995, s. 284-285. Robert Zens, Ömer Pazvant'ın güçlü ve bağımsız bir ayan oldukça merkezi hükümet yetkilileri ile arasının bozulduğunu, merkezi hükümet tarafından "yerel halkı devletin bu zor zamanlarında şeriatın otoritelerine ve kurallarına karşı kızdırmakla" suçlandığını yazmaktadır. Ayrıca, Ömer Pazvant'ın yakalanması için Vidin'e giriş- çıkış yasaklanmış ve desteklerinin kırılması adına Yeniçeriler Vidin dışındaki diğer sınır kalelerine nakledilmişlerdir. Bkz. Robert W. Zens, "Pasvaoglu Osman Paşa And the Paşalık of Belgrade, 1791-1807.", *International Journal of Turkish Studies*, 2002, s. 90- 91.

²²⁵ Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 154; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294; Shaw, *a.g.e.*, s. 308; Zens, *a.g.m.*, s. 901. Ahmet Hezarfen'in eserinde; Ömer Ağa'nın Vidin'den kaçarak Köprü adlı mevkiye yerleştiği, orada ahaliye saldırıya hazırlandığı, bu sebeple öldürülmesinin şer'an müstahak olduğunu bildiren Vidin

kurtulmayı başarmıştır. Osman'ın kaçtıktan sonra nereye gittiği ve akıbetinin ne olduğu ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlı olup farklılık arz etmektedir. Ancak genel kabul Pazvantoğlu'nun Arnavutluk'a kaçıp saklandığı yönündedir.²²⁶ Cevdet Paşa, Pazvantoğlu'nun bu dönemde yamaklara dahil olduğunu belirtmiştir.²²⁷ Daha sonra 1787'de Avusturya ve Rusya ile başlayan savaşa gönüllü olarak katılmış, Eflak'ta Avusturyalılara karşı başarılı bir mücadele vermiştir. Bu hizmetinin sonucunda da 1791'de Vidin'e dönmesine izin verilerek aile mirasının bir kısmı kendisine geri verilmiştir.²²⁸ Ayrıca, Eylül 1791'de Pazvantoğlu'nun uhdesine Vidin'de *kıbtî taifesinden* cizye toplama hakkı emaneten verilmiştir.²²⁹ Bu durum Pazvantoğlu'nun daha da zenginleşmesine ve nüfuz alanını genişletmesine büyük katkı sağlamıştır.

Bu olaylardan sonra Pazvantoğlu'nun kendi milislerini oluşturduğu, saldırılar düzenleyerek hakimiyet sahasını genişlettiği, mali kaynaklarını zenginleştirerek merkezi yönetime açıkça karşı geldiği dönem başlayacaktır. Bu dönemde, Pazvantoğlu'nun bir ayan ve eşkıya lideri olarak yükselişi net bir şekilde takip edilebilmektedir.

2.1.2. Ayanlığa Yükselişi ve Gücünü Genişletmesi (1791-1795)

Pazvantoğlu Osman, Vidin'e döndükten sonra planlı bir şekilde topraklarını genişletmek ve ordusunu kurmak üzere faaliyetlere başlamıştır. Zamanla etrafı daha da kalabalıklaşmış, 1791-1792 yıllarında Belgrad'dan sürgün edilen yeniçeri ve yamaklar²³⁰

---

kadısının ilamı yer almaktadır. Belgeler 1780 yılına aittir. Detaylar için bkz. Ahmet Hezarfen, *Rumeli ve Anadolu Eşkıyası 2*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004, s. 258-259.

²²⁶ Zens'e göre Pazvantoğlu Osman önce Sırbistan'a, sonra Arnavutluk'a kaçmış ve burada ünlü bir haydutun himayesinde görev yapmıştır. Bkz. Zens, a.g.m., s. 91. Zinkeisen'e göre, Arnavutluk'ta Gega boyuna kaçmış, daha sonra Yukarı Arnavutluk'ta Dukakin bölgesindeki İpek valisinin hizmetine girmiştir. Bkz. Zinkeisen, a.g.e., s. 164. Zinkeisen bu bilgiyi Poqueville'den almıştır. Bk. Poqueville, a.g.e., s. 170-171. Özkaya'ya göre bir müddet Arnavutluk'ta saklanmıştır. Bk. Özkaya, a.g.e., s. 33. Eren'e göre Arnavutluk'ta İpek Sancağı paşalarının maiyetinde çalışmıştır. Eren, a.g.m., s. 532. Daha detaylı bilgi için bkz. Bajraktarevic, a.g.m., s. 284-285; Beydilli Pazvandoğlu, s. 208-210; Shaw, a.g.e., s. 308.

²²⁷ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 294.

²²⁸ Zens, a.g.m., s. 91. Zinkeisen Pazvantoğlu'na babasının topraklarının bir kısmının verilmesini 1792 olarak tarihlendirmiştir. Bk. Zinkeisen, a.g.e., s. 164; Bajraktarevic, a.g.m., s. 284-285.

²²⁹ Nagehan Üstündağ'ın doktora tezinde konunun detaylarını bulmak mümkündür. Bkz. Üstündağ, *Vidin*, s. 262; Zens, a.g.m., s. 91; Zens, a.g.e., s. 107.

²³⁰ Merkezi hükümet, o dönemde yolsuzlukları ve merkezi hükümetin temsilcilerine karşı geldikleri görülen yamakları tedip etme yoluna gitmiştir. Ancak yamaklar bu konuda da zorluk çıkarmış, hatta merkeze karşı iyice bilerek eski emlakını talep etmişlerdir. Bkz. Uzunçarşılı, Üçüncü Selim, s. 610; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 294.

ve Balkanlar'da başıboş gezmekte olan Kırçalı dağlı eşkıyası Pazvantoğlu'nun saflarına katılmaya başlamıştır. Pazvantoğlu bu dönemde III. Selim'in uygulamak niyetinde olduğu ve merkezi kontrolü hedefleyen "Nizam-ı Cedid" adlı reform programına karşı çıkmıştır.²³¹ Bu sebeple hem yeniçerilerin hem de merkezin üzerlerindeki kontrolünün artmasını istemeyen ayan ve diğer devlet memurlarının da desteğini elde etmiştir.²³² Dahası, yeni düzenin reformları finanse etmek için istediği vergileri karşılayamayan halk, bu vergilere açıkça karşı çıkmış olan Pazvantoğlu ve çetelerine katılmaya başlamıştır.²³³ Pazvantoğlu'nun Nizam-ı Cedid uygulamalarına karşı çıkmasının en büyük sebebi, yeni düzenin kendi mali ve siyasi gücüne tehdit oluşturması ve bölgedeki tımarların elinden çıkmasıydı. Pazvantoğlu, İstanbul'daki yardımcılarının sayesinde Vidin iltizamının bir kısmını ele geçirmişti. Ancak O, Reisülküttâb Raşid Efendi'ye ait Niğbolu mukataası ile Sırkâtibi Ahmed Efendi'ye bağlı Fethü'l-İslam mukataalarının değerinin artmasını reddetmişti. Câbî Ömer Efendi'ye göre onun Fethü'l-İslam'ın ödemelerini göndermemesi "*adüvv-ı Pâdişâhî oldu*"²³⁴ diye anılmasına sebep olmuş ve bu da Vidin kuşatmasının tertip edilmesine yol açmıştır.²³⁵

Belgrad'dan sürgün edilen yeniçeri ve yamaklar Pazvantoğlu liderliğinde Vidin'de bir muhalefet safı oluşturmaya başlamışlardır. Kendisi de bir yamak olan Pazvantoğlu onlara etrafa düzenledikleri saldırılarda mali ve askeri destek vermiştir.²³⁶ Pazvantoğlu etrafındaki yamaklarla birlikte Vidin Paşası'nın üzerine yürüyerek onu bölgede saf dışı bırakmayı başarmıştır. Pazvantoğlu, Vidin'i artık kendi hesapları doğrultusunda yönetmeye başlamıştır.²³⁷ Böylece o bölgelerde Nizam-ı Cedid uygulamalarına engel

²³¹ Aysel Yıldız, *Crisis And Rebellion in the Ottoman Empire The Downfall of a Sultan in the Age of Revolution*, New York: I.B. Tauris, 2017, s. 100-101.

²³² Shaw, *a.g.e.*, s. 309. Yeniçerilerin Nizam-ı Cedid'e karşı duruşlarına dair Mütercim Asım Efendi'de geçen şu örnek ilgi çekicidir: "*Adâvet ve buğzları bir mertebeye resâ olmuşidi ki, bir gün bir mahalde Bektaşiyeye neferinin birine: "Nizam-ı Cedid olur musun?" deyu bir âdem şekâ güne hitâb eyledikde: "Haşa! Moskov olurum, Nizam-ı Cedid olmam" deyü cevâb-ı nâ-savâb eylediği, mesmu'-i Râkîmu'l-kitâb olmuşdur.*" Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 698.

²³³ Zens, *a.g.m.*, s. 97; Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 165; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294.

²³⁴ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi (Târih-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlil ve Tenkidli Metin C I*, (haz. Mehmet Ali Beyhan) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 56

²³⁵ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s. 55-56.

²³⁶ Pazvantoğlu kendisi de aslen Vidin yamaklarından. Bk. Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 473; Toprak, *a.g.e.*, s. 647. Robert Zens, Pazvantoğlu'nun milisleri arasında en çok etkiye sahip olanların Belgrad'dan sürülen yeniçeriler ve yamaklar olduğunu söylemektedir. Bkz. Zens, *a.g.e.*, s. 111; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294.

²³⁷ Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 156-158; Özkaya, *a.g.e.*, s. 33.

olmaya çalışmış ve Vidin'i III. Selim'in reformlarına karşı muhalefetin merkezi haline getirmiştir.²³⁸ Zens'e göre Belgrad yamaklarının Vidin'e sığınmalarının en önemli sebeplerinden biri, Pazvantoğlu'nun babasının zamanında Belgrad'da Yeniçeri tümeninde hizmet etmiş olması ve dolayısıyla *Pazvantoğlu efsanesinin* çok önceden Belgrad'da yerleşmiş olmasıdır.²³⁹ Bu düşüncenin doğruluğu bir tarafa, netice itibariyle bu saydığımız sebepler Pazvantoğlu'nun Vidin ve civarında kendisine geniş bir taraftar kitlesi oluşturarak saldırılarını artırmasına olanak vermiştir. Aslında Pazvantoğlu'nun nüfuzunun artmasının, o dönemde diğer ayanların zenginleşmesini sağlayan bazı yollarla gerçekleştiği söylenebilir. Pazvantoğlu'nun bu dönemde genişleyen ordusu, ilerleyen sayfalarda daha detaylı anlatılacaktır.

Pazvantoğlu, 1791'den itibaren etrafındaki eşkıya grupları ile Sırbistan ve Eflak'a saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Özellikle Eflak'a yaptığı baskınlar için Vidin'i bir üs olarak kullanmıştır.²⁴⁰ Bu saldırılar onun mali ve askeri kaynaklarının daha da artmasına ve diğer başıboş eşkıya gruplarının da ona katılmasına sebep olmuştur. XVIII. yüzyıl sonlarında Rumeli'deki şartlar düşünüldüğünde, sayıları hayli kabarık olan eşkıya takımı için Pazvantoğlu'nun komutası altında maddi kazanç sağlamanın oldukça cazip görüldüğü söylenebilir. Bu saldırılarla Pazvantoğlu nüfuzunu Batı Eflak ve Doğu Sırbistan'a kadar genişletmeyi başarmıştır.²⁴¹ Eflak Voyvodası, Pazvantoğlu'nun saldırılarından usanmış olan Eflak sakinlerinin şikayetlerini III. Selim'e iletmıştır. Nihayetinde 1792'de Pazvantoğlu'nun tutuklanması için bir ferman çıkarılmıştır.²⁴² Buna göre, Pazvantoğlu Osman ve 55. Yeniçeri ortasından Hacı Bey ve diğerlerinin esamileri *Vidin icmalinden çıkarılarak Kars icmaline* geçirilecek, yani Kars'a sürgün edileceklerdi.²⁴³ Ancak Pazvantoğlu'nun padişahın af dilemesi üzerine Sultan III. Selim onu affetmiştir.²⁴⁴ Bu hoşgörülü tutumun Pazvantoğlu'nu yatıştırmaktan ziyade, ilerleyen dönemlerde faaliyetlerinin dozunu artırmada ona cesaret verdiği söylenebilir. Aynı

²³⁸ Mütercim Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 704; Zens, *a.g.e.*, s. 110-111; Sadat, *Âyân*, s. 207.

²³⁹ Zens, *a.g.e.*, s. 110-111.

²⁴⁰ Sadat, *Âyân*, s. 207.

²⁴¹ Beydilli, *Pazvandoğlu*, s. 208-210.

²⁴² Zens, *a.g.e.*, s. 111-112.

²⁴³ BOA, HAT. 602/25357.

²⁴⁴ Üstündağ, *Power*, s. 56.

zamanda diğer eşkıyalar için de merkeze karşı güçlerinin sınırlarını görmelerine ve itaatlerinin azalmasına yol açmıştı.²⁴⁵

İlk kez affedilmesinden sonra Pazvantoğlu nüfuz alanını genişletmeye ve merkezi otoriteye karşı gelmeye devam etmiştir. Pazvanoğlu artık istediği zaman bölgedeki eşkıya topluluğu üzerinde inzibatı sağlayabilecek hale gelmişti. Sultan III. Selim, 1793'te Pazvantoğlu'nun öldürülmesi ile ilgili Vidin Muhafızı Ali Paşa'ya emir göndermiştir. Vidin Muhafızı Alo Paşa Pazvantoğlu'nun üzerine yürümüş, ancak Pazvantoğlu onu yenmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Alo Paşa Vidin ahalisinden Pazvantoğlu'nu kaleye sokmamaları için taahhüd almışsa da Pazvantoğlu yine de kaleye girmiş ve Alo Paşa'ya saldırmıştır.²⁴⁶ Daha sonra Pazvantoğlu yine merkezden af talebinde bulunmuştur. Bununla birlikte, Vidin Kalesi'ndeki tüm devlet görevlileri ve ileri gelenleri; *ulema, süleha, imamlar, meşayih, hatib, turnacı başı, 68. yeniçeri ortası komutanı, mütekaidin, eskiyan, çorbacı, çavuş, odabaşı, ayan, alemdar* ve diğerleri, Pazvantoğlu'nun masum olduğuna ve hukuka ve kamuya saygılı olduğuna dair söz vererek affını talep eden bir dilekçe gönderdiler. Bunun üzerine Sultan III. Selim, hukuka aykırı hiçbir harekette bulunmaması ve devlet otoritesine karşı gelmemesi şartıyla Pazvantoğlu'nu tekrar affetmiştir.²⁴⁷ Pazvantoğlu'nun affedilmesi için neredeyse tüm *Vidinlün*'ün ağız birliği yaparak onu savunmaları üzerinde durulması gereken bir husustur. Çünkü ahalinin bu tutumu Pazvantoğlu isyanının ilerleyen safhalarında da değişmemiş, ahali yine onu savunmaya devam etmiştir. Ahalinin Pazvantoğlu'na bu denli arka çıkması, Pazvantoğlu'nun Vidin ahalisinin desteğine duyduğu güven ve Vidin'de kurduğu otorite hakkında bizlere ipucu vermektedir.

Pazvantoğlu affedilmesinin ardından tekrar çiftlikler satın almaya ve ordusunu genişletmeye devam etmiştir. Pazvantoğlu zenginliğini artırırken usulsüzlük ve zor kullanma gibi yöntemlere de başvurmuştur. Zens'e göre Pazvantoğlu'nun bu kadar geniş toprakları özel mülkiyetine geçirmesi Avusturya ile ticaretinin gelişmesine ve böylece daha da zenginleşmesine yaramıştır. Ayrıca, 1794'te Vidin Muhafızlığına Pekmezci Mehmed Paşa'nın getirilmesine kadar Vidin'de oluşan otorite boşluğu da

²⁴⁵ Üstündağ, *Power*, s. 52.

²⁴⁶ Üstündağ, *Vidin*, s. 147.

²⁴⁷ Zens, a.g.m., s. 92.

Pazvantoğlu'nun karşısına çıkabilecek ciddi bir gücün olmamasına, dolayısıyla faaliyetlerinde özgür olmasına olanak sağlamıştır.²⁴⁸ 1794'te Pazvantoğlu, Belgrad ile Edirne arasındaki bölgenin çoğunda hakimiyeti sağlamış, kuzey Balkanların en önde gelen yerel otoritesi haline gelmişti.²⁴⁹

2.1.3. İsyanı ve Merkezi Hükümetle İlişkileri (1795-1797)

1795 sonrası, Pazvantoğlu'nun merkezi hükümete açıktan isyan ettiği başlattığı ve merkezi hükümetin ona karşı politikasının daha sert bir hal aldığı dönemdir. Cevdet Paşa'ya göre, bu dönemde Tuna ile Balkan arasındaki toprakların önemi arttığı için devlet adamları artık diğer hususlardan ziyade Pazvantoğlu'nun ortadan kaldırılmasına yoğunlaşmışlardır. Pazvantoğlu meselesi gün geçtikçe büyümekte olduğu için, onun idamı her şeyden daha önemli hale gelmiştir.²⁵⁰

1795'in başlarında Pekmezci Mehmed Paşa Pazvantoğlu'nun saldırılarını durduramadığı için görevinden azledilmiş, yerine Gürcü Osman Paşa tayin edilmiştir.²⁵¹ Pazvantoğlu bu dönemde Sırbistan'a, özellikle de Kranya'ya saldırmaya başlamıştır. Timok ile Tuna arasındaki bu bölge Sultan III. Selim'in kızlarının özel hazinesine yıllık vergi ödeyen bir Hıristiyan tarafından idare edilmekteydi. Pazvantoğlu bu kişiyi kovmuş ve yerine kendi adamlarından birini getirmiştir. Askeri harcamalarını finanse etmek için vergileri artırmış ve Belgrad'dan sürülen pek çok yamağı buraya yerleştirmiştir.²⁵²

Daha önce Belgrad'dan kovulan yamaklardan bazıları yeniden Belgrad'a girmiş ve Pazvantoğlu'ndan yardım istemişlerdir. Pazvantoğlu da onlara Vidin ve Ada Kale'den top ve cebehane ile asker göndererek yardım etmiştir.²⁵³ Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa

²⁴⁸ Zens, a.g.m., s. 93.

²⁴⁹ Üstündağ, *Power*, s. 57; Rossitsa Gradeva, "Osman Pazvantoglu Of Vidin: Between Old And New." (ed. Bernard Lewis, Andras Hamori) *The Ottoman Balkans, 1750-1830*. Princeton: Markuswiener Publishers, 2005, s. 122.

²⁵⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294.

²⁵¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 244.

²⁵² Shaw, *a.g.e.*, s. 313-314.

²⁵³ Belgrad Valisi Hacı Mustafa Paşa'nın tatarı Osman'ın Bab-ı Ali'ye yazdığı 5 Temmuz 1795 tarihli belgede, Belgrad'dan sürülen yeniçerilerin Pasarofça ve çevresini harap ettikleri yazılıdır. Ayrıca Pazvantoğlu'nun onlara akınlarına devam etmeleri için gerekli silah ve mühimmatı sağladığı vurgulanmıştır. Bkz. Zens, a.g.m., s. 96.

Paşa'nın tatarı Osman'ın bildirdiğine göre Pazvantoğlu'nun: "...mal ve cebehâne ve malzeme-i sâire benden, gayret sizden deyu tenbîh ile kuvvet virmek üzere olduğu"²⁵⁴ kaydedilmiştir. Pazvantoğlu bu şekilde yamakların Belgrad ve çevre bölgelere yaptıkları saldırıların organizatörü ve finansmanı olmuştur.²⁵⁵ Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın bölgede düzeni sağlamak adına yaptıkları da bir netice vermemiştir.²⁵⁶ Pazvantoğlu, kul kethüdası Çelebi Mustafa Ağa ve Belgrad Kalesi'nde bulunan dört orta subayı ile iş birliği yaparak Belgrad'a saldırı düzenlemiştir.²⁵⁷ Tatar Osman'ın bildirdiğine göre, Belgrad'a toplam 8 bin miktarı yamak karadan ve nehirden 8 kıta şayka ile ulaşmıştır.²⁵⁸ Yamaklar Belgrad Kalesi'nin varoşuna girerek işgal etmişlerdir. Belgrad Muhafızı Mustafa Paşa eşkiyayı def etmek için şehir halkı ve askerleri ile birlikte iç kaleye sığınmıştır.²⁵⁹ Eflak Kapı Kethüdası, durumu İstanbul'a bildirmiştir. Daha sonra kaleye yardıma gelen Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın ve diğer memurların yardımlarıyla eşkiyalar Belgrad'dan ihraç edilmiştir. Bir kısmı ise Vidin'e kaçırmıştır.²⁶⁰

Vidin'e sığınan yeniçeri ve yamaklar o yıl tekrar ayaklanarak yerel Hıristiyanların mülklerine saldırmış, onları bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştır.²⁶¹ Diğer taraftan Eflak'a olan saldırıları da sürmüştür. Bu durum Eflak Voyvodası ve diğer devlet görevlileri tarafından merkeze bildirilmiştir. Bunun üzerine Sultan III. Selim'in emri ile Vidin'e ordu gönderilmiştir.²⁶² Belgrad Valisi Mustafa Paşa, maiyetindeki askerlerin dışında Rumeli kazalarından tertip edilen askerleri de alarak Sofya'dan Vidin'e doğru yola çıkmıştır. Gürcü Osman Paşa da Niğbolu Sancağı ve civar kazaların askerlerini alarak Vidin'e yürümüştür. Üçüncü kol olarak Belgrad Muhafızı da Belgrad üzerinden

²⁵⁴ BOA, HAT. 225/12538.

²⁵⁵ Üstündağ, *Vidin*, s. 265.

²⁵⁶ Mustafa Paşa, Pazvantoğlu'nu yatıştırmak için ona hediyeler göndermiştir. Bir at arabası ve altı at göndermiş, buna karşılık Pazvantoğlu ise Mustafa Paşa'ya sekiz kese vermiştir. Ancak Pazvantoğlu daha sonradan, gönderdiği hediyelere karşılık olarak yetmiş iki kese istemiştir. Detaylar için bkz. Zens, a.g.m., s. 95.

²⁵⁷ *aynı yerde*.

²⁵⁸ BOA, HAT. 225/12538. Tüfenkçibaşı ve beşli ağası Muslu Ağa 400 nefer süvari ve 500'den fazla piyade neferi ile Pasarofça tarafına, delilbaşısı da 200 nefer delil ve 400 nefer piyade ile Morava köprüsü tarafına gönderilmiştir.

²⁵⁹ BOA, HAT. 225/12538.

²⁶⁰ Hüseyin Sarıkaya, *Ahmed Vâsıf Efendi Ve Mehâsinü'l-Âsâr Ve Hakâ'İku'l-Ahbâr'I 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 115; Toprak, a.g.e., s. 351.

²⁶¹ Toprak, a.g.e., s. 351.

²⁶² Özkaya, a.g.e., s. 35.

Vidin'e ulaşmıştır.²⁶³ Ancak kış yaklaştığı için kuşatma sürdürülememiş ve Eylül 1795'te kuşatma ordusu Vidin'den geri çekilmiştir.²⁶⁴ Ancak yine de ihtiyaten memurların o bölgede kalmaları istenmiştir.²⁶⁵ Daha sonra eski Vidin Muhafızı Pekmezci Mehmed Paşa, Vidin Kadısı ve Vidin ahalisi Pazvantoğlu'nun affedilmesi için merkeze yazılar göndermişlerdir.²⁶⁶ Pazvantoğlu da bu süreçte Turnacı Ağa aracılığıyla III. Selim'den af dilemiştir. Pazvantoğlu, mektubunda padişaha karşı gelmediğini ve yüz bin kişilik bir düşman ordusuna karşı tüm askerlerinin saldırılarını kontrol edemediği için bu durumun meydana geldiğini belirterek kendini şu şekilde savunmuştur: "...hâşâ 'adem-i 'itâ'at değil... serhadd-i cesîme ki yüz bin nefer düştân-ı dîn ile mukâbeleye farz ve tahmîn olunur iken, bir mikdâr askerinin hücûmlarına tabâver olamayub... gayret ile müdâfa'alarından rûgerdân oldular..."²⁶⁷ Pazvantoğlu aslında bu ifadeleriyle kendisini devlete hizmet eden sadık bir kul olarak gösterirken aynı zamanda askerlerini de himaye etmiş oluyordu.²⁶⁸

Serhad ahalisinin merkeze gönderdiği dilekçelerde ise Belgrad'dan kovulanların Vidin Kalesi ve kaza sınırına kabul edilmemeleri, Vidin, Ada-yı Kebir, Niş ve Niğbolu sınırlarından uzaklaştırılmaları, Belgrad üzerine saldırmak niyetinde olanlara katılmamaları, Pazvantoğlu'nun herhangi bir şekilde devletin emirlerine karşı harekette bulunmayıp civar kazalara taarruza kalkışmaması ve kendi halinde olması, Vidin'deki devlet görevlilerine sadakatini göstermesi, Eflak halkını bir daha rahatsız etmemesi ve buradan normalde *mu'tâd üzere* verilmekte olan zahire dışında başka bir şey istemeyeceği konusunda kefil olmuşlardır.²⁶⁹ Bunların dışında ahalinin mazharlarında yer alan başka bir husus da Vidin cizyesi ile alakalıdır. Vidin'in yerli ağavatının uhdesinde olan Vidin cizyesinin Pazvantoğlu'nun uhdesine verilmesi ve 200 keseden 500 keseye yükseltilmesi istenmiştir.²⁷⁰ 25 Ocak 1796'da Pazvantoğlu'nun affedilmesini içeren bu belgeler

²⁶³ Gönderilen emirde, sadece Belgrad'dan kovulan askerler ve Pazvantoğlu'nun yakalanıp öldürülmesi yer almaktadır. Vidin neferatı ve ahalisi hariç tutulmuştur. Toprak, *a.g.e.*, s. 351.

²⁶⁴ Üstün, *a.g.e.*, s. 208; Gradeva, Pazvantoglu, s. 122. Zens, Pazvantoğlu'nun padişah ve memurlarına biat etmeleri üzerine kuşatmanın kaldırıldığını yazmıştır. Bkz. Zens, *a.g.m.*, s. 96.

²⁶⁵ Rumeli valisinin Sofya'da, Vidin Muhafızının Lom kasabasında, Tepedelenli'nin yeğeni Mehmed Paşa Gorgoşofça kasabasında ve diğer askerlerin de Berkofça ve o civardaki bazı yerlerde yine Vidin'i muhasara şeklinde kışlamalarına izin verilmiştir. Toprak, *a.g.e.*, s. 355.

²⁶⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 35.

²⁶⁷ BOA, HAT. 14/680, H-01-04-1210.

²⁶⁸ Üstün, *a.g.e.*, s. 214.

²⁶⁹ Toprak, *a.g.e.*, s. 355; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 116; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2773-2774.

²⁷⁰ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 116; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2773-2774.

Sadrızam tarafından III. Selim'e arz edilmiştir.²⁷¹ Bunun üzerine merkezi hükümet, ahalinin kefil olduğu hususlara uyulması şartıyla Pazvantoğlu'nu bir kere daha affetmiştir. Bunun yanında, H. 1210/ M. 1795/1796 senesi Vidin cizyesi Pazvantoğlu'na verilmiştir.²⁷² Pazvantoğlu 250.000 kuruş iltizam bedeli ile bu ihaleyi almıştır.²⁷³ Vidin Muhafızı ile Pazvantoğlu anlaşamadığı için Vidin Sancağı Silistre Valisi Abdi Paşa'ya, Silistre Eyaleti de Pazvantoğlu'na verilmiştir.²⁷⁴ Ayrıca, eşkıyaların işlemiş oldukları suçlar karşılığında para cezası ödemek ve yaptıkları için resmi bir özür yazmak zorunda kalmıştır.²⁷⁵ Öncesinde yakalanıp idam edilmesi hakkında ferman çıkarılan Pazvantoğlu için bu koşulların fazlasıyla hafif olduğu dikkat çekicidir. Devletin Pazvantoğlu meselesi hakkında izlemiş olduğu bu ılımlı politika, Osmanlı devri yazarlarının da dikkatini çekmiştir. Nitekim Ahmed Cevdet Paşa, dönemin şartları gereğince bir müddet kendisine hoşgörü ile davranılmasının lazım geldiğini düşünmektedir.²⁷⁶ Mütercim Asım Efendi de Pazvantoğlu'nun o dönemde baş göstermiş olan asilik hareketlerinde eli olduğunun devlet tarafından bilinmesine rağmen yine de cezasının ertelendiğini ve ihmal edildiğini belirtmiştir.²⁷⁷ Netice itibarıyla Pazvantoğlu bir kez daha merkeze karşı gücünü ispat etmiş ve bunu meşrulaştırmayı başarmıştır. Bu döneme kadar kendisine gösterilen bu hoşgörü, ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere yerini çok daha sert ve sıkı tedbirlere bırakacaktır.

Pazvantoğlu, 1796 sonrasında affını takiben faaliyetlerine daha şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Artık yeni hedefi vezirlik rütbesi elde etmek olmuştur. Pazvantoğlu'nun beraberindeki isimlerden en bilinenleri Molla İdris, Koşancalı Halil, Kara Mustafa, Gavur Hasan, Macar Ali, Manav İbrahim gibi isimlerdir. Bu isimler Eflak ve Habsburg topraklarını Rumeli ve İstanbul'a bağlayan önemli yollardaki kervanları yağmalamakta ve ganimet elde etmekteydi.²⁷⁸

²⁷¹ BOA, HAT. 1404/56830.

²⁷² C. AS. 880/37804. Daha sonra Pazvantoğlu cizye görevinden istifa ederek yerine kendisinin uygun göreceği birinin tayin edilmesini talep etmiştir. Bk. BOA, HAT. 219/12102.

²⁷³ Üstündağ, *Vidin*, s. 267.

²⁷⁴ Özkaya, *a.g.e.*, s. 35; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2774.

²⁷⁵ Zens, *a.g.m.*, s. 96.

²⁷⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294-295. Nuri Tarihi ve Vasıf Tarihi'nde de benzer düşünceler hakimdir. Bkz. Toprak, *a.g.e.*, s. 645-646; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 264-265.

²⁷⁷ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 473.

²⁷⁸ Zens, *a.g.e.*, s. 117

Dağlı eşkıyası bu dönemde Niğbolu, Plevne, Tırnova ve civarına saldırılar düzenlemişlerdir.²⁷⁹ Bu sebeple Hezargrad ve civarındaki kazaların kadınlarına ve ayanına kaza sınırlarının muhafazasına dair merkezden emirler gönderilmiştir.²⁸⁰ Merkezi hükümet için Rumeli’de durum iyice kontrolden çıkmaya başlamıştır. Artık yavaş yavaş daha sert tedbirler alınması gerektiğine hükmedilmiş, bu doğrultuda Ocak 1796’da Hakkı Paşa Rumeli Beylerbeyiliğine tayin edilmiştir. Nitekim Hakkı Paşa, Rumeli eşkıyaları konusundaki kararlılığı ve disiplini ile ün kazanmış bir devlet adamıydı.²⁸¹ III. Selim, Hakkı Paşa’ya Rumeli’de asayişin sağlanması için diğer memurların aksine olağanüstü yetkiler vermiştir. Bunun yanı sıra 2 bin ağır topçu, humbaracı ve havan birliği verilmiş; Kocaeli Mutasarrıfı, Karaosmanoğulları, Çapanoğulları gibi ayanlar da askerleriyle destek sağlamışlardır. Ayrıca III. Selim sefer için gerekli olan paranın hazineden karşılanacağına dair de teminat vermiştir.²⁸²

Hakkı Paşa 22 Şubat 1796’da Edirne’ye doğru yola çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Pazvantoğlu ve dağlı eşkıyasının yok edilmesine yönelik tedbirler daha da artırılmıştır. Bu konuda özellikle Çapanoğlu’nun yardımına sık sık başvurulmuştur. Eşkıya takibi için Hakkı Paşa’nın emrine asker göndermeleri konusunda Anadolu’da pek çok kazaya emirler gönderilmiş, bazı kazalar asker göndermek hususunda karşı gelmiştir. Zaten istenen askerlerin yollanması da belirtilen tarihlerden çok daha sonra gerçekleşmiştir.²⁸³ Bu da merkezi hükümetin emirlerine karşı kazaların gönülsüz ve isteksiz davrandıklarını göstermektedir. Vezir Hakkı Paşa ayrıca harekât bölgesi dahilindeki ayanlara kendi nüfuz

²⁷⁹ Pazvantoğlu ve beraberindeki eşkıyaların bu dönemde saldırdıkları bölgelerden birisi de Vraça’dır. O dönemde Vraça’da psikoposluk görevi yapan Sofroni bu saldırılara bizzat tanıklık etmiş ve eserinde anlatmıştır. 1797’de eşkıyaların saldırılarını şu şekilde ifade etmektedir: “1797’de Kırcaalililer, Pazvantoğlu’nun adamlarıyla birleşip Vraça’ya saldırdılar. Sekiz gün kasabayı kuşatma altında tuttular ama içeriye giremediler. Bundan iki gün evvel gece vakti ben Rahova’ya ulaşmak üzere kaçmışım. O gece beygirim yüklü halde kaybolmuş, bu bana 200 kuruşa mal olmuştu. Tuna’yı geçene dek ne korkular çektiğimi bir Tanrı bilir... [Sonra] Arbanasi’ye gittim ve Kırcaalililer piskoposluk bölgemi terk edene kadar biraz orada kaldım. Sonbahara doğru da tekrar Vraça’ya gittim.” Vraça’lı Sofroni, *Osmanlı’da Bir Papaz Günahkâr Sofroni’nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813*, (çev. Aziz Nazmi Şakir-Taş) İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 35.

²⁸⁰ Özkaya, *a.g.e.*, s. 43.

²⁸¹ Hakkı Paşa’nın kariyeri ve Rumeli’deki faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, Vezir, 182-222.

²⁸² Shaw, *a.g.e.*, s. 315-316; Zens, *a.g.e.*, s. 96; Uzunçarşılı, Vezir, s. 183; Toprak, *a.g.e.*, s. 298-300. Vezir Hakkı Paşa’yı karşılamak için Tepedelenli Ali Paşa oğlu Veliüddin Bey’i göndermiştir. Hem kendisini teşvik etmek hem de babasını ödüllendirmek için Tepedelenli’ye Mir-i miranlık verilmiştir. Bk. Toprak, *a.g.e.*, s. 385.

²⁸³ Özkaya, *a.g.e.*, s. 37-39.

sahalarındaki eşkıyayı temizlemesini emretmiştir.²⁸⁴ Böylece ayanların eşkıyalarla olan kuvvetli bağları kesilmek istenmiştir.

Pazvantoğlu bu süreç esnasında Tuna boyundaki kaza ve köylere düzenlediği saldırılara devam etmiştir. Emri altındaki eşkıyalardan Macar Ali'yi Tırnova'ya ve Niğbolu'ya saldırması için görevlendirmiştir. 1797 yılının Nisan ayında, Hezargrad Kadısı isyancıların Tırnova ve civarında yağma ve talan yaptıklarını merkeze bildirmiştir. Niğbolu ve Plevne'nin muhafazası için Silistre Valisi Osman Paşa görevlendirilmiştir. Bu arada, Haziran 1797'de Hakkı Paşa azledilip Rumeli Valiliğine Mustafa Paşa getirilmiştir.²⁸⁵ Tırnova kasabasına yaptığı saldırılara göz yumulduğu için Macar Ali bu kez Niğbolu Kalesi'ni zapt ederek pek çok kişiyi idam ettirmiştir. Evleri, dükkanları ve camileri yakmış, ayan ve mütesellimlerden bazılarını zorla Vidin'e getirmiştir. Diğer bir adamı olan Otuzbiroğlu'nu da Niğbolu mütesellimi olarak atamıştır.²⁸⁶ Zamanla Pazvantoğlu'nun Selvi, Rusçuk, Şumnu ve Balkan topraklarının diğer kısımlarını tamamen kendi nüfuzu altına almak amacıyla olduğu Rumeli Valisi ve Eflak Voyvodası tarafından duyulmuştur.²⁸⁷ Rumeli Valisi, Eflak Voyvodası ve Rusçuk halkından İstanbul'a pek çok şikâyet ulaşmıştır.²⁸⁸ Bu dönemde Pazvantoğlu Tuna boylarından Şumnu'ya kadar olan yerleri işgal etmiş, arada sadece Lofça kalmıştır. Rusçuk ve Varna kalelerini zapt ederse Rumeli'nin tüm sağ kolu zapt edilmiş olacaktır.²⁸⁹

Niğbolu'dan sonra Pazvantoğlu, Gavur İmam ve Koca Mehmed gibi bazı eşkıya reislerini çok sayıda eşkıya ile birlikte Pazarcık Ayanı Sarıklıoğlu'nun²⁹⁰ maiyetine göndermiştir. Hep birlikte Varna Kalesi'ne düzenlenen saldırıda eşkıyalar iç kaleye girerek çarşuyu ateşe vermiş ve evleri yağmalamaya başlamıştır. Ancak Varna Kadısı Ladiklioğlu Ali Efendi'nin halkı teşviki ile mağlup edilerek şehirden atılmışlardır.²⁹¹ Bu sıralarda

²⁸⁴ Vidin'de Pazvantoğlu'na sığınan eşkıyalara dair alınan tedbirlere ve Belgrad yamaklarına dair sadarettin Rumeli Valisi Hakkı Paşa'ya gönderilen tahrirat hakkında bkz. BOA, HAT. 52/2401, H-29-12-1211.

²⁸⁵ Özkaya, *a.g.e.*, s. 44.

²⁸⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 45. M. Cezar, *Mufassal*, s. 2775; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 293; Toprak, *a.g.e.*, s. 645-646; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 264-265.

²⁸⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 293; Toprak, *a.g.e.*, s. 645-657; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 265.

²⁸⁸ Zens, *a.g.m.*, s. 97-98.

²⁸⁹ M. Cezar, *Mufassal*, s. 2776.

²⁹⁰ Sarıklıoğlu'nun idamıyla ilgili bkz. MAD.d. 4682, s. 537.

²⁹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 297-298.

Pazvantoğlu, Rusçuk üzerine Aralık 1797’de Macar Ali, Rami Bayrakdar, Poriceli, Çatal Veli, Muslu ve Kara Mustafa liderliğinde 8-10 bin kişilik bir kuvvetle saldırı düzenlemiştir. Ancak Rusçuk ayını Tirsiniklioğlu İsmail tarafından mağlup edilerek geri püskürtülmüştür.²⁹² Tirsiniklioğlu’nun Pazvantoğlu’na karşı yapılan hemen hemen her mücadelede yer almasının özel sebepleri olduğuna daha önce değinilmişti. Kendi nüfuz sahası Pazvantoğlu tarafından ciddi bir tehdit altında olduğu için, doğu Bulgaristan’daki konumunu yeniden tesis etmesi Pazvantoğlu’nun bölgeden uzaklaştırılmasına bağlıydı.²⁹³ 1796 kışına gelindiğinde Pazvantoğlu, Tirsiniklioğlu’nun Tuna boyunca Niğbolu’ya kadar uzanan pek çok egemenlik sahasını işgal etmişti.²⁹⁴

Tüm bunlar olurken Pazvantoğlu bir taraftan da merkeze müracaat ederek vezirlik talebinde bulunmaktaydı.²⁹⁵ Nuri Tarihi’nde bu durum şu ifadelerle geçmektedir:

“Lâkin merkûm meftûr olduğu televvün ve ahlâk-ı reddiye hasebiyle merkez-i sıdk u istikâmetde pâ-y-dâr olamayup, mücerred icrâ-yı ağrâz-ı nefsâniyyesine vesîle olmak zımnında, gâh taraf-ı Devlet-i aliyye'den rütbe-i vâlâ-yı vezâret istid'a ve gâh muhavvel-i uhde-i idâresi kılınan Vidin muhassıllığının 'Senevî beş yüz kîse Akça'ya tahammülü yokdur.' deyü iştikâ etmekle, muhassıllık-ı mezkûru alâ-vechi'l-emâne, idâre etmesine müsâ'ade olunup, ancak o makûle esfel-i nâs-ı vesvâs-ı istînâsın a'zam-ı merâtib-i devletden olan vezâret rütbe-i celîlesine bir vechile kâbiliyyet ve münâsebeti olmadığından ve alâ-farz-ı muhâl, vezâret verilmek lâzım gelse, ne gûne hareketler edeceği ma'lûm olduğundan eğerçi müsâ'ade olunmayup; lâkin mâdâm ki taraf-ı Devlet-i aliyye'ye izhâr-ı [r]zâ-cûyî vü sadâkat ve müfevvez-i uhde-i ihtimâm kılınan hidemâtda ibrâz-ı gayret ve istikâmet ederek, kendüyi şâyân-ı iltifât u rağbet etdikçe, taraf-ı Devlet-i aliyye'den mültefet olup, mazhar-ı iltifât-ı gûnâ-gûn olacağı beyânıyla izhâr-ı mücâmelet olduğundan başka...”²⁹⁶ Gerçekten de Pazvantoğlu’nun vezirlik kabiliyetine

²⁹² Uzunçarşılı, Vezir, s. 181. Cevdet Paşa, Tirsiniklioğlu’nun “pek zorlu bir adam olduğundan” Pazvantoğlu’na karşı başarılı bir mücadele verdiğini yazmıştır. Rusçuk savunmasından dolayı devlet tarafından Silistre Valisi Osman Paşa’ya, Tirsiniklioğlu İsmail’e hediyeler verilmiş ve onların oğullarına dergâh-ı âli kapıcıbaşılığı rütbesi verilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 298-299.

²⁹³ Zens, *a.g.m.*, s. 97.

²⁹⁴ Zens, *a.g.m.*, s. 96.

²⁹⁵ M. Cezar, *Mufasssal*, s. 2775; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), Cilt V, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 114.

²⁹⁶ Toprak, *a.g.e.*, s. 646.

sahip olmadığı, kendisine vezirlik verilse dahi ne tür hareketlerde bulunacağı İstanbul idaresinin tahmin dairesi içerisindeydi. Pazvantoğlu ise ısrarla bu talebini sürdürmekteydi. Jorga'ya göre Pazvantoğlu, Vidin valiliğini elde ederse sultanın otoritesini tanıyacağını ve ıslahatları destekleyeceğini ifade etmiştir.²⁹⁷

Pazvantoğlu'nun ve beraberindeki isyancıların bunca yağma ve talanından ve merkeze üst üste ulaşan şikayetlerden sonra, İstanbul'da artık bu asi ayanın ortadan kaldırılmasının zorunlu olduğuna kanaat getirilmiştir. Ancak bunun için öncelikle Pazvantoğlu'nun Yeniçeri Ocağı üyeleriyle olan bağlarının koparılması gerekmektedir. Çünkü Pazvantoğlu'nun yanındakilerin çoğu yeniçeriydi. Bu sebeple Yeniçeri Ağası Ağakapısında ocak ağalarını toplayarak bu durumu görüşmüştür. Pazvantoğlu'nun yeniçerilikle ve hiçbir dirlikle alakasının olmadığını ve bundan sonra Ocak tarafından kabul görmeyeceğini içeren bir tahrir hazırlamışlardır.²⁹⁸ Daha sonra, 27 Kasım 1797'de Bab-ı Ali'de meclis-i meşveret toplanmıştır.²⁹⁹ Mecliste sadrazam, şeyhülislam, kaptan-ı derya, kazaskerler, İstanbul kadıları, devlet ricalinden bazı kimseler, ocak ağaları, emektar turnacıbaşılar, serhad zabıtları ve bazı ocak ihtiyarları hazır bulunmuştur.³⁰⁰ Mecliste Pazvantoğlu ile ilgili yazılmış olan evraklar, Niğbolu meselesi ile ilgili civar bölgelerden ulaşan tahriratlar ve ocak ricalinin tahriri, Mektubcu Efendi tarafından okunmuştur.³⁰¹ Yeniçeri Ocağı'nın düzenlediği tahrir, Yeniçeri Ağası ve diğer ocak ağaları tarafından tasdik edilmiştir:

“Bundan böyle Pasban-oğlu ve avenesi ocak tarafından kabûl olunmak ihtimâli yokdur.” dediğini ta'kîben, bulunan ocak ricâli ve ihtiyârlarının cümlesi yek-zebân yeniçeri ağasının sâlifü'z-zıkr kırâat olunan tahrîrinin mazmûnu üzre fi-mâba'd merkûmun ve avenesinin ocakda alâkaları olmayup, yeniçeriliğe bir dürlü kabûl etmediklerin ve haklarında muktezâ-yı şer'-i şerîf ve şevketlü efendimizin irâde-i aliyeleri ne vechile ise

²⁹⁷ Jorga, *a.g.e.*, s. 114.

²⁹⁸ Ocak mensupları, Pazvantoğlu'nun ocakla alakasının olmadığını, Pazvantoğlu'nun ve adamlarının dine ve devlete ihanet ettiklerini ve Pazvantoğlu'nun yok edilmesi için ölesiye mücadele edeceklerini bildirmişlerdir. Bkz. BOA, HAT. 222/12427.

²⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 295-296; Toprak, *a.g.e.*, s. 647; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 265; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 475.

³⁰⁰ Toprak, *a.g.e.*, s. 647; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 265.

³⁰¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 295; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 475.

*cümlesi kemer-bend-i dehlîz-i teslîm ve rızâ eylediklerin beyân u inbâ etdiler.*³⁰² Mecliste bulunan devlet adamlarından bazıları “...mezbûr bir vechle mütenassih olub efrenc düşmanın ihtiyâr etmediği fehâmet ve habâsete cesâret itmekle işte katl ve ‘idâmı şer’an vâcib ve lâzım oldu...”³⁰³ diyerek Pazvantoğlu’nun yaptıklarını bir dış düşmanın bile yapmadığını vurgulayarak idamının artık mecburiyet olduğunu vurgulamıştır.

Daha sonra, Pazvantoğlu’nun öldürülmesi meselesinin şer’i yönü tartışılmıştır. Mesele Şeyhülislam Seyyid Mehmed Ârif Dürrîzâde Efendi’ye sorulmuş, o da “*Katli meşrû’dur*”³⁰⁴ cevabını vermiştir. Sadrazam İzzet Paşa tekrar Şeyhülislam Efendi’ye hitap ederek, Vidin’de çok sayıda kadın ve çocuk olduğu halde Vidin Kalesi’nin top ve humbara ile taziyik edilmesi meselesinin dini boyutu hakkında bilgi istemiştir:

*“Çünkü şakî-i mezkûrun vücûb-ı katline muktezâ-yı şer’-i şerîf üzere hüküm olundu. Ammâ üzerine Devlet-i aliyye tarafından me’mûrlar hücum etdikde, beher hâl Vidin Kal’ası’na tahassun edeceği zâhir ve ol zamân merkûmu ahâlî-i kal’a vermedikleri sûretde, zarûri Vidin Kal’ası topla döğölmek iktizâ edeceği zâhir olup, ancak kal’a içinde olan bunca sibyan ve nisvan ve kaziyede medhali olmayup zarûri merkûmun mahkûmu olan kesân üzerlerine top atmak şer’an câiz olur mu?”*³⁰⁵ Bunun üzerine Şeyhülislam efendinin işaretiyle Fetva Emîni Ahmed Efendi kalkıp, “*Ehâlî şahs-ı merkûmu vermedikleri hâlde teterrüs mes’elesi kıyâsiyle amel olunur...*”³⁰⁶ diyerek Vidin ahalisinin Pazvantoğlu’nu teslim etmemeleri halinde teterrüs meselesi³⁰⁷ gereğince hareket edileceğini söylemiştir. Ardından, eski defterdar Osman Efendi Fetva Emînine Vidin’de pek çok çocuk ve

³⁰² Toprak, *a.g.e.*, s. 648. Sadrazam tarafından meclis kararlarının ve fetva içeriğinin padişaha sunulduğu telhis belgesinde, Yeniçeri Ocağı mensuplarının mecliste Pazvantoğlu’nun izalesine dair görüşleri şu şekilde geçmektedir: “...bizler her hâlde şevketlü kerâmetlü velîni ‘metimiz pâdişâh-ı âlempenâh efendimizin emr ü irâdesine ve şer’-i şerîfin icâb ve iktizâsına râzı ve münkâdız bir vechle emr-i ulü’l emrden infikâkımız mutasavvur değildir ve bu Pasban oğlunun şimdiye dek mütecâsir olduğu etvâr-ı bâğiyanesi ocağımızın ırzına yakışur şeylerden olmamağla ocağımıza kabûl etmeyüz ana mu’âvenet idenler dahî kabûl olunmaz mezbûrlar hakkında irâde-i Devlet-i ‘Aliyye her ne vechle ise icrâ olunsun.” BOA, HAT. 226/12581, H-05-06-1212.

³⁰³ BOA, HAT. 226/12581, H-05-06-1212.

³⁰⁴ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 265.

³⁰⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 648.

³⁰⁶ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

³⁰⁷ Sadrazamın padişaha sunduğu telhiste teterrüs meselesi şu şekilde ifade edilmektedir: “*Teterrüs meselesi şu vechledir ki farazâ harbî kefare ile kutâl esnâsında bir bölük ehl-i İslâm kefare metrisi önüne durub keferenin i’dâmına hâ’il ve mâni’ olsalar mâni’-i kahr-ı düşman olan ehl-i İslâm üzerine top ve humbara atmak şer’an câiz olur...*” BOA, HAT. 226/12581, H-05-06-1212.

Müslümanın mevcut olduğunu ve bunu bile bile bu kıyasın ne kadar doğru olacağını sormuştur. Fetva Emmini ise: “*Orası bizim üstümüze lâzım değil. Şer’isini efendiler bilir.*”³⁰⁸ diyerek konuyu kapatmıştır. Meclisin dağılmasının ardından sadrazamın odasında bazı devlet ricali toplanmıştır. Burada ise İslam’ın İslam’a kılıç çekmesinin ne kadar doğru olacağını tartışmışlardır: “*Bunların üzerine ta’yîn olunan asker ekseri hâliyyü’z-zihn olup: ‘İslâm, İslâm üzerine kılıç çeker mi?’ deyenleri ilzâm için kâtil ü maktûlün ahkâmı dahi istiftâ olunsun*” dedikde, cümlesi: “*Belî, bu hâtıra gelmedi*” deyerek bu su’âli dahi bir kağıda yazup, taraf-ı Fetvâ-penâhî’ye gönderdiler.”³⁰⁹ Ertesi gün Şeyhülislam Efendi fetvalarını Bab-ı Ali’ye göndermiş ve Pazvantoğlu’nun yanından ayrılıp devlet memurlarının tarafına geçenlerin asla hesaba çekilip azarlanmayacaklarını bildirmiştir.³¹⁰ Sonuç olarak, Sadrazamdan padişaha meselenin arz edilmesinden sonraki gün, Şeyhülislam Efendi biri 3 suretli olarak 2 kıta fetvayı göndermiştir. Fetvalar rikab-ı hümayuna arz edilmiş ve Yeniçeri Ağasına gösterilmiştir. Pazvantoğlu hakkında çıkarılan emirlerin altlarına fetvanın suretleri yazılmıştır.³¹¹

Pazvantoğlu hakkında çıkarılan fetvada, sadece Pazvantoğlu değil aynı zamanda kendisine *mu’âvin olanların*, cezayı engellemeye çalışanların, emri dikkate almayanların ve diğer sıradan kişilerin de öldürülmesinin meşru olduğu belirtilmiştir.³¹² Nuri Tarihi’nde yer alan fetva sureti şu şekildedir:

“Pasban-oğlu demekle ma’rûf Osmân nâm şakî, bir mikdâr eşkıyâyı başına cem’ ve mezbûrlara reîs olup, katl-i nüfûs ve sefk-i dimâ’ ve tahrîb-i kasâbât u kurâ ve ta’zîb-i fukarâ ve envâ’ hasârete cesâret âdet-i müstemirreleri olduğundan mâ’adâ, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine itâ’atden hurûc ve bâğî olduklarından sonra kılâ’-ı sultâniyyeden birinde müctemi’in oldukları hâlde, müteheyen lil-kıtâl, cem’iyyetleri üzre bağy ü tuğyânlarında musırr olsalar, mezbûrlar ile ehl-i harb muhârebesi misillü top ve hunbara ve tüfeng ve sâir âlât-ı harb ile muhârebe vü mukâtele olunmak meşrû’ olur mu? El-cevâb: Olur.

³⁰⁸ BOA, HAT. 226/12581, H-05-06-1212.

³⁰⁹ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

³¹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 296-297.

³¹¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 647; BOA, HAT. 177/7820; C. DH. 7/319.

³¹² Üstündağ, *Vidin*, s. 270.

Pasban-oğlu demekle ma'rûf Osmân nâm şakî, bir mikdâr eşkıyâyı başına cem' ve mezbûrlara reis olup, katl-i nüfûs ve sefk-i dimâ' ve tahrîb-i kasâbât u kurâ ve ta'zîb-i fukarâ ve envâ' hasârete cesâret âdet-i müstemirresi olduğundan mâ'dâ, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine itâ'atden hurûc edüp bâğî olsalar, mezbûr Osmân'ın ve âna tâbi' olup, ânınla ittifâk u ittihâd edüp mu'în olanların nass-ı kerîmi mantûkunca kitâlleri helâl ve vâcib olur mu?

El-cevâb: Olur.

Bu sûretde pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri taraf-ı şerîflerinden mezbûrlar ile kitâle me'mûr olan Müslimîn'den mezbûrları katl edenler gâzîler olup, katl olunanlar şehîd olur mu?

El-cevâb: Olurlar.

Bu sûretde mezbûr Osmân ve âna tâbi,, bugât u eşkıyâ, kılâ'-ı sultâniyyeden birini mesken ittihâz edüp tahassun etmiş olsa[lar], asâkir-i İslâm kal'a-i merkûmeyi muhâsara ve alâ-eyyi vechin kâne, mezbûr Osmân'ı ve sâir âna tâbi' eşkıyâyı ahz ve cezâlarını tertîb şer'an lâzım olur mu?

El-cevâb: Olur.

Ketebehül-fakîr [Es-Seyyid] Mehmed Ârif Dürrî-zâde. Ufiye anhu. ³¹³

Görüldüğü üzere, Pazvantoğlu meselesi için başlarda gösterilen hoşgörölü ve ılımlı yaklaşımların yerini artık idam cezasını öngören kararlılık almıştır. Tüm Müslümanlara Pazvantoğlu isyanının bastırılması ve kendisiyle yandaşlarının öldürölmesi için cihat çağrısı yapılmıştır. Ona karşı yapılacak savaşa katılanlar gazi, öldürölünenler kâfir, yapılan savaşta hayatını kaybedenler de şehit ilan edilmiştir.³¹⁴ Fetva ile hem Pazvantoğlu'nun Yeniçeri Ocağı ile bağları koparılarak ocak mensuplarının desteğı kırılmak istenmiş hem de Vidin kuşatması için dini ve ideolojik temel sağlanmıştı. Çünkü yukarıda da değindiğimiz üzere, *İslam'ın İslam'a kılıç çekmesi* söz konusudur. Dolayısıyla, başta halk olmak üzere diğer tüm kesimlere kuşatmanın meşru gösterilmesi gerekmektedir. Merkezin, kontrol altına alamadığı bir ayan hakkında idam fermanı ve fetva tertip etmesi

³¹³ Toprak, *a.g.e.*, s. 649-650. Ayrıca, Serasker Hüseyin Paşa'ya gönderilen bir hükümde Pazvantoğlu'nun "...fekâtîlü'lletî tebgî hattâ tefî-i ilâ emrillâh..." (Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Hucurât 49/9.) ayet-i kerîmesi gereğince katledilmesinin vacip olduğu geçmektedir. C. AS. 372/15382. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 572.

³¹⁴ Gradeva, Pazvantoglu, s. 124.

gerçekten de üzerinde durulması gereken bir konudur. Üstelik bu fetva gerek kroniklerden gerekse arşiv kayıtlarından görüldüğü üzere, Vidin’de konuyla ilgisi olmayan Müslüman halkın ve çocukların öldürülmesi pahasına çıkarılmıştır. Nitekim arşiv belgelerinin çoğunda Pazvantoğlu: “*Pasbanoğlu Osman nam hâ’in-i bî-dîn tâgî ve bâgî...*”³¹⁵ ifadeleriyle veya buna benzer şekillerde geçmektedir. Keza Pazvantoğlu’nun yanında bulunanlar için de durum aynıdır: “*...şâkî-i merkûm ile dîn ü devlete hıyânette müşterekleri olan Macar ‘Ali ve Emincik ve Gavûr İmama ... avn ü zamân verilmek her kimin hatırına gelir ise dîn ü devlete hıyâneti tecvîz etmiş olacağı...*”³¹⁶ gibi ifadelere vesikalarda rastlanması bu bağlamda şaşırtıcı değildir. Görüldüğü üzere, merkezi hükümet tarafından sadece Pazvantoğlu değil aynı zamanda beraberindekiler ve onlara yardım edenler de dine ve devlete ihanet etmiş sayılmıştır. Bunun haricinde bazı yazarlar, devlet adamlarından bazılarının Vidin’in topla dövülmesine masum kanı dökülecek endişesiyle karşı çıkmalarını farklı bir sebebe bağlamaktadır. Buna göre Vidin’in top ve humbara ile dövülmesine karşı çıkanlar aslında Pazvantoğlu’nun Nizam-ı Cedid karşılığı sebebiyle ona destek oldukları için kendisini korumaya çalışmaktaydı.³¹⁷

Meşveret görüşmelerinde kararlaştırılan bir diğer husus da Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa’nın Vidin seraskeri olarak atanmasıydı. Mecliste, kimin serasker olacağı konusunda Hüseyin Paşa’dan başka münasip birinin olmadığına hükmedilmiştir.³¹⁸ Bazı dönem yazarlarına göre bunun sebebi, İstanbul’daki devlet adamlarının Küçük Hüseyin Paşa’nın baskılarından usanmış olmaları ve onu İstanbul’dan uzaklaştırma isteğidir.³¹⁹ Örneğin Mütercim Asım Efendi Hüseyin Paşa’nın serasker tayin edilmesini şöyle ifade etmiştir: “*...pençe-i tegallübünden bîzâr ve tarafından her bâr endîşe vü iştiş’âr üzere oldukları Kapudan Hüseyin Paşa’nın ta’yîn olunmasını icâb...*”³²⁰ Cevdet Paşa’ya göre Küçük Hüseyin Paşa eğer başarılı olursa Pazvantoğlu meselesi bertaraf edilerek zaten istenilen şey elde edilmiş olacak, eğer başarısız olursa da kendisi itibardan düşerek kibri

³¹⁵ BOA, HAT. 223/ 12477. Başka bir örnek için bkz. C. AS. 372/15382.

³¹⁶ C. AS. 221/9418.

³¹⁷ Karal, a.g.m., s. 120. Ayanların Nizam-ı Cedid karşılığı ile ilgili bkz. Yeşil, a.g.e., s. 269-272.

³¹⁸ “*...Ba’dehû ta’yîn olunacak Ser’asker husûsu der-meyân olundukda, musammem olduğu üzere Hüseyin Paşa’dan gayri işbu hatb-ı hatîr-i Sipeh-sâlârî’ye sezâvâr bir Vezîr-i nâmdâr olmadığını, yek-zebân âverde-i dehân-ı beyân ile bi’l-cümle müşârun ileyhi intihâb ve hasran me’mûriyyetini istisvâb eyledikten sonra...*” Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 476-477. Ayrıca bkz. Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 296.

³¹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 295.

³²⁰ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, a.g.e., s. 474.

kırılacak ve hiç olmazsa o İstanbul'da değilken vezirler rahat nefes almış olacaktı.³²¹ Bu noktada Küçük Hüseyin Paşa'nın Osmanlı hanedanının damadı ve III. Selim'in yakını olması ve Pazvantoglu'nun zulmü altındaki köy ve kasabaların Osmanlı hanedan üyelerine ait bölgeler olması da Kaptan-ı Derya'nın serasker olarak tercih edilmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Netice itibariyle Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, 13 Aralık 1797'de Vidin üzerine *berren ve nehren bi'l- istiklâl* serasker tayin edilmiştir.³²² Serasker Hüseyin Paşa'nın tayininden kısa bir süre sonra kuşatma için hazırlıklara başlanmıştır.

2.2. KUŞATMA ÖNCESİ VIDİN

2.2.1. XVIII. Yüzyıl sonlarında Vidin'de Osmanlı Garnizonu ve Vidin Kalesi

Vidin şehri bugünkü Bulgaristan'ın kuzey batısında, Tuna Nehrinin sağ tarafında yer almaktadır. Tuna Nehri üzerindeki önemli bir geçiş noktasını kontrol eden konumu sebebiyle kurulduğu dönemlerden beri tarih boyunca pek çok kez el değiştirmiştir.³²³ Şehir, 1396'da Osmanlı hakimiyetine girmiş ve Rumeli eyaleti içinde Vidin sancağı teşkil edilmiştir.³²⁴ Zaman içinde savaşlarla sınırların değişmesi ile birlikte sınır şehri özelliği de değişime uğramıştır. Önemli bir liman kenti olduğu için Osmanlı Devleti açısından stratejik değeri oldukça fazladır.³²⁵ Vidin şehri, Osmanlı ordusunun sefer güzergahı üzerinde bulunması sebebiyle seferlerde zahire ve mühimmat ambarı işlevi görmüştür.³²⁶ Özellikle Ruslara karşı Şumnu, Varna, Silistre ve Rusçuk savunma hattındaki konumu değerini arttırmıştır.³²⁷

³²¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 295.

³²² "1212 senesi mâh-ı Cemâziye'l-âhirin 23. günü devletlü velü'n-ni'emâ efendimiz hazretleri Rumeli seraskerliği tevcîh olunub..." TS.MA.d. 2106, s. 2b. Ayrıca bkz. Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

³²³ Ayşe Kayapınar, "İki Balkan Şehri Tırnova ve Vidin'de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna)", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 2, 2004, s. 119; Nagehan Üstündağ, "Osmanlı'da "Şehir" ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18.Yüzyıl)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 2005, s. 161; Gradeva, Pazvantoglu, s. 119.

³²⁴ Machiel Kiel, "Vidin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. XLIII, s. 103-106; Üstündağ, *Vidin*, s. 81.

³²⁵ Hava Selçuk, *Tuna Boyunda Bir Osmanlı Kenti Vidin XIX. Yüzyıl*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2013, s. 28 Vidin'deki ticari hayat için bkz. Üstündağ, *Vidin*, s. 203.

³²⁶ Kiel, *a.g.m.*, s. 103-106; Üstündağ, *Vidin*, s. 81.

³²⁷ Selçuk, *a.g.e.*, s. 31.

1718 Pasarofça Antlaşması ile Belgrad'ın Habsburg İmparatorluğu'na katıldıktan sonra Vidin kalıcı olarak Osmanlı serhat şehri haline gelmiştir. Serhat şehri olmasından sonra XVIII. yüzyıl boyunca pek çok kez tamir edilerek bakımı yapılmıştır. Bu tarihten 1724 yılına kadar oldukça kapsamlı tahkimatlar yapılmıştır.³²⁸ Kale, topçu bataryaları ve tabyalarla güçlendirilmiş, sivillerin yaşadıkları yerler örme taşlar kullanılarak hendeklerle ve sekiz güçlü tabya ile tahkim edilmiştir.³²⁹ Kale zemini adeta su yatağı görünümünde olduğu için, zemini sıkıştırmak adına 27.099 ağaç kazık çakılmış ve bir iç duvar yapılmıştır.³³⁰ Dört büyük kapı ve bir de iç kale için köprü yapılmıştır. Hendek köprüleri, 1752'de ve daha sonraki zamanlarda yenilenmiştir.³³¹ Bu dönemde Vidin Kalesine yapılan eklemeler, onu Rumeli'nin en büyük kalesi haline getirmiştir.³³²

1795'te Vidin Kalesi Osmanlı Devleti tarafından tekrar tahkim edilmiştir. Kalenin tamire ihtiyacı olan yerleri, Mimar-ı Hassa hulefasından Ahmed Rüşdi Efendi tarafından tespit edilmiştir.³³³ Bu yıl yapılan tahkimatla Vidin varoşuna duvar çekilmiş, varoştaki tabya sayısı 14'e yükseltilmiştir. Böylece, Vidin Kalesi'nin savunma çemberi 9.000 metreyi bulmuştur.³³⁴

Vidin Kalesindeki Osmanlı garnizonundan kısaca bahsetmek gerekirse, kalede görev yapan asker grupları sipahi, yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacı, humbaracı, azap, sekban, beşli ve gönüllülerdir.³³⁵ Serhat şehri olduğu için Vidin Kalesi'nde görevli asker sayısı XVIII. yüzyıl süresince artırılmıştır. Bu süreçte Osmanlı askeri yapısında yaşanan dönüşüm gereği, sipahilere duyulan ihtiyacın azalmasına paralel olarak sayılarında düşüş

³²⁸ Mahir Aydın, *Vidin Kalesi Tuna Boyu'ndaki İnci*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 31; Kiel, a.g.m., s. 103-106.

³²⁹ Kiel, a.g.m., s. 103-106.

³³⁰ Aydın, a.g.e., s. 34-35.

³³¹ Aydın, a.g.e., s. 46.

³³² Selçuk, a.g.e., s. 31.

³³³ aynı yerde.

³³⁴ Aydın, a.g.e., s. 53. Cabi Ömer Efendi, Vidin Kalesi'nin 1795 yılında Pazvantıoğlu tarafından tahkim edildiğini yazmıştır: “*Ve Vidin valisi Pasband-zâde Osman Paşa, Vidin Kal'asını ta'miri ve sair vakf ve erbâb-ı nân-pârelerin timâr ve sâirleri yerlü yerine verilmek üzere ta'ahhüd ve ubüdiyyet-i Şâhânesiyle ricalden, kal'a-i merkûmun itmâmına mi'mârlar [ve] âdemler ta'yîn birle ziyâdesiyle ta'mir olunmuşdur.*” Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Pazvantıoğlu Osman'ın 1798'de Vidin Kalesi'ni tahkim ettiği kayıtlıdır. Bu konu bir sonraki başlıkta daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi I*, (hz. Mehmed Ali Beyhan) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s. 57; BOA, HAT. 73/3054, H-29-12-1212; 63/2762, H-25-08-1212.

³³⁵ Aydın, a.g.e., s. 120.

meydana gelmiştir. Buna karşılık yeniçeri ve yerlilerin³³⁶ sayısı artmıştır.³³⁷ 1726 tarihli bir belgeye göre, *sedd-i sedîd-i sügûr-ı İslâmiyyeden* olan Vidin Kalesi'nin büyüklüğü ve bulunduğu mevkinin önemi sebebiyle muhafazasında görevli olan piyade neferatının mevcut sayısının az olduğu düşünülerek artırılma yoluna gidilmiştir. 11 adet kale kapısının ve 11 adet kebir tabyanın muhafazasında o tarihte 558 adet azap askeri mevcuttur. Vidin Muhafızı Osman Paşa marifetiyle 300 azap askeri daha deftere tahrir edilmiştir.³³⁸

Vidin Kalesi'nde bu dönemde yamakların sayısı hayli fazladır. Cevdet Paşa'nın da ifade ettiği gibi, sınır muhafızı olan yeniçerilere yamak denmektedir.³³⁹ 1795 senesinde kalede yapılan kontrolde 7.553 yamak olduğu kaydedilmiştir.³⁴⁰ Merkezi hükümetin sınır bölgelerinde emniyeti sağlamak amacıyla Belgrad'dan kovduğu yamaklar bu dönemde Pazvantoğlu'ndan büyük destek görmüşlerdir. Bu sebeple Vidin'de Pazvantoğlu'nun etrafında bölgede sayıları gittikçe çoğalmıştır.³⁴¹

Vidin Kalesi'nde 1795 yılında 244 nefer cebeci mevcuttur.³⁴² Kalede ayrıca topçu ve top arabacı neferleri de mevcuttur. Kalenin o dönemdeki hayati öneminden dolayı dergâh topçularına ilgi artmış ve 104 dergâh topçusu istihdam edilmiştir. 1789 senesinde kaledeki toplam topçu sayısı 530'dur.³⁴³ Topçu ve top arabacı birliklerinin zabitleri-ağaları da vardır.³⁴⁴ Yıllar ilerledikçe kaledeki humbaracı sayısında da artış olmuştur.³⁴⁵

XVIII. yüzyıl sonlarında Vidin'de eşkıyalık faaliyetleri hayli artmış olduğu için merkezi hükümet 25-30 kişiden oluşan bölükbaşı, sekban, kırserdarı gibi liderlerin idaresinde ufak çaplı askeri gruplar teşkil etmiştir.³⁴⁶

³³⁶ *Yerli yeniçeri* tabiri, kale muhafazasında görevli düzenli muhafız sınıfı için kullanılmıştır. Bkz. Üstündağ, *Vidin*, s. 163.

³³⁷ Rossitsa Gradeva, "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries", *Proceedings of the British Academy*, 2009, s. 335.

³³⁸ C. AS. 69/3245.

³³⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294.

³⁴⁰ Aydın, *a.g.e.*, s. 126.

³⁴¹ Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 702-703; Zens, *a.g.e.*, s. 107-110.

³⁴² Aydın, *a.g.e.*, s. 126-127.

³⁴³ Aydın, *a.g.e.*, s. 131-132.

³⁴⁴ Üstündağ, *Vidin*, s. 158.

³⁴⁵ Aydın, *a.g.e.*, s. 138.

³⁴⁶ Üstündağ, *Vidin*, s. 99.

2.2.2. XVIII. Yüzyıl Sonlarında Pazvantoğlu Osman'ın Vidin Halkıyla İlişkileri ve Vidin'deki Kuvvetleri

Pazvantoğlu Osman, XVIII. yüzyıl sonlarında Vidin'in en tanınmış şahsiyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Rumeli'de gelişen siyasi olaylarda adından sıkça söz ettirmesi, Vidin'in yönetiminde etkin olduğu süre boyunca yaptığı imar faaliyetleri ve tüccarlarla kurduğu yakın ilişki onun halk arasında popülerliğini fazlasıyla artırmıştır.³⁴⁷ Pazvantoğlu Osman'ın Vidin'deki yerel unsurlar ve diğer çeşitli sosyal gruplarla olan ilişkisini incelemek, Vidin'in kuşatmaya nasıl direndiğini anlamada son derece önemlidir.

Pazvantoğlu'nun Vidin ahalisiyle nasıl bu kadar sıkı ilişkiler kurduğunu anlayabilmek için önce Vidin ahalisinin kimlerden oluştuğuna bakmak gerekmektedir. Vidin ahalisi özellikle XVII. yüzyıldan sonra büyük oranda askerlerden oluşmaya başlamıştır.³⁴⁸ Bu durum, ele alınan dönemde Yeniçerilik ile esnaflığın yakın ilişkisini de açıklamayı gerektirmektedir. Nitekim yeniçerilik ve esnaf arasında süreç içerisinde gittikçe artan ve güçlenen bağlar sayesinde şehirdeki Müslüman nüfusun tamamına yakını Yeniçeri ve ailelerinden oluşmaktaydı.³⁴⁹ Bu bağlamda merkezden gönderilen emirlerde “*Vidin halkı*” veya “*Vidinlü*” diye bahsedilen aslında Vidin yeniçerileridir.³⁵⁰ Bununla beraber, yamaklar da istihdam edilmedikleri dönemde buldukları bölgenin esnaf nüfusunu teşkil etmekteydi. Deena Sadat, yamak teriminin loncaları ve esnaf-yeniçerileri ifade etmeye başladığını belirterek, bu durumun döneme hâkim olan maddi sıkıntılarla beraber düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Yeniçeri ve yamakların merkezi yönetime muhalif tutumlarında Pazvantoğlu ile birleşmiş olmalarının, XVIII. yüzyıl sonlarında Yeniçeri ve yamakların kritik durumlarından ileri geldiğini belirtmektedir.³⁵¹ Bu bağlamda kendisi de bir Yeniçeri ve yamak olan Pazvantoğlu Osman'ın Vidin'de bu

³⁴⁷ Üstündağ, *Vidin*, s. 253; Gradeva, Pazvantoglu, s. 127; Kiel, a.g.m., s. 103-106.

³⁴⁸ Selçuk, *a.g.e.*, s. 28.

³⁴⁹ Yeniçeriler, bu dönemde esnafla bütünleşerek kırsal ekonomiye dahil olmuşlardır. Toplumun farklı kesimleriyle olan organik bağları sebebiyle kamuoyu üzerinde etki sahibiydiler. Hamallar, kürekçiler ve seyyar satıcılar gibi alt gruplarla olan ilişkileri Yeniçerilerin halkı harekete geçirebilmelerinde büyük paya sahipti. Yayıoğlu, *Partners*, s. 30.

³⁵⁰ Üstündağ, *Vidin*, s. 299-300.

³⁵¹ Sadat'a göre Rumeli esnafı daha III. Selim tahta geçmeden önce maddi darlık içerisindeydi ve Pazvantoğlu'nun Nizam-ı Cedid karşıtlığı ile birleşmeleri bir tesadüfün sonucuydu. Sadat, *Âyân*, s. 211-212.

kadar tanınmış olması ve söz konusu gruplardan kolay bir şekilde destek kazanması doğaldır. Rossitsa Gradeva'ya göre Pazvantoğlu, asıl ününü Yeniçeriler ve diğer Müslüman kesim arasında kazanmıştır.³⁵²

Pazvantoğlu'nun 1795'te Nizam-ı Cedid uygulamalarına karşı çıkıp isyan etmesi, merkezi hükümetin emirlerine ayak diremesi diğer tüm muhalif yeniçerilerin gözünde bir lider olarak sivrilmesinin önünü açmıştır. Pazvantoğlu, merkezin Nizam-ı Cedid uygulamaları kapsamında getirdiği yeni vergilerin, halka ağır bir yük oluşturduğunu savunmuş ve bu durumdan III. Selim'in çevresindeki danışmanları sorumlu tuttuğunu söylemiştir.³⁵³ Pazvantoğlu Osman'a karşı merkezi hükümetin uygulamak istediği her yaptırım yeniçeriler tarafından reddedilmiştir. Her fırsatta Pazvantoğlu'nun safında yer almayı tercih eden yeniçeriler, onu kendilerinin savunucusu olarak telakki etmişlerdir.³⁵⁴ Ayrıca, o dönemde Rumeli'de eşkıyalık faaliyetlerinin artmış bulunmasından dolayı bölgedeki güvenlik ihtiyacı, halkın tek bir lider etrafında birleşmesinin önünü açmış olabilir.³⁵⁵ Pazvantoğlu'nun sahip olduğu siyasi ve mali güç de lider konumuna yükselmesinde büyük etken olmuştur.³⁵⁶

Gradeva, Pazvantoğlu'nun Müslüman ahali üzerindeki etkisinin en büyük sebeplerinden birinin onun dindarlığı olduğunu söylemektedir. Gradeva'ya göre diplomatik kaynaklar: *"...onun öncelikle Müslüman halk tarafından "Avrupalı" ve "kâfir" olarak kabul edilen "yeni düzen"le getirilen yeniliklerdeki "tehlikeli" şeylere karşı çıkan dindar bir Müslüman olduğu konusunda hemfikirdir."*³⁵⁷ Pazvantoğlu'nun dindar bir lider olup olmaması bir yana, Vidin Müslümanlarının gözünde mevcut mali ve sosyal statülerini tehdit eden yeniliklere karşıtlığı ile büyük ün kazandığı bir gerçektir.

³⁵² Gradeva, Pazvantoglu, s. 148.

³⁵³ Gradeva, Pazvantoglu, s. 129; Beydilli, Pazvandoğlu, s. 208-210; Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 159. Gradeva, Pazvantoğlu'nun Vidin'de Nizam-ı Cedid vergilerini uygulamadan kaldırdığını ve Pazvantoğlu'nun gayrimüslim halktan tek bir vergi topladığını ifade etse de Nagehan Üstündağ bunun şeriye sicillerine göre pek de mümkün olmadığını belirtmektedir. Karşılaştırmak için bkz. Gradeva, *a.g.m.*, s. 131; Üstündağ, *Power*, s. 304.

³⁵⁴ Gradeva, Pazvantoglu, s. 128.

³⁵⁵ Üstündağ, *Power*, s. 54.

³⁵⁶ Üstündağ, *Vidin*, s. 299.

³⁵⁷ Gradeva, Pazvantoglu, s. 130.

Vidin ahalisinin diğ er kesimi olan Hıristiyan tebaa genel olarak Bulgarlar, Ermeniler, Sırp lar ve Rumlardan oluş maktaydı.³⁵⁸ Söz konusu gruplar Vidin'in varoş kısmında ve bazı kazaların kırsal alanlarında ikamet etmekteydi.³⁵⁹ Bulgarların Pazvantoğ lu'nun ordusunun önemli bir kısmını oluşturduğ u bilinmektedir. Rumlar ise Pazvantoğ lu'nun diplomatik ilişkilerinde yardımcı olmuş lardır.³⁶⁰ Ayrıca Pazvantoğ lu'nun iliş ki içerisinde bulunduğ u tüccarların da önemli bir kısmı gayrimüslimdir.³⁶¹ Bunlardan Dimitri Turnavity, Gradeva'nın bildirdiğ ine göre Pazvantoğ lu'nun ordusuna erzak sağ layan tüccarlardan biriydi.³⁶²

Pazvantoğ lu Vidin'de ticareti teş vik edici faaliyetleri ve Vidin tüccarlarıyla olan sıkı ilişkileri sayesinde, şehirde disiplinli ve düzenli bir idare kurabilmiştir.³⁶³ Pazvantoğ lu'nun yerli ve yabancı tüccarlara sağ ladığ u imkanlarla şehirde canlı bir ticaret ortamının olduğ u pek çok kaynaktaki zikredilmektedir. Gradeva, Pazvantoğ lu'nun Vidin'e bir Fransız ticaret konsolosu getirerek hem uluslararası ticaretin hem de kendi bölgesindeki ticari faaliyetlerin geliş mesine önem verdiğ ini söylemektedir.³⁶⁴ Ayrıca dini ayırım gözetmeksizin kiliseleri tamir ettirmesi, cami, medrese gibi kurumlar inşa ettirmesi, gayrimüslimlere karşı hoşgörölü tutumları sebebiyle genel olarak halk tarafından sevilen bir figür olduğ u pek çok kaynaktaki geçmektedir.³⁶⁵ Robert Zens'in eserinde Mériage'den³⁶⁶ aktardığ u bilgilere göre Pazvantoğ lu, Bulgar ve Rumlardan isteğ i üzerine hasar görmüş kiliselerin restorasyonunu finanse etmiştir.³⁶⁷

³⁵⁸ Aydın, *a.g.e.*, s. 150.

³⁵⁹ Üstündağ, *Vidin*, s. 299.

³⁶⁰ Gradeva, Pazvantoglu, s. 125.

³⁶¹ Sadat, Vidin'deki tüccarların çoğ unun Rum olduğ unu belirtmektedir. Sadat, *Âyân*, s. 208.

³⁶² Gradeva, Pazvantoglu, s. 139.

³⁶³ Sadat, *Âyân*, s. 208.

³⁶⁴ Gradeva, Pazvantoglu, s. 140-141.

³⁶⁵ Kiel, *a.g.m.*, s. 103-106; Zens, *a.g.e.*, s. 181, Eren, *a.g.m.* s. 534; Gradeva, Pazvantoglu, s. 132-134.

³⁶⁶ Napolyon'un Vidin konsolosu Adjutant-Commander Mériage, Pazvantoğ lu hakkında çok kapsamlı bir çalış manın sahibidir. Kendisi Pazvantoğ lu vefat ettikten yaklaşık 1 ay sonra Vidin'e gelerek onun hakkında ayrıntılı bilgiler edinmiştir. Yazılarının tamamı Paris'te *Archives des Affaires étrangères*'te mevcuttur. Bunların tamamı, Grégoire Yakichitch tarafından yayınlanmıştır. Robert Zens'in doktora tezinde büyük oranda bu kaynaktan yararlanılmış tır. Bkz. Grégoire Yakichitch (Grgur Jakšić), "Documents et Mémoires: Notes sur Passvan-oglou, 1758-1807", *La Revue slave VI*, 1906, s. 261-279, 418-429; *La Revue slave VII*, 1906, s. 139-144, 436-488; *La Revue slave VIII*, 1907, s. 138-144, 278-288.

³⁶⁷ Zens, *a.g.e.*, s. 181. Ayrıca bkz. Sadat, *Âyân*, s. 208.

Vidin’de Pazvantoğlu hakimiyeti yıllarında papazlık yapmış olan Papaz Sofroni’nin kendi hayat hikayesini kaleme aldığı eserinde ise tam tersi bir anlatım söz konusudur. Sofroni, psikoposluk bölgesi olan Vraça’nın Pazvantoğlu liderliğindeki eşkıyalar tarafından uğradığı saldırıları şöyle aktarmaktadır:

“1796’da Pazvantoğlu’nun haydutları hücumu geçti ve bütün köy ve kasabalara doluştu. Artık hiçbir yere çıkamıyordum. Miri paralarını tahsil etmek üzere papazları gönderiyordum ama paranın yarısını bile toplayamadılar. O sene, Rumeli Valisi Mustafa Paşa 40.000 askerle Pazvantoğlu’nun üzerine yürüdü. Uzun zaman Vidin’i kuşatma altında tuttular ama ele geçiremediler. Mustafa Paşa geri döndükten sonra Pazvantoğlu’nun haydutları piskoposluk bölgeme yine doluştular. 1797’de Kırcaalililer, Pazvantoğlu’nun adamlarıyla birleşip Vraça’ya saldırdılar. Sekiz gün kasabayı kuşatma altında tuttular ama içeriye giremediler. Bundan iki gün evvel gece vakti ben Rahova’ya ulaşmak üzere kaçmışım. O gece beygirim yüklü halde kaybolmuş, bu bana 200 kuruşa mal olmuştu. Tuna’yı geçene dek ne korkular çektiğimi bir Tanrı bilir...”³⁶⁸ Sofroni’nin eseri, o dönemde Pazvantoğlu’nun etrafa yaptığı saldırılardan, kötü idaresinden dolayı kendisinin çektiği sıkıntılardan ve can güvenliğinin olmayışından bahsettiği satırlarla doludur. Sofroni’nin çizdiği bu tablo ise yukarıda bahsettiğimiz Pazvantoğlu algısı ile zıt düşmektedir: *“Pazvantoğlu haydutları bölgemi yaktığı için ortalıkta köy kalmadığını, halkın Eflak’a ve başka taraflara dağıldığını ve Sinod’un [bütün bunlara] inanmayıp her şeyin tamamen ödenmesini istediğini, bu piskoposluk bölgesiyle ve bu borçla baş edemeyeceğimi anlattım.”³⁶⁹* Ayrıca Sofroni, Vidin’de vergilerin hafifletilmesi veya hoşgörülü ve adil bir muameleden de bahsetmemektedir.

Pazvantoğlu Osman’ın Vidin ve çevresinde topladığı ordusu, genel olarak Arnavutluk’tan ayrıldığından beri yanında bulunan eşkıyalardan ve 1791 Zıştovi Barışı sonrası terhis edilerek ortalıkta başıboş kalan *Kırcalı* diye anılan paralı asker unsurlarından meydana gelmekteydi. Kendisinin merkezîyetçi politikalara olan muhalefeti, zamanla yeniden tahkim ettirdiği Vidin’i yenilik karşıtı *hoşnutsuz yeniçeriler* için bir cazibe merkezi haline getirmişti.³⁷⁰ Pazvantoğlu’nun Türk, Arnavut ve Bulgarlardan oluşan yaklaşık 12

³⁶⁸ Vraçalı Sofroni, *a.g.e.*, s. 34-35.

³⁶⁹ Vraçalı Sofroni, *a.g.e.*, s. 48.

³⁷⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 164; Bajraktarevic, *a.g.m.* s. 284-285.

bin kişilik bir orduya sahip olduğu bilinmektedir.³⁷¹ Bunun haricinde, sınır bölgesinde düzensizlik yarattıkları sebebiyle Belgrad'da sürülen yeniçeri ve yamaklar da Vidin'de Pazvantoğlu'nun etrafında toplanmışlardır.³⁷² Pazvantoğlu onların Belgrad civarına yaptıkları akınlarda silah, mühimmat ve diğer gerekli malzemeleri sağlayarak desteğini göstermiştir.³⁷³ Böylece, Pazvantoğlu'nun askeri gücü daha da genişlemiştir. 24 Ocak 1798 tarihli bir arşiv belgesinde, Pazvantoğlu'nun Vidin haricinde 40 bin taraftarının olduğu, onun adamlarının pek çok yerde şaşkınlık verecek derecede uygunsuz hareketlerde buldukları yazmaktadır.³⁷⁴ Vezir Hakkı Paşa'nın dairesinden 300 kadar delil ve tüfenkçi neferatı ile Sarıgöllü Ali Binbaşı'nın Pazvantoğlu'nun saflarına katıldığı, Pazvantoğlu'nun ordusunun her geçen gün genişlemekte olduğu kayıtlıdır. Vidin Kalesi'nde 10 bin kadar neferin bulunduğu tahmin edilmiştir.³⁷⁵ İstanbul'daki İsveç elçisi d'Ohsson Mart 1798 tarihli raporunda, Pazvantoğlu'nun emri altında 40 bin adamının olduğunu ve hepsinin canlarını feda etmeye hazır olduğunun iddia edildiğini anlatmıştır.³⁷⁶ 25 Temmuz 1798 tarihli raporunda ise Vidin'deki garnizonda 25 bin adamın olduğunu ve şehrin 2 yıl yetecek kadar erzak ve mühimmatla ikmal edildiğini belirtmiştir.³⁷⁷ Jorga, Pazvantoğlu'nun emrinde, aralarında pek çok yeniçeri ve sayısız Boşnak'ın bulunduğu 30 bin asker ve 12 bin süvariden bir ordunun olduğunu, askerlerine her ay toplam 1.5 milyon sterlin ulufe ödediğini söylemektedir.³⁷⁸

Rus Diplomat L. Kirico'ya göre Pazvantoğlu'nun ordusunda sadece Bulgarlardan oluşan bir pandur³⁷⁹ müfrezesi vardı. Bunlardan 2 komutan yanında 96 adamıyla birlikte taraf değiştirip İbrail Nazırına katılmış ve merkezi hükümetten af dilemiştir.³⁸⁰ Benzer bir

³⁷¹ Üstündağ, *Vidin*, s. 265; Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 168; Eren, *a.g.m.*, s. 534.

³⁷² Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 294, Pazvantoğlu kendisi de aslen Vidin yamaklarından. Bk. Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 473; Toprak, *a.g.e.*, s. 647. Robert Zens, Pazvantoğlu'nun milisleri arasında en çok etkiye sahip olanların Belgrad'dan sürülen yeniçeriler ve yamaklar olduğunu söylemektedir. Bk. Zens, *a.g.e.*, s. 111.

³⁷³ Zens, *a.g.m.*, s. 96; Üstün, *a.g.e.*, 206-208; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2773.

³⁷⁴ BOA, HAT. 64/ 2777, H-06-08-1212.

³⁷⁵ BOA, HAT. 73/ 3054, H-29-12-1212.

³⁷⁶ Saadet Öner, *İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfûz İ.M.D'ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 396.

³⁷⁷ Öner, *a.g.e.*, s. 422.

³⁷⁸ Jorga ayrıca Pazvantoğlu'nun askeri yetenekleriyle hayranlık uyandırdığını ve Fransızların sempatisini kazandığını da eklemektedir. Bkz. Jorga, *a.g.e.*, s. 116.

³⁷⁹ Macarca kökenli bekçi, gardiyan gibi anlamalara gelen kelimedir. Bu dönemde Rumeli'de kır bekçisi, derbentçi gibi görevliler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bkz. Vračalı Sofroni, *a.g.e.*, s. 32; Üstündağ, *Vidin*, s. 99.

³⁸⁰ Gradeva, *Pazvantoglu*, s. 133.

ifadeyi Sofroni'den de takip etmek mümkündür: “Böylece *Vraça'nın yarı mesafesinde bulunan Krinlari köyüne ulaştık. Gece yarısı [köylüler] geldi ve şunları anlattı: Koyunlar köyünden bir saat uzaklığında bulunan Branice köyüne Pazvantoğlu'nun 400 pandur'u gelmiş. Pandur'un ne olduğunu bilmeyen bizleri bir korku kapladı; yola nasıl devam edeceğimizi merak ediyorduk. Bana refakatçiler bulsunlar diye [adamlar] gönderdim, fakat korkudan ve havanın soğukluğu yüzünden kimse gitmek istemiyordu. Öğle vakti oldu [adamlardan] kimse yok. Bense pandurlar saldırıp bizi soyar diye korkuyordum.*”³⁸¹

Pazvantoğlu'nun ordusuna nasıl iase ve ikmal sağladığı da Vidin'in kuşatmaya direnişinin anlaşılması için açıklanması gereken bir diğer husustur. Yukarıda da bahsedildiği üzere Gradeva, Yunan tüccar Dimitri Turnavity'nin Pazvantoğlu'nun birliklerine erzak sağladığını belirtmektedir. Turnavity'nin dışında Nedelko Popovits adlı bir tüccarın daha Pazvantoğlu'nun ordusuna yardımından bahsetmektedir.³⁸² Ayrıca, Pazvantoğlu'nun 1798'e kadar Eflak, Sırbistan ve civarına sık sık yaptığı akınlarla ordusunu zenginleştirmesi de hesaba katılmalıdır. Antonie Olivier ve Zinkeisen bu süreçte Eflak Voyvodası Aleksandre İpsilanti'nin Pazvantoğlu'na haraç ödemek ve yiyecek, içecek ve mühimmat desteği sağlamak zorunda kaldığı için merkezi hükümet tarafından azledildiğini söylemektedir.³⁸³ Benzer bir bilgi Tarih-i Cevdet'te ve Mütercim Asım Tarihi'nde de yer almaktadır. Buna göre, Pazvantoğlu Eflak ve Boğdan'a bazen müfrezeler göndererek zorla para ve zahire ele geçirmiştir.³⁸⁴ Nicolae Jorga ise azledilen voyvodanın yerine getirilen Grigore Hançerli'nin, Pazvantoğlu'nu memnun etmek ve ordusuna gerekli erzakı tedarik etmek için yeni bir vergi çıkardığını ve bu yüzden idam edildiğini söylemektedir.³⁸⁵ Konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Vidin'de mevcut zahire ve mühimmat miktarını ve bununla beraber halkın Pazvantoğlu'na karşı tutumunu öğrenmek için bölgeye merkezden casuslar gönderilmiştir. Vidin Kalesi'nin içine gönderilen casusların edindiği bilgileri içeren 6 Ekim 1795 tarihli bir belgeye göre, Pazvantoğlu'nun o tarihte külliyetli miktarda zahireye sahip olduğu ve bu zahirenin ona 1 sene yetebileceği yazmaktadır.³⁸⁶ Pazvantoğlu'nun

³⁸¹ Vračalı Sofroni, *a.g.e.*, s. 31-32.

³⁸² Gradeva, Pazvantoglu, s. 142.

³⁸³ Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 164; Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 152.

³⁸⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 295; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *a.g.e.*, s. 704.

³⁸⁵ Jorga, *a.g.e.*, s. 2063.

³⁸⁶ BOA, HAT. 48/2309-A.

kuşatma boyunca Tuna'nın sol sahilinden malzeme tedarik ettiği de söylenmektedir.³⁸⁷ Eren'e göre kuşatma ordusu Vidin'den hareket etmeye başladığı sıralarda Vidin Kalesi'nde 2 sene yetecek kadar erzak, cephane ve mühimmat bulunmaktadır.³⁸⁸

Pazvantoğlu, kendine ait bir ordu oluşturmasının yanı sıra, Vidin Kalesi'ni tahkim ederek Vidin'in ele geçirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. 1795'te isyan ettiğinde Vidin'in çevresini oldukça derin hendeklerle çevirmiştir.³⁸⁹ Arşivden edindiğimiz bilgilere göre, 1798'de Pazvantoğlu Osman 2 binden fazla amele ile Vidin hendeklerini temizleyerek tabya ve duvarları tamir ettirmiştir. Varoşun dışında olan bahçeleri içeri alıp dışarıya 13 adet tabya daha inşa ettirerek Vidin Kalesi'ni çok büyük ölçüde tahkim etmiştir. Ayrıca, Eflak Voyvodası'nın Vidin'e gönderdiği adamlarından aktardığı bilgilere göre, Pazvantoğlu Vidin köylerinden kadınları ve çocukları alarak Vidin Kalesi'ne naklettirmiştir. Öyle ki, bu süreçte Vidin halkı yerlerinin değiştirilmesinden bıkmış vaziyettedir. Pazvantoğlu bu işlerinin yanında bir taraftan da kale istihkâmâtı ile meşgul olmuştur. Voyvoda, Vidin'in top ve humbara ile tazyik edilmesi halinde Vidin'de fitne ve ayrılığın meydana geleceğini ve Pazvantoğlu'ndan nefret edenlerin mevcut olduğunu da belirtmiştir.³⁹⁰ Yücel Özkaya da Pazvantoğlu'nun Vidin Kalesi'ni tahkim ettirdiğinden bahsetmektedir.³⁹¹ Gerçekten de ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere, merkezi ordu Vidin Kalesi'nin *fevkal'âde cesâmeti* yüzünden büyük sıkıntılar yaşayacaktır.

Pazvantoğlu'nun Vidin Kalesi'ni tahkim ederek *birinci sınıf çağdaş bir kale* haline getirmesinde Fransalı ve Polonyalı mühendislerin ona yardım ettiği söylenmektedir.³⁹² Olivier, Polonyalı mühendislerin Vidin kuşatması için Pazvantoğlu'nun topçu ateşlerini düzenleyip savunma planını çizdiğini belirtmektedir.³⁹³ İstanbul'daki İsveç Elçisi d'Ohsson ise Pazvantoğlu'nun Vidin kuşatmasına dair teknik hazırlıklarının Avusturyalı

---

³⁸⁷ Özkaya, *a.g.e.*, s. 57.

³⁸⁸ Eren, *a.g.m.*, s. 534.

³⁸⁹ Beydilli, Pazvandoğlu, s. 208-210.

³⁹⁰ BOA, HAT. 63/2762, H-25-08-1212.

³⁹¹ Özkaya, *a.g.e.*, s. 57.

³⁹² Jorga, *a.g.e.*, s. 2064; Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 168.

³⁹³ Antonie Olivier, *a.g.e.*, s. 168.

ve Polonyalı mühendislerin yaptığına ve Pazvantoğlu'nun yabancı bir devletin fonlarını kullandığına inanıldığını, bu konuda Viyana ve Paris'ten şüphelenildiğini söylemiştir.³⁹⁴ Pazvantoğlu'nun dışarıdan yardım aldığından merkezi hükümet de şüphelenmekteydi. Çünkü o dönemde Pazvantoğlu'nun dış ülkelerle olan bağlantıları ve dahil olduğu siyasi ağlar zaten bilinen bir husustu. d'Ohsson'a göre, bütün Rumeli'de Habsburglar'ın Pazvantoğlu'nu el altından desteklediğine ve ona para yardımı yaptığına inanılmaktaydı. Hatta, Pazvantoğlu'nun ordusunda çok sayıda Polonyalı ve Macar göçmenin bulunması bu şüpheleri doğrulamaktaydı.³⁹⁵ Zens'e göre Pazvantoğlu'na coğrafi olarak en yakın olan güç Habsburglar olduğu için, Pazvantoğlu'nun en büyük destekçisinin Habsburglar olması doğaldı.³⁹⁶ Uzunçarşılı, Pazvantoğlu'nun dış ülkelerden yardım görmekte olduğunu, bu durumun devleti aciz duruma düşürdüğünü ve dönemin Avrupa gazetelerinde de Pazvantoğlu hakkında haberlerin olduğunu belirtmektedir.³⁹⁷

2.3. VİDİN KUŞATMASI (1797-1798)

2.3.1. Valilere Sefer Emirlerinin Gönderilmesi

Kuşatma kararının alındığı 27 Kasım tarihli meşveretten kısa bir süre sonra Anadolu ve Rumeli'deki pek çok vezir ve ayana maiyetleri ile birlikte orduya katılmaları için hükümler gönderilmeye başlanmıştır. Serasker Paşa'nın ordusuna Tütün Gümrükçüsü Osman Ağa Nüzül Emîni, Selanikî Yusuf Bey de Kassabbaşı olarak tayin edilmiştir.³⁹⁸

Pazvantoğlu'nun üzerine yapılacak kuşatma hareketinin planı da merkezi hükümet tarafından belirlenmiştir. Buna göre, Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusundan evvel Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'nın³⁹⁹ önden Vidin'e gitmesi ve muhasaraya başlaması

³⁹⁴ Öner, *a.g.e.*, s. 422.

³⁹⁵ Öner, *a.g.e.*, s. 393.

³⁹⁶ Zens, *a.g.e.*, s. 143.

³⁹⁷ Uzunçarşılı, *Vezir*, s. 181. Rusya ve Avusturya'nın Pazvantoğlu'nu el altından desteklediğine dair bkz. BOA, HAT. 266/15482, 51/2382, 138/5715, 41/2092, 1336/52111. Belgrad'daki olaylar hakkında Hamburg, Frankfurt ve Paris'te çıkan gazete haberleri hakkında bkz. BOA, HAT. 142/5900, 138/7515.

³⁹⁸ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

³⁹⁹ Kariyerine savaş zamanı vüzerâ kapılarında tüfengçilik, barış zamanında eşkıyalık yaparak başlayan Alo Paşa, İsmail Muhafızı Cezayirli Hasan Paşa'ya kapılanarak tüfengcibaşılığa yükselmiştir. Hasan Paşa'nın veziriazamlığa tayiniyle kendisi de mirimiranlık rütbesine ulaşmıştır. 1792'de neticelenen harp sonrasında dağlı eşkıyası üzerine gönderilmiştir. Bu görevinde başarısız olmuş ve Gelibolu'ya sürgün edilmiştir. Bunun üzerine isyan eden Alo Paşa için her ne kadar idam kararı alınmışsa da o, bu karardan kurtularak Karaman valiliğine getirilmiştir. Daha sonra ise Pazvantoğlu önderliğindeki dağlılar üzerine

uygun görülmüştür. Sultan III. Selim 17 ve 28 Ocak 1798 tarihli fermanlarında Alo Paşa'ya, Vidin'e geçmeden önce kapı halkı ile birlikte 15 güne kadar Gelibolu'ya ulaşip Serasker Hüseyin Paşa ile görüşmesini ve duruma göre hareket etmesini tembih etmiştir.⁴⁰⁰ Buna göre Alo Paşa, Gelibolu'da Serasker Hüseyin Paşa ile görüşüp Sultan III. Selim'in nasihat ve tembihatını sözlü olarak kendisinden dinledikten ve kuşatmayla ilgili gerekli talimatları aldıktan sonra Vidin'e doğru yola çıkacaktır.⁴⁰¹

Tuna sahili ve civarındaki bazı kazalar eşkıya istilası altında olduğu için, merkezi hükümet Vidin muhasarası başlamadan önce Vidin'den başka yerde eşkıyanın kalmamasına ve Eflak'ın muhafazasına fazlasıyla önem vermiştir.⁴⁰² Bu sebeple Alo Paşa'dan Vidin muhasarasına geçmeden önce bu bölgeleri eşkıyalardan tamamen temizlemesi istenmiştir. Bu hususta Alo Paşa'ya, Zıştovi ve Niğbolu'nun eşkıyadan temizlenmesine gayret etmesi⁴⁰³ ve bu görevle meşgul olduğu esnada eğer Pazvantoğlu tarafından Eflak'a saldırı düzenlenirse, derhal Niğbolu'yu bırakıp Eflak'a geçerek eşkıyalara karşılık vermesi tembih edilmiştir. Eflak'a kesinlikle zarar gelmemesi ve Zıştovi ile Niğbolu'nun etrafının ve içlerinin Vidin muhasarasından önce eşkıyadan tahliye edilmiş olması önemle vurgulanmıştır.⁴⁰⁴

---

görevlendirilmiştir. Ancak, ilerleyen sayfalarda da anlatılacağı üzere Vidin kuşatmasının büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Serasker Hüseyin Paşa tarafından idam edilecektir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 44.

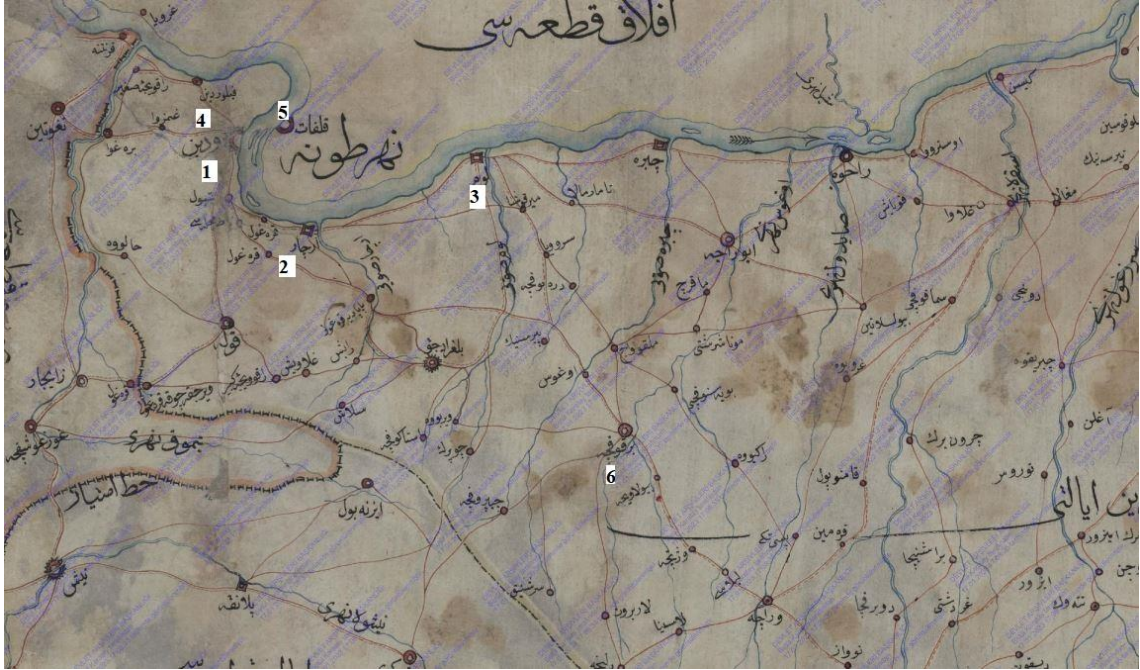
⁴⁰⁰ AE. SSLM III. 4/192, 4/193, 4/194.

⁴⁰¹ AE. SSLM III. 4/195.

⁴⁰² Niş muhafazasına Kürd Osman Paşa memur edilmiştir. Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

⁴⁰³ AE. SSLM III, 226/13221.

⁴⁰⁴ AE SSLM III 4/192, 4/193, 4/194, 4/195.

Harita 1. Sefer Emirlerine Göre Vidin Kuşatmasının Planı⁴⁰⁵ (Ölçek 1/500000)

Ocak 1798'nin sonlarında Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'ya, Niğbolu'yu zapt etmesinden sonra maiyetinde olan 15 bine⁴⁰⁶ yakın asker ile Eflak tarafına geçmesi emredilmiştir. Mevcut olan yerlerden top ve humbara alıp Eflak voyvodasının uygun gördüğü yere gitmesi ve Vidin'in karşısındaki Kalafat'a ulaşarak karşı taraftan Vidin'i muhasaraya başlaması da verilen emirler arasındadır.⁴⁰⁷

Pazvantoğlu'nun tenkili için alınan tedbirlere dair Aralık 1797'nin ortalarından itibaren diğer vezir ve ayanlara sefer talimatlarını içeren hükümler gönderilmeye başlanmıştır. Bu hükümlere göre diğer vezirler ve memurlar, top ve humbara ulaşana kadar ittifakla hareket ederek Vidin Kalesi'ni aşağıdan, yukarıdan ve karşı Eflak yakasından kuşatmaya başlayacaklardır.⁴⁰⁸ Silistre Valisi Osman Paşa, Köstendil ve Tırhala sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa ve maiyetlerindeki 20 bin miktarı asker ile Tuna sahilinden Lom ve Akçar taraflarından,

⁴⁰⁵ BOA. HRT. Harita no. 260; 1. Vidin, 2. Arçar (Akçar), 3. Lom, 4. Flordin, 5. Kalafat, 6. Berkofça.

⁴⁰⁶ 12 bin asker olduğu da yazmaktadır. C.AS. 234/9894.

⁴⁰⁷ AE. SSLM III. 4/193, BOA, HAT. 47/ 2288-B.

⁴⁰⁸ BOA, HAT. 47/ 2288-B.

Rumeli Valisi Mustafa Paşa ise Belgrad'daki Bosna Valisi Vezir Mustafa Paşa ile birlikte 15-20 bin civarı asker ile Flordin tarafından Vidin'i tazyike memur edilmiştir.⁴⁰⁹

Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa'nın, Silistre Valisi Osman Paşa'nın ve Edirne Beylerbeyi Seyyid Yusuf Paşa'nın maiyetlerinde olan ayanlar, diğer reisler ve askerler ile birlikte Vidin'in aşağı tarafına,⁴¹⁰ Tırhala ve Köstendil sancakları mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'nın da Berkofça üzerinden Vidin'e varıp muhasaraya başlamaları kararlaştırılmıştır. Bosna Valisi Mustafa Paşa'nın Bosna askeri ile⁴¹¹ Fethülislam'a doğru inip, Ada Kalesinde olan eşkiyayı bertaraf ederek Vidin'in yukarı tarafından muhasaraya başlaması söylenmiştir.⁴¹²

Silistre Valisi Osman Paşa'ya 20 Mart 1798'de Rusçuk, Yergöğü, Kule ve Niğbolu kalelerindeki 5 kıyyelik 5 kıta balyemez topunu Tuna gemilerine yükleyerek Vidin muhasarasına gitmesi söylenmiştir.⁴¹³ Osman Paşa toplam 20 kıta balyemez topunu gemilere ve humbara havanlarını şalopelere yükleyerek İstanbul'dan göndermiştir.⁴¹⁴

Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın da maiyetindeki sekbanlar ve diğer askerlerin bir neferini bile geride bırakmadan hepsini yanına alarak Sofya üzerinden Berkofça'ya, oradan da Vidin'in yukarısındaki Kalafat'a ulaşması, Bosna Valisi ile haberleşerek muhasaraya başlaması emredilmiştir.⁴¹⁵

2.3.2. Vidin Halkının Uyarılması

Balkanlar'daki bütün geçitlerin ve yol üzerindeki bölge halkının korunmasına dikkat edilerek Pazvantoğlu'nun kaçmaması için Vidin'e giriş-çıkışın kontrol altına alınması istenmiştir.⁴¹⁶ Tüccar ve reyanın Vidin'e gitmesi yasaklanmış, şehir tamamen tecrit edilmeye çalışılmıştır.⁴¹⁷ Ahaliden kimsenin hiçbir sebeple Vidin tarafına geçmesine

⁴⁰⁹ C. AS. 221/9418.

⁴¹⁰ C. AS. 107/4814, 234/9894.

⁴¹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 297.

⁴¹² AE. SSLM. III. 226/13221; C.AS. 234/9894.

⁴¹³ C. AS. 753/31715.

⁴¹⁴ BOA, HAT. 47/2288-B.

⁴¹⁵ C. AS. 234/9894.

⁴¹⁶ C. AS. 221/9418.

⁴¹⁷ Zens, *a.g.e.*, s. 137.

müsaade edilmemesi ve Vidin'e geçen olursa derhal cezalandırılması hakkında civar kazalara emirler gönderilmiştir.⁴¹⁸ Pazvantoğlu ve beraberindeki eşkıya gruplarının Balkanlar'ın beri tarafına geçmesine kesinlikle müsaade edilmemesi hususuna ayrıca dikkat edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Ocak 1798'in başlarında Kırkkilise (Kırklareli) kazasından Varna Kalesi'ne asker gönderilmiştir.⁴¹⁹ Pazvantoğlu'nun izalesi hakkında çıkarılan fetva suretleri de Eflak voyvodasının kapı kethüdası aracılığıyla Vidin'e gönderilmiştir.⁴²⁰ Diğer yandan Eflak Voyvodası da Vidin ahalisine tebliğ edilmek üzere hazırlanan fermanı bazı kimselere gizlice göndererek Vidin halkının uyarılmasına yardım etmiştir.⁴²¹

Vidin ahalisi, Pazvantoğlu'nu yakalayarak Osmanlı memurlarına teslim ettikleri takdirde kendilerine zarar verilmeyeceğine, şayet ona yardım etmekte ısrar ederlerse Vidin Kalesi'nin kadın ve çocuklara bakılmaksızın top ve humbara ile dövüleceğine karar verildiğine dair uyarılmıştır. Emirlerin kopyaları çıkarılarak Vidin'de çeşitli yerlere gizlice dağıtılmıştır.⁴²² Hatta, gönderilen emirlerden biri bizzat Pazvantoğlu'nun eline geçmiş ancak iade edilmiştir.⁴²³ Merkezi hükümet bu çağrılarla doğrudan Pazvantoğlu'nun hedef alındığını göstererek Vidin'deki asker ve idarecileri karşısına almamaya özen göstermiştir. Gönderilen emirlerde Vidin ahalisinin Pazvantoğlu'ndan nefret ettiklerinin padişah tarafından bilindiği özellikle vurgulanmıştır.⁴²⁴ Vidin'e gönderilen casusların aktardıkları bilgilere göre, Vidin ahalisi Pazvantoğlu'nun *taht-ı tagallübünde* çaresiz olup onun taraftarlığını istemeyerek de olsa kabul etmek zorunda kalmışlardır. Casuslar, Pazvantoğlu'nun baskılarından dolayı halkın karar vermeye güçlerinin olmadığını, merkezi hükümetin tarafına geçemeyeceklerinin aşikâr olduğunu ifade etmişlerdir.⁴²⁵ Vidin'den firar eden 4-5 kişinin verdikleri ifadeler de benzer şekildedir. Vidin ahalisinin Pazvantoğlu'na katılmak istemediklerini ancak çaresiz

⁴¹⁸ AE. SSLM. III. 356/20429, 356/20435, 359/20577, 362/20723, 362/20737, 362/20738, 364/20791, 364/20792, 391/22634, 391/22635, 391/22644.

⁴¹⁹ AE. SSLM. III. 242/14091.

⁴²⁰ BOA, HAT. 209/11152. Eflak Voyvodası Ocak 1798'deki arizasında, Pazvantoğlu'nun korkmakta olduğunu ancak bunu gizlemeye çalıştığını, onun Plevne ve Selvi ahalisinin mallarına saldırdığı için kasaba ve köy halkının ondan nefret ettiğini yazmıştır. BOA, HAT. 61/ 2695, H-01-08-1212.

⁴²¹ TS.MA.e. 475/25, 475/26.

⁴²² BOA, HAT. 209/11152, 64/2784.

⁴²³ Emri göndermekle görevlendirilen kişi Vidin yakınlarında Pazvantoğlu'nun adamları tarafından yakalanarak Pazvantoğlu'na götürülmüştür. BOA, HAT. 53/2480, 29-12-1212.

⁴²⁴ Üstündağ, *Vidin*, s. 300-301.

⁴²⁵ BOA, HAT. 48/2309-A.

olduklarını, bu durumdan kurtulamayacaklarını aktarmışlardır.⁴²⁶ Ancak birbirlerinin tekrarı görünümünde olan bu ifadeleri, merkezi hükümetin resmi yazışmalarının oluşturduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Gerek Eflak Voyvodası'nın gerekse Vidin'de bulunmuş kişilerin aktardıklarındaki ortak nokta, Vidin ahalisinin Pazvantoğlu'ndan nefret ettiği ancak ondan korktukları için bir şey yapamadığı yönündedir. İlerleyen bölümlerde de görüleceği üzere, kuşatma esnasında da çok sayıda firarinin Pazvantoğlu'nun kötü idaresinden ve olumsuz hayat koşullarından dolayı taraf değiştirdiklerine dair belgeler mevcuttur. Tüm bunlara rağmen, Pazvantoğlu meselesi boyunca Vidin'de ona karşı herhangi bir iç ayaklanmanın olmaması ve ayrıca kuşatma öncesindeki süreçte Vidin halkının iki kez Pazvantoğlu'nun affını talep eden dilekçeler göndermiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken hususlardır. Bununla beraber, ahalisinin büyük çoğunluğunu yeniçerilerin oluşturduğu Vidin'in topa tutulacağına dair uyarıların çoğaltılarak Vidin'in pek çok yerine dağıtılmasını, Nagehan Üstündağ'ın da işaret ettiği gibi merkezi hükümetin otoritesini yeniden kabul ettirme çabası olarak değerlendirmek gerekmektedir.⁴²⁷

2.3.3. Asker İstihdamı- Ordunun Toplanması

Vidin muhasarasına askerleri ile birlikte katılmaları için merkezi hükümetten pek çok valiye, dönemin önde gelen ayanlarına ve diğer devlet memurlarına toplamaları gereken asker sayılarını içeren hükümler gönderilmiştir. Bunların büyük bir kısmı Serasker Küçük Hüseyin Paşa'nın maiyetinde bulunmak üzere çağırılmıştır. Serasker Küçük Hüseyin Paşa'nın ordusu için Davudpaşa Sahrası'ndan sonraki ikinci toplanma yeri Edirne'dir. Ordunun Edirne'de toplanmasının sebebi, koordinasyonu daha rahat sağlamak ve Pazvantoğlu'nun Rumeli'nin doğusuna ve orta kısmına kadar uzanan güç ağını kesmek düşüncesidir.⁴²⁸ Dolayısıyla Vidin'i kuşatacak orduya çağırılan ayan ve vezirlerin maiyetleri ile Edirne'de hazır bulunmaları emredilmiştir.⁴²⁹ Sofya'da da Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın ordusu toplanmıştır.⁴³⁰

⁴²⁶ BOA, HAT. 48/2309-G.

⁴²⁷ Üstündağ, *Vidin*, s. 302.

⁴²⁸ Zens, *a.g.e.*, s. 137.

⁴²⁹ C. AS. 624/26337.

⁴³⁰ C. AS. 430/17899; C. DH. 217/10838.

Devlet tarafından asker toplanması için Küçük Mirahur Esad Bey Anadolu sürücülüğüne, Mirahur-ı Evvel Zühdî Bey Rumeli sürücülüğüne tayin edilmiştir.⁴³¹ Rumeli’de pek çok kazadan asker toplanması için kapıcıbaşılar görevlendirilmiştir. Muhasaraya çağırılan bu kuvvetleri nasıl istihdam edildiklerine göre tasnif ederek anlatmak daha doğru ve anlaşılır olacaktır.

2.3.3.1. Doğrudan Devlet Tarafından İstihdam Edilenler

Vidin ordusu için toplanan askerlerden doğrudan devletin görevlendirdiği memurlar aracılığıyla istihdam edilenler azınlığı oluşturmaktadır. Bu gruptaki askerlerin çoğu paralı askerdir. Genellikle merkezden gönderilen memurlar aracılığıyla toplananlar azınlığı oluşturmaktadır. Devletin doğrudan topladığı askerlerin çoğunluğu toprak tasarruf eden devlet görevlileri tarafından tertip edilmiştir.

2.3.3.1.1. Tımar Tasarruf Edenler Tarafından İstihdam Edilenler

Evlad-ı Fatihan askerleri bu seferberlik kapsamında, Emincik ve arkadaşlarının saldırılarını önlemek amacıyla onları takip etmekle görevlendirilmişlerdir. Tayinatları, Hazine-i Hassa’dan ödenmek suretiyle bölgenin ayanları aracılığıyla verilmiştir. 18 Aralık’ta Evlad-ı Fatihan çeribaşlarından Tikveş Çeribaşısı Kantur Süleyman’a gönderilen hükümde, Evlad-ı Fatihan Zabiti Selim Bey marifetiyle acil olarak 1000 nefer mirili Evlad-ı Fatihan askeri toplayarak Edirne’ye gelmesi emredilmiştir.⁴³² Aynı şekilde Langaza Çeribaşısı Hasan’a 1000 nefer mirili Evlad-ı Fatihan askeri toplayıp kendi başbuğluğuyla Edirne’ye gelmesi için başka hüküm yazılmıştır.⁴³³ Toplamda Selanik’ten 2000 nefer Evlad-ı Fatihan askerinin eksiksiz bir şekilde ihraç edilerek Edirne’de bulunan Rumeli Valisi Mustafa Paşa’nın maiyetine gönderilmesi söylenmiştir.⁴³⁴ Bu askerlerin, Edirne’ye memur edilen sabık İnebahtı Muhafızı Vezir Mustafa Paşa’nın⁴³⁵ Selanik’e

⁴³¹ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 266.

⁴³² C. AS. 818/34756.

⁴³³ C. AS. 818/34756.

⁴³⁴ C. AS. 134/5951, 818/34756; MAD.d. 4682, s. 549, 550.

⁴³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 297.

geldiği sırada onun maiyetine katılmaları söylenmiştir.⁴³⁶ Evlad-ı Fatihan askerleri her bayrağı 50 nefer olarak örgütlenmiştir. Her neferine bahşiş, ulufe, tayinat ve gerekli mühimmat ücretleri belirlenmiştir.⁴³⁷ 2000 nefer Evlad-ı Fatihan askerinin 22 Ocak 1798'de Edirne'ye doğru yola çıktığı kayıtlıdır.⁴³⁸

Tımarlı sipahilerin ise sadece Silistre Valisi Vezir Osman Paşa'nın ordusunda mevcut olduğu görülmektedir. 200 civarı tımarlı sipahi, Rusçuk muhafazasına memur Vezir Osman Paşa'nın ordusuna katılmak için Çorlu'dan, Karınabad'dan, Silistre'den, Şumnu'dan ve Eski Cuma'dan yerlerinden alınarak Rusçuk'a götürülmüştür.⁴³⁹

2.3.3.1.2. Merkezden Gönderilen Memurlar Aracılığıyla İstihdam Edilenler

Osmanlı hükümeti, Vidin ordusuna katılmaları için Rumeli'deki bazı kazalara kapıcıbaşı, bostancıbaşı, mübaşir ve sürücü gibi görevliler göndererek nefer toplamalarını emretmiştir. Bunların bir kısmı kuşatma öncesi Edirne'de toplanmak üzere, bir kısmı ise kuşatmanın sonlarına doğru kışla tertibi için toplanmıştır.

9 Aralık 1797'de Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılarından Hüseyin'e gönderilen hükümde, Silistre Valisi Vezir Osman Paşa'nın maiyetine aylıklı sekban tahrir etmesi ve zahire mübayaası ile tayinat işlerine nezaret etmesi için kendisinin ordu nazırı ve defterdar tayin edildiği bildirilmektedir.⁴⁴⁰ Şumnu ve Hezargrad ayanları ile görüşerek 5 bin adet sekban tahrir etmesi için hazine-i miriyeden 50 bin kuruş gönderilmiştir. Fakat bu bölgelerden aylıklı sekban tedariki mümkün olmadığı için 1000 civarında sekban toplanabilmiştir.⁴⁴¹

Serasker Paşa'nın ordusuna katılmak üzere Misivri, Ruskasrı, Ahyolu ve Bergos kazalarının *harb ü darb erbabının* toplanıp üzerlerine başbuğ tayin edilmesi ve Edirne'ye başbuğ tayin olunan Edirne Bostancıbaşısı Mustafa Ağa'ya teslim edilmesi istenmiştir.

⁴³⁶ C. AS. 996/43553. Mustafa Paşa Selanik'e tayin edildiği için buradan ayrılan Ebu Bekir Paşa'ya İnebahti sancağı verilmiştir. Ancak bir süre sonra Ebu Bekir Paşa tekrar Selanik'e tayin edilmiş ve Mustafa Paşa'ya da Halep eyaleti tevcih edilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 297.

⁴³⁷ C. AS. 430/17899.

⁴³⁸ MAD.d. 4682, s. 537. Benzer hükümler için bkz. AE. SSLM. III. 55/3271; C. AS. 204/8761.

⁴³⁹ C. AS. 661/27784.

⁴⁴⁰ C. AS. 383/15854.

⁴⁴¹ C. AS. 661/27784.

Bu emir doğrultusunda Aralık 1797'nin sonunda Misivri kazasından 50, Ruskasrı kazasından 55 ve Ahyolu kazasından 55 nefer tedarik edildiğini kazaların kadıları ilamlarında belirtmişlerdir. Neferler üzerlerine başbuğ tayin edilerek Edirne'ye gönderilmiştir. Bergos iskelesinin *harb ü darb erbabı* ise Hassa Hasekilerinden Molla Haseki marifetiyle Edirne'ye gönderilmiştir.⁴⁴²

Bunların dışında, Ekim ayında Serasker Hüseyin Paşa'nın talebi üzerine kışla tertibi için bazı yerlerden asker toplanmıştır.⁴⁴³ Devlet tarafından mübaşir ve sürücü tayin edilen Kapıcıbaşı Battal Mustafa Ağa aracılığıyla *tüvâne, bahadır, harb ü darbe kâdir* olmak suretiyle Karınabad'dan 200 neferi Ak Ağa bedeninden olmak üzere 400, Aydos'tan 300, Kozluca'dan 200, Silistre'den 795⁴⁴⁴, Hacıoğlu Pazarı'ndan 400⁴⁴⁵ nefer piyade toplanmış ve üzerlerine başbuğlar tayin edilerek gönderilmiştir.⁴⁴⁶ Pirlepe Kazasından 250, Hurpeşte kazasından 150, Manastır'dan 300 nefer sekban istihdam edilmiştir.⁴⁴⁷ *Rûz-ı kasımdan rûz-ı hıdırâ kadar* 6 aylığına istihdam edilen kış (kışla) askerleri aylık 10'ar kuruştan 6 aylık sözleşmelerle istihdam edilmiştir. Bazılarının birer aylıkları peşin verilmiş, bazılarının ise 6 aylıkları binbaşılara peşin olarak teslim edilmiştir.⁴⁴⁸ Bunların dışında Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetine 1 ordu ağası ile birkaç yeniçeri ortası tayin edildiği kaydedilmiştir.⁴⁴⁹

2.3.3.2. Bölge İleri Gelenleri Tarafından İstihdam Edilenler

Vidin muhasarası için toplanan ordunun büyük çoğunluğunu yerel ileri gelenlerin istihdam ettiği paralı askerler oluşturmuştur. Bu doğrultuda merkezi hükümet Çapanoğulları, Karaosmanoğulları, Tepedelenli Ali Paşa, Tirsiniklioğlu İsmail, Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa, Silistre Valisi Hacı Osman Paşa, Tırhala ve Köstendil Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Adana Valisi Seyyid Yusuf Paşa

⁴⁴² Adı geçen görevliler marifetiyle Edirne'ye sevk edilen bu neferlerin maaş ve tayinatları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. C. AS. 624/26337.

⁴⁴³ BOA, HAT. 70/ 2943; TS.MA.e. 524/38; D.BŞM.d. 6703, s. 2.

⁴⁴⁴ Silistre'den 1000 nefer talep edildiği halde 205 nefer eksik tertip edilmiştir.

⁴⁴⁵ Hacıoğlu Pazarı'ndan 500 nefer talep edildiği halde 100 nefer eksik tertip edilmiştir.

⁴⁴⁶ C. AS. 27/1238.

⁴⁴⁷ C. AS. 166/7298.

⁴⁴⁸ C. AS. 409/16906.

⁴⁴⁹ BOA, HAT. 220/12231.

gibi pek çok önde gelen ayan, beylerbeyi, sancakbeyi ve mutasarrıfa askerleri ile beraber kuşatma ordusuna katılmalarını emretmiştir.⁴⁵⁰

Kaptan-ı Derya ve Serasker Küçük Hüseyin Paşa'nın maiyetiyle kuşatmaya katılmaları için pek çok yerden piyade ve süvari askeri talep edilmiştir. Tertip edilen askerlerin bir kısmının ordunun hareketinden önce İstanbul'da, diğer kısmının ise sonradan seraskerin maiyetine katılmak üzere Edirne'de toplanmaları kararlaştırılmıştır. Anadolu'dan çağırılan askerler 12 Şubat 1798'den itibaren İstanbul'a ulaşmaya başlamışlardır.⁴⁵¹

Çapanoğlu Süleyman Bey maiyetindeki 6-7 bin civarı asker ile orduya çağırılmıştır. Ancak Süleyman Bey, bu çağrıya karşılık birkaç seneden beri gerek Rumeli gerekse Mısır seferleri için sürekli asker ve diğer mürettebatı gönderdiği için ahalisinin perişan olduğunu, dolayısıyla kendinden istenen askeri toplamaya artık gücünün kalmadığını belirtmiş ve sadece 2 bin asker tertip etmiştir. Düşmanlarından dolayı güvensizlik içerisinde bulunduğunu da eklemiş, özür dileyerek şahsen Serasker Paşa'nın hizmetine girmesi emrinin geri alınmasını rica etmiştir.⁴⁵² Tepedelenli Ali Paşa'nın ise Aralık 1797'de süvari ve piyade toplam 15 bin neferiyle Vidin ordusuna katıldığı kayıtlıdır.⁴⁵³ Temmuz 1797'in sonlarında ise Seraker Hüseyin Paşa, Tepedelenli'nin 12 bin neferle cephede olduğunu bildirmiştir.⁴⁵⁴ Öte yandan, Serasker ordusu için Serbestzâde Mehmed Ağa Tırnova kazasından toplam 1.000 nefer sekban toplamıştır. Zagra-i Atik'ten 300, İslimye'den 200 nefer piyade sergerdeler tayin edilerek gönderilmiştir. Zagra-i Cedid kazasından istenen 200 piyadeden 190 tanesi gönderilebilmiştir.⁴⁵⁵

17 Ocak 1798'de Bolu Voyvodası Çalıkzâde Hüseyin Ağa'dan, Bolu ve Viranşehir sancaklarından 1000 nefer mirili piyade askeri tedarik edip üzerlerine başbuğ tayin etmesi, kendisinin de 1000 nefer piyade ve süvariye yanına alarak seraskerin maiyetine gitmesi talep edilmiştir. Yine aynı tarihte Kastamonu Mütesellimi Altıkulaçzâde Hacı

⁴⁵⁰ "...Kara Osmân-zâde ve Çapâr-zâde ve diğer Anadolu'da şöhretli olan kimselerin Ordu-yı Seraskeri'ye hemen katılmaları zımında menşur gönderildi." Sarıkaya, a.g.e., s. 266.

⁴⁵¹ C. BH. 244/11318.

⁴⁵² BOA. HAT. 64/2783.

⁴⁵³ C. AS. 916/39561.

⁴⁵⁴ BOA. HAT. 43/2191-D.

⁴⁵⁵ C. AS. 63/32200.

Hüseyin'den, Kastamonu sancağından 1000 nefer piyade tedarik edip Kavizâde Ali Ağa başbuğluğuyla serasker maiyetine gitmesi emredilmiştir. Fakat Hacı Hüseyin Ağa, kış mevsiminin yaklaştığından dolayı kendisinden talep edilen askerlerin gönderilmesinin mümkün olmadığını ve askerlerin karadan gönderildiği takdirde yol esnasında çoğunun firar edeceğini bildirmiştir. Talep edilen neferatın ilkbaharda nehir yoluyla gemilerle gönderileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Ramazan ayının başlarında askerlerin gemilere bindirilmiş olması ve bir kişi bile firar ederse Altıkulaçzâde'nin azarlanacağı bildirilmiştir.⁴⁵⁶ Benzer şekilde Eski Kütahya Mütesellimi Nasuhzâde'nin de Gediz, Simav, Emet ve Uşak kazalarından tedarik edeceği 1000 nefer süvari neferini Binbaşı İsmail Ağa başbuğluğuyla Ramazan ayından önce İstanbul'a göndermesi emredilmiştir. Tirkeş Voyvodası Şeyh Hüseyinzâde'ye Tirkeş mukataası kazalarından 500 nefer süvari ile, Teke Sancağı Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa Teke sancağı kazalarından 1.000 ve Hamid sancağından 500 olmak üzere toplam 1.500 neferi tedarik ederek kendisinin veya kardeşinin başbuğluğuyla Ramazan ayında orduya yetiştirmesi emredilmiştir.

Menteşe Mütesellimi Kapıcıbaşı Ömer Ağa Mentеше livasından 1000 nefer ve kendisi de 400 nefer süvari ile, Sığla Mütesellimi İlyaszâde Halil Ağa Sığla livasından 500 nefer süvari ile, Karahisar-ı sahib Sancağı Mütesellimi Mollazâde Ağa 500 nefer süvari ile,⁴⁵⁷ Edremit Voyvodası Edremit mukataası kazalarından toplayacağı 500 nefer piyade ile seraskerin maiyetine katılmaya memur edilmiştir. Eski İzmid Voyvodası Hacı Osman Ağa'dan İzmid kazasından 150 nefer piyade, Bursa kazasından 500 nefer piyade talep edilmiştir.⁴⁵⁸

Nefer tedarikinde karşılaşılan bir diğer sorun da Aydın sancağında yaşanmıştır. Aydın Muhassılı Karaosmanoğlu Hüseyin Ağa'dan 16 Ocak'ta Aydın sancağı dahilindeki kazalardan 1000 nefer süvari tedarik ederek başbuğ tayiniyle Ramazan ayından önce Edirne'ye Serasker Paşa'nın maiyetine göndermeleri istenmiştir.⁴⁵⁹ Ancak Kuşadası, Bayezid, Tire kazaları ile Birgi kazasına bağlı Ödemiş mukataası ahalileri hisselerine düşen askeri göndermekte tereddüt etmişlerdir. Bunun üzerine merkezi hükümet 28

⁴⁵⁶ C. AS. 229/9735.

⁴⁵⁷ Mollazâde Ağa 550 nefer süvari ile Edirne'de seraskerin ordusuna katılmıştır. Bkz. AE. SSLM. III. 104/6303.

⁴⁵⁸ C. AS. 229/9735.

⁴⁵⁹ C. AS. 182/7904.

Ocak'ta bu kazaların kadılarına, naiblerine, askerbaşlarına ve başçavuş el-Hac Salih'e gönderilen hükümde, yükümlü oldukları askerleri seri bir şekilde Edirne'ye sevk etmeye çalışmaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Ayrıca, hükmün muhatabı olan asker toplamakla görevli kimselerin ahaliden emirlere aykırı olarak bir akçe bile almaktan kaçınmaları önemle vurgulanmıştır.⁴⁶⁰

17 Ocak 1798'de Biga Mütesellimi Hadımzâde'den Biga livasından 1000 nefer süvari tedarik edip göndermesi talep edilmiştir. Biga Müteselliminin göndereceği neferlerin 500'ünü birkaç gün içerisinde önden göndermesi, kendisinin de geriye kalan 500 nefer ile birlikte acele bir şekilde Edirne'ye yetişmesi emredilmiştir.⁴⁶¹ Aynı tarihte Biga sancağının Tuzla kazası ve civar bölgelerin ayanından, tedarik edebildikleri kadar süvariye toplayıp Biga Mütesellimi el-Hac Osman Bey'in maiyetine vermeleri ve süvarilerin bir an evvel Edirne'ye sevk edilmesi emredilmiştir.⁴⁶² Beypazarı Voyvodası'nın kendisinin istihdam ettiği askerlerden 100 nefer süvari ve 60 nefer piyade ile, Köyceğiz Ayanı Hasan Çavuşzâde Mustafa Ağa'nın 300 nefer süvari ile, Takmak kazasından Mehmed Bey'in 1000 nefer süvari ile seraskerin maiyetine katılması emredilmiştir.⁴⁶³ Atranos Ayanı Yazıcızâde İsmail'e Atranos kazasından tertip edeceği 100 nefer piyadeyi yanına alarak Ramazan ayından önce İstanbul'a yetişip seraskerin ordusuna katılması bildirilmiştir.⁴⁶⁴

Zihne kazasından 300 nefer 9 Ocak'ta, 200 nefer de 13 Ocak'ta olmak üzere toplam 500 nefer üzerlerine Hasan Ağazâde Seyyid Ahmed Ağa başbuğ tayin edilerek Edirne'ye gönderilmiştir.⁴⁶⁵ Yine 9 Ocak 1798'de eski Denizli Voyvodası el-Hac Uzunzâde Seyyid Mustafa Ağa'dan 4.000 nefer süvariye yanına alarak Edirne'ye gitmesi emredilmiştir. Ancak kendisi 1000 nefer süvari ile görev yerine gelebileceğini bildirilmiştir.⁴⁶⁶

---

⁴⁶⁰ C. AS. 56/2754.

⁴⁶¹ C. AS. 229/9735.

⁴⁶² AE. SSLM. III. 342/19765.

⁴⁶³ C. AS. 229/9735.

⁴⁶⁴ C. AS. 221/ 9417.

⁴⁶⁵ C. AS. 128/ 5703.

⁴⁶⁶ AE. SSLM. III. 245/14254.

Serasker Paşa'nın ordusuna Edirne'de dahil olmak üzere İznikli Osman Bey askerinden 60 nefer piyade Koca Mehmed sergerdeliğiyle, Karamürsel Ayanı Hacı Hüseyin 70 nefer piyadeyi Köse İsmail sergerdeliğiyle gönderilmiştir. Gemlikli Mandıracı Halil 80 nefer piyade, Balta Mustafa 50 nefer piyade, Bursalı Osman 80 nefer piyade, Bilecikli Kalyoncu Ali 200 nefer piyade, İzmir'den Balıkcıbaşı 150 nefer piyade, Yenişehir-i Bursa'dan Genç Ağa 150 nefer piyade göndermiştir.⁴⁶⁷ Bunlar arasından İznikli Osman Bey'in 60 neferinin tayinatlarının karşılanması için Küçük Çekmece'den Edirne'ye varınca yol üzerindeki kazaların kadı, naib, kethüdayerleri, yeniçeri serdarları, ayan ve zabitanına 26 Mart'ta hüküm gönderilmiştir. Kazaların ahalilerinden tedarik etmeleri emredilmiştir.⁴⁶⁸ Nallıhan Ayanı Boşnak el-Hac Ali maiyetiyle 110 nefer süvari ve 40 nefer piyade Edirne'ye gönderilmiştir.⁴⁶⁹ Pazarköyü Ayanı Hasan Ağa ile 50 süvari ve 150 piyade toplam 200 nefer, Ankara sancağından Tiryaki Mustafa Ağa ve İsmail Ağa başbuğluğuyla toplam 550 piyade ve süvari neferi Edirne'ye gönderilmiştir.⁴⁷⁰ Mihaliççık Ayanı Muradzâde İbrahim Ağa maiyetiyle süvari ve piyade toplam 120 nefer, Burdurlu Ali Ağa maiyetiyle 400 nefer süvari, Lefke'den Keskinzâde Hüseyin Ağa maiyetiyle 70 piyade ve 20 süvari⁴⁷¹, Kayseriye Serdarı Mehmed Ağa başbuğluğuyla 500 nefer süvari Edirne'ye gönderilmiştir.⁴⁷² Bu askerlerin tayinatları, Küçük Çekmece'den Edirne'ye kadar yol üzerindeki kazaların kadı, naib, kethüdayerleri, yeniçeri serdarları, ayan ve zabitanına hitaben gönderilen hükümlerde belirtildiği üzere ahaliden tedarik edilerek, Edirne Bostancıbaşısı Mustafa ve Edirne ayanı Nüzül Emîni el-Hac Ahmed Ağa tarafından ödenerek karşılanmıştır.

Külliyetli asker tertip etmesi emredilen bir diğer ayan da Draç Voyvodası Şehsuvar Paşa'dır. Bu dönemde Draç Voyvodasının gerektiğinde 5-6 bin askeri istihdam etmeye gücünün yettiği bilinmektedir. Ohri Ahmed Paşazâde Mahmud Paşa'nın üzerinde olan Ohri Sancağı Draç Voyvodası Şehsuvar Paşa'ya tevcih edilmiş, buna karşılık da 1000

⁴⁶⁷ AE. SSLM. III. 164/9842'de 30 nefer piyade 100 nefer süvari toplam 130 nefer ile Edirne'ye geldiği yazmaktadır.

⁴⁶⁸ C. AS. 970/42226.

⁴⁶⁹ AE. SSLM. III. 164/9841.

⁴⁷⁰ C. BH. 4/166.

⁴⁷¹ AE. SSLM. III. 163/9804. H. 10 Şevval 1212/28 Mart 1798 tarihli hükümde Keskinzâde Hüseyin Ağa'nın 150 piyade neferi tertip edeceği yazmaktadır. Ancak görüldüğü gibi 90 nefer ile Edirne'ye gelebilmiştir. C. AS. 587/24735.

⁴⁷² AE. SSLM. III. 104/ 6306.

nefer süvari göndermesi istenmiştir. Süvariden başka 3.000 nefer piyadeyi de yanına alarak Sofya taraflarına doğru yola çıkması, daha sonra Serasker Paşa hangi mevkiyi isterse oraya doğru hareket etmesi emredilmiştir.⁴⁷³

Merkezi hükümet şubat ayında, Rumeli'ye bir vezirin daha kalabalık bir ordu ile tayin edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu amaçla Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'dan Erzurum, Trabzon ve diğer yerlerden süvari ve piyade neferi ile Lezgi taifesinden Rumeli'ye 3.000 mirili asker göndermesi istenmiştir. Bunların ulufe ve bahşişleri devlet tarafından karşılanmıştır. Yusuf Ziya Paşa hazırlıklarını tamamladıktan sonra baharda görev yerine doğru hareket edebileceğini bildirmiştir. Ancak mart ayına gelindiğinde, pek çok bölge eşkıya elinden kurtarıldığı için Yusuf Paşa'nın Rumeli'ye geçmesine gerek kalmadığına karar verilmiştir. Mart sonları ve özellikle Nisan başlarında merkezi hükümet için Pazvantoğlu meselesi *yalnız Vidin Kal'asının hasr ü tazyikiyle hâ'in-i mezkûrun ahz ü izâlesinden ibâret* kalmıştır. Bu sebeple, Yusuf Paşa'nın kapı halkı ve paralı askerleri için yapılan masraflar da göz önünde bulundurularak, kendisi başka görevlere gönderilmiştir.⁴⁷⁴

Asker tahrir etmesi istenen memurlardan affını isteyerek görev yerine gelemeyeceğini bildirenler de olmuştur. Örneğin Maden Emni ve Bozkır Şeyhi Hacı Abdülhalim Efendi'den 500 nefer tedarik ederek Çapanoğlu'nun maiyetine katılması söylenmişse de bölgesinden ayrılmasının sakıncalı olabileceğini bildirmiş ve affını istemiştir. Bunun yerine muktedir bir başbuğ tayiniyle 300 nefer tedarik edebileceğini, kendisinin ise maden emanetinde kalmasının daha uygun olacağını belirtmiştir.⁴⁷⁵

Bunların haricinde, bazı kaza ayanlarından *harb ü darba kâdir erbâbını* toplanarak acele bir şekilde Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetine gönderilmesi istenmiştir. Örneğin Malkara⁴⁷⁶ ve Keşan⁴⁷⁷ kazasının ayanlarına bu minvalde emirler gönderilmiştir. 20 Aralık'ta gelen ilamda bu doğrultuda hazırlıkların yapıldığı ve askerlerin derhal hareket edecekleri bildirilmiştir. Bu çağrılar, yukarıda bahsedilen *harb ü darb erbabının*

⁴⁷³ HAT 1412/57537.

⁴⁷⁴ BOA, HAT. 221/12270.

⁴⁷⁵ C. ZB. 54/2652.

⁴⁷⁶ AE. SSLM. III. 391/22643.

⁴⁷⁷ AE. SSLM. III. 391/22642.

toplanmasını içeren diğer emirlerden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Yukarıda bahsedilen örneklerde merkezden atanan bir sürücü ve kapıcıbaşı aracılığıyla kazalardan nefer tedariki emredilirken, burada devletin görevlendirdiği bir kimse söz konusu değildir. Sadece isimleri verilmeyen kaza ayanlarının nefer toplayıp göndermesi emredilmiştir. Her ikisinde de askerlerin sayısı, maaş ve yevmiyeleri belirtilmemekte, yalnızca acilen toplanmaları emredilmektedir. Bu sebeple söz konusu emirlerin bazı noktalarda *nefir-i âmm* uygulamasına benzediği görülmektedir. Sefer emirlerinde açıkça “nefir-i âmm” ifadesi kullanılmamış olmasına karşılık, gerek belgelerde öncelikli olarak Pazvantoğlu hakkında çıkarılan fetvaya/cihat çağrısına vurgu yapılması, gerekse *harb ü darba kadir* ifadesiyle eli silah tutanların acilen orduya çağırılması nefir-i âmm uygulamasıyla benzerlik göstermektedir.⁴⁷⁸ İncelediğimiz sefer emirlerinin neredeyse hepsi Pazvantoğlu’nun izalesi için fetva verildiğinin vurgulayarak başlamaktadır. Bu tür ifadelerle bir yandan Vidin kuşatmasının dini meşruiyeti oluşturulurken diğer yandan da daha geniş bir sahadan askeri kaynağın seferber edilmesi amaçlanmıştır.⁴⁷⁹ Bu bakımdan nefir-i âmm uygulamasıyla ciddi bir benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Vidin kuşatması için gereken asker ihtiyacının derecesini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Saydığımız ayanların haricinde, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’nde Rumeli’de hazır bulunacak olan ayanların listesinin yer aldığı bir defter mevcuttur. Bu listedeki ayanlara bakıldığında, kuşatmaya katılan diğer ayanlardan farklı olarak Balkanlar’daki daha küçük ayanlardan oluştuğu görülmektedir. Bölge isimlerinden ve toplayacakları nefer sayılarından da bu durum gözlemlenebilmektedir. Listeye göre Balkanlar’dan toplam 35 küçük ayanın 6.400 neferle Edirne’ye gelmesi istenmiştir.

Siroz Ayanı Kapıcıbaşı Hasan Paşa	500
Menlik Ayanı Kuddüs Mehmed Ağa	200

⁴⁷⁸ Murat Tuğluca, “1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 40, 2016, s. 90, 93.

⁴⁷⁹ “İzâlesi için fetvâ virilen Basbanoğlunun ‘idâmı için...”, “...cihet-i şerî’at-ı garrâdan virilen fetavâyı şerîfe müciblerince ‘idâm ve izâlesine irâde-i seniyyeye müte’alılık iden Vidinlü Basban Oğlu Osman nam haşerât encâmın...” TS.MA.e. 475/27 ve C. AS. 466/19429. Bu konuda ayrıca bkz. Murat Tuğluca, a.g.m., s. 93.

Samakov Eşrafı Sabık Nazır Mehmed Emin Ağa	100
Zihne Ağanı	300
Ustrumca Ağanı Hasan Bey	100
Priştine Ayanı Cinzâde İbrahim Paşa	150
Ohri Eşrafı Hala Narda ⁴⁸⁰ Voyvodası İsmail Bey	300
Kesriye Ağanı Ömer Ağazâde Ahmed Bey	150
Serfiçe ayanları Emin Ağa ve Ali Ağa	200
Tırhala Ayanı Nimet Beyzâde Ömer Bey	300
Selanik Eşrafından Şerifzâde Yusuf Bey	200
Köprülü Ayanı Ali Ağa	100
Şehirköy Voyvodası Bekir Ağa	150
Filibe Ayanı Çelebi	300
Çeryan ⁴⁸¹ Ayanı Hacı Ahmed Ağa	150
Kırçova Ayanı Sadık Ağa	100
Zağra-i Atik Ayanı Emin Efendi	200
Temürhisar Ayanı İsmail Bey	200
Filibe Eşrafından Abdurrahim Beyzâde Hasan Bey	300
Leskofça Ayanı Latif Ağa	100
Toyran Ayanı Mahmud Ağa	100
Selanik Eşrafından Hazinedarzâde Mustafa Bey	200
Dubniçe Cuma'sında Züemâdan Fettah Ağa	100
İştîp Eşrafı Nazırzâde Küçük Ağa Tabir Olunan Ahmed Ağa	150
Nevrekop Ayanı	150

⁴⁸⁰ Yunanistan'ın Epir bölgesinde yer alan günümüzde Arta ismiyle anılan şehirdir. İdris Bostan, "Narda", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. XXXII, s. 385-387.

⁴⁸¹ Ahmed Özkılınç, Ali Coşkun, Ali Sivridağ, *a.g.e.*, s. 182.

Avlonya Ayanı	100
Kalkandelen Ayanı mir-i miran Recep Paşa	500
Manastır Ayanı Şatırzâde Selim Ağa	200
Tesliç Ayanları Ebu Bekir ve Ali Beyler	200
Alasonya Eşrafı Hasan Ağazâde Emin Ağa ve Ahmed Ağa	200
Katrin Ayanları Kapıcıbaşı Halil Ağa ve Mehmed Ağa	300
Üsküp Ayanı Ali Ağa	100

Tablo 1. Çavuşlar Kethüdasının Takdim Ettiği Deftere Göre Edirne 'de Hazır Bulunacak Olan Ayan ve Ağaların Listesi⁴⁸²

Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetinden başka, Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın ordusu için de nefer tedarik edilmiştir. Buna göre 19 Aralık'ta Prizrin, İlbasan, Ohri ve diğer sancak beylerine Rumeli Valisi'nin maiyetine katılmaları için hüküm gönderilmiştir.⁴⁸³ Rumeli Valisi'nin Delilbaşısı Karşlı Ali Paşa ve Silistre Valisi'nin Delilbaşısı Aydın Paşa, Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın maiyetine tayin edilmiştir.⁴⁸⁴

Rumeli Valisi Mustafa Paşa'dan askerleri ile 16 Şubat'ta Vidin üzerine yola çıkması istenmiştir.⁴⁸⁵ Mustafa Paşa Vidin'e geldiğinde ordusunda 20 bin askerin bulunduğu, çoğunun aylıklı sekban askeri olduğu kaydedilmiştir.⁴⁸⁶ Önceden eşkıya tenkili için Silistre Valisi'nin yanında bulunan Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, şubat ayına gelindiğinde Rumeli Valisi'nin maiyetinde görülmektedir. Rumeli Valisi kendi maiyetinde, Çirmen mutasarrıfının yanında Belgrad ve civarında 24 bin kadar aylıklı sekban askerinin bulunduğunu tahriratında belirtmiştir.⁴⁸⁷ Zihne kazasından 500 nefer başbuğları ile birlikte Rumeli Valisi'nin emrine sevk edilmiştir. Ancak daha sonra Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa'nın ihtiyacından dolayı bu askerler

⁴⁸² "Çavuşlar Kethüdasının takdim eylediği zikudret defteridir." TS.MA.d. 5740.

⁴⁸³ C. ZB. 20/965.

⁴⁸⁴ C. DH. 328/16372.

⁴⁸⁵ C. DH. 210/10467.

⁴⁸⁶ BOA, HAT. 78/3217, H-06-02-1213; BOA, HAT. 51/2384, H-27-12-1212.

⁴⁸⁷ C. BH. 217/10110.

Edirne'den Hüseyin Paşa'nın maiyetine gönderilmiştir.⁴⁸⁸ Çirmen Mutasarrıfı'nın emrindeki askerler de aylıklı sekbandır.⁴⁸⁹ İlerleyen zamanlarda, Edirne'ye Rumeli Valisi'nin maiyetine girmeye memur edilen asker sahiplerinden çoğunun görev yerine gelmemiş olmalarından Rumeli Valisi şikâyetinde bulunmuştur. Pazvantoğlu'nu takibe ve yakalamaya memur edilenlerin henüz harekete geçmeyişi, işin kış mevsimine kalması ihtimalini doğurduğu için Rumeli Valisi telaşa kapılmıştır. Ona göre asker sahipleri bu görevi basit bir isyan bastırma ya da çete takibi gibi düşünmekte ve işin ciddiyetini kavrayamamaktadır. Bu sebeple Rumeli'deki askerleri çıkarmak için birkaç nefer silahşör gedikli, haseki, çukadar ve tatarın görevlendirilmesini istemiştir.⁴⁹⁰

Bir diğer ana birlik komutanı olan ve Şumnu'ya memur edilen Edirne Beylerbeyi Yusuf Paşa'nın maiyetine, Pravişte Çorbacısı Hüseyin ve Mihaliç Voyvodası tayin edilmiştir. 17 Ocak'ta Pravişte Çorbacısı Hüseyin'in askerleri ile, Mihaliç Voyvodası'nın da Mihaliç mukataaası kazalarından tedarik edeceği 300 nefer süvari ile Edirne'ye doğru yola çıkması emredilmiştir.⁴⁹¹ Yine Yusuf Paşa'nın maiyeti için, Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa 250 nefer süvari ve 250 nefer piyade askeri toplamakla görevlendirilmiştir. Toplanan askerlerin seri bir şekilde Edirne'de Yusuf Paşa'nın maiyetine katılmak üzere ihraç edilmeleri emredilmiştir. Askerlere Hazine-i Amire'den verilecek ulufe, bahşiş, aylık ve tayinat ücretleri de belirtilmiştir.⁴⁹² Kuşatma ordusunun bir diğer komutanı Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa Niğbolu, Zagra-i Cedid, İslice, Aydos ve diğer bazı kazaların *harb ü darb erbabını* çağırma işine memur edilmiştir.⁴⁹³

Kuşatma hazırlıklarının sürdüğü esnada, merkezi hükümetin muhasaraya başlanmadan önce Vidin dışındaki yerlerin eşkıyadan temizlenmesi planı doğrultusunda bazı bölge ileri gelenlerine hükümler gönderilmiştir. Bu bağlamda Sofya ve Niş civarını eşkıyadan tahliye etmekle görevli Tırhala ve Köstendil sancakları mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'nın maiyetine katılmaları için Tikveş, Dupniçe, İştıp gibi yerlerin ayanlarından

⁴⁸⁸ C. AS. 380/15703.

⁴⁸⁹ BOA, HAT. 43/2191-B.

⁴⁹⁰ BOA, HAT. 1412/57560.

⁴⁹¹ C. AS. 737/30902.

⁴⁹² Her bayrağı 50 nefer olarak tertip edilen 500 nefer süvarinin toplandığı kazalar için bkz. C. AS. 1019/44679.

⁴⁹³ C. DH. 217/10838.

toplam 950 nefer piyade askeri tertip edilmiştir.⁴⁹⁴ Adana Beylerbeyi Seyyid Yusuf Paşa'nın beraberindeki toparlar ve bütün mühimmatıyla beraber Seyyid Osman Paşa ile birlikte hareket etmesi emredilmiştir.⁴⁹⁵ Seyyid Osman Paşa'nın emrindeki askerlerin sekban, delilan ve tüfenkçiyân zümresinden olduğu geçmektedir.⁴⁹⁶

Benzer şekilde, eşkıya tenkiline memur edilen Silistre Valisi Osman Paşa'nın maiyetine sevk edilmek üzere çok sayıda asker toplanması emredilmiştir. Pazvantoğlu Osman'ın Niğbolu'ya gönderdiği Macar Ali'nin ve Gavur İmam'ın yanındaki kuvvetlerle birlikte Osmanpazarı kazasına geldikleri haberi alınmış, bunun üzerine Silistre Valisi Osman Paşa eşkıya tenkiline memur edilmiştir. Silistre Valisi Osman Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa ve Tirsinikli İsmail maiyetlerinde mevcut olan askerlerle birlikte Niğbolu Kalesi'nin eşkıyadan kurtarılmasına memur edilmişlerdir. Daha sonradan Edirne Beylerbeyi Seyyid Yusuf Paşa da yanındaki toparlarla birlikte o tarafa tayin edilmiştir.⁴⁹⁷ Silistre Valisi Osman Paşa'nın ve kethüdasının maiyetinde çok sayıda asker bulunması gerekli görüldüğü için Ahyolu kazasından asker talep edilmiştir.⁴⁹⁸ Silistre Valisi Osman Paşa, Kasım ayı boyunca eşkıya tenkili meselesiyle uğraşmıştır. Dolayısıyla maiyetinde çok sayıda asker toplanmış, söz konusu askerlerin idaresi için bölgedeki ayanların marifetiyle birkaç bin aylıklı sekban yazılmıştır. Sekban aylıkları, zahireleri ve diğer masrafları merkezi hazine tarafından finanse edilmiştir.⁴⁹⁹ Bunların dışında yine Silistre Valisi Osman Paşa'nın maiyetine sevk edilmek üzere Hezargrad Ayanı Hacı Ömerzâde'ye, Şumnu Ayanı Çavuşzâde el-Hac İsmail'e, Rusçuk Ayanı Tirsiniklizâde İsmail'e, Selvi Voyvodasına, Oruçhisar Sancağı Mütesellimi Şehzuvarzâde'ye, Üsküp Sancağı Mütesellimi Hasan'a ve Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa'ya başka başka hükümler gönderilmiştir. Bu kişilerin kazalarındaki *harb ü darb erbabını* başbuğları ile birlikte acele bir şekilde Silistre Valisi'nin maiyetine sevk etmeleri istenmiştir. Şumnu Ayanı Çavuşzâde İsmail Ağa 1000 nefer sekban toplamıştır. Ayrıca Siroz, Zihne, İslimye ayanları ile Drama Nazırı'na 1000'er nefer *harb ü darb erbabını*

⁴⁹⁴ C. AS. 164/7217.

⁴⁹⁵ C. AS. 234/9893.

⁴⁹⁶ BOA, HAT. 78/3217, H-01-01-1213.

⁴⁹⁷ C. AS. 107/4814.

⁴⁹⁸ Kazanın *harb ü darb erbabının* tedarik edilmek üzere olduğunu Ahyolu kadısı ilamında belirtmiştir. C. AS. 996/43532.

⁴⁹⁹ C. AS. 187/8064.

toplayarak Silistre Valisi'nin yanına gitmeleri emredilmiştir.⁵⁰⁰ Nisan ayında ise, Serbestzâde Mehmed Ağa'nın ve civardaki kazaların ayanlarının *harb ü darb erbablarıyla* Şumnu taraflarına Silistre Valisi'ne yardıma gitmeleri emredilmiştir. Sekbanların her birine aylık 6'şar kuruş ve bölükbaşlarına 15'er kuruş olmak üzere 2 buçuk aylık maaşlarının ve yiyecek-içeceklerinin ahali tarafından karşılanması istenmiştir. Serbestzâde Mehmed Ağa'ya ve Satıçolu Ali Ağa'ya sekban tahrir etmeleri için merkezden hazine gönderilmiştir. Bunun üzerine 8 kuruş aylık ile 600 sekban kaydedilmiştir. Her 50 nefere bölükbaşı tayin edilmiş, bölükbaşılara 25 kuruş aylık verilmiştir.⁵⁰¹

Eşkîya tenkili için bahsettiğimiz valiler dışında diğer pek çok kaza ayanına da hükümler gönderilmiştir. Eşkîya çetelerinin istila ettiği yerlerin muhafazaları için Yanbolu, Zagra-i Cedid, Karınabad, Aydos ve civarındaki kazaların, Kırkkilise (Kırklareli) ve İslimye kazalarının ayanlarına, eşkıyaların geçtiği yerlere askerler tayin ederek onların kara ve nehrin beri tarafına geçmelerine müsaade etmemeleri, bir dakika bile muhafazadan geri durmamaları emredilmiştir. Muhafazaya memur askerlerin zahirelerini beraberlerinde götürmeleri söylenmiştir. Yani devlet tarafından herhangi bir ödeme söz konusu değildir. Bahsedilen kazalara merkezden Edirne Bostancıbaşı gönderilmiştir. Buralarda bir müddet kalarak her tarafa nezaret edip gerektiği durumlarda yardım etmesi kendisine bildirilmiştir.⁵⁰²

Serasker ordusunda hazır bulunan bu ayanların çoğu, Pazvantoğlu kendilerine karşı dolaylı veya dolaysız bir şekilde tehdit oluşturduğu için katılmıştır. Coğrafi ve siyasi açılardan bakıldığında zaman kuşatmaya çağırılan ayan ve valilerin hakimiyet sahalarıyla Pazvantoğlu'nun güç ağının çoğu bölgede kesiştiği görülmektedir. Nitekim Vidin operasyonuna karar verilmeden önceki dönemde de bazı ayanlar Pazvantoğlu'nun bu hızlı yükselişinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Dolayısıyla Vidin kuşatması için kendilerine yapılan çağrı hem Pazvantoğlu'nu engellemek hem de resmi rütbelere

---

⁵⁰⁰ C. DH. 217/10838.

⁵⁰¹ C. ZB. 9/417.

⁵⁰² C. AS. 1026/45017.

kazanmak için iyi bir fırsattı. Bunun belki de en bariz örneği Tirsiniklioğlu İsmail'in İstanbul'a olan desteğidir.⁵⁰³

Kuşatma için toplanan orduya baktığımızda Yeniçerilerin yok denecek kadar az olduğu dikkat çekmektedir. Daha önce de anlatıldığı üzere, Pazvantoğlu'nun Yeniçeriler üzerinde sahip olduğu nüfuz ve Yeniçerilerin ona verdikleri destek, merkezi hükümetin bildiği hususlardı. Her ne kadar Yeniçeri Ağası'nın aracılığıyla Pazvantoğlu'nun Yeniçeri Ocağı ile ilişkisinin kesildiği ilan edilmişse de yine de yeniçeri meselesi hassasiyetini korumaktaydı.⁵⁰⁴

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da yüksek sayıda nefer toplaması istenen ayanlardan bazılarının Nizam-ı Cedid taraftarı olmalarıdır. Örneğin Çapanoğlu Süleyman, Karaosmanoğlu Hüseyin, Teke Mütesellimi el-Hac Mehmed, Bolu Voyvodası Çalıkzâde Hüseyin Beyler ve Kastamonu'dan Altıkulaçzadeler'in Nizam-ı Cedid taraftarlıkları bilinmekteydi. Yukarıda anlatıldığı üzere, adı geçen ayanlardan Vidin kuşatmasına 1.000-1.500 civarı askerle katılmaları emredilmişti. Benzer şekilde Kütahya, Menteşe, Hamid, Akşehir gibi bölgelerin mütesellimleri de sefer için nefer tedarik etmeleri emredilen Nizam-ı Cedid taraftarlarıydı.⁵⁰⁵ Nitekim III. Selim'i tahttan indiren isyanda bu isimlerden bazılarının idam edilmiş olmaları da bunu destekler niteliktedir. Öte yandan, Nizam-ı Cedid ile beraber merkezi otoritenin üzerlerindeki kontrolünün artmasını ve bu sebeple ayrıcalıklı konumlarını kaybetmeyi istemeyen bazı ayanların da kuşatma ordusunda yer aldıkları görülmektedir. Bu açıdan ilk olarak sayabileceğimiz Tepedelenli Ali ve Tirsiniklioğlu İsmail Paşalardır.⁵⁰⁶ Özellikle Tepedelenli Ali Paşa'nın uzun süre hakimiyeti altındaki bölgelerden uzak kalmasından duyduğu endişeyle kuşatmayı terk etmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

Son olarak, Vidin kuşatması için talep edilen neferlerin toplandıkları coğrafyaya göre ve merkez-taşraya göre dağılımları hakkında genel bir yorum yapmak yerinde olacaktır.

⁵⁰³ Üstündağ, *Vidin*, s. 269.

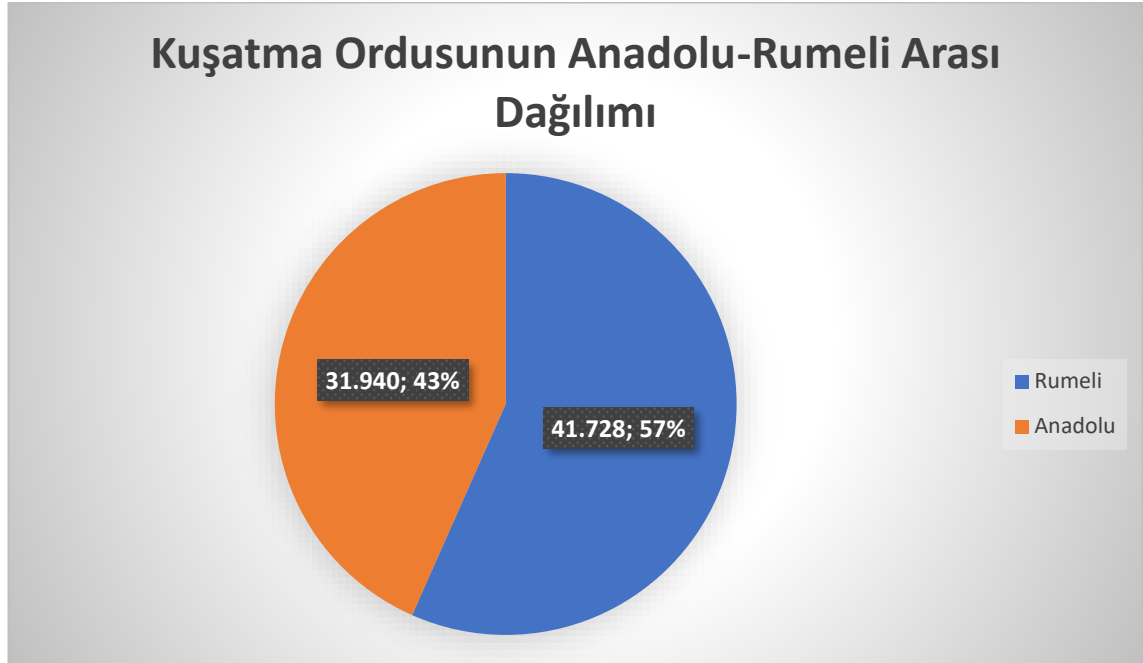
⁵⁰⁴ Zens, *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁰⁵ C. AS. 907/39133.

⁵⁰⁶ Yeşil, *a.g.e.*, s. 263, 267.

Kuşatma için Anadolu'dan ve Rumeli'den toplanan askerleri grafik üzerinde görmek daha rahat yorum yapabilme imkânı verecektir.

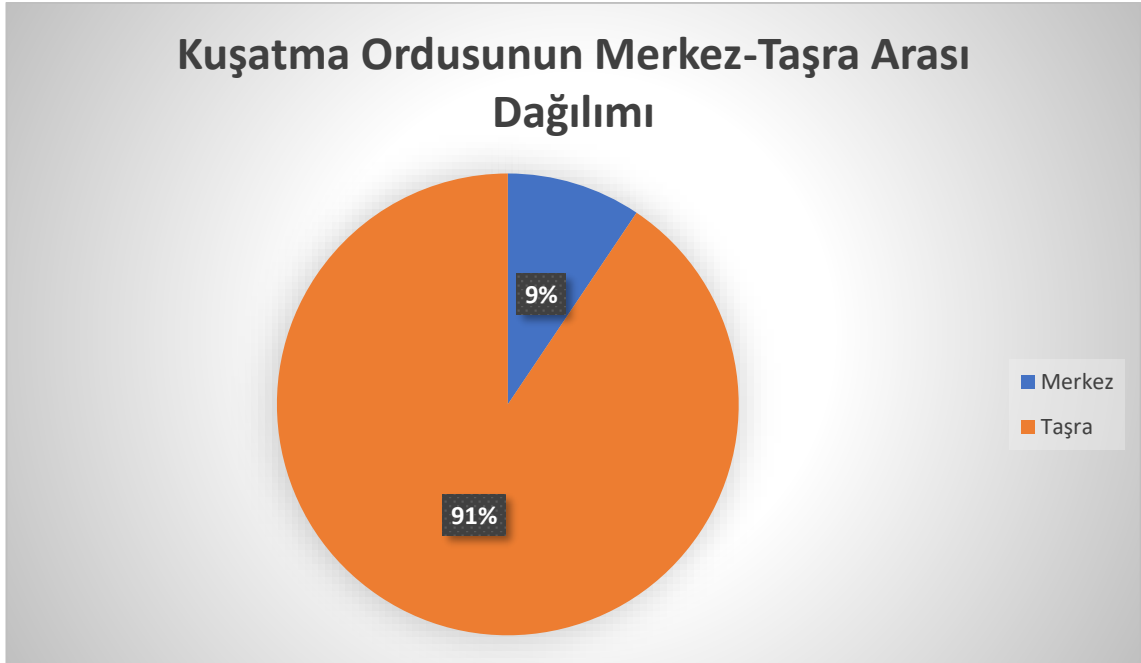
*Grafik 1. Vidin Kuşatması İçin Toplanan Askerlerin Rumeli ve Anadolu'daki Dağılımı*⁵⁰⁷

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Vidin kuşatması için en fazla nefer toplanan bölge Rumeli olmuştur. Bununla beraber, Anadolu'dan toplanan askerlerin oranıyla arasında çok yüksek bir fark bulunmadığı da göze çarpmaktadır. Yukarıda da anlatıldığı üzere, Rumeli'den nefer talep edilen bölge sayısı Anadolu'dakine göre daha fazladır. Buna, sayılarının net olarak bilinmediği ve bu sebeple grafiğe dahil edilemeyen bazı kazaların *harb ü darb erbabını* da eklemek gerekmektedir. Nitekim bu türden neferlerin hepsi Rumeli kazalarından talep edilmiştir.⁵⁰⁸

Talep edilen askerlerin merkezi hükümet ve yerel ileri gelenler tarafından istihdam edilme oranları hem Vidin kuşatması için toplanan ordunun hem de dönemin Osmanlı ordusunun genel kompozisyonu hakkında fikir verecektir.

⁵⁰⁷ Grafik verileri oluşturulurken, Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'nın ve Tepedelenli Ali Paşa'nın maiyetlerindeki asker sayısı 15'er bin olarak kabul edilmiştir. Tüm veriler metin içerisinde zikredilen sayılardan elde edilmiştir.

⁵⁰⁸ Tedarik edilen nefer sayılarının bilinmediği bazı kazalar için bkz. AE. SSLM. III. 391/22643.

Grafik 2. Vidin Kuşatması İçin İstihdam Edilen Askerlerin Merkez- Taşra Arası Dağılımı⁵⁰⁹

Görüldüğü üzere kuşatma ordusunu çok büyük oranda yerel ileri gelenlerin topladığı askerler oluşturmuştur. Merkezi hükümetin istihdamı altındaki askerler yaklaşık 7 bin civarındayken, ayanların topladığı askerler yaklaşık 66 bin civarında olmuştur. Taşradan toplanan söz konusu askerlerin yarısından fazlasını Tepedelenli Ali Paşa, Karaosmanoğlu Hüseyin, Çalıkzâde Hüseyin gibi ismi bilinen ve 1000 neferden fazlasını tedarik edebilen güçlü ayanlardan talep edilenler oluşturmaktadır. Kalan kısmı ise sayıları epey fazla olan daha küçük ayanlardan talep edilen askerlerdir.

2.3.3.3. Geri Hizmet Grupları

Vidin kuşatması boyunca lağımçı, beldâr⁵¹⁰, neccâr⁵¹¹, duvarcı, taş kırıcı gibi geri hizmet grupları da istihdam edilmiştir. Merkezi hükümet, Vidin kuşatmasını karadan ve nehirden top ve humbara atılmasının yanı sıra gerekirse lağımçılar kazılarak kale bedeninin havaya

⁵⁰⁹ Grafik verileri metin içerisinde verilen bilgilerden oluşturulmuştur.

⁵¹⁰ Farsça “kazıcı, toprak kazan” anlamındaki beldâr, Osmanlı ordusunda yol açma ve hendek kazma gibi hizmetleri yerine getiren yardımcı istihkâm kuvvetidir. Şenol Çelik, “Beldar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, c. ek-I, s. 179-181.

⁵¹¹ Dülger, doğramacı, marangoz anlamlarına gelen tabirdir. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü c. 2*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 666.

uçurulması ya da ateşe verilmesi, böylece Pazvantoğlu'nun *avn-i bâri ile mazhâr-ı kahr ü dimâr* edilmesini planlamıştır.⁵¹² Bu doğrultuda Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetine Lağımcı Ocağı, tımar tasarruf eden lağımcılar ve Mimar Ağa'nın temin ettiği lağımcılar seferber edilmiştir. 16 Aralık 1797'de Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetinde lağım kazmak için 31 adet tımarlı lağımcı memur edilmiştir.⁵¹³ Bunun dışında, Mimar Ağa marifetiyle 1 nefer lağımcı, 1 nefer hazineci kalfası, 30 nefer üstad lağımcı, 8 nefer hazineci, 5 nefer taş kırıcı ve bir ocağa 3 nefer demirci neferi olmak üzere toplam 48 nefer esnaf amelesi tedarik edilmiştir.⁵¹⁴ Lağım kazma ve bağlama⁵¹⁵ işleri için 30 adet lağımcı kazması, 30 adet demir kürek, 100 adet ahşap kürek, 5 adet demir küskü, 10 adet demir kama ve diğer levazımat Cebhane-i Amire'den tertip edilmiştir.⁵¹⁶ Bu malzemeler ihtiyaten belirlenmiş, ihtiyaç duyulduğu takdirde civar memleketlerden satın alınması yoluna da gidilmiştir.⁵¹⁷

Serasker ordusuna intikalleri esnasında yolları düzeltmeleri için ayrıca Selanik ve diğer kazalardan 400 nefer beldâr tayin edilmiş, bunlardan 330 neferi görev yerine gelebilmiştir. Beldârların 2 aylık ücretleri İrâd-ı Cedid Hazinesi'nden karşılanmıştır.⁵¹⁸ Rumeli Valisi'nin maiyeti için *çift sürer müslim reayadan* 100 beldâr tayin edilmiştir. Aylık 5'er kuruştan 2'şer aylık maaşları yine İrâd-ı Cedid Hazinesi'nden ödenmiştir.⁵¹⁹

Bunların yanı sıra ince donanma için 2,⁵²⁰ Vidin ordusundaki topçuların yaralarının tedavisi için 5⁵²¹, Rumeli Valisi'nin maiyeti için 8 nefer hekim ve cerrah tayin edilmiştir.⁵²² Cerrah ve hekimlerin yol paraları ve maaşları Hazine-i Amire'den ödenmiştir.⁵²³

⁵¹² C. AS. 372/15382.

⁵¹³ C. AS. 964/41970. Lağımcıların tam listesi için bkz.C. AS. 1045/45905.

⁵¹⁴ C. AS. 362/14988. Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın maiyetine humbaracı ve lağımcı neferatı tayini için bkz. C. AS. 106/4761.

⁵¹⁵ Abdülkadir Özcan, "Lağımcı Ocağı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, c. XXVII, s. 49-50.

⁵¹⁶ C. AS. 1032/45303.

⁵¹⁷ C. AS. 466/19429.

⁵¹⁸ C. AS. 332/13739.

⁵¹⁹ C. AS. 422/17499.

⁵²⁰ TS.MA.d. 2106, s. 9.

⁵²¹ AE. SSLM. III. 188/11345; C.SH. 11/520.

⁵²² C. SH. 16/787.

⁵²³ AE. SSLM. III. 247/14344, 188/11345; C. SH. 12/597.

2.3.3.4. Ordunun Toplanması

8 Şubat 1798'de Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa ile Serasker Hüseyin Paşa Gelibolu'da kuşatmayla ilgili önemli meseleleri görüşmüşlerdir. Sadareten emredilen her bir husus Serasker Paşa tarafından Alo Paşa'ya ifade edilmiştir. Alo Paşa'nın Edirne üzerinden yola çıkması, Şıpka'dan geçerek Tırnova'ya, oradan da Niğbolu ve Vidin'e 4 saat uzaklıkta olan Akçar'a kadar gitmesi uygun görülmüştür. Alo Paşa, kethüdası Mir-i Miran Mustafa Paşa'yı 4 bin süvari ile ileriye gönderdiğini, geri kalan askerleri de gruplar halinde Gelibolu'dan çıkarıp göndermekte olduğunu bildirmiştir. 1-2 güne kadar bütün askerlerinin orduya katılacağını ve kethüdası Mustafa Paşa'nın maiyetinde 13 bin kadar asker mevcut olduğunu belirtmiştir.⁵²⁴

Bosna Valisi Mustafa Paşa 4 Nisan'da Belgrad'dan hareket edeceğini, Silistre Valisi 1 Nisan'da Niğbolu'dan hareket ederek Lom üzerinden Vidin'e yöneleceğini, Adana Valisi de hemen akabinde Vidin'e varacağını belirtmişlerdir. Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa 2 Nisan'da Vidin'e 10 saat uzaklıkta ikamet etmektedir. Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa da aynı tarihte Lom kasabasında bulunduğunu, zahire sıkıntısı yüzünden yerinden hareket edemediğini, zahire gönderildikten sonra Vidin'e doğru yola çıkacağını belirtmiştir.⁵²⁵

Pravişte Karhanesi Emimi Hüseyin Ağa 5 Ocak'ta, Drama Nazırı Mehmed Halil Ağa ise 6 Ocak'ta göndermekle yükümlü oldukları askerlerle birlikte Edirne'ye doğru yola çıkmıştır.⁵²⁶ Sirozlu İsmail Bey maiyetindeki süvarilerle 29 Aralık 1797'de hareket etmiş, Osman Paşa'nın maiyetine katılarak onunla birlikte Sofya'ya girmiştir. İskeçeli Kapıcıbaşı Hacı Mustafa Ağa'nın askerleri piyade ağırlıklı olduğu için önceden yola çıkıp görev yerlerine ulaşmışlardır. Zihneli Kapıcıbaşı Abdülfettah Ağa yükümlü olduğu 1000 neferden ilk olarak 500 neferini el-Hac İsmail Ağa başbuğluğuyla gönderdiğini, hemen ardından da 150 neferi Rumeli Valisi'ne göndermekte olduğunu bildirmiştir. Geri kalan askerleri de bir an önce etraftan tedarik ederek göndereceğini yazmıştır.⁵²⁷

⁵²⁴ BOA, HAT. 62/ 2740.

⁵²⁵ BOA, HAT. 47/2288-B.

⁵²⁶ C. AS. 624/26337; AE. SSLM. III. 167/9991.

⁵²⁷ AE. SSLM. III. 167/9991.

Vidin kuşatması için ordunun toplanma yeri olan Edirne’de neferatın zayıf ve düşkün kimselere zulüm etmemeleri, emirlere karşı harekette bulunmamaları, görevlerini yerine getirmeye dikkat ve çaba göstermeleri konusunda Edirne Bostancıbaşı Mustafa’ya hüküm gönderilmiştir.⁵²⁸

2.3.4. Seferin Lojistik Hazırlıkları

2.3.4.1. İntikal Hazırlıkları

Meclis-i meşverette kuşatma kararının alınmasından hemen sonra, sefere çıkacak ordunun lojistik hazırlıklarının tamamlanmasına yönelik kararlar alınmıştır. Nitekim sefer zamanlarında ordunun hareketi ve muharebe sahasına intikali ile ilgili hazırlıkların yapılması son derece önem arz etmekteydi. Bu doğrultuda yolların tamiri, depoların hazırlanması ve bazı stratejik kalelerin tahkimi gibi çalışmalar sayesinde lojistik sistem kullanıma hazır hale gelmekteydi.⁵²⁹ Vidin kuşatmasında da bunları görmek mümkündür. Bu kapsamda Kalafat’tan Vidin’i muhasaraya memur kılınan Seyyid Alo Paşa tarafından Kalafat’tan Ada’ya köprü inşa ettirilmiştir.⁵³⁰ Köprü için Silistre’den 8 adet büyük ve 114 adet küçük olmak üzere toplam 122 adet kiriş, 3 kıta üstü açık gemisiyle Yergöğü açıklarından Vidin iskelesine gönderilmiştir.⁵³¹ Benzer bir biçimde Küçükçekmece’deki harap haldeki büyük köprünün tamiri için hazırlıklar yapılmıştır. Büyük köprünün harap olan bazı yerleri önce mimar halifesi tayin edilerek tespit edilmiştir. Küçükçekmece naibi, bölge ahalisinin inşaat hizmetinde çalışmak istemediğini, sadece taşın tedariki ve arabalarla nakledilmesi hizmetinde bulunabileceklerini, bundan başka bir hizmette bulunamayacaklarını ifade ettiğini ilamında belirtmiştir. 4 Aralık 1797’de Büyük ve Küçükçekmece naiblerine ve Hassa Mimar Halifelerinden Reşid’e gönderilen hükümde, büyük köprünün bir an önce tamir edilmesi gerektiği için ahalinin taahhüt ettiği taş nakli işini kusursuz bir şekilde yerine getirmeleri şartıyla isteklerinin kabul edildiği söylenmiştir.⁵³²

⁵²⁸ C. AS. 31/1419.

⁵²⁹ Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.27.

⁵³⁰ BOA, HAT. 46/2253, H-06-11-1212.

⁵³¹ C. AS. 864/37043.

⁵³² C. NF. 44/2199.

Vidin kuşatmasında nakliye işlemlerinde bir depo olarak kullanılan Varna Kalesi'nin tamir ve inşası gereken yerleri için çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla Varna Kalesi'ne Bina Emini Mustafa Ağa ve onunla beraber Mimar-ı Hassa Hulefâsından (Mimar Halifesi) Mustafa Efendi memur edilmiştir. Kalenin tamire muhtaç olan yerlerini *keşif defterine* kaydederek Dersaadet'e göndermişlerdir.⁵³³ Aralık 1797'de Varna Kadısı, kalenin tamir edilmesi gereken yerleri için gereken malzemelerin ve tedarik edileceği yerlerin listesini İstanbul'a bildirmiştir.⁵³⁴ Bu malzemelerden ayrı olarak İstanbul'dan da çeşitli ebatlarda çiviler, Sermimar-ı Hassa Mehmed Arif Efendi marifetiyle satın alınarak gemilerle Bina Emini'ne gönderilmiştir.⁵³⁵ Ayrıca, kalenin tamir işinde istihdam edilmek üzere Varna, Mankalya, Köstence, Ahyolu Bergosu, Balçık ve Prevadi kazalarından 80 nefer neccar, duvarcı ve cerahor amelelerinin tertip edilip Bina Emini'ne gönderilmesi istenmiştir. Binalar için Çingene İskelesi'nden 8, 10 ve 12 arşın kebir çapaların bir an evvel tedarik edilmesi için emir çıkarılmıştır. Çingene İskelesi ve İne Ada'dan kereste tertip olunmuş, ancak kış mevsimi olması ve nehirden gönderilmesinin vakit alacağından dolayı bu kerestelerin Varna Kalesi'ne yakın olan Ahyolu ve Ruskası kazalarına tahvil edilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca, Mankalya kazasından tertip edilen amelenin tedarikinde güçlük yaşandığı için amele sayısının düşürülmesi yoluna gidilmiştir.⁵³⁶ Bunların yanında ihtiyaten İstanbul'dan da 6 nefer neccar, 10 nefer duvarcı tertip edilmiştir.⁵³⁷

Merkezi hükümet, organizasyon ve lojistik alt yapının sefer boyunca kusursuz bir şekilde işlemesine fazlasıyla önem vermiştir. Bu doğrultuda yetersiz ve eksik görülen mekanizmalar ordunun hareketinden önce düzenlenmiş ve kontrolleri sağlanmıştır. Örneğin, İstanbul'dan Edirne'ye kadar olan yollarda herhangi bir menzil bulunmadığı için ulakların merkezden Edirne'ye gidişlerinde sorun yaşandığı tespit edilmiştir. Bazı acil ve önemli işlerle ilgili emirlerin yavaşlık ve gecikmeden dolayı engellerle karşılaşması devleti yeni menziller tesis etmeye mecbur bırakmıştır.⁵³⁸ Bu doğrultuda

⁵³³ C. AS. 133/5906, 357/14770, s. 2.

⁵³⁴ Liste için bkz. C. AS. 1099/48522.

⁵³⁵ AE. SSLM. III. 144/8721, 210/12411.

⁵³⁶ C. AS. 357/14770.

⁵³⁷ C. AS. 1099/48522.

⁵³⁸ C. DH. 17/846; C. NF. 10/491.

Büyükçekmece, Çorlu, Bergos, Kuleli ve Silivri’de olmak üzere toplam 5 menzil teşkil edilmiş, menzillerde ikamet etmek üzere 5 nefer Tatar memur kılınmıştır. Her bir menzile devlet tarafından 20’şer beygir konulmuştur.⁵³⁹ Elinde *beyaz üzerine pençe ve sahhlı* ferman olmayan hiç kimseye herhangi bir sebepten bir beygir bile verilmemesi, verilirse şiddetle cezalandırılacakları hakkında hüküm gönderilmiştir. Bu menzillerin sadece önemli ve acil işler için memur edilen ulaklara mahsus olacağı, menzillerden geçen ulaklara menzil ahkamı ve divan tezkeresi ile değil sadece *pençe ve sahhlı beyaz üzerine buyuruldu olan ulaklara* verileceği bildirilmiştir.⁵⁴⁰

Ordunun geçeceği yol ve köprülerin bakımı ve gerekli tamiratın yapımına dikkat edilmiştir. İstanbul ve Edirne arasındaki köprü ve kaldırımların çoğunluğunun harap halde olduğu, hayvanların ve top ve mühimmatın geçirilmesinde güçlük çekildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple İstanbul’dan Karışdıran’a ve oradan da Edirne’ye kadar yol üzerindeki köprü ve kaldırımların tamiri için ferman gönderilmiştir. Adı geçen yerlerin tamir ve tanzim işinin bittiğine dair 17 Ocak’ta İstanbul’a ilam gönderilmiştir. Çorlu, Erikli, Babaeski, Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece kazalarında olan köprü ve kaldırımların tamamının tamir edilip düzenlendiğini adı geçen kazaların kadıları bildirmişlerdir.⁵⁴¹ Son olarak, Serasker Hüseyin Paşa’nın dairesinde toplanan askerlerin hayvanları için Aynalıkavak Sarayı’nda Mimar Ağa marifetiyle ahırlar yaptırılmıştır.⁵⁴² Sefer için yapılan intikal hazırlıkları kapsamındaki en önemli işlerden biri nakliyat sisteminin hazır hale getirilmesiydi. Sefere gidecek ordu için temin edilen gıda maddelerinin, silah ve mühimmatın orduya ulaştırılması, kesintisiz bir ikmal sağlamak için son derece önemliydi. Bu doğrultuda çeşitli yük hayvanları, arabalar, gemi ve mavnalar kullanılabilmekteydi.⁵⁴³ Vidin kuşatması kapsamında da bu doğrultuda yapılan hazırlıkları görmek mümkündür. Bu bağlamda Serasker Hüseyin Paşa’nın maiyetinde olan top ve cebehane arabaları için Eflak’tan 300 adet beygir satın alınmıştır.⁵⁴⁴ Edirne’ye

⁵³⁹ C. NF. 28/1375; C. DH. 17/846.

⁵⁴⁰ “... her kim ki beyaz üzerine pençe sahhlı yedinde ferman olmaya, tuğra-yı ferman-ı ali ve mektub ve tezkere ve rica ve şefâ’at ile veyâhud menzilcisi ve tatarı tamâ’a mebnî ....ve belde hâkimi ve vücûh-ı hatırlarıçün bir re’s bargir verdiği tahkik olunmak lâzım gelür ise menzilci ve tatar sâire ‘ibret kılınacağından gayrı, hâkim ve âyân dahî te’dib olunacağını müekkiden ve sarihen derç ve iş’âr eylemeniz fermân buyuruldu.” C. DH. 17/846.

⁵⁴¹ C. NF. 4/166.

⁵⁴² C. AS. 897/38594; C. SM. 43/2153.

⁵⁴³ H. Yıldız, a.g.e., s. 78.

⁵⁴⁴ C. AS.1017/44556.

gönderilecek olan 3 kıta havan ve 3 kıta cebehane arabası için toplam 29 baş beygir satın alınmıştır. Bunlar Ocak zabıtları tarafından Humbarahane’de arabalara koşularak Seraskerin maiyetinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır.⁵⁴⁵ Serasker Paşa’nın maiyetiyle gidecek olan toplara koşulmak üzere Selanik’ten 300 baş 50 tanesi Gümrük Emniyeti Osman marifetiyle olmak üzere topçeken beygiri satın alınmıştır. Seraskerin ordusunda kullanılacak olan söz konusu atların seçkin ve güçlü olmaları, yaşlı veya herhangi bir kusurlarının olmaması özellikle vurgulanmıştır. Gümrük emniyetinin adamlarıyla acele bir şekilde İstanbul’a gönderilmeleri istenmiştir.⁵⁴⁶ Hayvanların yanı sıra top ve yük arabaları ile zahire nakli için gerekli malzemeler de intikallerde büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Serasker Hüseyin Paşa’nın ordusundaki topçeken beygiri için tertip edilen arpa ve samanı taşımak için toplam 60 çift çuval Cebahane-i Amire’den temin edilmiştir.⁵⁴⁷

Serasker Paşa’nın ordusu için Edirne’ye gönderilen hayvanlarla birlikte Bekir, Abdullah ve Mehmed Sunullah adlı halifeler ve onların maiyetinde 42 adet yamak ve karakullukçu neferi bulunmuştur. Yamak ve karakullukçu neferine Cemaziyelahir ayından itibaren 6 aylık ulufelerinin yanında katık pahaları verilmiştir. Bu askerlere başka herhangi bir şekilde ödeme yapıldığı kaydedilmemiştir.⁵⁴⁸

Silistre Seraskeri Osman Paşa’nın maiyeti için de beygir tedarik edilmiştir. Osman Paşa’nın maiyetine katılacak olan askerlerin zahire ve mühimmat nakli işlerinde kullanılmak için Rumeli’nin ve Anadolu’nun pek çok bölgesinden beygir tertip edilmiştir. Rumeli’den Tekfurdağı (Tekirdağ), Şehirköy, Kule ve Tatarpazarı gibi yerlerden 980; Anadolu’dan ise Tire, Gölhisar, Balıkesir ve Denizli’den 520 olmak üzere toplam 1.500 beygir Silistre Seraskeri için satın alınmıştır. Bu beygirlerin ücretleri mekkari başı tarafından verilmiş, kazalara tayin edilen mübaşirler marifetiyle ve bölge halkının yardımlarıyla yola çıkarılmıştır.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ C. AS. 565/23705.

⁵⁴⁶ “...a’lâ ve güzîde ve tüvâna olmak lâzımeden olduğuna binâen...” C. AS. 1037/45523.

⁵⁴⁷ AE. SSLM. III. 407/23431.

⁵⁴⁸ AE. SSLM III. 236/13735.

⁵⁴⁹ C. AS. 904/38968.

Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusuna zahire nakletmek için Malkara, Hayrabolu, Keşan, İpsala, Ferecik, Cısr-i Ergene, Pınarhisarı, Dimetoka, Gümülcine, Yenice-i Karasu ve Çatalca gibi kazalardan toplam 465 baş *mekkari beygiri* tertip edilmiştir. En fazla sayıda hayvan talep edilen kazalar Pınarhisarı, Çatalca ve Gümülcine'dir. Hayvanların belirtilen sayıda mart ayından önce Edirne'de mevcut bulunmaları belirtilmiştir. Edirne'ye girip istihdam edildikleri günden itibaren gerekli olan ücretleri, devlet tarafından atanan mekkari mübaşiri ile verilmiştir.⁵⁵⁰

Nakliye işleri için çeşitli yerlerden develer de satın alınmıştır. Edirne ve Hayrabolu kışlaklarındaki develer Pazvantoğlu'nun isyanı sebebiyle zaten sevkiyat işlerinde kullanılmakta olduğundan, Akşehir sancağının Ilgın kazasından *mükemmel takımlarıyla* 22 adet deve temin edilip miri damgası vurularak Serasker Paşa'ya teslim edilmiştir.⁵⁵¹ Konya'dan 14, Aksaray'dan 24, Adana'dan ise 30 adet deve satın alınarak önceden tayin edilen *sârbânlar* (deve sürücüsü) tarafından Mart ve Nisan aylarında yola çıkarılmıştır.⁵⁵²

Kuşatma hazırlıkları kapsamında camusların obüs ve balyemez topları için tedarik edildiği görülmektedir. Nitekim Kaptan-ı Derya Serasker Paşa tarafından donanmada mevcut olan obüs topları için 130 çift camus sipariş edilmiştir.⁵⁵³ Bunun yanı sıra, merkezi hükümet nakliye organizasyonunun sorunsuz bir şekilde işlemesi için her ne kadar büyük çabalar sarf etmişse de bazı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Örneğin Yenişehir-i Fenar kazasından Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetindeki balyemez toplara koşulmak için 48 çift camus ile Sofya ordusu için 440 baş yük beygirin tedarik edilip gönderilmesi emredilmişse de Yenişehir-i Fenar'a bağlı bazı köylerle Tırnova kasabası halkı buna karşı çıkmıştır. Devletin istemiş olduğu camus ve beygirlerin ücret ve masraflarını, *sefer-i hümayûn tertibi misillü* olduğu için ödemekte tereddüt etmişlerdir. Bu sebeple Yenişehir-i Fenar kadısı padişahın bu hususla ilgili emir çıkarılmasını talep etmiştir.⁵⁵⁴

---

⁵⁵⁰ C. DH. 27/13781.

⁵⁵¹ C. AS. 620/26180.

⁵⁵² C. AS. 649/27316.

⁵⁵³ BOA, HAT. 116/4674.

⁵⁵⁴ AE. SSLM. III. 312/18171.

Nakliye işlerinde kullanılmak üzere katırların büyük çoğunun ayanlar aracılığıyla tedarik edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Aydın'dan 50 katar katırın satın alınarak İstanbul'a gönderilmesi hakkında ferman gönderilmiştir. Bu kapsamda Tire kazasından 23, Bayındır kazasından 11 ve bunun haricinde 216 olmak üzere toplamda 250 baş katır Aydın Muhassılı Karaosmanoğlu Hüseyin Ağa marifetiyle tedarik edilmiş, mübaşir Salih Ağa'ya teslim edilmiştir.⁵⁵⁵ Benzer şekilde Kastamonu sancağından *her biri mükemmel vâsıta-i sâiresiyle* 50 katır, Mütessellim Altıkulaçzâde Hüseyin Ağa tarafından tedarik edilip İstanbul'a gönderilmiştir.⁵⁵⁶ Kütahya Sancağı kazalarından da 50 katır tedarik edilerek tayin edilen mübaşire teslim edilmiş ve gönderilmiştir.⁵⁵⁷ Ayrıca Bozulus Aşiretlerinden de 48 baş deve talep edilmiş, ancak bunlardan paylarına 21 adet deve isabet eden cemaatlerin bölgede olmamaları sebebiyle sadece geriye kalan 27 adet deve tedarik edilerek aynı mübaşire teslim edilmiştir.⁵⁵⁸

Serasker Paşa'nın ordusu için Rumeli kazalarından 20 farklı yerden 376 çift topçeken mandalarının satın alınması ve miri damgası vurularak orduda istihdam edilmesi tertip edilmiştir. 376 çiftin 304 çifti ulaşmış, geri kalan 72 çifti kazaların ahailerinin zimmetinde kalmaya devam etmiştir. Bunlardan da 287 tanesi Serasker Paşa'nın isteği üzerine Niğbolu kazalarına dağıtılmıştır.⁵⁵⁹

Yük hayvanlarının yanı sıra nakliye için gerekli araçların tedarikinde ayanların kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Bu doğrultuda özellikle bölge ayanlarına önemli vazifeler verilmiştir. Örneğin, ordu için gerekli mühimmatın nakli de büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusunda bulunmak üzere İstanbul'dan gemilerle Varna'ya, oradan da arabalarla Rusçuk'a mühimmat nakli tertip edilmiştir.⁵⁶⁰ Denizden Varna'ya gönderilecek mühimmatın nakli için gerekli öküz arabalarının 100 kıtası Edirne kazasından tertip edilmiştir. Bölgenin ayan, kadı, zabitan ve diğer ileri gelenlerinin aracılığıyla öküz arabalarının seri bir şekilde tedarik edilmesi, mühimmat Edirne'ye vardığında diğer kazalardan istenen arabaların gelmesi beklenmeden hemen yüklenerek

⁵⁵⁵ C. AS. 422/10145.

⁵⁵⁶ C. DH. 176/ 8775; C. AS. 1145/50909.

⁵⁵⁷ C. AS. 241/10145.

⁵⁵⁸ C. AS. 427/17744.

⁵⁵⁹ C. AS. 332/13739.

⁵⁶⁰ C. AS. 272/11271; C. ZB. 7/335.

Ruşçuk'a gönderilmesi emredilmiştir.⁵⁶¹ Varna'dan Ruşçuk'a mühimmat nakli için 9 yerden toplam 305 araba tedarik edilmiştir. Bölge ayanlarına ve bu iş için görevlendirilen mübaşirlere, istenen sayıdaki arabanın Ramazan Bayramı'nda Varna'da hazır olması ve mühimmatın hızlı bir şekilde arabalara yüklenmesi emredilmiştir.⁵⁶² Ruşçuk'taki mühimmatın Serasker Hüseyin Paşa'nın uygun gördüğü şekilde idaresinin yapılması istenmiştir.⁵⁶³ Bunun yanı sıra Serasker Paşa'nın maiyeti için karadan barut ve cebehane mühimmatı gönderilmiştir. Bu mühimmatın yüklenmesi için Babaeski, Bergos, Kırkkilise, Gelibolu, Şehirköy, Lofça, Silivri gibi yerlerden toplam 332 adet araba tertip edilmiştir.⁵⁶⁴

Bunların dışında, Bursa'dan Vidin ordusuna katılmak üzere Edirne'ye memur edilen piyade askerlerinin yol boyunca eşyalarını taşımak için 5 kıta öküz arabası tedarik edilmiştir. Bu iş için Küçükçekmece'den Edirne'ye kadar yol üzerindeki kazaların kadı, naib, kethüda erleri, yeniçeri serdarları, ayan ve zabitlerine hitaben hüküm gönderilmiştir.⁵⁶⁵ Köstendil ve Tırhala Sancakları Mutasarrıfı Vezir Seyyid Osman Paşa'ya Cebehane-i Amire'den ve Mehterhane-i Amire'den harç ve saka takımlarının Tuna gemileri ile Varna İskelesi'ne, oradan da arabalarla Ruşçuk'a gönderilmesi tertip edilmiştir. Malzemelerin Tuna gemilerine yüklenmesi için Ruşçuk Ayanı Tirsiniklioğlu İsmail memur edilmiştir.⁵⁶⁶

Araç-gereç tedarikinde ayanların ve diğer bölge ileri gelenlerinin yardımlarının dışında, İstanbul'dan Edirne'ye kadar arabacı ortalarının, süvari arabacılarının, cebehane arabalarının ve topçeken beygirlerinin mühimmatının yüklenmesi için 70 kıta öküz arabası ve 10 kıta sirem arabası (ot arabası) merkezi hükümet tarafından tedarik edilmiştir.⁵⁶⁷

---

⁵⁶¹ C. ZB. 7/335; C. AS. 272/11271.

⁵⁶² C. AS. 134/5988.

⁵⁶³ C. AS. 272/ 11271.

⁵⁶⁴ C. BH. 216/10068.

⁵⁶⁵ C. AS. 294/12193.

⁵⁶⁶ AE. SSLM. III. 219/12821.

⁵⁶⁷ AE. SSLM. III. 3/116.

Berren ve nehren muhasara edilecek olan Vidin'e gönderilecek mühimmatın nehir yoluyla gönderilmesine dair de hazırlıklar yapılmıştır. Bu bağlamda Vidin'e doğru yola çıkmak üzere Tuna Nehri'ne 5 kıta gemi gönderilmiştir. Bunlardan önce 4 tanesi kiralanarak mühimmat, zahire ve diğer levazımın tamamı şalopelere yüklenemediği için kullanılmış, en son geriye kalan mühimmat ise sonradan kiralanarak 1 kıta gemiye yüklenmiştir.⁵⁶⁸ Bunun dışında kayıkların da kullanıldığı görülmektedir. Serasker Hüseyin Paşa İstanbul'dan Vidin'e yola çıkmasından önce ona bağlı askerlerin bir kısmı Lom kasabasında toplanmıştır. Lom'da içtima eden askerlerin tayinatı için yüksek miktarda zahireye ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için Silistre, Rusçuk ve İbrail'de toplanan 103 bin kile/2.653.634 kg.⁵⁶⁹ arpa ve 1.000 kile/ 2.576 kg. unun acele bir şekilde Lom'a nakledilmesi istenmiştir. Silistre ve Rusçuk'ta toplanan zahireler dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Silistre ve Rusçuk ambarları emini Paşacık Hüseyin, İbrail'de toplanan zahireler de İbrail Nazırı Vekili marifetiyle kayıklara yüklenerek Silistre Valisi'nin maiyetindeki defterdar Başbakikulu Hüseyin'e teslim edilmiştir.⁵⁷⁰

Tespit edebildiğimiz bu verilere dayanarak, intikal hazırlıkları kapsamında hayvan tedarikinin çoğunlukla merkezi hükümet tarafından gerçekleştirildiği ve bu işte zaman zaman bölge halkının yardımına başvurabildiği de görülmektedir. Öte yandan nakliye araç ve gereçlerinin tedarikinde ise ayanların yardımları ön plandadır. Sonuç olarak, nakliye hazırlıkları kapsamındaki tedarik işleri mevcut duruma ve şartlara göre hem merkezi hükümet hem de bölge ileri gelenleri tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bazı tanınmış aşiretler başta olmak üzere ahalinin de bu sürece daha az oranda da olsa katıldığı görülmektedir.

---

⁵⁶⁸ C. BH. 227/10579.

⁵⁶⁹ Metin içerisindeki ölçü birimlerinin metrik sistemdeki karşılıkları, Feza Günergün'ün makalesinde aktardığı veriler baz alınarak hesaplanmıştır. Feza Günergün, "Eski Fransız ve Metre Osmanlı Ölçü ve Tartılarının Sistemlerindeki Eşdeğerleri: İlk Karşılaştırmalar ve Çevirme Cetvelleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 1998, s. 35.

⁵⁷⁰ C. AS. 777/32908.

2.3.4.3. İaşe Temini, Depolanması ve Ordunun Beslenmesi

2.3.4.3.1. İaşe Temini ve Depolanması

Vidin kuşatmasının lojistik organizasyonunda merkezi hükümeti en çok uğraştıran meselelerden birisi kesintisiz ve sorunsuz bir iaşe ikmali olmuştur. Ordudaki askerlere ve hayvanlara gerekli olan gıdanın tedarik edilmesi, gerekli menzillere yeterli miktarda depolanması ve kuşatma boyunca kesintisiz bir şekilde iaşe tedarikinin sürdürülmesi için büyük bir seferberliğe girilmiştir.

Vidin ordusu için yeterli miktarda zahire, Osmanlı Devleti'nin zahire ambarı olarak nitelenen Eflak ve Boğdan ile Rumeli'deki civar kazalardan temin edilmeye çalışılmıştır. Tedarik edilen zahire Niş, Rusçuk, Silistre, İbrail, Varna, Edirne ambarlarında depolanmıştır. Bunun için İstanbul'dan Edirne'ye ve Edirne'den Şumnu'ya kadar yol üzerindeki menzillerde ne kadar zahire bulunacağı Bab-ı Ali'de müzakere edilmiştir. Buna göre, İstanbul ile Edirne arasındaki 10 menzile toplamda 30.000 kile/772.903 kg arpa, 5.000 kile/128.817 kg. un, 8.000 kantar/453.436 kg. saman ve 1.150 araba odun konulması kararlaştırılmıştır. Her bir menzilde 3'er bin kile/77.290'ar kg. arpa, 500'er kile/12.881'er kg. un, 800'er kantar/ 45.343'er kg. saman ve 115'er araba odun bulunacaktır.⁵⁷¹

Edirne ile Sofya arasında bulunan 12 menzilde toplamda 48.000 kile/1.236.645 kg. arpa, 8.992 kile/231.664 kg. un, 12.792 kantar/725.045 kg. saman ve 1.836 araba odun bulunması uygun görülmüştür. Her bir menzil için 4'er bin kile/103.053'er kg. arpa, 666'şar kile/17.158'er kg. un, 1.066'şar kantar/60.420'şer kg. saman ve 153'er araba odun tertip edilmiştir.⁵⁷²

Edirne ile Şumnu arasındaki 7 menzil için toplamda 36.000 kile/927.483 kg. arpa, 5.994 kile/154.426 kg. un, 9.594 kantar/543.783 kg. saman ve 1.377 araba odun tertip edilmiştir.

⁵⁷¹ C.ZB. 56/2782; MAD.d. 4682, s. 540.

⁵⁷² C.ZB. 56/2782; MAD.d. 4682, s. 540.

Her bir menzilde 4'er bin kile/103.053 kg. arpa, 666'şar kile/17.158 kg. un, 1.066'şar kantar/60.420,419 kg. saman ve 153'er araba odun bulunacaktır.⁵⁷³

Ordunun İstanbul'dan hareketinden sonraki kayıtları içeren Kâmil Kepeci Tasnifi'nde mahfuz Menzillerin Makbuzat Defteri'ne bakıldığında, İstanbul ve Edirne arasındaki menzillerde genel olarak saman ve odunun planlanan miktarlarda mevcut olduğu söylenebilmektedir. Ancak arpa ve unun talep edilen miktarın altında kaldığı gözlemlenmektedir. Arpa genel olarak 2.500 ila 2.900 kile/64.408 kg- 74.713 kg civarlarında, un ise 100 ila 200 kile/2.576 kg- 5.152 kg arasındadır. Halbuki her menzil için 500'er kile/12.881 kg. unun mevcut olması istenmiştir. Edirne ile Sofya ve Şumnu arasındaki menzillerde de yine saman ve odun standart seviyelerde, arpa ve un beklenenin altındadır. 4'er bin kile/103.053 kg. miktarında bulundurulması gereken arpa genel manada 2.800 ila 3.100 kile/72.137 kg- 79.866 kg. civarlarındadır. 666'şar kile/ 17.158 kg. mevcut bulunması gereken istenen un ise 100 ila 200 kile /2.576 kg- 5.152 kg. civarlarındadır.⁵⁷⁴

İaşe hazırlıkları kapsamında gerçekleştirilen mübayaa fiyatlarıyla ilgili de birkaç söz söylemek yerinde olacaktır. Toplamda 114 bin kile/ 2.937.032 kg. arpa, 18.986 kile/ 489.144 kg. un, 30.386 kantar/ 1.722.265 kg. saman ve 4.363 araba odunun kazalardan satın alınıp İstanbul ile Şumnu arasındaki menzillerde hazır bulundurulması uygun görülmüştür.⁵⁷⁵ Söz konusu iaşenin miri fiyatla⁵⁷⁶ tedarik edilmesinin reayaya haksızlık olacağından hareketle, *fiyat-ı mûtedile ile* arpanın kilesinin 20'şer, unun kilesi 40'ar, samanın kantarı 30'ar ve odunun arabasının 40'ar paradan satın alınması istenmiştir.⁵⁷⁷ Her menzilin kendi zahiresinin bulunduğu yerden satın alınması ve Dersaadet'ten gönderilecek olan mübaşir aracılığıyla menzillere nakledilip saklanması bildirilmiştir.⁵⁷⁸

⁵⁷³ C.ZB. 56/2782; MAD.d. 4682, s. 540.

⁵⁷⁴ KK.d. 2960, s. 2, 3, 4, 5.

⁵⁷⁵ C.ZB. 56/2782.

⁵⁷⁶ Miri fiyat uygulamasında, satın alınacak zahire için üreticiye ödenecek miktar devlet tarafından belirlenmekteydi. Miri fiyat süreç içerisinde piyasa fiyatlarının çok gerisinde kalmaya başlamıştır. Rayiç fiyat ise söz konusu ürünlerin piyasadaki gerçek fiyatlarını ifade etmekteydi. Rayiç fiyat "rayiç-i mutedile, fiyat-ı mutedile" gibi ifadelerle de zikredilebilmekteydi. Tevfik Güran, "Zahire Nezareti ve İstanbul'un İaşesindeki Rolü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt 6*, İstanbul: İSAM, 2015, s. 63-65.

⁵⁷⁷ MAD.d. 4682, s. 540.

⁵⁷⁸ C. AS. 1040/45649; C. ML. 48/ 2214; C.ZB. 56/2782. Karınabad menzili için zahire tedarikinde yaşanan sıkıntılar için bkz. C. AS. 858/36738.

Edirne ayanı Kapıcıbaşı el-Hac Ahmed Ağa tarafından Edirne’de depolanmak üzere tedarik edilen unun kilesi 40’ar, arpanın kilesi 20’şer paradan satın alınmıştır.⁵⁷⁹ Ağustos ayında Edirne mübayacısı Ahmed tarafından Edirne ambarına nakledilmek üzere tedarik edilen unun kilesi 50’şer, arpanın kilesi ise 20’şer akçeden satın alınmıştır.⁵⁸⁰

Ordunun intikalinden sonra iaşe konusundaki bu temel problemi aşabilmek için merkezi idarenin çeşitli tedbirler aldığı gözlemlenmektedir. Nitekim askerlerin tayinatı için mübayaacı tarafından Niş, Manastır, Ohri, Cumapazarı, Leskofça, Yenipazar, Vulçitrın, Alacahisar, Priştine, Flordin ve Pirlepe, Kurşunlu, Kesriye ve diğer kazalardan satın alınarak Niş ambarına toplam 25 bin kile/644.086 kg. un, 100.000 kile/2.576.344 kg. arpa nakledilmiştir.⁵⁸¹ Bunun yanı sıra Serasker Hüseyin Paşa’nın ordusundaki askerler ve memurlar için gerekli olan zahirenin satın alınıp uygun yerlere sevk edilmesi hakkında Eflak Voyvodası Konstantin’e de hükümler gönderilmiştir. Eflak Voyvodası, Eflak’ta geçen seneden beri kıtlık yaşandığını ve bu yüzden kendisinden istenen zahireyi başka yerlerden satın alacağını belirtmiştir. Peksimet, un ve arpayı tedarik ettikçe bir kısmını İbrail’de, bir kısmını da Silistre’de mahzenlerde muhafaza ettirmiştir.⁵⁸² Bu talebin detaylarını bir başka belgede bulmak mümkündür. Zira Eflak Voyvodasından, Serasker Hüseyin Paşa askerleriyle Tuna sahiline ulaştığında 150 bin kile/3.864.516 kg. arpa ve 25 bin kile/644.086 kg. unu satın alarak uygun yerlerde depolaması istenmiştir.⁵⁸³ Nisan ayının ortalarında muhasaraya memur edilen vezirlerin birçoğu Vidin sahrasında toplanmış ve zahire sıkıntıları baş göstermiştir. Bu sebeple, Eflak Voyvodası’ndan satın almış olduğu arpa ve unu acele olarak orduya yetiştirmesi istenmiştir. Belirtilen miktardaki un ve arpa, Eflak Voyvodası tarafından temin edilerek Silistre ve Rusçuk ambarları eminine teslim edilmiştir.⁵⁸⁴ Unları ambar emini alıp ambarlarda depolamıştır. Arpa ise Eflak Voyvodasının boyarları tarafından mahzenlerde tutularak muhafaza edilmiştir. Çünkü arpanın ambara nakledilmesi için arabalara, cerahorlara ve doğal olarak yüklü bir masrafa ihtiyaç duyulmuştur. Zahireler, boyarlar ve ambar emininin aracılığıyla

⁵⁷⁹ D. MKF.d. 31107, s. 4, 6, 7.

⁵⁸⁰ C. AS. 977/42583.

⁵⁸¹ D.MKF.d. 31114, 31116.

⁵⁸² BOA, HAT. 136/5589.

⁵⁸³ C. HR. 57/2813; C. DH. 43/2133.

⁵⁸⁴ C. DH. 43/2133.

mahzenlerin önünde kayıklara peşi sıra yüklenerek Lom İskelesi'ne gönderilmiştir.⁵⁸⁵ 150 bin kile/3.864.516 kg. arpa ve 25 bin kile/644.086 kg un, Lom İskelesi'nde Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşlarından Başbakikulu Hüseyin'e teslim edilmiştir.⁵⁸⁶

Ana orduya gönderilen zahirenin yanı sıra çevre bölgelerde eşkıya takibinde bulunan birliklerin de iaşesinin karşılanması kuşatmanın devamlılığı açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda yine Eflak Voyvodası'nın aracılığı görülmektedir. Örneğin Silistre Valisi Osman Paşa'nın askerlerine ve Rumeli Valisi tarafından gönderilecek piyade ve süvari askerine yeterli miktarda un ve arpanın tedariki için Eflak Voyvodasına 5 Kasım 1797'de hüküm gönderilmiştir. Osman Paşa'dan alınacak mühürlü senet gereğince, icap eden ücretlerinin İstanbul'daki kapıkethüdasına teslim edilmesi söylenmiştir. Eflak Voyvodasının tedarik ettiği zahire, Silistre Valisi'nin Ordu Nazırı ve Defterdarı Hüseyin'e teslim edilmiş ve onun tarafından idare edilmiştir.⁵⁸⁷ Eflak Voyvodası tarafından 9 Kasım 1797 ile 8 Şubat 1798 arasında 10.232 kile/263.611 kg. un ve 40.154 kile/1.034.505 kg. arpa tedarik edilmiştir. Benzer şekilde Mart ayında Lom kasabasına ulaşan Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa ve maiyetine memur edilen Palaslı Mehmed Paşa'nın askerleri için zahire yetiştirilmesi gerekmiştir. Çünkü Lom kasabası uzun müddetten beri eşkıya istilasında olduğu için zahirenin çoğu Vidin'e gönderilmiştir. Bu sebeple Lom'daki askerler için karşı yakadan zahirenin gelmesi gerekmektedir.⁵⁸⁸ Bunun için 11 Mart'ta ücreti Nüzül Emmini tarafından verilmek suretiyle Eflak Voyvodası'ndan zahire tedarik edip Lom'a ulaştırması istenmiştir.⁵⁸⁹ Ancak Seyyid Osman Paşa'nın 2 Nisan'da yazdığı tahrirata göre, Eflak'tan tedarik edilen zahire, Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'nın ordusunda çok sayıda asker bulunmasından dolayı kendisine verilememiştir. Ayrıca Başbakikulu Hüseyin Ağa'nın taahhüt etmiş olduğu Silistre ve Rusçuk'tan alınacak olan 10 bin kile/257.634 kg. arpanın da gönderilmediğini, bir an evvel kendisine zahire yetiştirilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁵⁹⁰ Buna mukabil Mayıs ayının sonlarında Eflak Voyvodası'nın bildirdiğine göre, o tarihlerde Akçar tarafında olan Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Osman

⁵⁸⁵ C. AS. 904/38956.

⁵⁸⁶ C. DH. 43/2133.

⁵⁸⁷ C. AS. 948/41134, 187/8071.

⁵⁸⁸ C. AS. 603/25408.

⁵⁸⁹ C. AS. 603/25408.

⁵⁹⁰ BOA, HAT. 47/2288-B.

Paşa ve maiyetine toplam 87.295 kıyye/112.450.974 kg. un ve 2.496 kile/64.305.546 kg. arpa gönderilmiştir.⁵⁹¹

Rumeli Valisi Mustafa Paşa, yukarıda da belirtilen kuşatma planına göre Vidin'in civarındaki Flordin'e ulaşarak Vidin Kalesi'ni tazyike başlayacaktır. Mustafa Paşa 25 Mart'ta Niş'ten Gurgurofça'ya hareket etmiştir. Gurgurofça'dayken yazdığı tahriratta, askerler için yol esnasında gereken zahirenin temininden sonra Flordin'e gidebileceğini belirtmiştir.⁵⁹² Gurgurofça kazasının Vidin'e 16, Flordin'e de 20 saat uzaklıkta olduğunu ve zahire tedarikinin mümkün olmadığını söylemiştir. Askerlerin kalabalık oluşundan dem vurarak Hüseyin Paşa, Derviş Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumeli kazalarından topladığı 15 bin askerle kendi maiyetindeki askerlerin toplamda 30 bine yakın olduğunu ifade etmiştir. Diğer Arnavut paşalar da memurlarıyla gelmekte oldukları için, bu kadar kalabalık bir orduya yüksek miktarda zahireye ihtiyaç duyulmuştur.⁵⁹³ Fakat zahirenin Rumeli'den tedarikinde bazı güçlükler yaşanmıştır.⁵⁹⁴ Alacahisar sancağı kazalarından her ne kadar bir miktar zahire tedarik edilse de ne Mustafa Paşa'nın maiyetine ne de gelmekte olan askerlere yeterli gelmiştir. Mustafa Paşa bu miktarın onları sadece 20-30 gün idare edebileceğini belirterek, Belgrad'dan zahire satın alınıp ordusuna sevk edilmesini merkezden talep etmiştir.⁵⁹⁵ Bu sebeple Belgrad'ın karşı yakası Zemun'dan zahirenin temin edilmesi ve Belgrad İskelesi'nden gemilere yüklenerak Flordin'e gönderilmesi uygun görülmüştür. Bunun için de Belgrad Kaymakamı görevlendirilmiş ve zahirelerin ücretleri miri akçeden verilmiştir.⁵⁹⁶

Mayıs ayının sonlarına gelindiğinde, Rumeli Valisi ordusu için Eflak Voyvodası tarafından verilen un ve arpanın 450 bin kileye/11.593.548 kg.'a ulaştığı kaydedilmiştir.⁵⁹⁷ Temmuz ayından sonraki süreçte ise Eflak Voyvodası tarafından kuşatma ordusunda toplam 365.032 kile/ 9.404.480 kg. un ve 206.700,5 kile/ 5.325.303 kg. arpa ulaştırıldığı kayıtlıdır.⁵⁹⁸

⁵⁹¹ BOA, HAT. 116/4674, H-07-12-1212.

⁵⁹² BOA, HAT. 47/2288-B.

⁵⁹³ BOA, HAT. 42/2131, H-09-10-1212.

⁵⁹⁴ C. AS. 807/34266; BOA, HAT. 45/2230-B.

⁵⁹⁵ BOA, HAT. 73/3053, H. 28-09-1212; BOA, HAT. 42/2131, H-09-10-1212.

⁵⁹⁶ C. AS. 807/34266; BOA, HAT. 45/2230-B.

⁵⁹⁷ BOA, HAT. 116/4674.

⁵⁹⁸ D.BŞM.VHD.d. 17091, s. 2.

Eflak Voyvodasının temin ettiği unun yanı sıra bölgede bulunan ambarlarda mahfuz buğday stokları da ordunun un ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmıştır. İsakçı, Rusçuk ve Silistre ambarlarında mevcut olan buğdaydan 40 bin kilesinin/1.030.537 kg. İsakçı Ambar Emni Abdullah Bey marifetiyle öğütülmesi hakkında ferman çıkarılmıştır.⁵⁹⁹ İsakçı kazasına 4-5 saat uzaklıkta olan değirmenlerde incelemeler yapılmış ve Tuna Nehri'nin beri yakasında 22, Prut Nehri üzerinde 2 adet olmak üzere toplam 24 değirmen bulunduğu bildirilmiştir. Bu 24 değirmende 1 ayda 6.500 kile/167.462 kg., 3.5 ayda 22.674 kile/584.160 kg. buğday öğütülmüştür.⁶⁰⁰ Rusçuk ambarında ise 13 bin 125 kile/338.145 kg. buğday bulunduğu belirtilmiştir. Buğdayların öğütülmek üzere ambar eminine gönderilmesinde güçlükler yaşandığı kaydedilmiştir. Bu sebeple İsakçı ambarında mevcut olan buğday, Silistre'ye nakledilerek orada öğütülmüştür. Ayrıca, Eflak Voyvodası tarafından Rusçuk ve Silistre ambarlarına gönderilen 25 bin kile/644.086 kg. un ve kalan 110 bin kile/2.833.978 kg. arpanın, Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetindeki askerlere günlük tayinat olarak verilmesi uygun görülmüşken, daha sonradan Lom kasabasında toplanan askerlere verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yüzden zahire, Ambar emini tarafından Silistre Valisi Osman Paşa'nın ordusundaki Nüzül Emni Başbakikulu Hüseyin Ağa'ya teslim edilmiştir.⁶⁰¹

Kuşatma öncesi yapılan bu hazırlıklarda merkezi hükümetin yanı sıra ayan ve bölge halkının yardımları da görülmektedir. Bu bağlamda Edirne Ayanı Kapıcıbaşı el-Hac Ahmed Ağa öne çıkmaktadır. Nitekim Edirne, Ferecik, Cısr-i Ergene, Dimetoka, İpsala, Kırkkilise, Hayrabolu, Baba-i Atik, Zagra-i Atik, Pınarhisarı, Ahyolu, İslimye, Keşan, Malkara, Evreşe, Şehirköy ve diğer kazalardan Edirne ayanı Kapıcıbaşı el-Hac Ahmed Ağa marifetiyle 18.250 kile/470.182 kg. un ve 40.800 kile/1.051.148 kg. arpa satın alınarak Edirne'de depolanmıştır.⁶⁰² Toplam 30 kazadan en fazla un ve arpa satın alınan bölgeler Edirne, Cısr-i Ergene ve Zagra-i Atik'tir. Edirne'den 10 bin kile/257.634 kg. arpa ve 4 bin kile/103.053 kg. un, Cısr-i Ergene'den 2 bin kile/51.526 kg. arpa ve 2 bin

⁵⁹⁹ C. AS. 966/42040.

⁶⁰⁰ C. AS. 966/42040.

⁶⁰¹ C. AS. 904/38956.

⁶⁰² D. MKF.d. 31107, s. 3.

kile/51.526 kg. un, Zagra-i Atik'ten 5 bin kile/128.817 kg. arpa ve 2 bin kile/51.526 kg. un tedarik edilmiştir.⁶⁰³

Un ve arpanın dışında saman tedarikine de önem verilmiştir. Bu bağlamda Hüseyin Paşa'nın askerleri için Arpa Emini tarafından 18 Şubat'ta 5 bin kantar/283.397 kg., 23 Mart'ta ve 4 Nisan'da 10'ar bin kantar/566.795'er kg. saman verilmiştir.⁶⁰⁴ Bunun haricinde 11 Nisan'da 2 bin kantar/113.359 kg. saman daha verilerek toplam 27 bin kantar/1.530.348.336 kg. saman Serasker Paşa'nın ordusu için tanzim edilmiştir. Ordu Davud Paşa Sahrası'na hareket etmeden önce hazır edilip Saman Emini'ne teslim edilmiştir.⁶⁰⁵ Ayrıca, İstanbul ve Şehirköy Ambar Emini Cevdet Ağa aracılığıyla Davud Paşa Sahrası'na 7.766 kile/200.078.875 kg. arpa, 112.842 kantar/6.395.835 kg. saman getirilmiştir.⁶⁰⁶ Zahire Nazırı tarafından Tersane-i Amire ambarlarından bir defa 10 bin kile/257.634 kg., 2 defa 10'ar bin kile/257.634'er kg. ve 2 defa 25'er bin kile/644.086'şar kg. arpa verilmiştir. Mayıs ayına kadar gerek tüccarlardan satın alınan gerekse ambarlardan verilen arpanın miktarı 100 bin kileye/2.576.344 kg. ulaşmıştır.⁶⁰⁷

Kuşatma devam ettiği sırada da un, arpa ve peksimet gibi gıda maddelerinin tedariki sürdürülmüştür. Bu ihtiyaçların merkezden karşılandığı görülmektedir. Örneğin, 7 Mayıs'ta Başbakikulu Paşacık Hüseyin Ağa'nın Serasker Hüseyin Paşa'ya gönderdiği tahrirata göre, toplamda 59.358 kile/1.529,266 kg. arpa, 6.230 kile/160.506 kg. un ve 1.017 kantar /57.643 kg. peksimet Lom İskelesi'nde kendisine ulaştırılmıştır. Arpanın 32.845 kilesi/846.200 kg. Rusçuk ambarından, 18.800 kilesi/484.352 kg. Silistre ambarından, 6.050 kilesi/155.868 kg. Boğdan'dan, 4.663/120.134 kg. kilesi İbrail ambarından getirilmiştir. Unun 4.750 kilesi /122.376 kg. Rusçuk ambarından, 1.480 kilesi/38.129 kg. de Boğdan'dan karşılanmıştır. Peksimetin tamamı Boğdan tertibinden sağlanmıştır. Bir taraftan da gemiler kiralandığını ve memurlara dağıtılmak üzere nüzül eminlerine gönderilmekte olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁸ Ekim 1798'e kadar Paşacık Hüseyin Ağa marifetiyle nakledilen bütün zahirenin miktarının 706.585 buçuk kileye yaklaştığı

⁶⁰³ D. MKF.d. 31107, s. 4,6,7.

⁶⁰⁴ C. AS. 969/42176, 379/15680.

⁶⁰⁵ C. AS. 108/4858.

⁶⁰⁶ KK.d. 2960, s. 2.

⁶⁰⁷ C. BH. 184/8679, 217/10110.

⁶⁰⁸ BOA, HAT. 60/2672, H-21-11-1212.

kaydedilmiştir.⁶⁰⁹ Benzer şekilde ağustos ayında Vidin’de bulunan askerler için Edirne ve civar kazalardan yeni mahsulden olmak üzere 20 bin kile/515.268 kg. un ve 3 bin kile/77.290 kg. arpanın, Edirne Mübayaacısı Ahmed tarafından satın alınarak Edirne ambarına nakledilmesi hakkında Edirne Bostancıbaşı Mustafa’ya ve Edirne Mübayaacısı Ahmed’e hüküm gönderilmiştir.⁶¹⁰ Bahsedilen zahireden 200 kile/5.152 kg. un ve 2 bin kile/51.526 kg. arpa İslimye kazasından tertip edilmiştir.⁶¹¹

Unun ekmeğe dönüştürülmesi en az un tedariki kadar önemlidir. Bu sebeple Serasker Paşa’nın ordusundaki askerlerin günlük tayinatları olarak verilecek ekmeğin pişirilmesi için İstanbul’dan 10 adet çadır tertip edilmiştir. Her bir çadıra 3’er fırından toplam 30 fırına peşin olarak pişirilme ücretleri nüzül emini tarafından fırın ustalarına teslim edilmiştir.⁶¹² Serasker Paşa’nın maiyeti için İsakçı fırınlarında 5 bin kantar/283.397.840 kg. peksimet pişirilip orduya gönderilmiştir. 5 bin kantar/283.397.840 kg. peksimetin pişirilmesi için 314 bin kıyye/404.486 kg. un kullanılmıştır.⁶¹³ Peksimetin pişirilmesi işinde merkezi hükümetin yanı sıra Edirne ayanının da aracılığı görülmektedir. Nitekim el-Hac Ahmed Ağa tarafından 7.691 kantar/435.922.557 kg. peksimet tedarik edilmiş, 7.500 kantarı/425.096.760 kg. Edirne’de pişirilmiştir.⁶¹⁴

Kuşatma ordusuna et temini için Serasker Hüseyin Paşa’nın maiyetine Kassabbaşı tayin edilen Seyyid Yusuf Bey, Rumeli’den toplam 35 kazadan 45 bin adet koyun satın alınmıştır. En fazla koyun satın alınan kazalara bakılacak olursa Edirne’den 4500⁶¹⁵, Tatarpazarı’ndan 4000⁶¹⁶, Nevrekop’tan 2500⁶¹⁷, Zagra-i Atik’ten 2000⁶¹⁸, Gümülcine’den 2000⁶¹⁹, Karinabad’dan 1500⁶²⁰, Zihne’den 1300⁶²¹, Zagra-i Cedid’den

---

⁶⁰⁹ C. AS. 270/11195.

⁶¹⁰ C. AS. 977/42583.

⁶¹¹ C. AS. 977/42583.

⁶¹² C. AS. 1040/45650.

⁶¹³ D.BŞM. PKE.d. 12340.

⁶¹⁴ C. ML. 662/27089; D.MKF.d. 31107 s. 2.

⁶¹⁵ D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶¹⁶ AE. SSLM. III. 323/18773.

⁶¹⁷ D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶¹⁸ D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶¹⁹ AE. SSLM. III. 323/18774.

⁶²⁰ AE. SSLM. III. 101/6102.

⁶²¹ AE. SSLM. III. 101/6103.

1200⁶²², Akçakızanlık'tan 1000⁶²³ adet koyun alındığı görülmektedir.⁶²⁴ Erkek koyun 3.5 kuruştan, dişi koyun ise 2.5 kuruştan satın alınmıştır. Koyunların belirtilen kazalardan acele bir şekilde satın alınarak Serasker Hüseyin Paşa'nın uygun gördüğü yere sevk edilmesi önemle vurgulanmıştır.⁶²⁵ Rumeli'deki kazalardan tertip edilen 45 bin koyundan başka Eflak'tan 30 bin, Boğdan'dan 15 bin adet koyun satın alınmıştır.⁶²⁶ Bu koyunların Eflak Voyvodası tarafından 2245 tanesinin Rahova'ya, 2500 tanesinin de Lom'a, ulaştırıldığı kayıtlıdır.⁶²⁷ Bunların haricinde Hassa Kassabbaşı tarafından verilen 10 bin adet koyunla birlikte Vidin ordusu için toplamda 100 bin adet koyun satın alınmıştır.⁶²⁸

2.3.4.3.2. Ordunun Beslenmesi

Ordunun iaşesinin tedarik edilmesi kadar, tedarik edilen iaşenin dağıtılması da büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu tevzinin birliklerin Davudpaşa sahrasında toplanmasıyla beraber başladığı ve Vidin'e kadar ulaşan yol boyunca devam ettiği ulaşılan belgelerde gözlemlenmektedir. Nitekim Davudpaşa Sahrası'nda toplanan askerlere, Davudpaşa Sahrası'nda çadır kurdukları günden hareket edecekleri güne kadar verilecek saman ve arpa tayinatı o zamana kadar verildiği gibi yine zahire nazırı veya arpa emini tarafından satın alınıp teslim edilmiştir.⁶²⁹ Bu bağlamda Serasker Paşa'nın ordusuna 10 Nisan- 25 Mayıs 1798 tarihleri arasında Kassabbaşı Yusuf Bey tarafından tedarik edilerek dağıtılan et tayinatı miktarı 105.800 kıyye/136.288 kg.'dır. 26 Mayıs- 21 Ekim 1798 tarihleri arasında ise 534.016 kıyye/687.904 kg. et dağıtılmıştır. Yani, ordunun İstanbul'a çıktığı tarih olan 10 Nisan ile 21 Ekim 1798 arasındaki 195 günde Serasker Hüseyin Paşa'nın askerlerine toplamda 639.816 kıyye/824.193 kg. et dağıtılacaktır.⁶³⁰ Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetindeki ayanların komutasındaki

⁶²² D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶²³ D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶²⁴ Diğer kazalardan alınan koyunların sayısı için bkz. AE. SSLM. III. 107/6514, D.GNK.d. 24064, s. 4; AE. SSLM. III. 323/18772.

⁶²⁵ AE. SSLM. III. 107/6514, 323/18772.

⁶²⁶ D.GNK.d. 24064, s. 4.

⁶²⁷ D.BŞM.VDH.d. 17091, s. 3.

⁶²⁸ AE. SSLM. III. 325/18846; D.GNK.d. 24064, s. 4

⁶²⁹ AE. SSLM. III. 270/15589.

⁶³⁰ "Muhâsebe-i ... berâ-yı ta'yinât daire-i hazreti vezir-i mükerrer Hüseyin Paşa kapudân-ı derya ser-askeri cânib-i Vidin ve asâkir-i sâire-i mezkûrin der-ordu-yu ser-asker-i müşârün-ileyh ki memur-ı def'-i eşkıyâ ki be-ma'rifet-i Selanikli Seyyid Yusuf Bey ser-bevvâbin-i dergâh-ı alî ve ... mübâya'a ve tedârik ve tevzi' şod ferman dâde fi 23 Şevval sene 1212 ila 11 Cemâziyye'l-evvel sene 1213..." D.BŞM.KSB.D. 12092, s. 2.

neferlerin her birine ise günlük yarımşar kıyye/644 gr. ekmek ve 100'er dirhem/322 gr. et verilmiştir. Süvarilere ayrıca *beş üstüne birer nim arpa* tayinatı da verilmiştir.⁶³¹

Edirne'de toplanan ayan ve diğer ileri gelenlerin maiyetindeki paralı askerlerin yol boyunca gerekli olan tayinatının verilmesi için Küçükçekmece'den Edirne'ye kadar yol üzerindeki kazaların kadılarına, naiblerine, kethüdayerlerine, yeniçeri serdarlarına, ayan ve zabitanına hükümler gönderilmiştir. Buna göre, Serasker Paşa'nın maiyetine katılmak için yola çıkan bu birlikler hangi kazaya ulaşırlarsa, mevcutlarına göre her piyade neferine de günlük yarımşar kıyye/644 gr. ekmek ve 100'er dirhem/322'şer gr. et verilmiştir. Süvari neferlerinin her birine ise aynı miktar ekmek ve etten başka, *beş üstüne birer nim arpa*⁶³² verilmesi uygun görülmüştür. Belirtilen tayinatın kazanın ahalisi tarafından tedarik edilmesi istenmiştir.⁶³³

İstanbul'da toplanan askerler Edirne'ye girdikleri günden itibaren mevcutlarına göre yukarıda belirtilen günlük tayinatları verilmeye çalışılmıştır.⁶³⁴ Edirne'de toplanan askerlerin tayinatının idaresi ve tevzi için Edirne Bostancıbaşı Mustafa, Edirne ayanı ve Nüzül Emini el-Hac Ahmed Bey görevlendirilmiştir.⁶³⁵ Bu durum aslında Edirne ve İstanbul'da içtima eden askerlerin tayinatlarının dağıtılması ve disiplinin sağlanması hususunda merkezi hükümetin sıkı tedbirler aldığına işaret etmektedir. Zira İstanbul'da toplanan askerlerin tayinatını idare etmek için Kapıcıbaşı Tahir Ağa Nüzül Emini tayin edilmiştir. Edirne'de toplanan askerlerin miktarı, dağıtım işinde dikkat gösterilmesi, askerlerin başı boş bırakılmaması gibi hususlar için Edirne ayanları ve Nüzül Emini pek çok kez uyarılmıştır.⁶³⁶

Pazvantoğlu'nun beraberindeki eşkıyaları takip etmekle görevlendirilen Evlad-ı Fatihan askerlerinin tayinatı ise, Hazine-i Amire'den gönderilen paralarla finanse edilmiştir.

⁶³¹ C. AS.1014/44428.

⁶³² Bu ifade, incelediğimiz belgelerde süvarilere verilen ek tayinat olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla, her 5 ata yarım kile arpa verilmesini ima ediyor olabilir. Bu da yarım kile arpanın 13 kg. olduğu hesap edildiğinde her at için 2,6 kg. arpa demektir.

⁶³³ C. AS. 587/24735, 587/ 24735; AE. SSLM III. 104/6303; C. BH. 4/166; C. AS. 294/12193. Aylıklı sekbanların her birine aylıklarının dışında günlük yarımşar kıyye/644 gr. ekmek verilmesi hakkında bkz. C. AS. 661/27784.

⁶³⁴ AE. SSL M. III. 163/9804, 164/9841, 164/9842.

⁶³⁵ C. AS. 836/35647, AE. SSLM III. 164/9840.

⁶³⁶ TS.MA.e. 755/12.

Bunun için gerekli olan miktar Evlad-ı Fatihan Çeribaşları Kantur Süleyman'a ve Hasan'a temessükleri gereğince Hazine-i Amire'den verilmiştir. Askerlerin yiyecek ve içecekleri, buldukları kazaların ayanları aracılığıyla temin edilmiştir.⁶³⁷ Buna göre, Evlad-ı Fatihan askerlerinin her birine 12'şer kuruştan toplamda 24 bin kuruş bahşiş, yine her nefere aylık 2.5'er kuruştan 6 aylık ulufeleri *maa ondalık* 33 bin kuruş, arpa ücretleri olarak 3.150 kuruş ve çadır ve diğer mühimmat için 5.950 kuruş ödenmiştir. Tüm bunlar için toplamda 67.330 kuruş verilmiştir.⁶³⁸

İaşe bakımından merkezi ordunun durumunun dikkat çekici farklılıklara sahip olduğu belirtilmelidir. Nitekim Yeniçerilerin günlük tayinatlarının paralı asker tayinatlarından daha az olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre Yeniçeri neferlerinin her birine 54 çifti 1 kile hesabıyla günlük 1 çift/477 gr. ekme ve 80 dirhem/257 gr. et verileceği kayıtlıdır.⁶³⁹ Ancak tayinatlar Cebeci Ocağı'nda çok daha farklı bir biçimde işlemektedir. Nitekim Serasker Paşa'nın maiyetindeki cephanenin muhafazasında görevli Cebhane-i Amire Ocağı'nın Baş Kethüdasına yol esnasında ve gittiği yerdeki tayinatı için günlük 40 çift/25.760 kg. ekme ve 3 kile/77 kg. arpa verilmiştir.⁶⁴⁰ Üst düzey bir askerinin daha büyük miktarda tayinat alması normal görülebilir. Fakat Cebeci Ocağı neferlerinin tayinatları da yeniçerilerden daha fazladır. 80 neferlik Cebeci Ortasına yol esnasında ve vardıkları yerde her neferine günlük 1 çift/644 gr. ekme, her 6 nefere 1 kıyye/1,288 kg. et ve beygirleri için 4 kile/103,053 kg. arpa Serasker Paşa'nın maiyetindeki Nüzül Emni Seyyid Osman tarafından verilmiştir.⁶⁴¹ 2 nefer ser bölük çorbacının her birine günlük 6 çift/2,862 kg. ekme, 2 kıyye/2,576 kg. et ve 2 yem arpa; 1 nefer kâtibe günlük 12 çift/5,724 kg. ekme, 2 kıyye/ 2,576 kg. et ve yarım kile/12,887 kg. arpa verilmiştir.⁶⁴²

Serasker takımı olarak Rusçuk'a gönderilen top arabalarının ve diğer mühimmatın muhafazası için Arabacı Ocağı'ndan 1 nefer serbölük çorbacı tayin edilmiştir. Görevi süresince günlük her çifti yarım kıyye olarak 4 çift/2,576 kg. ekme, 1 kıyye/1.288 kg. et

⁶³⁷ AE. SSLM. III. 169/10054.

⁶³⁸ MAD.d. 4682, s. 549.

⁶³⁹ C. AS. 661/27784.

⁶⁴⁰ C. AS. 224/9513.

⁶⁴¹ C. AS. 1096/48406.

⁶⁴² AE. SSLM III. 138/8329.

ve 2 yem arpa verilmiştir.⁶⁴³ Topçu ve arabacı ortalarına da devlet hazinesinden ve ortaları tarafından tayinat verilmiştir. Topçu ve arabacı ortalarının tayinat işlerini yönetmek için Seyyid İbrahim Fehim Nazır Vekili tayin edilmiştir. Askerlerin bazı malzemelerini kendilerine verilen orta akçesiyle rayici üzere tedarik etmek ve dağıtmak, mevcut bulunmayan topları ortalarından tedarik ederek görev yerlerine ulaştırmak gibi işler için Nazır Vekili'nin maiyetine 2 nefer gedikli ve topçu mübaşiri verilmiştir. Bu görevlilere günlük 10'ar çift/6,440 kg. ekmek ve 2'şer buçuk kıyye/3,220'şer kg. et ve 2'şer kile/51,526 kg. arpa verilmiştir. Gerek asker tayinatı gerek mühimmat ve diğer malzemenin temini hususunda sıkıntı çekilmemesi için memurların dikkat ve özen göstermesi bilhassa vurgulanmıştır.⁶⁴⁴

Gerek kuşatma öncesinde gerekse kuşatma esnasında ordunun beslenmesi için sarf edilen tüm çabalara rağmen iâşe meselesi Vidin kuşatmasının en büyük sorunlarından birisi olmuştur. Orduya sevk edilen tayinatın belirlenen miktarlarda askerlere dağıtımında büyük sorunlar yaşanmıştır. *Mevcûddan ziyâde alınmaması ve bedel alınmamak hususları için* merkezden sık sık uyarılar yapılmış olmasına rağmen Vidin'de durum hiç de öyle olmamıştır. Serasker Hüseyin Paşa'nın bildirdiğine göre bazı memurlar: “...oldukları mahâlde mirî tâyinâtını mevcûdunun dört katı kadar taleb ve lüzûmu kadarını aynen ve ziyâdesinin bahasını taleb eylediğinden başka, her biri revgân, pirinç, şeker, mum ve bunun emsâli nesnelere taleb etmekte dirler.”⁶⁴⁵ Tayinat dağıtımındaki bu dengesizlik ve kargaşadan usanmış halde olan Serasker Hüseyin Paşa, III. Selim'den ferman çıkarmasını dahi istemek zorunda kalmıştır.⁶⁴⁶

2.3.4.4. Silah ve Mühimmat Temini

Vidin muhasarası için ordunun hareketinden önce yapılan silah ve mühimmat hazırlıkları oldukça kapsamlı ve detaylıdır. İhtiyaç duyulan mühimmatın bir kısmı Cebehane-i Amire'den temin edilmiş, bir kısmı da Vidin'e yakın bölgelerden satın alınarak

⁶⁴³ AE.SSLM.III 36/2091.

⁶⁴⁴ C. AS. 986/43034.

⁶⁴⁵ BOA, HAT. 42/2158, H. 17-06-1212.

⁶⁴⁶ “...Bunlara her ne kadar taraf-ı bendegiden tahrîr olunmuş ise de her birine şu maddeler için ekîd ve şedîd birer küt'a fermân-ı 'âlî ve taraf-ı sâmilere emirname irsâli muktezîdir. Böyle me'mûrlar ve böyle askerle hangi düşmana cevâb verilmeli?” BOA, HAT. 42/2158, H. 17-06-1212.

karşılanmıştır. Mevcut bulunmayanlar ise seri bir şekilde üretilmeye çalışılmıştır.⁶⁴⁷ Bu kapsamlı hazırlıklara rağmen yine de kuşatmanın ilerleyen dönemlerinde Vidin ordusunda mühimmat sıkıntısı çekilmiş ve merkezden bir miktar daha takviye yapılmıştır. Ancak bu takviye kuşatmanın nihayete erdirilmesine yaramamıştır.

*Mükemmel serasker takımı*⁶⁴⁸ olarak Küçük Hüseyin Paşa'nın maiyetine Humbaracı Ocağı'ndan, Tophane-i Amire'den, Arabacı Ocağı'ndan, Cebehane-i Amire'den ve Mehterhane-i Amire'den top, havan takımı, cebehane arabaları ve diğer mühimmat tertip edilmiştir. Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyeti için 10 kıta kebir top, 10 kıta obüs topu, 25 kıta sürat topu ve 10 kıta şahi topu olmak üzere toplam 55 kıta top gönderilmiştir. Arabacı Ocağı'ndan *maa' mükemmel koşum ve takım-ı yedekleriyle* toplam 85 kıta araba tertip edilmiştir.⁶⁴⁹

Vidin'e gidecek kebir, şahi ve sürat topları için toplam 44 bin yuvarlak ve 42.500 adet misket imal edilmiştir.⁶⁵⁰ 19 Aralık'ta Pravişte Çorbacısı Hasan'a gönderilen hükümde, Tophane-i Amire'de bir tane bile yuvarlak bulunmadığı için gece gündüz çalışarak acele bir şekilde imal edilmesi emredilmiştir.⁶⁵¹ İmalı biten misket ve yuvarlak taneleri, gemilerle Tophane-i Amire'ye nakledilmiştir.⁶⁵² Mart ayına gelindiğinde Pravişte Kadısının bildirdiğine göre yuvarlakların üçte birinin imali bitmiş ve Tophane-i Amire'ye gönderilmiştir. Kalan miktarın gönderilmesi ise gemilerin varmasına bağlı olduğu için vakit almıştır.⁶⁵³ Balyemez, büyük ve obüs toplarının koşumları için Serasker Paşa'nın isteği ile Tersane-i Amire'den 40 kangal halat temin edilmiştir.⁶⁵⁴

⁶⁴⁷ C. AS. 336/19429. Örneğin serasker takımı için kundak ve tekerlekler Tophane'de yapılmıştır. Bk. C. AS. 88/4067. Yeniden imal ettirilip satın alınan mühimmat listesi için bkz. C. BH. 168/7946.

⁶⁴⁸ Mükemmel serasker takımı, her bir ocaktan seçilen belirli sayıda neferden ve yine belirli sayıda silah ve mühimmattan oluşan, askeri bakımdan kendi kendisine yetebilen birimleri ifade etmektedir. Yeşil, *a.g.e.*, s. 164.

⁶⁴⁹ C. AS. 431/17902.

⁶⁵⁰ Yuvarlaklar 5 kıyyeden 13 bin adet, 1.5 kıyyeden 30 bin adet ve 11 kıyyeden 1000 adet olmak üzere imal edilmiştir. Misket taneleri ise 70, 50 ve 25 dirhem olarak imal edilmiştir. C. AS. 343/14239; C. BH. 54/2564.

⁶⁵¹ C. AS. 343/14239.

⁶⁵² C. AS. 1078/47525.

⁶⁵³ C. BH. 54/2564.

⁶⁵⁴ C. AS. 800/33912.

Serasker Paşa'nın maiyetine 22 kıta da havan tertip edilmiştir. Havanlar için gereken mühimmatın bir kısmı Cebehane-i Amire'den verilmiştir. Humbaracılar Ocağı Nazırı Mehmed Emin Firdevs Efendi, Cebehane-i Amire'den verilmesi istenen mühimmatın cinsini ve miktarını içeren bir müfredat defteri düzenlemiştir.⁶⁵⁵ Havanlara gerekli mühimmatın diğer bir kısmı da rayiç fiyat üzerinden Karhane'ye memur Ragıp Efendi aracılığıyla satın alınmıştır.⁶⁵⁶ Bu silahların taşınması ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim nakliye için 155 baş mekkari beygirine ihtiyaç duyulmuştur.⁶⁵⁷

Serasker Hüseyin Paşa'nın yanına alacağı cephane İstanbul'dan gemilerle Varna'ya ve oradan da arabalarla Rusçuk'a nakledilmiştir. Varna'ya gitmek için gereken gemiler Reisler Kethüdası tarafından tedarik edilerek kiralanmıştır.⁶⁵⁸ Cephanenin Rusçuk'a ulaştırılması ve orada muhafazası hususuna merkezi hükümet fazlasıyla önem vermiş; Rusçuk kadısı, ayan, zabitan ve diğer ileri gelenlere mühimmatın muhafaza ve idaresi için uyarılarda bulunmuştur.⁶⁵⁹ Karadan gönderilecek cephane mühimmatı için daha önce de belirtildiği gibi 332 adet araba tertip edilmiştir. Arabacı ortaları ve süvari arabacıları için 80 kıta öküz arabası tedarik edilmiştir.⁶⁶⁰ Mühimmatın muhafazası için 2 nefer çorbacı ve 1 nefer kâtip tayin edilmiştir.⁶⁶¹

Cebehane mühimmatı ile birlikte önce 500 kantar/28.339 kg. siyah barut gemilerle Varna'ya ve oradan da Rusçuk'a sevk edilmiştir. Ancak Serasker Paşa, topların çokluğuna nazaran barutun daha az olduğunu belirterek 500 kantar/28.339 kg. barutun daha ihtiyaten sevk edilmesini istemiştir.⁶⁶² Barutların meşin ve keçe ile muhafazaları, ameleler memur edilerek ayrıca üretilmiştir.⁶⁶³ Sevkiyat ise İstanbul Baruthanesi'nden 18 kıta mavna ile yapılmıştır.⁶⁶⁴

⁶⁵⁵ Cebehâne-i Âmire'den verilen mühimmatın listesi için bkz.D. BŞM. CBH. D. 18517, s. 3.

⁶⁵⁶ C. AS. 34/1540.

⁶⁵⁷ Satın alınan mühimmat listesi için bkz.C. AS. 979/42662.

⁶⁵⁸ C. BH. 89/4264.

⁶⁵⁹ C. AS. 272/11271.

⁶⁶⁰ AE. SSLM III. 3/116.

⁶⁶¹ AE.SSLM.III. 138/329, AE.SSLM.III, 36/2091.

⁶⁶² AE. SSLM III. 342/19734; C. BH. 6/258.

⁶⁶³ C. AS. 88/4070.

⁶⁶⁴ C. AS. 86/4014.

Temmuz ayına gelindiğinde Vidin ordusunda mühimmat sıkıntısı kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Bu sebeple Serasker Küçük Hüseyin Paşa sık sık İstanbul'a mühimmat talebini içeren yazılar göndermiştir. 15 Temmuz'da gönderdiği tahriratında İstanbul'dan veya Varna'dan acele bir şekilde 2 bin kantar/113.359 kg. siyah barut gönderilmesini istemiştir.⁶⁶⁵ Bu talep üzerine Cebehane-i Amire'den gemilerle 2 bin kantar/113.359 kg. siyah barut, 69.000 deste fişenk, 100 adet su kovası, 500 deste hartuç kâğıt, 50 kıta çerçe-i sekban, 50 kıta çadır, 50 çift meşk⁶⁶⁶ ve diğer mühimmat sevk edilmiştir.⁶⁶⁷ Diğer 1000 kantar/56.679 kg. barutla birlikte sarf edilen barut temmuz ayında Serasker Hüseyin Paşa'nın da talep ettiği üzere 3000 kantara *resîde* olmuştur.⁶⁶⁸ Ancak bu da yetersiz geldiğinden hemen arkasından 5 bin kantarın/28.339 kg. daha gönderilmesi gerekmiştir. Söz konusu barutun 3 bin kantarı/170.038 kg. önden gemilerle Vidin'e ulaştırılmış, 2 bin kantarı/113.359 kg. ise hava şartlarından dolayı gecikmeli olarak gönderilebilmiştir. Bunların haricinde, bir seneye kadar 10 bin kantar/566.795 kg. barutun daha imal edilmesi gerektiği merkeze bildirilmiştir. İstanbul ve Azadlı Baruthaneleri'nde üretilen barut Vidin ordusuna gereken miktarı karşılamakta yetersiz kaldığı için Rumeli ve Anadolu'da güherçile bulunan yerlerden rayiç fiyat üzerinden satın alınmıştır.⁶⁶⁹

Vidin ordusu İstanbul'dan hareket etmek üzere Davud Paşa Sahrasına çıktığında gerekli olacak çadırlar için 50 bin tane kazık tedarik edilmiştir. Çadır kazıkları, âdet olduğu üzere Hisar Kazası köylerinden temin edilmiştir.⁶⁷⁰ Ordu İstanbul'dan yola çıktıktan sonra da 500 adet sekban çerçesi⁶⁷¹ ve 250 adet on hazineli çadır⁶⁷² için Cebehane-i Amire'den 50 adet kösele gönderilmiştir.⁶⁷³ Serasker Paşa ile beraber gidecek olan süvari arabacılarına

⁶⁶⁵ Serasker Paşa bu tarihten önce de barut ve mühimmat talebinde bulunduğunu ancak gönderilmediğini söylemiştir. Bk. BOA, HAT. 78/3217, H-06-02-1213.

⁶⁶⁶ Büyük su kabı. Bkz. Uğur Demlikoğlu, "H. 1142 (M. 1729- 1730) Tarihli Büyük Kale Defterine Göre Hemedan Kalesi Piyade ve Süvari Levendleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, Elazığ, s. 292.

⁶⁶⁷ Mühimmat listesinin tamamı için bkz.D. BŞM. CBH.d. 18519, s. 2.

⁶⁶⁸ BOA, HAT. 48/2314.

⁶⁶⁹ AE. SSLM. III. 134/8144.

⁶⁷⁰ C. AS. 1066/46920.

⁶⁷¹ Sekbanların kullandıkları bir tür hafif çadıra verilen isimdir. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü c. 1*, s. 353.

⁶⁷² Kanat bezlerinin sayılarına göre isimlendirilen hazineli çadırlardan on hazineli çadırlar, banyo çadırları olarak kullanılmıştır. Bkz., Cenap Çürük, "Çadır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 162-164.

⁶⁷³ C. AS. 277/11500.

Cebehane-i Amire'den çadır temin edilmiştir. Çadır mühimmatı olarak kilim, tencere, leğen, fener, maşraba, sahan, kova gibi malzemeler ayrıca tedarik edilmiştir.⁶⁷⁴ Uşak'tan Karaosmanoğlu Hacı Hüseyin Ağa'dan 1202 adet sayisane kilimi satın alınmıştır.⁶⁷⁵

Serasker Paşa'nın ordusundaki delil ve tüfenkçi neferleri için 40 adet saka takımı gönderilmiştir. Saka takımı olarak 40 çift meşk ve örtü, 80 adet kova, 40 adet yamak Cebehane'den verilmiş; 40 saka kemeri, 40 kamçı, 80 musluk ve diğer malzemeler mevcut olmadığı için imal edilmesinden sonra satın alınmıştır.⁶⁷⁶ Delil neferatının 150 bayrağının⁶⁷⁷ her bir bayrağı için 3'er adet kebir tencere 4'er adet karavana, 1'er adet kepeç, 1'er adet kevgir ve 1'er adet tavaya ihtiyaç duyulmuştur. Toplamda 450 adet tencere, 600 adet karavana, 150 kepeç, 150 kefkir ve 150 tava Cebehane mevcudundan serasker takımlarından alınmıştır.

Vidin kuşatması için ordunun hareketinden önce yapılan bütün bu hazırlıklara rağmen, kuşatmanın zorlu koşulları hazırlıkların yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Nitekim Serasker Hüseyin Paşa merkeze gönderdiği tahriratlarda sık sık mühimmat yetersizliğinden dolayı sıkıntı çektiklerini vurgulayarak merkezden silah ve mühimmat talebinde bulunmuştur. 1 Temmuz'da yazdığı tahriratında, Vidin'e vardığından beri hem kendisinin hem de diğer vezir ve memurların metrisler kazdıklarını, sabah ve akşam sık sık muharebelerin meydana geldiğini, varoş hendeklerinin ve çoğu yerin suyla kaplı olduğunu, *berren ve nehren atılan top leyl ü nehâr bin kıt'ayı mütecâviz olduğundan* mühimmatın bitmek üzere olduğunu haber vermiştir. Merkezden gönderilen mühimmat azaldığı için çevrede bulunan Ada-yı Kebir, Niş, Niğbolu, Rusçuk, Silistre ve İbrail kalelerinin cebehaneliklerinden sevk edilen barut, humbara ve yuvarlaklar kuşatmada kullanılmıştır.⁶⁷⁸ Vidin Kalesi gibi güçlü bir yapının tabyalarının yıkılması için kantar toplarına ihtiyaç duyulmuş, bu sebeple Tersane-i Amire'den kantar topları ve yuvarlak, siyah barut, fişenk gibi diğer gerekli mühimmatın gönderilmesi istenmiştir.⁶⁷⁹ Bu sebeple

⁶⁷⁴ C. AS. 605/25509.

⁶⁷⁵ C. İKT. 57/217.

⁶⁷⁶ C. AS. 94/4299.

⁶⁷⁷ Delil, levend gibi paralı asker gruplarının genellikle 50 neferden oluşan bölükleri için kullanılan tabirdir. Bk. Aksan, Janissaries, s. 28.

⁶⁷⁸ TS.MA.d. 746/23.

⁶⁷⁹ BOA, HAT. 48/2314, H. 17-01-1213.

kuşatma sürerken sadece çevre kalelerden değil, İstanbul'dan da Vidin'e külliye miktarda mühimmat gönderilmiştir. Serasker Paşa'nın talebi üzerine Tersane-i Amire'den gemilere yüklenecek 19 kıta tunç top, 10 kıta demir top, 58 kıta top arabası, 125 kıta humbara tanesi, 626 adet mermer yuvarlak, 14.700 adet maden yuvarlak ve daha çok sayıda çeşitli mühimmat gönderilmiştir.⁶⁸⁰

Serasker Hüseyin Paşa'dan başka diğer ana birlik komutanları için de silah ve mühimmat teminine ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu mühimmatın genellikle eşkıya tenkiliyle görevli Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'nın emrine gönderildiği gözlemlenmektedir. Sofya'da görevli Osman Paşa'ya kuşatma henüz başlamadan ocak ayında Cebhane-i Amire'den 5 bin deste fişenk gönderilmiştir.⁶⁸¹ Şubat ayında ise, Osman Paşa'nın emrine yine Sofya'dayken 3 kıta sürat, 1 kıta şahi ve 1 kıta obüs topu gönderilmiştir. Söz konusu tarihte Tırnova'da bulunan Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya da aynı miktarda mühimmat sevk edilmiştir. Mühimmat ve diğer malzemeler Edirne'den Sofya'ya ve Tırnova'ya öküz arabaları ile nakledilmiştir. Nakliye masrafları Edirne ayanı el-Hac Ahmed Ağa tarafından kiralanarak masrafları İrad-ı Cedid Hazinesi'nden ödenmek üzere Baş Muhasebe'ye kaydedilmiştir.⁶⁸² Mart ayının sonunda Seyyid Osman Paşa'ya yine mühimmat sevkiyatı söz konusudur. Bu kez Lom'da görevli bulunan Seyyid Osman Paşa'nın ordusundaki obüs topları için 1.500 kıyye/1.932 kg. siyah barut, 200 adet şali hartuç ve 200 adet ağaç-ı palasturpa gönderilmiştir. Mühimmat İstanbul'dan gemilerle Edirne'ye, oradan arabalara yüklenerek Rusçuk'a sevk edilmiştir.⁶⁸³

2.3.5. Vidin'e İntikal ve Kalenin Kuşatılmasına Yönelik İlk Hamleler

Vidin kuşatmasının lojistik ve organizasyonu için yapılan tüm hazırlıklar yaklaşık 4 ay gibi kısa bir sürede tamamlandıktan sonra sıra ordunun İstanbul'dan hareketine gelmiştir. Bu esnada Pazvantoğlu ve beraberindekilerin faaliyetlerini gittikçe arttırmış olmaları ve

⁶⁸⁰ Tersane-i Amire'den gemilerle gönderilen top ve mühimmatın tam listesi için bkz. C. AS. 503/21030.

⁶⁸¹ C. AS. 103/4696.

⁶⁸² C. AS. 248/10387.

⁶⁸³ C. AS. 766/32373.

eşkiya takibi için yaklaşık 5 aydan beri istihdam edilen askerlerin durumu da dikkate alındığında, ordunun bir an evvel yola çıkması gerekmektedir.

Yapılan tüm hazırlıkların ardından Kaptan-ı Derya ve Serasker Küçük Hüseyin Paşa, müneccimbaşının belirlediği⁶⁸⁴ 10 Nisan 1798 tarihinde yola çıkmıştır.⁶⁸⁵ O gün Sultan III. Selim Mirahur Köşkü'ne gelmiş, Serasker Hüseyin Paşa *tertib-i alay* ile Tersane'den hareket ederek huzur-ı hümayunda *bol yenlü kürk* giydirildikten sonra Vidin'e doğru yola çıkmıştır.⁶⁸⁶ D'Ohsson, Serasker Hüseyin Paşa'nın yaklaşık 10 bin askerle yola çıktığını ve onları 30 top ve topçu birliğinin izlediğini yazmıştır.⁶⁸⁷ Serasker Paşa 20 Nisan'da Havsa'ya, 21 Nisan'da Edirne'ye ulaşmıştır.⁶⁸⁸ Edirne'de Sırık Meydanı'nda çadır dikilmiştir. Serasker Hüseyin Paşa Edirne'ye vardığında burada toplanan askerleri denetlemiş, içlerinden *işe yaramazları* ayırarak Gelibolu üzerinden Anadolu'ya göndermiştir. Ayrıca, Edirne'de Tersane Emini ile görüşmüş, III. Selim'in donanmanın bir an evvel yola çıkarılması hususundaki tembihatını ona bildirmiştir. İkilinin yaptığı görüşme sonucunda 18 Nisan'da korvetlerin, 19 Nisan'da da geriye kalanının yola çıkarılması kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁹

⁶⁸⁴ BOA, HAT. 219/12077, 220/12228.

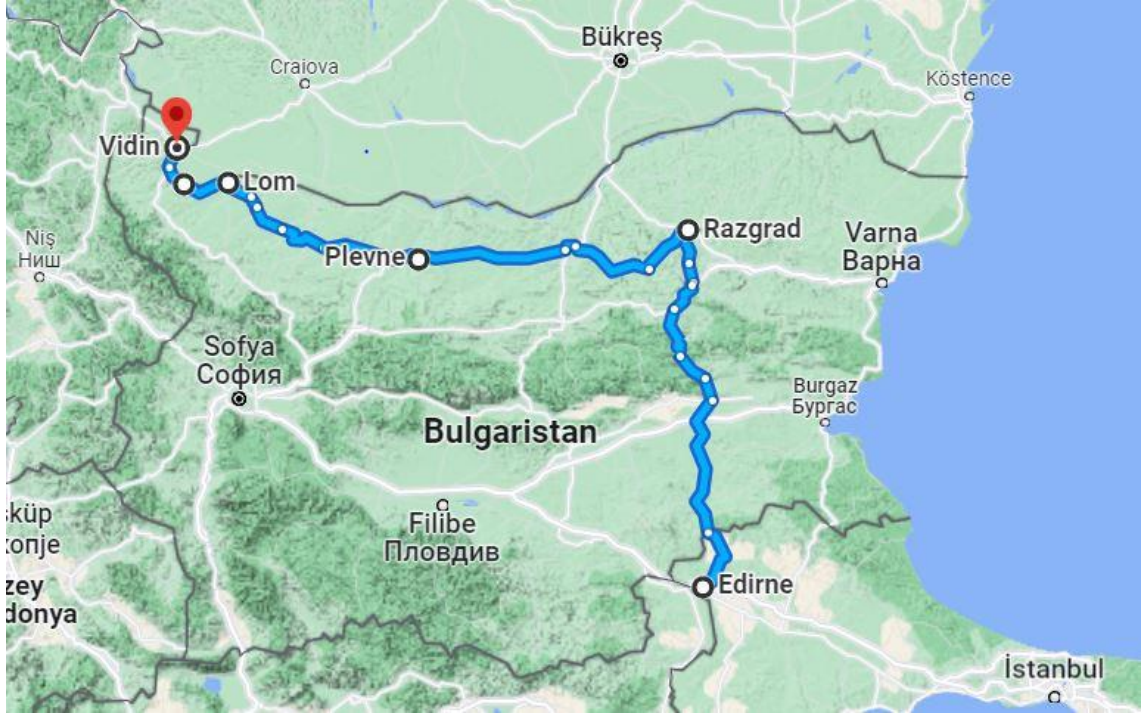
⁶⁸⁵ Sarıkaya, a.g.e., s. 275; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 306; D.GNK.d. 24064, s. 6b; Nejad Göyünç, "Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, 1952, İstanbul, s. 41; Toprak, a.g.e., s. 700. 6 Nisan 1798'de tuğ dikilmiştir. Bkz. TS.MA.d. 2106, s. 10a.

⁶⁸⁶ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 306; Toprak, a.g.e., s. 700.

⁶⁸⁷ Öner, a.g.e., s. 403. Antonie Olivier ise seyahatnamesinde, Okmeydanı'nda 5-6 bin askerin karargâh kurduğunu yazmıştır. Antonie Olivier, a.g.e., s. 150.

⁶⁸⁸ TS.MA. e. 509/50.

⁶⁸⁹ TS.MA. e. 509/57.

Harita 2. Vidin Kuşatmasının Sefer Güzergâhı⁶⁹⁰

Serasker Hüseyin Paşa Edirne’de 3 gün durduktan sonra çarşamba günü Karaosmanoğlu’nun askerlerini ve delil neferatını öncü kuvvet olarak ileriye göndermiştir. Kendisi de 28 Nisan’da Edirne’den Vidin’e doğru yola çıkmıştır.⁶⁹¹ 8 Mayıs’ta Hezargrad’a⁶⁹², 14 Mayıs’ta da Plevne’ye varmıştır.⁶⁹³ Burada Vidin’e 6-7 konağının kaldığını belirten Serasker Hüseyin Paşa, Tuna donanmasının ve mühimmat gemilerinin Rusçuk’u geçtiklerini haber vermiştir.⁶⁹⁴ Lom ve Akçar üzerinden geçerek, 22 Mayıs 1798’de Vidin’e 1,5 saat uzaklıktaki Vidbol köyünün ilerisinde bulunan Çobanköprüsü’ne ulaşmış ve burada çadır kurmuştur.⁶⁹⁵

Eflak yakasında görevli olan Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa, Vidin ile Kalafat arasında köprü kurarak 31 Mart’ta Ada’nın zaptı ve muhasarasına başlamıştır.⁶⁹⁶ 8 Nisan’da Eflak

⁶⁹⁰ Google. *Google Maps*. Erişim (17 Ocak 2023).

⁶⁹¹ TS.MA. e. 509/50.

⁶⁹² BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212.

⁶⁹³ BOA, HAT. 62/2749, H-29-12-1212.

⁶⁹⁴ BOA, HAT. 62/2749, H-28-11-1212.

⁶⁹⁵ KK.d. 14, s. 48. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 307, Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 273, Toprak, *a.g.e.*, s. 712, Nejat Göyünç 22 Nisan’da ulaştığını belirtse de bu tarihte ulaşması mümkün değildir. Çünkü Serasker Hüseyin Paşa kendisi 22 Mayıs’ta Çobanköprüsü’ne vardığını ifade etmektedir. Bk. BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212; Göyünç, *a.g.m.*, s. 41.

⁶⁹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 307; Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 273; BOA, HAT. 60/2667, H-05-11-1212.

Voyvodasının bildirdiğine göre, Kalafat'ta metrisler oluşturulmuş ve top nakline başlanmıştır. Kalafat'taki metrisleri yıkmak için Pazvantoğlu kayıklarla saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılara sahilde önceden bulunan toplarla karşılık verilmiştir. EşkİYaların uzaklaştırılmasının ardından metris kazma işlemine devam edilmiştir. 11 Nisan'da İstanbul'dan Kalafat'a cephane ulaştırılmıştır.⁶⁹⁷

Pazvantoğlu Vidin'deki çete kayıklarını askerleriyle doldurarak, karadan da askerlerini göndererek Seyyid Alo Paşa'nın birliklerine saldırmıştır. Seyyid Alo Paşa, maiyetindeki çete kayıklarını üzerine göndererek karşılık vermiştir. Elindeki balyemez toplarıyla ve güllerle eşkiyaların üzerine saldırmıştır.⁶⁹⁸ Nehirdeki muharebede Seyyid Alo Paşa bir kıta çete kayığını zapt etmiş, bir tanesini de yakmayı başarmıştır. Pazvantoğlu'nun karadan gönderdiği eşkiya ise Vidin Kalesi'ne kaçmıştır.⁶⁹⁹

Serasker Hüseyin Paşa Çobanköprüsü'nde çadırını kurduktan sonra Rumeli Valisi Mustafa Paşa, Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa, Silistre Valisi Osman Paşa, Adana Valisi Yusuf Paşa, Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Palaslı Mehmed Paşa ve Karşlı Ali Paşa Serasker Paşa'nın ordusuna gelmiş ve meşveret meclisi kurulmuştur.⁷⁰⁰ Meşverette, metrisler kazılarak Vidin'in tazyikine başlanması, vezirlerin ordudaki mevkileri ve Vidin ahalisine Pazvantoğlu'na karşı mücadele etmeleri için buyurulduklar gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁰¹ Emincik'in askerleriyle ikamet ettiği Novasil (Nevesil)⁷⁰² köyünün de metrislere dahil edilebilmesi için önce buranın zapt edilmesi gerektiği düşünülmüştür.⁷⁰³ Novasil Köyü zapt edilip Emincik ortadan kaldırıldıktan sonra, şalopelerdeki kebir havan topları ve kebir kantar topları Ada'ya yerleştirilecek ve Vidin Kalesi'nin muhasarası başlayacaktır.⁷⁰⁴ Ayrıca, plana göre Flordin tarafında Rumeli Valisi ve ilerisinde Karşlı Ali Paşa, Rumeli

⁶⁹⁷ BOA, HAT. 45/2230, H-02-03-1212.

⁶⁹⁸ BOA, HAT. 60/2667, H-05-11-1212.

⁶⁹⁹ Toprak, *a.g.e.*, s. 711-712; BOA, HAT. 45/2230, H-02-03-1212, BOA, HAT. 61/2696.

⁷⁰⁰ Toprak, *a.g.e.*, s. 712, Tarih-i Cevdet 307, Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 273.

⁷⁰¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 308; Göyünç, *a.g.m.*, s. 41.

⁷⁰² Vidin'e yarım saat uzaklıkta bir köydür. Bk. Göyünç, *a.g.m.*, s. 41; Devlet Arşivliği Genel Müdürlüğü'nün kataloğunda "Novasil" olarak kayıtlıdır. Ahmed Özkılınç, Ali Coşkun, Ali Sivridağ, *Osmanlı Yer Adları: I Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013, s. 620.

⁷⁰³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 308, BOA, HAT. 60/2667, H-05-11-1212.

⁷⁰⁴ Toprak, *a.g.e.*, s. 712.

Valisi'nin sağ tarafında Silahdar Hüseyin Paşa, varoşa yakın yerde Aydın Paşa, Vidin Kalesi'nin İstanbul kapısı tarafında varoşa çeyrek saat uzağına kazılan metrisin Tuna'ya bitişik olduğu yerinde Silistre Valisi Osman Paşa, onun hizasında Palaslı Mehmed Paşa, Harputlu Yusuf Paşa, Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Osman Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Mehmed Paşa ve Bosna Valisi Mustafa Paşa, ilerisinde de Teke askeri birbirlerine yarımşar saat veya bazen de çeyrek saat mesafeyle durarak metrislerin kenarını kuşatmıştır.⁷⁰⁵ Serasker Hüseyin Paşa da Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa, Silistre Valisi Osman Paşa, Seyyid Yusuf Paşa ve diğer vezirlerle Tatarcık Köyü'nden Çobanköprüsü'ne kadar olan hizada ordularını kurmuştur.⁷⁰⁶

Tüm vezirler mevkilerine gönderildikten sonra Vidin ahalisine buyuruldu yazılıp gönderilmiştir. 27 Mayıs 1798'de bir nefer çavuş, 2 nefer orta ihtiyarı ve 1 nefer usta ile Vidin Kalesi'ne buyuruldu gönderilmiştir. Kaleden hiçbir cevap gelmeyince, 28 Mayıs 1798'de Emincik'in olduğu Novasil Köyü'ne hücum edilmiştir.⁷⁰⁷ Pazvantoğlu kalenin içinden 1.000'den fazla süvarisini çıkararak köye yardım göndermiştir.⁷⁰⁸ Ancak tüm gün boyunca devam eden çatışmalarda pek çok eşkıya öldürülmüş, Emincik de kolundan yaralı bir şekilde 30 Mayıs 1798'de Vidin'e kaçmıştır.⁷⁰⁹ Böylece Novasil Köyü zapt edilmiştir.⁷¹⁰

Tüm bunlardan haberdar olan Pazvantoğlu Osman, Serasker Hüseyin Paşa'ya adamlarını göndererek yeniden aman dilemiştir.⁷¹¹ Hüseyin Paşa da: “*Gelür ise gelsün. Gelmez ise sen dahi ba'de'l-yevm gelme. Eğer gelür isen, seni dahi katl ederim.*”⁷¹² diye cevap vererek Pazvantoğlu'nun af talebini reddetmiştir. Ardı sıra metrisler kazılarak, kale varoşuna *kurşun menzili kadar* mesafeyle kara ve nehirden top ve humbaralar atılarak Vidin'in muhasarasına devam edilmiştir.⁷¹³

⁷⁰⁵ BOA, HAT. 55/2550, H-16-01-1213.

⁷⁰⁶ Toprak, *a.g.e.*, s. 713.

⁷⁰⁷ BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212.

⁷⁰⁸ Toprak, *a.g.e.*, s. 713.

⁷⁰⁹ BOA, HAT. 51/2399, H-27-12-1212.

⁷¹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 308; BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212.

⁷¹¹ BOA, HAT. 51/2378-B.

⁷¹² Toprak, *a.g.e.*, s. 713.

⁷¹³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 308.

2.3.6. Kuşatma Esnasında Gelişen Olaylar

Vidin kuşatması, bir yandan vezir ve ayanların komutalarındaki birliklerin birbirlerine 2'şer 3'er saat uzaklıkta konuşlanarak metris kazmaları ve büyük tabyalar inşa etmeleri, bir yandan da Vidin'in top ve humbara atışlarıyla dövülmesiyle devam etmiştir. Nitekim kalenin tamamen yalıtılmasına yönelik olarak öncelikle Tepedelenli Ali Paşa Bukofça Nehri tarafına, Bosna Valisi Vidin Kalesi'nin üst tarafına, Rumeli Valisi, Çirmen Mutasarrıfı ve Karşlı Ali Paşa Garçe⁷¹⁴ Köyü'ne, Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Tatarcık Köyü'nün üst tarafında konuşlanmıştır.⁷¹⁵

Serasker Hüseyin Paşa, Silistre Valisi'nin bulunduğu bölgede karargâh kurmuş ve kuşatmayı buradan sevk ve idare etmiştir. Nitekim kuşatma hazırlıklarından bahsettiği 12 Haziran 1798 tarihli şukkasında Rumeli Valisi Mustafa Paşa, ordunun metrislerine bir kurşun mesafesinde olan Sancak Tepesi üzerine bir kıta toprak tabya inşa ettirildiğini bildirmiştir. Ellerindeki 11 kıyyelik/14 kg.'lık balyemez topu ve diğer toplar uygun mevkilere konmuş, gece gündüz kaleye ve varoş tabyalarına top atılmıştır. Bir yandan tabyalar ileriye sürülürken diğer yandan da başka tabyalar inşa edilmesi için keşif ve incelemeler yapılmıştır. Bu esnada kaledeki eşkıyalar da zaman zaman saldırılarda bulunmuştur. 9 Haziran'da varoşun yakınlarındaki nehir kenarından üzerlerine tüfek atışları başlamıştır. Piyade sekbanların bir kısmı nehir kenarına giderek, varoştan çıkıp nehrin öte yanına inmiş olan Pazvantoğlu'nun adamlarıyla muharebeye başlamıştır. Pazvantoğlu kale içinden çok sayıda süvarisini dışarıya çıkarmıştır. O sıralarda Rumeli Valisi'nin yanında bulunan Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Karşlı Ali Paşa, Delilbaşlılarından Kara Ömer ve Ahmed Ağa, Tüfenkçibaşı Osman ve diğer binbaşlılar eşkıya üzerine sevk edilmiştir. 5 saat süren çatışmadan sonra eşkıya daha fazla mukavemet edemeyerek geri çekilmiştir. Pazvantoğlu ise bu vakte kadar yapılan muharebelerde ortaya çıkmamış, bu muharebede ise yalnızca bir kenardan çatışmayı izlemiştir. Eşkıyaların her biri tabya ve metrisleri bırakıp varoşa kaçmıştır. Kaleden firar edenlerin görüşüne göre, o hengamede eşkıya hendek kapılarından içeri girmiş olsaydı

⁷¹⁴ Ahmed Özkılınç, Ali Coşkun, Ali Sivridağ, *a.g.e.*, s. 272.

⁷¹⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 713.

Vidin ordusu varoş içlerine girme imkânı bulabilirdi.⁷¹⁶ Rumeli valisinin şukkasına benzer bir biçimde diğer ana birlik komutanları da bu süreçte durumları hakkında bilgi vermekteydi. Örneğin Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'nın kethüdası Mustafa Paşa bu sıralarda Ada'da askerleriyle ikamet etmiştir. 18 Haziran 1798'de gece saat 1'de Ada'dan atılan humbara neticesinde kale içinde yangın çıkmış ve 5 saat devam etmiştir.⁷¹⁷

Haziran ayının sonlarına gelindiğinde Serasker Hüseyin Paşa o tarihe kadar 14-15 metris alındığını kaydetmiştir. Her gece metrislerle meşgul olundukça ve adım adım kaleye yaklaşıldıkça eşkıyalar durumu fark etmiş, geceleri metris kazılırken varoş tabyalarına kurşun atarak metris kazılmasını engellemeye çalışmışlardır. Vidin ordusu bir taraftan eşkıyalara karşılık vermiş, diğer taraftan da metris kazmaya devam etmeye çalışmıştır. Serasker Hüseyin Paşa bu yüzden her gece 3-5 askerini kaybettiğini bildirmiştir. Bu bağlamda Osmanlı ordusu Vidin'e ulaştığı günden itibaren müdafiler günde birkaç defa kaleden ve dış tabyalarından taarruz etmekteydi. Kalenin tam anlamıyla kuşatılmasını engellemeye yönelik olarak yapılan bu hamlelerden birisi Garçe köyünde gerçekleşmişti. Gece saat 2'de bir grup eşkıya kaleden çıkarak Çirmen Mutasarrıfı Silahdar Hüseyin Paşa'nın üzerine hücum etmiştir.⁷¹⁸ Ancak Hüseyin Paşa'nın ileri karakolları, buldukları tabya ve metrislerden karşı ateş açarak eşkıyayı geri döndürmeyi başarmıştır.⁷¹⁹ Vidin müdafilerinin taarruzları bununla sınırlı kalmamıştı. Başka bir çatışma, 20 Haziran 1798'de gece saat 2 civarında Emincik'in 1.900 miktarı piyade askeriyle Rumeli Valisi'nin tarafındaki metrislerin üzerine; Delilbaşı Muslu, Gavur İmam ve Kara Ömer'in de 500 miktarı süvari ile Sancak Tepesi tarafından taarruz etmesi üzerine başlamıştı. 3 saat kadar süren muharebeden sonra eşkıyalar kaleye firar etmiştir. Ertesi gün Vidin Kalesi'nden 2 kişi firar edip Tepedelenli Ali Paşa tarafına gelerek Emincik'in öldüğünü haber vermişlerdir.⁷²⁰

⁷¹⁶ BOA, HAT. 48/2313, H-27-12-1212. Haziran ayında Vidin kuşatmasının beklenen neticeyi vermediği için merkezi hükümetin halka gündemle ilgilenmeyi, kahvehanelerde Pazvantoğlu meselesiyle ilgili konuşmayı hatta Pazvantoğlu'nun ismini dahi ağza almayı yasaklamasına dair bkz. Öner, *a.g.e.*, s. 415; C. ZB. 7/302.

⁷¹⁷ BOA, HAT. 55/2550, H-16-01-1213.

⁷¹⁸ Toprak, *a.g.e.*, s. 715.

⁷¹⁹ BOA, HAT. 48/ 2314; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 308.

⁷²⁰ TS.MA.e. 509/55.

Kuşatma başladıktan hemen sonra kazılmaya başlanan metrislerle Vidin Kalesi varoşuna kurşun menzili kadar yaklaşmış, karadan ve nehirden atılan top ve humbaralarla Vidin Kalesi'nin içindeki dükkanlar, camiler ve hanlar hasar görmüştür. Kalenin bir kısmında da yangınlar çıkmıştır. Dolayısıyla Vidin içinde ikamet edecek müsait bir yer kalmadığı için halk kale duvarlarının diplerinde savunmaya geçmiştir.⁷²¹

Mayıs sonundan itibaren kaleye yaklaşmak için açılan sıçan yolları ve kaleden yapılan huruç hareketleriyle geçen süreçte Osmanlı ordusu hem karadan hem de nehirden gerçekleştirdiği şiddetli top atışlarına rağmen bir türlü netice elde edememiştir. Zira bu süreçte Vidin müdafileri de boş durmamış, gece gündüz humbara ve top taneleriyle karşılık vermiştir. Serasker Hüseyin Paşa'nın bildirdiğine göre Vidin eşkiyasının gece gündüz attığı humbara ve top tanelerinin sayısı 400 ila 500'den az değildir.⁷²² Durum kalenin nehir tarafında da aynıdır. Zinkeisen'in bildirdiğine göre daha kuşatmanın başlarında Vidin Kalesi'ne yaklaşmaya çalışan topçekerlerin büyük bir kısmı başarısız olmuştur.⁷²³ Bu sebeplerle Vidin varoşuna dört koldan taarruz edilerek kalenin bir an önce ele geçirilmesine yönelik planlar yapılmaya başlanmıştır. Serasker Hüseyin Paşa bu durumu merkeze bildirmiş, *böyle toplaşmakla vakit uzayacağı aşikâr olduğundan* Vidin'e her taraftan yürüyüş yapılması gerektiğini bildirmiştir.⁷²⁴ Mesele bütün vezirler ve askerler arasında müzakere edilmiştir. Alınan taarruz kararının ardından 30 Haziran 1798'de gece saat 3'te Vidin'e dört koldan hücum gerçekleştirilmiştir. Silistre Valisi Osman Paşa'nın tüfenkçibaşısı 40-50 askeriyle varoş tabyalarına girmiş, ancak girdiği mevzilere gülle isabet edince kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁷²⁵ Kuşatma ordusu her yönden taarruz etmesine rağmen, buldukları metrislerin kale varoşunu koruyan hendeklere kurşun menzili mesafesinde olması sebebiyle, müdafilerin hendek kenarlarına yaptıkları tabyalardan gerçekleştirdikleri top ve tüfek atışlarına direnememiş ve tabyalarına geri dönmek zorunda kalmışlardır. Nitekim müdafilerin kanatlarını tahkim ettikleri varoş hendekleri dahil çoğu yer suyla kaplıdır. Bu sebeple taarruzi kuvvetin

⁷²¹ Toprak, *a.g.e.*, s. 714.

⁷²² BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212.

⁷²³ Zinkeisen, *a.g.e.*, s. 169.

⁷²⁴ BOA, HAT. 51/2378, H-25-12-1212.

⁷²⁵ Toprak, *a.g.e.*, s. 715'te 100-200 miktarı kayıp verildiği yazmaktadır.

hendeklere girmesi neredeyse imkansızdır.⁷²⁶ Bu şartlar altında Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusunda kayıp ve yaralıların sayısı birkaç yüze nefere ulaşmıştır.

Bu sonuçsuz taarruzun ardından Serasker Hüseyin Paşa *böyle metin kalenin hedmi için* ellerindeki topların yetersiz kaldığını fark etmiş ve merkezden mühimmat talebinde bulunmuştur.⁷²⁷ Böylesine güçlü bir kalenin tabyalarının yıkılması için kantar toplarının gerektiğini belirtmiş; toplarla beraber acele bir şekilde yuvarlak, siyah barut ve ne kadar fişenk mevcutsa gönderilmesini talep etmiştir.⁷²⁸ Bunun yanı sıra, Vidin Kalesi'nde mevcut olan tüm mühimmatın miktarının acilen yazılıp Başmuhasebe'den kaydının çıkarılmasını talep etmiştir.⁷²⁹

Temmuz ayının sonlarında Serasker Hüseyin Paşa sadarete gönderdiği taktirinde, Tuna'nın bir ucundan diğer ucuna varıncaya kadar metrisler kazılıp tabyalar inşa edilerek Vidin Kalesi ve varoşunun gece gündüz tazyik edildiğini, Pazvantoğlu meselesinin bitirilmesi için tüm memurlarla birlikte yoğun bir çaba sarf edildiğini anlatmıştır. Kalenin içine ve varoşuna atılan humbara ve toplardan şehirdeki çoğu yer harap olmuştur. Bu sebeple ahali firar ederek kuşatma ordusunun saflarına katılmaktadır.⁷³⁰ Bu dönemde Sadrazam çukadarlarından Hacı Abdullah'ın taktirinde bildirdiğine göre, o tarihe kadar Vidin ahalisinden firar ederek Osmanlı vezirlerinin saflarına katılanların sayısı 500'den fazladır.⁷³¹ Ayrıca, Pazvantoğlu'nun bölükbaşlarından Sarıgöllü, 18 neferi ile Serasker Hüseyin Paşa'nın yanına gelip aman dilemiştir. Serasker Hüseyin Paşa da kendisine hilat giydirip atıyyeler vermiştir.⁷³²

Serasker Hüseyin Paşa'ya göre Pazvantoğlu meselesinin bu kadar uzaması, Pazvantoğlu'nun Vidin Kalesi'ne ilticasından ve *dağlı hırsızlarının ve Arnavud haşerâtının* ona olan yardımlarından ileri gelmektedir. Ancak, dağlıların ve Arnavut askerlerinin bu bağlılığı da tamamen maddi sebeplerle ilişkilidir. Bu askerler aylıklı

⁷²⁶ Toprak, *a.g.e.*, s. 715.

⁷²⁷ BOA, HAT. 48/2314, H-22-01-1213.

⁷²⁸ Toprak, *a.g.e.*, s. 715; BOA, HAT. 48/2314, H-22-01-1213.

⁷²⁹ TS.MA.e. 855/ 57.

⁷³⁰ BOA, HAT. 78/3217, H-06-02-1213.

⁷³¹ TS.MA.e. 509/53.

⁷³² BOA, HAT. 78/ 3217, H-06-02-1213.

olarak istihdam olunduğu için, alacakları olan parayı aldıktan sonra dağılacakları muhakkaktır.⁷³³ Gerçekten de Serasker Hüseyin Paşa'nın bu tespiti yerindedir. Bu durum sadece Vidin'de yürütülen operasyon için değil, o dönemde paralı askerlerin dahil olduğu pek çok mesele için aynı şekilde geçerli olmuştur.

Vidin kuşatmasının bir türlü başarıyla sonuçlanamamasının diğer bir sebebi de Vidin Kalesi'nin konumu, son derece müstahkem oluşu ve kalede depolanan silah ve mühimmatın miktarıdır. Kalenin bu kadar dayanıklı olmasında Pazvantoğlu'nun varoş hendeklerine 4 senedir istihkam vermiş olması büyük bir etken olmuştur. Bunun yanı sıra, Vidin Kalesi Osmanlı ordusunun Tuna hattının batısına doğru gerçekleştirdiği seferlerde mühimmat deposu işlevi gördüğü için, kuşatmanın gerçekleştiği dönemde kale cephaneliğinde çok sayıda silah ve mühimmat mevcuttu. Serasker Hüseyin Paşa, Vidin Kalesi üzerinde arabalarda 550 parça top bulunduğunu, bundan önce Osmanlı ordusunun sefer dönüşünde ne kadar barut, yuvarlak, top, humbara ve diğer mühimmat varsa hepsinin Vidin'e bırakılmış olduğunu bildirmiştir. Bu sebeple Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusundaki toplar *fena oldukça* yalnızca tamir edilerek tekrar kullanılabilir hale gelirken, Vidin toplarının yerine yenisi konularak muharebeye devam edilebilmekteydi.⁷³⁴ Bu da asker sayısı bakımından fazlasıyla üstün olan Osmanlı ordusunun Vidin'deki en büyük şanssızlıklarından birini oluşturmaktaydı. Kale tahkimatının aşılabilmesi için İstanbul'dan yapılan teklif ise oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Vidin Kalesi'nin büyüklüğü ve dayanıklılığı sebebiyle merkezi hükümet, Avusturya'dan *fenn-i muhasarada mahareti olan* birkaç nefer uzman getirtilmesini teklif etmiş, Serasker Hüseyin Paşa ise buna gerek olmadığını bildirmiştir. Hüseyin Paşa, kuşatma hareketinde bir ilerleme olmamasına rağmen ümidini kaybetmemiş, dört taraftan metris alıp tabyalar inşa ederek ve toprak sürülerek muharebeye devam edildiğini belirtmiştir.⁷³⁵ Kaledeki eşkıyanın zahire sıkıntısı çektiğini, Vidin ordusuna karşılık verecek güçlerinin artık kalmadığını, Pazvantoğlu'nun yakın zamanda alt edileceğini bildirmiştir.⁷³⁶ Ordunun Vidin'e ilk geldiği sıralardan bu zamana dengelerin değiştiğini şu şekilde ifade etmiştir: “...Bu tarafa geldiğimiz vakitlerde topumuza top, bir adama yüz top atar iken şimdi bizim

⁷³³ BOA, HAT. 70/ 2943, H-15-04-1213.

⁷³⁴ BOA, HAT. 60/2666, H-29-12-1213.

⁷³⁵ BOA, HAT. 41/2092, H-21-02-1213.

⁷³⁶ TS.MA.e. 509/53.

*yüz topumuza iki top ve yüz adam geçerse bir top ancak atar oldu... ”*⁷³⁷ Hüseyin Paşa'nın bahsettiği bu üstünlüğe rağmen kuşatma ordusu İstanbul'dan hazine ve mühimmat istemeye devam etmekteydi. Hüseyin Paşa, kendisine gönderilecek yeni silah ve mühimmatla Pazvantoğlu'na karşı mücadelenin sonuna kadar sürdürülmesi kararlılığındadır. Bu kararlılığa rağmen kuşatma ordusunun durumu Hüseyin Paşa'nın takririnde belirttiğinden çok daha zayıftır.

Bu noktada Fransa'nın 1 Temmuz 1798'de İskenderiye'ye çıkarma yaparak Mısır'ı işgal etmesi Osmanlı hükümetini iyice içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemiştir. Serasker ve Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'ya Mısır meselesi için acilen ihtiyaç duyulmuş, ancak o Pazvantoğlu meselesi neticelenmeden Vidin'den ayrılmak istememiştir.⁷³⁸ Vidin'de ise ordunun vaziyetinin, kuşatmanın devam ettirilmesine hiç de uygun olmadığı açıkça görülmektedir. Çünkü kuşatmaya Anadolu'dan ve Rumeli'den katılan askerlerin çoğu kış mevsiminde yola çıkarılmış, bir kısmı ise Rumeli ayanlarının maiyetinde aylarca istihdam edilmiştir. Bu sebeple gerek muharebelerden gerekse soğuk ve hastalıktan askerlerin önemli bir kısmı ölmüştür. Son 1-2 ayı devamlı metrislerde ve top ve humbara tabyalarında geçmek suretiyle 6-7 aydır istihdam edilen askerler moral bir çöküntü içerisindeydi. Nitekim çoğu asker firar etmeye başlamıştır.⁷³⁹ Serasker Hüseyin Paşa bu vaziyet karşısında top ve mühimmatın yanı sıra Zihne, Selanik ve Deliorman gibi yerlerden acilen asker çıkarılmasını istemiştir.⁷⁴⁰

Sürecin devamlı uzaması, buna karşılık bir netice alınamaması Sultan III. Selim'i de olumsuz etkilemiştir. Temmuz ayına kadar Vidin Kuşatması konusunda Serasker Hüseyin Paşa'dan oldukça ümitli olduğu görülen III. Selim'in tavrı artık değişmiştir. Bölgeye çok yüksek miktarda asker gönderilmiş olmasına rağmen hala daha Pazvantoğlu'nun alt edilememesine duyduğu sitemi şöyle ifade etmiştir: “...*Mevcûd-ı ma'iyetleriniz olan 'asâkir iki seferlik 'asker mikdârına mu'âdil iken henüz bu maslahatı bitiremeyüb vakit geçürmekde olduğunuz bâ'is-i istiğrâbım olmuştur. Sübhânallâh böyle maslahat-ı mühimmede me'mûrlar beyninde ihtilâf olmak münâsib midir? Bu mâddeye bu gûna*

⁷³⁷ BOA, HAT. 70/2943, H-15-04-1213.

⁷³⁸ BOA, HAT. 60/2666, H-29-12-1213.

⁷³⁹ Robert Zens, kuşatmanın daha ilk ayında firar eden askerlerin kontrol altına alınması için Sofya'ya emirler gönderildiğini söylemektedir. Bk. Zens, a.g.m., s. 99.

⁷⁴⁰ BOA, HAT. 158/6605.

himmet-i şâhânem masrûf kılınmışken şimdiye kadar öyle bir mel'ûnun hakkından gelinmemek ve başı kesilüb Der-'aliyyeme gönderilmemek nasıl şeydir? Beyne'n-nâs hicâbımı müceb olacak şeylerdendir..."⁷⁴¹ Gerçekten de Serasker Hüseyin Paşa'nın emrine verilen askerlerin sayısı düşünüldüğünde, merkezi hükümetin bunca tertibatı yalnızca iç düşman olarak görülen bir ayana karşı yapmış olması ilgi çekicidir. Bu durum bazı seyyah ve yazarların da gözünden kaçmamış, eserlerine yansımıştır. Örneğin Antonie Oliver seyahatnamesinde Vidin ordusunun kabaca sayısını verdikten sonra: "*İşte bu saydığımız ve bütün bir imparatorluğu hakimiyeti altına alabilecek güçteki ordunun başında Kaptan-ı Derya Serasker Hüseyin Paşa, bir asiye tutuklamak ve isyan içindeki bir şehri kuşatmak üzere harekete geçti.*"⁷⁴² diyerek hayretini ifade etmiştir. Robert Zens de kuşatmaya katılan asker sayısının çokluğuna vurgu yaparak, "*Osmanlı Devleti'ni diğer cephelerdeki saldırılara karşı savunmasız bırakan büyük bir askerî harekât*"⁷⁴³ diye değerlendirmektedir.

Bu durum Osmanlı ordusunun içine düştüğü yapısal problemlerin bir sonucu olarak görülebilir. Zira kuşatmaya katılan ayanların gönülsüzlüğü başlı başına büyük bir problem teşkil etmekteydi.⁷⁴⁴ Asker istihdamı bölümünde de bahsedildiği üzere, ayanların Vidin'de yürütülecek operasyona katılma sebepleri ve muharebe motivasyonları hemen hemen hepsi için farklılık göstermekteydi. Ayanlar için ortak olan tek nokta, kendi şahsi çıkarlarına kast eden bir tehdidi ortadan kaldırma arzusuuydu. Bu düşüncenin yanına, kuşatmanın ilerleyen zamanlarında Pazvantoglu meselesi halledildiğinde sıranın kendilerine geleceği endişesi de eklenmişti.⁷⁴⁵ Bu sebeple pek çok ayan yavaş yavaş orduyu terk etmeye başlamıştır.⁷⁴⁶ Orduyu terk etmesiyle Vidin harekâtına en büyük darbeyi vuran iki isim Tepedelenli Ali Paşa ve Bosna Valisi Mustafa Paşa olmuştur. Sultan III. Selim bu iki ayanı Mora, Arnavutluk ve Dubrovnik'i Napolyon'un saldırılarından korumak için görevlendirmiştir. Zira Mısır işgalinin ardından artık Fransız tehdidi Osmanlı merkezi hükümetinin önceliği haline gelmişti.⁷⁴⁷

⁷⁴¹ TS.MA.e. 475/27.

⁷⁴² Antonie Oliver, *a.g.e.*, s. 167.

⁷⁴³ Zens, *a.g.e.*, s. 139.

⁷⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.24-25.

⁷⁴⁵ M. Cezar, *Mufassal*, s. 2776.

⁷⁴⁶ Zens, *a.g.m.*, s. 99.

⁷⁴⁷ Zens, *a.g.e.*, s. 146.

Bu sebeple Sultan III. Selim Vidin'deki vezir ve askerlerin bir an önce işlerini bitirip Fransa tehdidine karşı görevlendirilmelerini istemiştir. Ancak Osmanlı Sultanı her ne şekilde olursa olsun bir an önce Pazvantoğlu'nun yakalanıp meselenin el birliğiyle bitirilmesini tembihlemiştir: *“Bundan sonra şudur budur denilerek ‘özürler beyânını dinlemem. Maslahatın bitti haberi vürûduna muntazarım. İşte emr-i hümayûnumu bilüb ve mefhûm-ı hatt-ı hümayûnumu cümlesine bildirüb âna göre Pasbanoğlunu alâ eyyi hâl kahr ve i‘dâm ve işini bitirüb haberini ‘arz ve i‘lâm eyleyesin.”*⁷⁴⁸

Bu şartlar altında devam eden harekatta eylül ayına gelindiğinde, kuşatma daha da sıkılaştırılmış ve hendeklere 20’şer ve 30’ar adım yakın mesafedeki yerlere metrisler ve tabyalar inşa edilerek kaleye top, humbara ve tüfek atışları sürdürülmüştür. Vidin ahalisinden ve Pazvantoğlu ile beraber muharebe edenlerden firar edip gelenlerin bildirdiğine göre Vidin’de de vaziyet iç açıcı değildir. Pazvantoğlu’nun bir süredir askerlerine acı undan yapılmış ekmeğe verdiği, o günlerde ise darıdan yapılmış sağlıksız ekmeğe verdiği, firar etmek isteyenlere de *“...beş on gün sabredin, ıtlâkım geliyor...”*⁷⁴⁹ diyerek oyaladığı kaydedilmiştir. Ancak Vidin’deki firarların bu şekilde devam etmesi halinde Kasım ayına gelindiğinde bölgede Pazvantoğlu taraftarı Arnavut ve dağlı eşkiyasının kalmayacağı bildirilmekteydi.⁷⁵⁰

Osmanlı birliklerinin 1798 sonbaharında artık farklı metotlarla kaleye nüfuz etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Nitekim Serasker Hüseyin Paşa’nın Kapı Kethüdası Selim Sabit Efendi’nin bildirdiğine göre, Vidin’in etrafındaki hendekler 5 arşın derinliğinde olup bundan önceki yürüyüşte girilemediği için, bu kez lağım kazma fikri düşünülmüştür. Ancak mevcut zeminde 4-5 arşın kazıldığında oluşacak lağımın Vidin tabyalarını yıkmaya yetmeyeceği ve hendeklere bir faydası olmayacağına kanaat getirilmiştir. Yine de zeminin lağım kazmak için müsait olmamasına rağmen, lağım kazma meselesi vezirler arasında müzakere edilmiş ve etrafa duyurulmuştur. Bu durum zaten firarların ve endişenin iyice arttığı Dağlı Eşkiyası arasında kargaşaya sebep olmuş, eşkiyalar varoşun her tarafında lağım bulmak için arayışa girmişlerdir. Lağımın hendek kenarında bittiği haberi duyurulduktan sonra, tekrar genel bir taarruz yapılmasına karar verilmiştir. 24

⁷⁴⁸ TS.MA.e. 475/27.

⁷⁴⁹ BOA, HAT. 70/2943, H-13-05-1213.

⁷⁵⁰ BOA, HAT. 70/2943, H-13-05-1213.

Eylül 1798 Pazartesi gecesi saat 10'da lağima ateş açılmış, akabinde her taraftan askerler sevk edilmiştir. Sevk edilen askerler hendek kenarlarına kadar ulaşmış 4 saat boyunca top, tüfek ve humbara atılarak muharebe edilmiştir. Muharebe sonucunda Selim Sabit Efendi'nin Kethüdası Mustafa Ağa ile birlikte 80-100 nefer civarında kayıp verilmiştir.⁷⁵¹

Eylül ayında gerçekleştirilen son taarruzdan da bir sonuç alınamaması üzerine Serasker Hüseyin Paşa III. Selim'den kışla tertibi talebinde bulunmuştur. Vidin'e yerleştirilecek memurlar ve ikametgahları olacak mahalleri içeren bir defter düzenleyip takdim etmiştir.⁷⁵² Buna göre Serasker Hüseyin Paşa Eflak yakasında Kalafat'ta 3.000 nefer piyade ile kalacak; Belgradcık, Lom, Yana, Gurgofça, Niş gibi yerlere de toplam 17 bin aylıklı piyade sekban yerleştirilecektir.⁷⁵³ Sultan III. Selim Mısır meselesi gündemde olduğu için kışla tertibi olarak 17 bin sekban gönderilmesinin pek mümkün olmadığını, Pazvantoglu meselesi için o zamana kadar çok fazla masraf yapıldığını, hazinenin durumunun iyi olmadığını belirterek muvazzaf asker sayısını düşürmüştür. Ayrıca, Vidin'e memur askerler arasında sürekli fesat çıktığının farkında olduğunu, bu yüzden Serasker Hüseyin Paşa'nın kışla tertibi için kendisine bağlı kalabilecek askerleri seçmesi gerektiğini söylemiştir. Vidin'e dışarıdan asker ve zahire girmemesine çok dikkat edilmesini, meselenin mümkünse bahara kalmadan kış içinde sonlandırılmasını istediğini bildirmiştir.⁷⁵⁴

Ekim ayının sonlarına gelindiğinde, kış mevsimi iyice yaklaşmış olduğu için tekrar orduyu toplayıp muhasaraya devam etmek imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple ileri hatlarda bulunan metrisler tahliye edilmiştir. Yağan yağmurlar dolayısıyla metrislerde durmak artık mümkün olmadığı için ordular geri çekilip Vidin'e 2 saat uzaklıkta olan Vidbol Köyü'ne yerleştirilmiştir. Daha sonra Serasker Paşa'nın sunduğu defterde yazılı olan yerlere askerler ve memurlar sevk edilmiştir. 20 Ekim 1798'de Silistre Valisi Kürd Osman Paşa ve Seyyid Yusuf Paşalar geri çekilmiştir. Aynı gün saat 1'de Vidin'den 2-3 bin civarında süvari ve piyade neferi kaleden huruç edip boşaltılan metrislere hücum etmiştir. Metrislerdeki sekbanlar da geri çekilmiş, muharebe esnasında Silistre Valisi

⁷⁵¹ BOA, HAT. 70/2943, H-13-05-1213.

⁷⁵² BOA, HAT. 70/2943, H-20-04-1213; D.BŞM.d.6703, s. 2.

⁷⁵³ BOA, HAT. 70/2943, H-20-04-1213.

⁷⁵⁴ TS.MA.e. 524/38.

Kürd Osman Paşa kurşun isabetiyle hayatını kaybetmiştir.⁷⁵⁵ Eşkiyanın taarruz ettiği sırada, Alo Paşa seyirci kalmış hatta yardıma gidenlere engel olmuştur. Serasker Hüseyin Paşa'nın kışla emrine aykırı olarak 15 bin kadar askeriyle Sofya'ya çekilmiştir. Hatta buradayken Pazvantoğlu ile haberleşmiştir. Bu hareketi Serasker Hüseyin Paşa tarafından ihanet addedilerek, idam edilmesi kararlaştırılmıştır. Serasker Hüseyin Paşa Rahova'ya vardığında Alo Paşa'yı konağına davet ederek orada öldürtmüştür. 25 Kasım 1798'de Alo Paşa'nın kesik başı İstanbul'a ulaştırılmıştır.⁷⁵⁶

Serasker Hüseyin Paşa, Alo Paşa'yı idam ettikten sonra onun adamlarından birkaç tanesini Vidin Kalesi'ne yollayarak Pazvantoğlu'nu ele geçirmeyi planlamıştır. Ancak Pazvantoğlu Alo Paşa'nın idam edildiğini öğrendiği için bu kişileri idam etmiştir.⁷⁵⁷ Daha sonra Pazvantoğlu Serasker Hüseyin Paşa'dan af talebinde bulunmuştur. Serasker Hüseyin Paşa ise kardeşi İbrahim'i rehin olarak vermesi, Seyyid Alo Paşa'nın muhallefatını ve orduda terk edilmiş halde bulunan top ve mühimmatı teslim etmesi ve etrafında toplanmış olan eşkiyayı dağıtması şartıyla affedileceğini kendisine bildirmiştir.⁷⁵⁸ Mühimmatın, karadan nakli mümkün olanların Eflak'a gönderilmesi, topların da Başbakikulu Hüseyin Ağa'ya teslim edilmesi istenmiştir.⁷⁵⁹ Ardından Serasker Hüseyin Paşa, Pazvantoğlu'nun göndermiş olduğu af isteğini içeren mektuplarını sadarete arz etmiştir.⁷⁶⁰ Bunun yanı sıra Pazvantoğlu'nun affedilmesinden hoşnut olmadığını, bizzat kendisinin buna aracılık ettiğinin düşünülmesini istemediğini, bu durumun Rumeli'deki ayan ve askerlerin sadakatsizliğinden ve gayret göstermemelerinden kaynaklandığını yazmıştır. Rumeli'deki kontrol edilemez durumu şu sözleriyle ifade etmiştir: *“Me'mûrlarımızda gayret ve sadâkat dedikleri şey yokdur. Devlet maslahatı kimsenin vazîfesi değildir. Rumilinde Pasbanoğlu bir değil çokdur. Eğer her bir maddeyi tahrîren ifâde kaydını düşsem mümkün değil...”*⁷⁶¹ Serasker Hüseyin Paşa'nın bu ifadesi adeta kuşatmaya katılan ayanların ve paralı askerlerin vaziyetlerini özetler niteliktedir. Vidin ordusunun ortak bir amaç doğrultusunda tek bir lider altında

⁷⁵⁵ BOA, HAT. 52/2424, H-15-05-1213.

⁷⁵⁶ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 311-312; M. Cezar, *Mufassal*, s. 2776; BOA, HAT. 105/4121.

⁷⁵⁷ TS.MA.e. 1164/29.

⁷⁵⁸ BOA, HAT. 70/2949, 1471/49, BOA, HAT. 43/2185, H-05-09-1213.

⁷⁵⁹ BOA, HAT. 70/2949.

⁷⁶⁰ Özkaya, a.g.e., s. 57, BOA, HAT. 42/2126, H-17-06-1213, 43/2185, H-05-09-1213.

⁷⁶¹ TS.MA.e. 1164/29.

birleşemediğinin, neredeyse her bir ayanın farklı hesaplar çerçevesinde hareket ettiğinin vurgusunu yaparak hepsinin Pazvantoğlu gibi hareket ettiğinden yakınmıştır. İşin teknik ve malzeme kısmı bir tarafa, Vidin'deki asıl problemi aslında bu durum oluşturmuştur.

Serasker Hüseyin Paşa, 27 Aralık 1797'de bölgede bulunmasını gerektirecek herhangi bir iş olmadığı için Rahova'dan Rusçuk'a doğru hareket ettiğini bildirmiştir.⁷⁶² 22 Şubat 1799'da ise Tuna nehrinin buzlarının erimesinden sonra Vidin'deki top ve mühimmatın İstanbul'a gönderileceğini ve askerlerin ulufelerinin verilip dağıtılacağını belirtmiştir.⁷⁶³ Ardından Pazvantoğlu'nun kardeşi İbrahim teslim olduktan sonra Serasker Hüseyin Paşa Mısır seferi için hazırlık yapmak üzere İstanbul'a geri dönmüştür.⁷⁶⁴ Pazvantoğlu ise kapıcıbaşılık rütbesi verilerek affedilmiştir.⁷⁶⁵ Böylece, Osmanlı hükümetini mali bakımdan oldukça zorlayan Vidin Kuşatması olumlu bir netice veremediği gibi, Pazvantoğlu'nun şöhretinin ve gücünün daha da artmasına sebep olmuştur. Bu durum Rumeli'nin diğer güçlü ayanlarına da sirayet etmiş, her biri merkezi otorite aleyhine sürdürdükleri faaliyetlerinin dozunu arttırmaya başlamıştır.⁷⁶⁶

2.3.7. Sefer Masrafları

Vidin kuşatmasının sefer masraflarını temel olarak hesap defterlerinden,⁷⁶⁷ Serasker Hüseyin Paşa'nın harcamalarına özgü masraf defterinden⁷⁶⁸ ve Ordu Defterdarı Osman Paşa'nın harcamalarını içeren defterden⁷⁶⁹ takip etmek mümkündür. Hesap defterlerinde giderlerin İrad-ı Cedid Hazinesi ve Darphane-i Amire'den, Serasker Hüseyin Paşa'nın masraf defterinde ise *cânib-i mirîden* karşılandığı kayıtlıdır.

⁷⁶² TS.MA.e. 475/28.

⁷⁶³ BOA, HAT. 41/2108.

⁷⁶⁴ BOA, HAT. 41/2097, H-17-06-1213, 43/2185, H-05-09-1213; Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 312, Cabi Ömer Efendi, *a.g.e.*, s. 56.

⁷⁶⁵ Göyünç, *a.g.m.*, s. 43; BOA, HAT. 267/15554; Karal, *a.g.m.*, s. 120-121.

⁷⁶⁶ "...işte bu kadar hazâ'in ü emvâl, 'urza-i hebâ'en mensûr olduktan sonra, Pâsbân-zâde'nin kulle-i şöhreti, Vidin Kal'ası gibi kesb-i metânet eyleyüp, Rumeli a'yânlarına da maraz-ı vebâ' gibi sirâyetle, her biri i'lây-ı livây-ı bağı ü gavâyete mübâşeret eylediler." Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, s. 706.

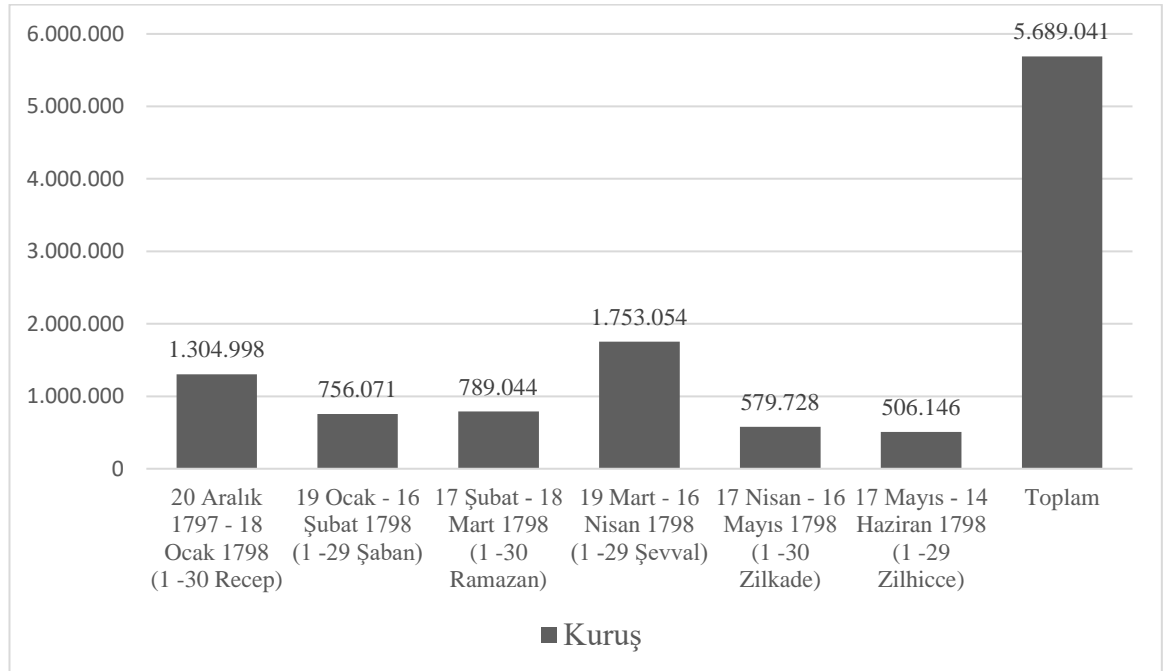
⁷⁶⁷ TS.MA.d. 2113, H-29-07-1212, H-29-12-1212.

⁷⁶⁸ TS.MA.d. 2106, H-29-12-1212.

⁷⁶⁹ D.BŞM.D. 6649, H-06-11-1212.

Bu başlık altında, söz konusu kaynak gruplarını merkeze alarak Vidin kuşatması için yapılan masraflar hakkında genel bir değerlendirme yapmak ve sayısal verilerin kuşatmanın gidişatıyla olan ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaçla, en detaylı bilgilerin yer aldığı 1 Recep-29 Zilhicce 1212 (20 Aralık 1797- 14 Haziran 1798) tarihleri arasında kapsayan 6 adet hesap defterinden elde edilen verilerden grafikler oluşturulmuştur. Bu hesap defterlerinin dışında, Serasker Hüseyin Paşa tarafından yapılan harcamalara özgü masraf defteri diğerlerinden daha farklı harcama kalemlerini de içerdiği için grafik verilerinin dışında tutulmuştur. Bu bağlamda hesap defterleri, masraf defterinin ve Ordu Defterdarına ait defterin verileri, diğer arşiv tasniflerindeki müteferrik evrakla desteklenerek genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Kuşatma masraflarını alt başlıklarda incelemeye geçmeden önce süreç boyunca yapılan tüm masraflar hakkında genel bilgi vermek, ön fikir vermesi açısından yerinde olacaktır. İncelenen 6 masraf defterinden yola çıkılarak oluşturulan, kuşatma sürecinin ilk 6 ayına ait tüm harcamaları içeren aşağıdaki grafik bize bazı yorumlar yapma imkânı sunmaktadır.

Grafik 3. Hesap Defterlerine Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Harcamalar⁷⁷⁰

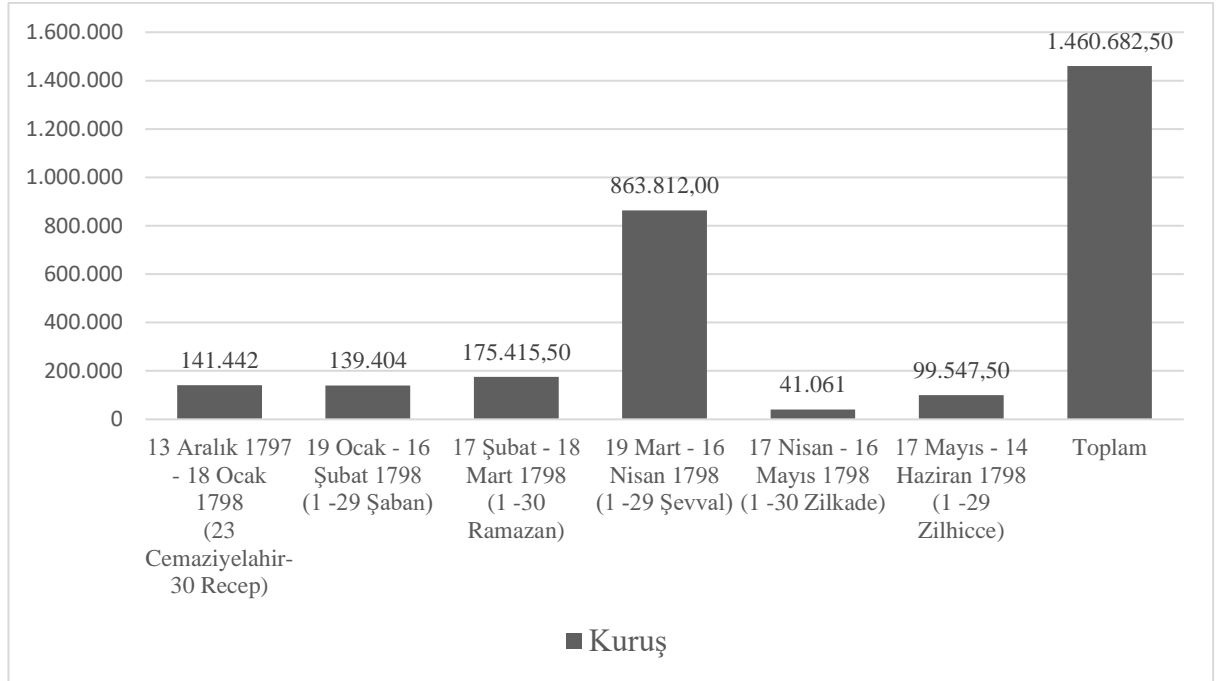
⁷⁷⁰ TS.MA.d. 2113, H-29-07-1212, H-29-12-1212.

Grafiğe bakıldığında ilk dikkat çeken Recep ve Şevval aylarına ait harcamaların yüksekliğidir. Recep ayı, yani 20 Aralık 1797- 18 Ocak 1798 arası dönem kuşatma kararının alınmasından sonraki 1-1,5 ay sonraki döneme tekabül etmektedir. Kuşatmaya dair tüm hazırlıkların temelini atıldığı, masraf kalemlerinin en çok çeşitlilik arz ettiği ve asker istihdamının en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde valilere sefer talimatlarını içeren hükümlerle beraber *tanzîm-i daire* için arka arkaya yüksek meblağlar ödenmiştir. Serasker Hüseyin Paşa'ya bu ay *idâre-i dâire-i seraskerî* için yapılan ödeme toplam 210 bin kuruştur. İaşe temini için zahire satın alınması, nüzül eminlerine yapılan ödemeler, satın alınan yük hayvanlarının masraf ve nakliye ücretleri, görev yerlerine gidecek memurların harcırahları, asker tayinatları, çeşitli ortaların tanzim ve teçhiz masrafları ve bir yandan operasyon bölgesiyle devamlı iletişimi sağlayan ulaklara yapılan ödemeler de büyük bir yekün tutmaktadır.

1.753.054 kuruş ile en çok harcama yapılan Şevval ayı, kuşatma için son hazırlıkların yapılıp İstanbul'dan hareket edildiği dönemdir. Bu ayda İrad-ı Cedid hazinesinden Serasker Hüseyin Paşa'ya toplamda 625 bin kuruş verilmiştir.⁷⁷¹ Sonraki bölümlerde de görüleceği üzere zahire, nakliye ve asker maaş ve tayinat masraflarının en yüksek olduğu dönem bu dönemdir.

---

⁷⁷¹ İrad-ı Cedid tahsilatından Pazvantoğlu meselesi için 50 bin kese akçe verilmesi hakkında bkz.BOA, HAT. 220/12258.

Grafik 4. Aylara Göre Serasker Hüseyin Paşa Tarafından Yapılan Harcamalar⁷⁷²

Masraf defterine göre, Serasker Hüseyin Paşa'ya Vidin seferi için devlet tarafından 23 Aralık 1797- 6 Ekim 1798 tarihleri arasında 1.461.908 kuruş ödenmiştir. Bu miktardan Serasker Hüseyin Paşa tarafından yapılan sefer harcamaları toplamda 1.460.676 kuruştur. Geriye kalan 1.232 kuruş Serasker Hüseyin Paşa'nın iradat defterine kaydedilmiştir.⁷⁷³

Masraf defterindeki harcamalara bakıldığında büyük oranda hesap defterlerindeki gider kalemlerinden farklı ve daha çeşitli olduğu görülmektedir. Bu sebeple ayrı olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Defterde kayıtlı ödemeler genellikle bazı özel hizmetleri yerine getirenlere, tatarlara, Serasker Hüseyin Paşa için bazı özel silah ve mühimmata ve sarraç, kürkçü, kuyucu, bakırcı gibi tüccar gruplarından alınan eşya bedellerini içermektedir.⁷⁷⁴

Tıpkı hesap defterlerindeki gibi, harcamaların en yüksek olduğu dönem Şevval ayıdır. Tüccarlara en sık ve en fazla ödeme bu dönemde yapılmıştır. Ayrıca çeşitli asker

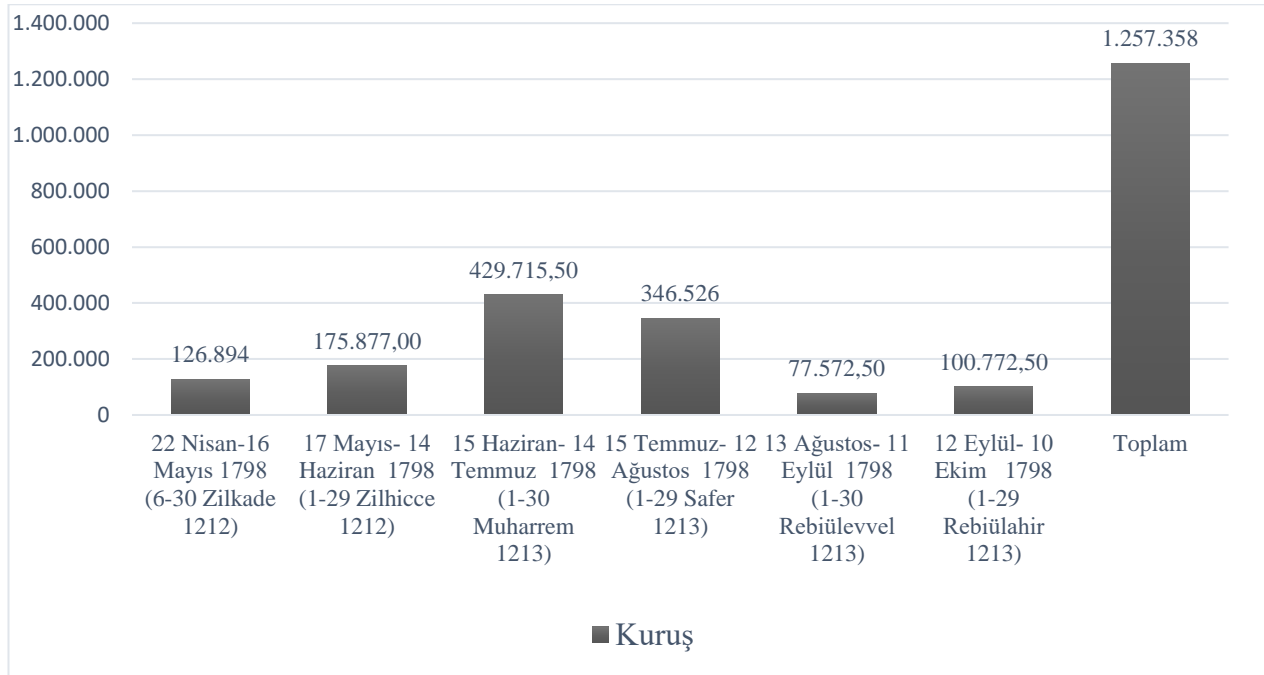
⁷⁷² TS.MA.d. 2106.

⁷⁷³ TS.MA.d. 2106, s. 2.

⁷⁷⁴ Tüccarlardan alınan eşya bedelleri hayli fazladır. Detaylar için bkz. TS.MA.d. 2106, s. 8b, 9a, 9b, 10a, 10b.

gruplarına, geri hizmetlerde istihdam edilenlere ve diğerlerine bahşiş ve yol harcı olarak yüksek ödemeler yapılmıştır. Örneğin 5 Nisan'da 25 delil ve tüfenkçi neferine bahşiş ve yol harcı olarak 142.550 kuruş ödenmiştir.⁷⁷⁵ Delil ve tüfenkçi neferleri, karakullukçular ve diğer bazı grupların mahiyeleri de yine bu dönem harcamalarında önemli yer tutmuştur.⁷⁷⁶

Hesap ve masraf defterleri Zilhicce ayının bitiminden yani 14 Haziran'dan sonrası hakkında bilgi vermemektedir. Bu tarihten sonrasını, Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından yapılan harcamaları içeren defterden takip etmek mümkündür. Çünkü Haziran sonrası harcamaların önemli bir kısmı Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından yapılmıştır. Bu harcamaları grafik üzerinde görmek faydalı olacaktır.

Grafik 5. Aylara Göre Serasker Hüseyin Paşa'nın Ordu Defterdarı Osman Ağa Tarafından Yapılan Harcamalar⁷⁷⁷

Grafiğe bakıldığında harcamaların en yüksek seviyeyi gördüğü dönem Vidin'de eşkıya ile şiddetli çarpışmaların meydana geldiği döneme tekabül etmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Haziran-Temmuz-Ağustos aralığı Vidin ordusunun şiddetli top

⁷⁷⁵ TS.MA.d. 2106, s. 10a.

⁷⁷⁶ Detaylar için bkz. TS.MA.d. 2106, s. 10b.

⁷⁷⁷ D.BŞM.D. 6649, H-6 -11-1212.

atışlarıyla muhasarayı sürdürdüğü, eşkiyanın Vidin ordusuna sık sık taarruz ettiği, Vidin'in varoş tabyalarına girmek için en yoğun mücadelelerin yapıldığı, kale hendeklerine kurşun menzili kadar yaklaşıp vuruşmaların yaşandığı dönemdir.⁷⁷⁸ Kuşatma ordusunun Vidin Kalesi'ne her taraftan topyekün hücum etmesi, hatta Silistre Valisi Osman Paşa'nın neferleriyle varoş tabyalarına girmeyi başarıp gülle isabet etmesi üzerine hayatını kaybetmesi 30 Haziran 1798'de olmuştur.⁷⁷⁹ Bu aralıkta Vidin ordusunda verilen kayıplar da hayli fazladır. Muharrem ayında ordu defterdarının yaptığı harcamalarda en büyük payı vezirlere dairelerini idare etmeleri, askerlerin aylık ve tayinatını ödemeleri için verilen meblağlar oluşturmaktadır. Rumeli Valisi Mustafa Paşa, Çirmen mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Karanlı Ali Paşa, Tirsiniklioğlu İsmail, Numan Paşa, Palaslı Mehmed Paşa, Tırhala Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa, Manastır Ayanı Şatırzâde gibi isimlere yüklü ödemeler yapılmıştır. Bu ayda ismini zikrettiğimiz vezir ve valilerin komutası altında eşkiyayla çarpışmaların sık yaşanmış olması tesadüf değildir. Dolayısıyla, muharebelerin şiddeti arttıkça yapılan masraflar da aynı oranda yükselmiştir. Muharebelerde askerlerin telef olan eşya ve silahlarının yeniden karşılanması hazineyi fazlasıyla zorlamıştır.⁷⁸⁰ Örnek vermek gerekirse, Rumeli Valisi Mustafa Paşa şukkasında: "*Sekbânların işleyen mâhiyelerinden başka vukû' bulan muhârelerde eslihâ vesâir telefâtından başka dört yüzden mütecâviz at telef olub ashâbına edâ olunmuşdur. Bu husûslarda keşide eylediğimiz zahmet ve ızdırâb-ı derûn şöyle dursun, sekbân tâ'ifesinin ilzâm ve iskâtları emrinde âciz ve dermânde olmuşumdur.*"⁷⁸¹ diyerek muharebe zamanlarında maddi ihtiyaçların daha da arttığını ifade etmiştir. Başka bir örnek verecek olursak, 20 Haziran gece saat 2 buçukta Emincik, Delilbaşı Muslu, Gavur İmam ve Kara Ömer 1.900 kadar piyade ve 500 kadar süvari ile Sancak Tepesi'nde Rumeli Valisinin metrislerine hücum etmiştir. 3 saat muharebe edildikten sonra eşkiyalar Vidin Kalesi'ne kaçmışlardır.⁷⁸² Bu muharebeden sonra ordu defterdarının harcamalarında artış görülmektedir. Muharebede yaralananlara, at ve silahı telef olanlara, bu mevkide görevli diğer kişilere yapılan harcamalar göze çarpmaktadır.⁷⁸³ Aynı tarihlerde Serasker Hüseyin Paşa'ya İrad-ı Cedid Hazinesi'nden gönderilen meblağlarda artış yaşanmıştır. Bu

⁷⁷⁸ TS.MA.e. 746/ 23.

⁷⁷⁹ BOA, HAT. 48/ 2314, H-22-01-1213.

⁷⁸⁰ BOA, HAT. 165/ 6856, H-17-03-1213.

⁷⁸¹ BOA, HAT. 51/2384, H-27-12-1212.

⁷⁸² TS.MA.e. 509/55.

⁷⁸³ D.BŞM.d. 6649, s. 26, 27

dönemde 500 kese kuruş gönderilmesi kararlaştırılmış, ancak vaziyetin aciliyeti olduğu için 75 kese kuruş önden yola çıkarılıp gönderilmiştir.⁷⁸⁴ Haziran ayının sonlarında Vidin Kalesi'nden bir miktar eşkıya çıkıp Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın üzerine hücum etmiş, karavulları tarafından eşkıyalara karşılık verilmiştir.⁷⁸⁵ Ayrıca, Serasker Hüseyin Paşa'nın tahriratlarından ve Sadrazamın yazılarından anlaşıldığı üzere bu dönemde Vidin Kalesi'ndeki zahire kıtlığı sebebiyle firar ederek Vidin ordusuna dahil olanların sayısı da çoktur.⁷⁸⁶ Dolayısıyla bu kişiler için yapılan harcamalar da bu dönemde gider kalemleri arasında yerini almıştır. Zaten merkeze yazılan akçe talebini içeren yazılarda gerekçe olarak firarilerin çok olmasından dolayı masrafların daha da artması zikredilmiştir.⁷⁸⁷

Muharrem ve Safer ayları, harcamalardaki artışın en yüksek seviyelerde olmasının yanında aynı zamanda vezir ve memurların maddi sıkıntılarının en yoğun olduğu dönemlerden biridir. Vezirler Serasker Hüseyin Paşa'dan akçe taleplerini bu dönemde fazlasıyla arttırmışlardır. Hatta, aciliyetten dolayı tertip edilen hazine İstanbul'dan Vidin'e ulaşana kadar vakit kaybı olmaması adına Eflak Voyvodasından bir miktar akçe tedarik etmesi istenmiştir.⁷⁸⁸

2.3.7.1. Asker Maaşları

Kuşatmaya katılan sekban, topçu, top arabacı, cebeci, evlâd-ı fatihan askerleri, yamak ve karakullukçu, lağımçı, delil ve tüfenkçi neferlerine ödenen maaşlar sefer masraflarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kuşatma için istihdam edilenlerle kuşatma esnasında eşkıya takibine memur edilenlere farklı meblağlar ödenmiştir. Kuşatmaya katılan sekbanlara, örneğin Tepedelenli Ali Paşa'nın istihdam ettiği paralı askerlere, evlad-ı fatihan askerlerine, kışla tertibatı için toplanan sekbanlara aylık 10'ar kuruş maaş ödenmiştir.⁷⁸⁹ Merkezi hazine tarafından istihdam edilen Arnavut sekbanlara aylık 8

⁷⁸⁴ AE. SSLM III, 301/17604.

⁷⁸⁵ BOA, HAT. 48/2314, H-22-01-1213.

⁷⁸⁶ TSMA.e. 509/53; BOA, HAT. 78/3217, H-06-02-1213; TS.MA.e. 746/23.

⁷⁸⁷ BOA, HAT. 165/6856, H-17-03-1213.

⁷⁸⁸ TS.MA.e. 746/23.

⁷⁸⁹ Tepedelenli Ali Paşa'nın tahrir ettiği 1275 aylıklı sekban emsalleri gibi 3'er aylıkları peşin olarak 6 aylık maaş ödenmiştir. Detaylar için bkz.C. BAH. 54/2564. Rûz-ı kasımdan rûz-ı hıdır'a kadar Aydos kazasından tertip edilen 100 nefer sekban için bkz.C. AS. 31/1436. Hurpeşte, Pirlepe ve Manastır kazalarından tertip edilen sekbanlar için bkz. C. AS. 166/7298. Sürücü tayin edilen Kapıcıbaşı Battal

kuruş maaş ödendiği düşünüldüğünde,⁷⁹⁰ ayan ordularına ödenen bu miktar daha yüksektir. Ordudaki topçu ve top arabacı ortalarına da aynı meblağ ödenmiştir.⁷⁹¹ Humbaracı Ocağından tertip edilen 31 adet lağımcı neferinin her birine aylık 15'er kuruş İrad-ı Cedid Hazinesi'nden ödenmiştir. Lağımcı neferatının ödemeleri Şevval ayının ilk gününden itibaren 6 aylığına yapılmıştır. 6 aylık hesap 2.790 kuruş tutmuştur.⁷⁹² Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusundaki delil ve tüfenkçi neferlerine Ramazan aylığı için 18.952, Şevval aylığı için 16.450, Zilkade aylığı için 20.783, Zilhicce aylığı için 22.565, Muharrem aylığı için 23.558, Safer aylığı için 24.397 kuruşun Serasker Hüseyin Paşa tarafından ödendiği kaydedilmiştir.⁷⁹³ Beldarlar ise aylık 5'er kuruştan istihdam edilip 2 aylık ücretleri peşin olarak İrad-ı Cedid hazinesinden ödenmiştir.⁷⁹⁴

Varna'ya memur edilen Adana Valisi Yusuf Paşa'nın maiyetinde istihdam edilmek üzere Kocaeli sancağının kazalarından toplanan paralı askerlere ise aylık 2,5 kuruş maaş ödenmiştir. Söz konusu neferatın süvarisine 30, piyadesine 12 kuruş bahşiş Hazine-i Amireden ödenmiştir.⁷⁹⁵ Öte yandan, eşkıya takibi için istihdam edilen sekbanlarda da maaş miktarı değişmektedir. Örneğin, Eskicuma ve Şumnu kazalarını eşkıya saldırısından korumak için Şumnu Ayanı Çavuşzâde İsmail Ağa tarafından kazaların *harb ü darb erbabı* sekbanları aylık 6'şar kuruş, bölükbaşılıarı ise 15'er kuruş maaşla istihdam edilmiştir. Bunların 2 buçuk aylıkları peşin olarak verilmiştir. Silistre Valisi Osman Paşa'ya, Serbestzâde Mehmed Ağa'ya ve Satioğlu Ali Ağa'ya sekban toplamaları için merkezden hazine gönderilmiş, onlar da 8 kuruş aylıkla sekban yazmışlardır. Ancak 6 kuruş aylık alan diğer sekbanlar bu duruma razı olmamış, daha fazlasını almak istemişlerdir. Daha sonra 8 kuruş aylıkla 600 sekban yazılmıştır. Her 50 neferin bölükbaşılıarına 25 kuruş aylık ödenmiştir.⁷⁹⁶

Mustafa Ağa'nın ihraç ettiği askerler için bkz. C. AS. 409/16906. Evlad-ı Fatihan askerlerinin aylıkları için bkz. C. AS. 204/8761.

⁷⁹⁰ 1796'da ise aylık 9,5 kuruş ödenmiştir. Küçükkoğlu, *a.g.e.*, s. 155.

⁷⁹¹ C. AS. 986/43034.

⁷⁹² C. AS. 964/41970.

⁷⁹³ TS.MA.d. 2106, s. 9a, 9b, 11a, 11b. Ordu defterdarı tarafından delil neferâtına yapılan ödemeler için bkz. D.BŞM.d. 6649, s. 2,3.

⁷⁹⁴ C. AS. 422/17499.

⁷⁹⁵ C. AS. 1019/44679.

⁷⁹⁶ C. ZB. 9/417.

Kuşatma boyunca asker maaşlarının düzenli ve belirlenen miktarlarda ödendiğini söylemek de zordur. Zira kuşatma ilerledikçe vezir ve ayanların en çok uğraştıkları meselelerden biri, komutaları altındaki çoğu aylıklı sekban olan askerlerinin maaşlarını ödemek olmuştur. Kuşatma boyunca vezirlerden Serasker Hüseyin Paşa'ya akçe talebini içeren onlarca tahrirat ulaşılmış, o da durumu merkeze sık sık iletmiştir.⁷⁹⁷ Hatta, daha Hüseyin Paşa Vidin sahrasına ulaşmadan vezirlerin para talebini içeren tahriratları kendisine ulaşmaya başlamıştır. Serasker Hüseyin Paşa Plevne'ye vardığında, Palaslı Mehmed Paşa ve Tırhala Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa tarafından kendisine para sıkıntısı çektiklerini bildiren kaimeleriyle karşılaşmış, Osman Paşa'nın kendisine gönderdiği Divan Kâtibi de her şeyden önce para sıkıntısından bahsetmiştir. Serasker Hüseyin Paşa bu durumu sık sık Sultan III. Selim'e gerekçeleriyle birlikte anlatmıştır. Kendisinin Vidin'e ulaştığında tüm memurların ilk önce kendisinden akçe isteyeceklerini, serasker olarak onların bu taleplerini karşılamak zorunda olduğunu, komutası altındaki askerlere “...akçem yokdur viremem, akçesiz geldim denilemez.”⁷⁹⁸ Diyerek Sultan III. Selim'den para talebinde bulunmuştur.

Asker aylığı ödemede en çok sıkıntı yaşayan valilerden birisi Rumeli Valisi Mustafa Paşa olmuştur. Şubat ayının ortalarında Vidin'e giden Mustafa Paşa, mayıs ayına gelindiğinde askerlerine maaş ödeyemediğini belirtmeye başlamıştır.⁷⁹⁹ Maiyetinde 20 binden fazla asker bulunduğunu ve bunların çoğunun aylıklı sekban olduğunu, sırf sekban maaşları için ayda 600 keseye ihtiyaç duyduğunu, kendisine o zamana kadar gönderilen paraların hiçbir zaman sekban maaşlarını eksiksiz ödemeye yetmediğini belirtmiştir. Sekban maaşları için eksik kalan miktarları uhdesinde olan Rumeli Eyaleti ve Semendire Sancağı varidatından tahsil ederek karşıladığını belirtmiştir. Ona göre Pazvantoğlu'nun yakalanıp öldürülmesi mayıs ayında *kuvve-i karîbe gelmiştir* ve bu dönemde sekbanların ulufeleri ödenmediği takdirde hepsinin mevcut görevlerini bırakacaklarını bildirmiştir. Nitekim Rumeli Valisi'ne göre işlerin görülmesi için sekban ödemelerinin yapılp aralık aralık

⁷⁹⁷ Edirne Muhafazasında olan Halep Valisi Mustafa Paşa'nın aylık 15-20 kese ile dairesini idare edemediği için Nisan ayında Serasker Hüseyin Paşa'dan daha fazla para gönderilmesini istemesi hakkında bkz. BOA, HAT. 39/1992, H-09-11-1212. Kalafat'ta memur Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa'nın Nisan ayında dairesini idare etmekte güçlük çektiğini belirtmesi üzerine 20 bin kuruş gönderilmesi hakkında bkz.C. DH. 67/3347.

⁷⁹⁸ BOA, HAT. 62/2749, H-28-11-1212.

⁷⁹⁹ BOA, HAT. 48/2313, H. 27-11-1212. Rumeli Valisi Mustafa Paşa'ya Şubat 1798'in başlarında 100 bin kuruş gönderilmiştir. Bkz. C. AS. 163/7192.

atıyyeler de verilmesi gerekmektedir.⁸⁰⁰ Bu talepleri üzerine Rumeli Valisi'ne önceden gönderilen 300 keseden hariç 300 kese daha gönderilmiştir.⁸⁰¹ Rumeli Valisi'nin maiyetinde olan Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa da emri altında çok sayıda sekban olduğunu ve bu sebeple aylıklarının ödenmesi için oldukça yüksek meblağlara ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu masraflar için Rumeli Valisi'ne 500 kese akçe gönderilmiş, ancak bu para da tükenip yetersiz kalmıştır. 2'şer 3'er aylıkları geciken sekbanların ihtilale yol açmamaları için Rumeli Valisine 50 bin, Çirmen Mutasarrıfı'na da 30 bin kuruş gönderilmiştir.⁸⁰²

Serasker Hüseyin Paşa ise aynı dönemde İstanbul'a ilettiği tahriratında Rumeli Valisi'nin komutası altındaki sekbanlara aylıklarını kasıtlı olarak vermediğini, İstanbul'dan asker aylığı için gönderilen paraları sakladığını, sekbanların da maaşları ödenmediği için firara kalkıştıklarını, buna karşılık Rumeli Valisi'nin askerlerini zapt etmek için çaba sarf etmediğini bildirmektedir. Hatta askerler Rumeli Valisi'nin tahrikleriyle birkaç kez akçe talebiyle kendisine saldırıda bulunmuştur.⁸⁰³ Daha sonraki yazılarında ise Serasker Hüseyin Paşa, Rumeli Valisi'nin ordusundaki askerlerin ulufe talebi ile yaptıkları saldırıların diğer asker gruplarına da yansıdığından bahsetmiştir. Tırhala Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa ve Adana Valisi Yusuf Paşa askerlerinin aylıklarını veremedikleri için bazılarını zaruri olarak izin verdiğini, ordu içinde sekbanların *başiboş* gezmekte olduğunu ve ordu düzeninde ihtilafa sebep olduğunu anlatmıştır. Bu sebeple orduda düzenin sağlanması ve işlerin kolaylaşması için hazine gönderilmesini talep etmiştir.⁸⁰⁴ Temmuz ayından itibaren diğer vezir ve valiler de asker maaşlarını ödeyemediklerinden dert yanarak akçe taleplerini artırmaya başlamışlardır. 13 Temmuz 1798'de Serasker Hüseyin Paşa'ya ulaşan tahriratında Palaslı Mehmed Paşa, sekbanları idare etmekte zorlandığı için işlerine hanel geldiğini, sekban ulufeleri ödemek için borca battığını, sekbanları *şöyle olacak böyle olacak deyu* oyaladığını, ancak bunun çözüm getirmediğini söyleyip acilen hazine gönderilmesini talep etmiştir.⁸⁰⁵ Anadolu Valisi Seyyid Alo Paşa da dairesinde mevcut süvari ve piyadelerin gecikmiş aylıkları konusunda kendisine

⁸⁰⁰ BOA, HAT. 51/2384, 27-11-1212; 73/3039.

⁸⁰¹ BOA, HAT. 1410/57261, C. ML. 553/22764.

⁸⁰² BOA, HAT. 1410/57266, BOA, HAT. 48/2314, H-18-01-1213; BOA, HAT. 43/2191-B.

⁸⁰³ BOA, HAT. 78/3217- G.

⁸⁰⁴ BOA, HAT. 78/ 3217-E.

⁸⁰⁵ BOA, HAT. 78/ 3217, H-29-01-1213.

baskıda bulduklarını, muharebe zamanı askerlerin faydadan çok zarar getirdiğini Serasker Hüseyin Paşa'ya iletmiştir.⁸⁰⁶ Temmuz ayının sonlarında Tepedelenli Ali Paşa, 6 aydan beri cephe hizmet etmekte olduğunu, emri altındaki Arnavut askerleri ulufe ile istihdam ettiği için masraflarının çok yüksek olduğunu Serasker Hüseyin Paşa'ya anlatarak para talebinde bulunmuştur.⁸⁰⁷ Aynı dönemde Silistre Valisi Osman Paşa da dairesini idare etmekte ve maaşları ödemekte sıkıntı çektiğini, borç içinde olduğunu ve yardıma muhtaç olduğunu bildirmiştir.⁸⁰⁸

İlerleyen dönemlerde vezirlerin ve diğer memurların asker maaşlarını ödeyemedikleri için Serasker Hüseyin Paşa'ya yaptıkları baskılar had safhaya ulaşmıştır. Merkezden bölgeye para ulaştıkça vezirlere öncelik verilerek işlerinin kolaylaştırılmaya çalışılmasına rağmen yine de bu durum sürmeye devam etmiştir.⁸⁰⁹ Özellikle kıştan beri orduda olan Arnavut sekbanları geciken aylıkları sebebiyle vezirlere baskılarını iyice arttırmıştır.⁸¹⁰ Nitekim bu duruma karşılık merkezi hükümetin mümkün mertebede gayret gösterdiği görülmektedir. Sekban mahiyelerini ödemeleri için Rumeli Valisine tekrar 100 bin kuruş⁸¹¹, Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya 30 bin kuruş,⁸¹² Tırhala ve Köstendil Sancağı Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'ya 50 bin kuruş gönderilmiştir. Ancak Osman Paşa emri altındaki delil ve tüfenkçi neferlerinin 2 aylık ulufelerinin 64.837 kuruşa ulaştığını söyleyerek kendisine gönderilen meblağın yetmediğini söylemiştir.⁸¹³ Merkezi hükümet bir taraftan Vidin ordusuna tekrar tekrar hazine gönderirken diğer taraftan da Rumeli'deki bütün memurlara *teşvikâtlar* içeren tahriratlar gönderilmesini sağlayarak vezirlerin gayretini arttırmaya çalışmıştır.⁸¹⁴

Görüldüğü üzere Vidin'de asker maaşlarının finansmanı sorunu zamanla kuşatma ordusunda hem askeri disiplinsizliği hem de memurlar arası koordinasyon ve iletişim

⁸⁰⁶ BOA, HAT. 78/ 3217-G.

⁸⁰⁷ BOA, HAT. 43/2191-D.

⁸⁰⁸ BOA, HAT. 41/2077, H- 22-02-1213.

⁸⁰⁹ BOA, HAT. 78/3217-G.

⁸¹⁰ BOA, HAT. 165/6856-A.

⁸¹¹ C. AS. 163/7192.

⁸¹² BOA, HAT. 208/11051.

⁸¹³ BOA, HAT. 78/ 3217, H-01-01-1213.

⁸¹⁴ BOA, HAT. 1410/57261. Özellikle asker aylıklarının ödenmesi için yüklü miktarda akçe gönderildiği zaman "...kendüye muceb-i kuvvet olmak için işte yine akçe gönderildi şöyle gayret ve böyle himmet eylesin deyü etrâflu tenbihnâme yazılmak..." suretiyle vezir ve valilerin muharebe motivasyonu artırılmaya çalışılmıştır. Bkz. BOA, HAT. 1410/57266, 208/111051, 220/12248, 1410/57261.

bozukluğunu beraberinde getirmiştir. Özellikle inzibatın sağlanamaması muharebelerin gidişatını fazlasıyla etkilemiştir. Sekbanların muharebedeki gönülsüzlüğünü ve işe yaramamalarını Serasker Hüseyin Paşa Kasım ayında şöyle ifade etmiştir:

*“...Cemâziyye’l-âhir gâyete vardı. Meyânda akçe yok. Herifler ulûfe isterler. Bunlar bundan sonra ne istihdâm olunur ne istihdâmla bir madde-i cesîmede bir iş gördürülür. Cenâb-ı devletleri bu kadar senedir süvâri ve piyâde istihdâm buyurdunuz, bu tarafda olan süvâri ve piyâdenin biri anlara kıyâs değildir.”*⁸¹⁵ Ayrıca Serasker Paşa’ya göre sekbanlar: *“Aylıkları vakti geldiği gibi akçe ayaklarına gönderilmez ise me’mûr-ı muhâfazası oldukları mahali terk ve tahliye idüb gelüb ulûfe isterler. Ol mahale eşkiyâ ta’arruz idermiş itmezmiş vazîfeleri değildir... Bu asker maslahat-ı âhere istihdâm olunacak asker değildir...”*⁸¹⁶ Görüldüğü gibi Vidin ordusunun en kalabalık asker grubu olan sekbanların vaziyeti komuta heyeti için hiç iç açıcı değildir. Serasker Hüseyin Paşa’nın tarif ettiği nitelikteki askerlerle kuşatmanın başarıya ulaştırılması elbette ki mümkün olmamıştır. Ancak Serasker Hüseyin Paşa’ya göre bu durum sadece Vidin ordusu için değil, Pazvantoğlu’nun paralı askerleri için de aşağı yukarı aynı ölçüde geçerlidir. Ona göre dağlıların ve Arnavut sekbanların Pazvantoğlu’na olan bağlılığı: *“...şâkî-i merkûmun uğruna cân fedâ itmeği iltizâm eylemelerinden nâşî olmayub, bunlar aylıklı istihdâm olunarak kiminin beş aylık kiminin yedi aylık güzeşte alacakları olduğu ve külli yevm içerüde aylık münâza’ası cereyân itmekde idüğü muhakkak ve âşikâr olmaktadır. Bu tâife dîninden vazgeçer, bir akçe aylığından geçmezler. Kâmilen alacaklarını alabilseler dağılacakları mukarrerdir.”*⁸¹⁷ Serasker Hüseyin Paşa’nın çizdiği bu asker portresi aslında kuşatmanın gerçekleştiği XVIII. yüzyılda istihdam edilen diğer tüm paralı askerler için aşağı yukarı geçerliydi. Maaşları ödenmediği için askerlerin isyan etmesi veya muharebe esnasındaki disiplinsizlikleri alışıldık durumlardı.⁸¹⁸ Bu sebeple Vidin kuşatması, dönemin merkez ve ayan ordularının bel kemiğini oluşturan paralı askerlerin tipik bir örneğini sunmaktadır. Bu bağlamda asker maaşlarının tüm sefer masrafları içerisinde yaklaşık %28 gibi bir oranla en büyük paya sahip olması gerek mali

⁸¹⁵ BOA, HAT. 42/2158, H-27-06-1213.

⁸¹⁶ BOA, HAT. 42/2158, H-27-06-1213.

⁸¹⁷ BOA, HAT. 70/2943, H-15-04-1213.

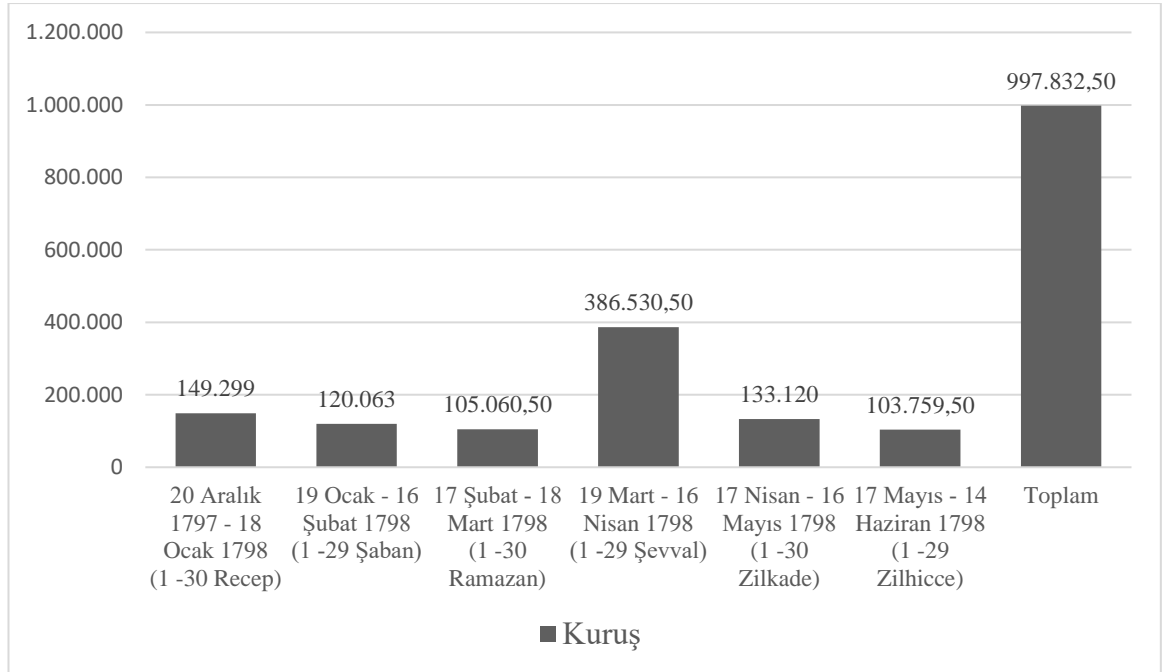
⁸¹⁸ Yeşil, *a.g.e.*, s. 183; Üstündağ, *Power*, s. 18; Küçüköğlü, *a.g.e.*, s. 129.

gerek askerî açıdan Osmanlı sefer organizasyonunun en önemli gider kalemi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.7.2. İaşe Masrafları

İaşe masrafları kapsamında askerlerin ve hayvanların gereksinimi olan zahirenin temini, depolanması ve pişirilmesi için yapılan masraflar ele alınacaktır. Askerler için buğday, un, peksimet, et, yağ, pirinç; ordu hayvanları için de arpa, saman ve ot gibi gıdalar temin edilmiştir. Kuşatma esnasında vezirlere *idâre-i umûr-ı lâzıme* için çeşitli zamanlarda yapılan ödemeler bu kategoriye dahil edilmemiştir. Çünkü bu ödemeler hem askerlerin maaş ve tayinatına hem de diğer gereksinimlere harcanmış olup bunların ayrı ayrı oranlarını tespit etmek eldeki verilere göre mümkün değildir. Bu yüzden bu ücretler ayrı bir kategoride incelenecektir.

İaşe harcamalarının aylara göre dağılımını incelemek, harcamaların kuşatma boyunca izlediği seyri görmek açısından faydalı olacaktır.

Grafik 6. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan İaşe Masrafları⁸¹⁹

⁸¹⁹ TS.MA.d. 2113, H-29-07-1212, H-29-12-1212.

Yukarıdaki grafik verilerine bakıldığında, iaşe harcamalarında diğer kategorilerde olduğu gibi Şevval ayının en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Diğer ayları neredeyse 3'e katlayan bu dönem Vidin operasyonu için asker istihdamının ve sevkiyatının en yoğun olduğu dönemdir. Dolayısıyla hem askerlerin hem de ordudaki hayvanların sayısının çok olması, iaşe harcamalarının zirveyi görmesini beraberinde getirmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, Anadolu'dan çağırılan ayan ve valilerin orduları Serasker Hüseyin Paşa'nın hareketinden önce orduda hazır bulunmak üzere bu dönemde İstanbul'a gelmişlerdir. Edirne'de toplanan askerler de Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusuna katılmak üzere yine bu dönemde kazalarından ihraç edilmişlerdir.

Kuşatma planına göre, Serasker Hüseyin Paşa'nın Vidin kuşatmasını başlatmasından önce bölgede yapılan eşkıya tenkili yine mart-nisan aylarında yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Arka arkaya yapılan şiddetli çatışmalar beraberinde külliyetli erzak ihtiyacını getirmiştir. Bu dönemde özellikle Serasker Hüseyin Paşa'nın ordusu için Rumeli kazalarından satın alınan ve Eflak Voyvodası aracılığıyla temin edilen arpa, un, peksimet, saman gibi gıdalar ve koyunlar çok yüksek miktardadır. Örneğin, Serasker Hüseyin Paşa'nın dairesi için satın alınan koyunlara karşılık miri akçeden nakit olarak 40 bin kuruş⁸²⁰, Eflak Voyvodası tarafından satın alınan un ve arpalar için 75 bin kuruş ödenmiştir.⁸²¹

Şevval ayı haricindeki diğer aylara bakıldığında, aralarında çok yüksek farkların olmadığı göze çarpmaktadır. Çünkü doğal olarak zahire ihtiyacı ele aldığımız 6 ay boyunca kesintisiz bir şekilde ve aşağı yukarı belli bir seviyede sürmüştür. Şevval ayından önceki 3 ay genellikle menzillerde, mahzen ve ambarlarda muhafaza edilmek üzere zahirenin yoğun bir şekilde satın alındığı dönem olmuştur. Daha önce bahsettiğimiz Silistre, Rusçuk, İbrail, Zıştovi, İsakçı gibi ambarlar için zahire temini bu dönemde ağırlıktadır. Aynı şekilde 20 Aralık- 18 Ocak arası dönemde İstanbul ve Şumnu arasındaki menzillerde bulundurulmak üzere temin edilen arpa, un, odun ve samanın ödemeleri yapılmıştır.⁸²²

⁸²⁰ D. GNK.d. 24064, s. 4.

⁸²¹ TS.MA.d. 2113, H-29-12-1212, s. 2.

⁸²² Detaylar için bkz. MAD.d. 4682, s. 540.

Grafikte görülmeyen diğer aylar için de birkaç söz söylemek gerekmektedir. Haziran ayının geri kalan kısmında Sofya'da eşkıya tenkiline memur Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa'nın maiyeti için yapılan harcamalar büyük yer kaplamaktadır. Maiyetinde olan delil, tüfenkçi, sekban ve diğer aylıklı askerlerin mutfak ve kiler masrafları için 3 defada 50 bin kuruş gönderilmiştir.⁸²³ Serasker Paşa'nın ordusu için alınan koyunların 40 bin tanesi haziran ayından sonra satın alınmış, bunlar için temmuz ayında toplam 68.573,5 kuruş ödenmiştir.⁸²⁴ Ağustos ve Eylül aylarında da ambarlar için zahire tedariki devam etmiş; Edirne, Niş gibi bölgelere nakledilen zahirelere bu dönemde ödemeler yapılmıştır. Örneğin, ağustos ayında Edirne ambarı için yeni mahsulden olmak üzere İslimye ve civar kazalardan 200 kile/5.152 kg una 10 bin akçe, 2 bin kile/51.526 kg. arpaya 40 bin akçe ödenmiştir. Unun kilesi 50, arpanın kilesi 20 akçeden Edirne Mübayaacısı Ahmed tarafından satın alınmıştır.⁸²⁵ Eylül ayında Niş ambarına nakledilecek 25 bin kile/644.086 kg. un ve 100 bin kile/2.576.344 kg. arpa için toplamda 27.083 kuruş 40 para ödenmiştir.⁸²⁶ Kasım ayında koyun ücreti olarak İrad-ı Cedid hazinesinden 40 bin, Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından da 34.365 bin kuruş ödeme yapılmıştır.⁸²⁷

Ordu defterdarının kayıtlarında bu dönem sonrasında zahire tedariki için yapılan harcamalar yaklaşık 40 bin kuruştur. Diğer zahire harcamalarıyla birleştirildiğinde iaşe harcamalarının toplamda 1 milyon kuruştan fazla tuttuğu söylenebilir. Bu da tüm masraflar içerisinde %21 gibi bir oran demektir.

2.3.7.3. Diğer Masraflar

Bu kategori altında Vidin ordusu için yapılan giyinme, sağlık, tamir ve inşa masrafları ile bahşiş ve atiyeler genel hatlarıyla ele alınacaktır. Vidin ordusunun kıyafet masrafları ile

⁸²³ Ancak bu miktar yetersiz gelmiş, Osman Paşa tekrar akçe talebinde bulunmuştur. BOA, HAT. 78/3217, H 29-12-1213.

⁸²⁴ D.GNK.d. 24064 s. 4.

⁸²⁵ C. AS. 1178/52483.

⁸²⁶ D.MKF.d. 31114, 31116.

⁸²⁷ İrad-ı Cedid Hazinesinden ödenen miktar "*Fi 5 Cemâziyye'l-âhire sene 1213 bahâ-i ağnâm lazime-i ta'yinât-ı asâkir ber-cânib-i Hazîne-i Cedîde dâde ferman*" başlığında, Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından yapılan ödeme ise "*Ber-cânib-i Osman Ağa Defterdâr-ı Ordu-yu Ser-asker-i müşârûin-ileyh ... mezkûrin âhz ve kabz kerde şode*" başlığı altında kaydedilmiştir. Bkz. D.BŞM.KSB.d. 12092, s. 2.

ilgili en detaylı bilgiler Serasker Hüseyin Paşa'nın yaptığı harcamaları içeren masraf defterinde mevcuttur. Bu deftere bakıldığında, Serasker Hüseyin Paşa'nın tüccarlardan almış olduğu hilatlık kürkleri, kapudlar ve çeşitli eşyaların masrafı oldukça yüksektir. Serasker Hüseyin Paşa'nın almış olduğu kürk ve kapudlar için toplamda 95 bin kuruş ödeme yapılmıştır. Diğer eşyalarla birlikte bu miktar yaklaşık 300 bin kuruş civarındadır.⁸²⁸ Hesap defterlerine bakıldığında ise, bu harcamaların haricinde kıyafet masrafları için 35 bin kuruş civarında harcama yapılmıştır. Bu meblağın 20 bin kuruşa yakını 17 Şubat-18 Mart arası dönemde Silistre Valisi ordusu için, 9 bin kuruşa yakını ise 17 Nisan- 16 Mayıs arası dönemde Rumeli Valisi ordusu için harcanmıştır.⁸²⁹

Sağlık harcamalarına baktığımızda genel olarak Ocak Cerrahbaşısına ve diğer cerrahlara verilen ilaç paraları ile bazı cerrahi malzemelerin ücretleri yer almaktadır. Örneğin, ocak ayında askerler için alınan cerrah takımlarına 1.500 kuruş ödenmiştir.⁸³⁰ İnce donanmaya memur edilen 2 nefer cerraha ilaç parası için 1.836,⁸³¹ Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetindeki topçuların yaralarına kullanılmak üzere alınan ilaçlar için de 491,5 kuruş ödenmiştir.⁸³²

Kuşatmada yararı görülen veya bazı özel hizmetlerde bulunanlara maddi bir hediye olarak verilen bahşiş,⁸³³ *in'am*⁸³⁴ ve *atıyyeler*⁸³⁵ hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır. Çünkü kuşatma masrafları içerisinde gerek kuşatma öncesi gerekse kuşatma esnasında çeşitli vali, vezir ve asker gruplarına bu isimler çerçevesinde verilen meblağlar oldukça büyük bir paya sahiptir. Bu durum hem ordunun kalabalık oluşundan hem de ordu mensuplarını ve geri hizmet gruplarını teşvik etme çabalarından ileri gelmektedir.

⁸²⁸ TS.MA.d. 2106, s. 5b, 6a, 6b, 7a, 7b, 8a, 8b, 9a, 9b, 10a, 10b, 11a, 11b.

⁸²⁹ TS.MA.d. 2113, s.2.

⁸³⁰ TS.MA.d. 2106, s. 7a.

⁸³¹ TS.MA.d. 2106, s. 9b.

⁸³² Ocak Cerrah Başısı tarafından takdim edilen ilaçların miktar defteri için bkz. C. SH. 11/520.

⁸³³ Bu başlıkta ele alınan bahşiş, muharebe öncesi asker toplanırken asker ve araçlara ödenenle karıştırılmamalıdır. Bu kategoride inceleyeceğimiz, masraf defterlerinde *in'am* ile aynı anlamda zikredilen bahşiştir.

⁸³⁴ Filiz Karaca, "İn'âm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. XXII, s. 259-260.

⁸³⁵ Feridun Emecen, "Atıyye-i Seniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, s. 64.

Hesap defterlerine göre harçlık, in'am ve atıyye adı altında pek çok vezir ve memura İrad-ı Cedid Hazinesinden ve Darphane-i Amire'den ödenen toplam meblağ 392.770 kuruştur.⁸³⁶ Bu miktarın içinde çoğunluğu atıyyeler oluşturmaktadır. Atıyye olarak 20 Aralık 1797- 18 Ocak 1798 arasında 139.200 kuruş ödenmiştir. 17 Şubat- 18 Mart arasında 72.800, 19 Mart-16 Nisan arasında ise 73.350 kuruş tutmuştur. Anadolu ve Rumeli Valileri, Silistre Valisi, Palaslı Mehmed Paşa, Belgrad Kaymakamı ve Karlı Ali Paşa gibi Vidin kuşatmasının önde gelen komutanlarına çeşitli tarihlerde atıyyeler verilmiştir.⁸³⁷ Atıyyelerin bu dönemde vezirlerin görev yerlerine atanmalarının ardından, memuriyetlerini teşvik etmek amacıyla verildiği görülmektedir. Örneğin, ocak ayında Köstendil Mutasarrıfı Osman Paşa'nın maiyetinde memur edilmesi için Palaslı Mehmed Paşa'ya 3 bin zer-i mahub verilmiştir.⁸³⁸

16 Nisan sonrasında sadece 2 kere atıyye verildiği kayıtlıdır. Yani, atıyyeler çoğunlukla kuşatma hazırlıklarının ilk 3 ayında vezir ve valileri kuşatmaya teşvik etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla verilmiştir denilebilir. Sonraki dönemde ise atıyyelerin farklı olaylar sonucunda verildiği görülmektedir. Örneğin, kuşatma esnasında bazı taraf değiştirmeler meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de temmuz ayında Pazvantoğlu'nun bölükbaşlarından Sarıgöllü'nün 18 neferi ile birlikte Serasker Hüseyin Paşa'nın yanına gelip aman dilemesidir. Bu olaya karşılık Serasker Hüseyin Paşa Sarıgöllü'ye hilat giydirip atıyye vermiştir.⁸³⁹

Serasker Hüseyin Paşa'nın masraf defterine baktığımızda ise bahşişât ve in'âm adı altında kendisi tarafından yapılan harcamalar 100 bin kuruştan fazladır.⁸⁴⁰ Bahşiş ve in'amlar Birun ve Enderun ağaları, karakullukçular, divan kâtibi, mirahur ağalar ve çeşitli hizmetlerdeki hademelere verilmiştir. Örneğin, Serasker Hüseyin Paşa tarafından Şubat 1798'de Gelibolu'dayken ikamet ettiği konağın hademelerine ve diğer görevlilere 12.300 kuruş,⁸⁴¹ 23 Şubat 1798'de cirit talimi yapan delil neferatına 1.000 kuruş,⁸⁴² İstanbul'da

⁸³⁶ TS.MA.d. 2113, s.2.

⁸³⁷ TS.MA.d. 2113, s. 2.

⁸³⁸ C. AS. 534/22347.

⁸³⁹ BOA, HAT. 78/3217, H-06-02-1213.

⁸⁴⁰ TS.MA.d. 2106, s. 8a, 8b, 10a, 10b.

⁸⁴¹ TS.MA.d. 2106, s. 7b.

⁸⁴² TS.MA.d. 2106, s. 8b.

tuğ dikildiği tarih olan 6 Nisan 1798’de Fetih Suresi okuyan hafızlara 160 kuruş in’am verilmiştir.⁸⁴³

Bunların dışında Vidin kuşatması kapsamında yapılan tamir ve inşa masraflarına bakıldığında, diğer kalelerde gözlemlenen büyük yekünlere ulaşmadığı gözlemlenmektedir. Ancak bu masraf kaleminin eldeki veriler ışığında analiz edilmesi bütünlüklü bir resmin ortaya konmasına olanak sağlayacaktır. Buna göre Serasker Hüseyin Paşa’nın ordusundaki hayvanlar için Mimar Ağa tarafından Aynalıkavak’ta yapılan ahırlar için Mimar Ağa’ya önce 5 bin kuruş⁸⁴⁴, esnaf ve amele için de 7.500 kuruş olmak üzere toplam 12.500 kuruş İrad-ı Cedid Hazinesi’nden ödenmiştir.⁸⁴⁵ Bunun yanı sıra Küçükçekmece’deki büyük köprünün tamiri için Mimar Halifesi aracılığıyla keşif masrafı için 2042 kuruş, amele ücreti ve diğer masraflar için de 2000 kuruş Hazine-i Amire’den ödenmiştir.⁸⁴⁶ Varna Kalesi’nin tamir masrafları Mimar Ağa’nın takdim ettiği keşif defterine göre 55.298 buçuk kuruş tutmuştur.⁸⁴⁷ Böylece ele aldığımız başlık altında yapılan tüm harcamaların sefer boyunca yapılan masraflara oranı yaklaşık %20 gibi bir seviyeye ulaştığı söylenebilir.

2.3.7.4. Nakliye Masrafları

Vidin kuşatması için orduya zahire ve mühimmat naklinin oldukça yoğun bir şekilde işlediğini söylemek mümkündür. Nakliye için hem karayolu hem de deniz yolu kullanılmıştır. Satın alınan gıda maddeleri, depolandıkları Rusçuk, İbrail, Silistre ve Zıştovi gibi iskelelerden kayık ve gemilerle Lom iskelesine nakledilmiştir. Rusçuk ve Zıştovi’den Lom’a zahire sevkiyatında zahirenin her kilesi 6’şar paradan nakledilmiştir. Gemilerle zahire sevkiyatında, zahire miktarının fazlalığından, gemi ücretlerinin karşılanmasında yaşanan sıkıntılardan ve hava muhalefetinden dolayı gecikmeler yaşanmıştır.⁸⁴⁸

⁸⁴³ TS.MA.d. 2106, s. 10a.

⁸⁴⁴ C. AS. 897/38594.

⁸⁴⁵ C. SM. 43/2153.

⁸⁴⁶ C. NF. 44/2199.

⁸⁴⁷ C. AS. 357/14770.

⁸⁴⁸ Örneğin, zahirenin satın alınması ve sevkiyatında görevli Paşacık Hüseyin Ağa Ekim 1798’de merkeze gönderdiği yazılarında bu sıkıntılardan bahsetmiştir. Gemi reislerine ve Rusçuk ahalisine borcu olduğunu, ahalinin her gün kendisine baskıda bulunduğunu, başka herhangi birinden akçe tedarikinin mümkün

Yük hayvanlarının bir kısmı kışlaklardan, bir kısmı ise satın alma veya kiralama yoluyla temin edilmiştir.⁸⁴⁹ Dolayısıyla sefer boyunca satın alınan ve kiralanen deve, katır, beygir, camus gibi yük hayvanlarının ve arabaların sayısı hayli fazladır. Kastamonu, Bolu, Konya, Niğde, Adana, Niğbolu, Kayseri, Akşehir, Kırşehir, Yenişehir, Aydın, Kütahya gibi bölgeler deve, katır ve camusun en fazla satın alındığı yerlerdir.⁸⁵⁰ Eflak ve Boğdan'dan da topçeken beygiri satın alınmıştır.⁸⁵¹ Satın alınan yük hayvanları gedikli mübaşirlere teslim edilerek İstanbul'a getirilmiş ve miri damgası vurularak Serasker Hüseyin Paşa'nın hizmetinde istihdam edilmişlerdir.⁸⁵²

Vidin'e sevkiyat sadece karadan yapılmamış, nehir ve deniz yolu kullanılarak zamandan tasarruf edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda gemi ve mavna gibi araçlar kiralanarak Karadeniz üzerinden Edirne ve Tuna aracılığı ile Varna'ya pek çok defa nakliyat gerçekleştirilmiştir.⁸⁵³ Gemilerle nakliyatta mühimmatın her kilesi için 7'şer para navul ücreti ödendiği anlaşılmaktadır. 6 aylığına istihdam edilen gemilerin 2 aylık navul ücreti peşin ödenmiştir. Geri kalan 4 aylık ücret ise Mustafa isimli gemi reisine her ay sonunda verilmiştir. Toplamda, 5 kıta geminin 6 aylık navul ücretleri için İrad-ı Cedid Hazinesinden 32 bin 655 kuruş ödenmiştir. Nisan ayında mühimmat nakli için gereken tüm ödemeler tamamlanmıştır.⁸⁵⁴ Bu bakımdan Vidin kuşatmasının nakliye masraflarını aylara göre değerlendirmek, kuşatmanın hazırlık ve sonraki safhalarındaki değişimi görmek açısından faydalı olacaktır.

---

olmadığını, bu sebeple zahire sevkiyatının devamı için külliyetli akçeye ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir. Bk. C. AS. 270/11195.

⁸⁴⁹ Örneğin, Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyetine 100 baş beygir Cebehâne-i Âmire mevcudundan karşılanmıştır.

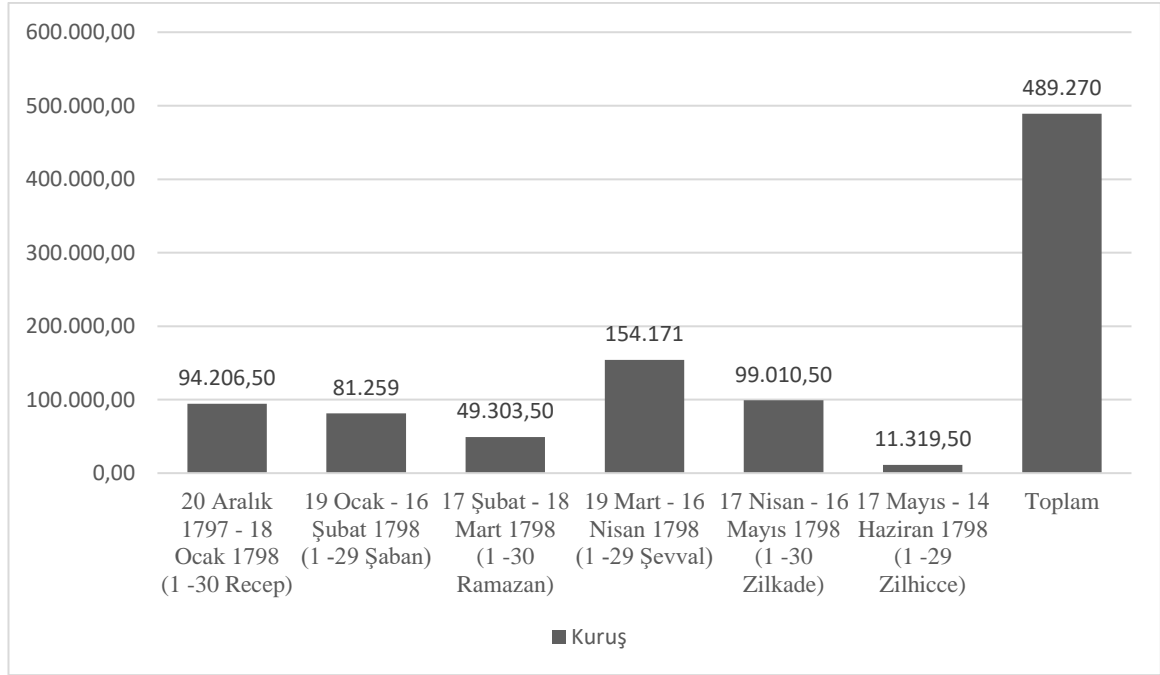
⁸⁵⁰ C. AS. 1145/50909, 620/26180, 649/27316, 427/17744, 1017/44556, 581/24461, 241/10145.

⁸⁵¹ C. AS. 661/27784.

⁸⁵² C. AS. 332/13739, 620/26180, 241/10145, 581/24461, 904/38968; C. DH. 27/13781.

⁸⁵³ C. BH. 227/10579; C. AS. 183/7927.

⁸⁵⁴ C. BH. 227/10579.

Grafik 7. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Nakliye Masrafları⁸⁵⁵

Elimizdeki 6 hesap defterinden yola çıkılarak yapılan bu analize göre, İrad-ı Cedid Hazinesinden ödenen sefer masraflarının 6 aylık periyodunda nakliye masraflarının en yoğun olduğu dönem 19 Mart- 16 Nisan aralığıdır. Bu dönem Vidin'e gönderilen ordunun hareket etmeden hemen evvel hazırlıkların iyice yoğunlaştığı ve İstanbul'dan hareket ettiği döneme tekabül etmektedir. Bu yoğunluğun esas sebeplerinden biri, Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyeti için satın alınan yük hayvanlarının, daha önce de bahsedildiği üzere ordunun hareketinden önce İstanbul'a gönderilmiş olmalarıdır.⁸⁵⁶ Dolayısıyla bu sırada çeşitli kazalardan İstanbul'a ve İstanbul'dan Edirne ve Vidin'e doğru trafiğin fazlasıyla yoğun olduğu söylenebilir. Ayrıca, mühimmatın ve zahirenin önemli bir kısmı İstanbul'dan hareket edilirken Serasker Hüseyin Paşa'nın beraberinde götürülmek üzere tertip edilmiştir. Diğer kısmı da ordunun ikinci toplanma noktası olan Edirne'de hazır bulundurulmuştur.⁸⁵⁷

Ordu Defterdarının kayıtlarına baktığımızda, grafikte yer almayan 14 Haziran'dan sonraki aylarda nakliye harcamalarının toplamda 50 bin kuruşa yakın olduğu tespit

⁸⁵⁵ TS.MA.d. 2113, H-29-07-1212, H-29-12-1212.

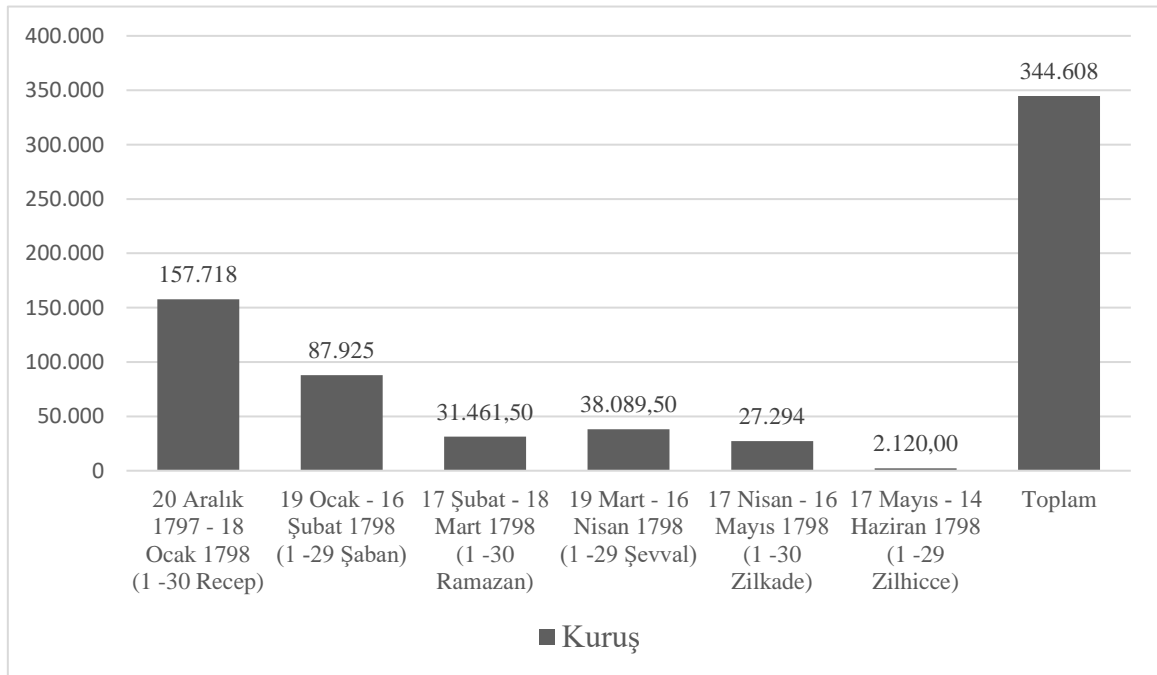
⁸⁵⁶ C. AS. 427/17744; C. DH. 176/8775.

⁸⁵⁷ Örnek için bkz. C. ZB. 7/335; C. DH. 27/13781.

edilmiştir.⁸⁵⁸ Önceki aylarla birleştirildiğinde, tüm kuşatma süreci boyunca nakliye için yapılan masrafın 550 bin kuruşa yakın olduğu söylenebilir. Bu da yaklaşık olarak %10-11 gibi bir orana tekabül etmektedir.

2.3.7.5. Silah ve Mühimmat Masrafları

Bu kategori altında genel olarak Vidin ordusunun ihtiyacı olan çeşitli harp levazımatı için yapılan harcamalar değerlendirilerek, bunun tüm sefer masrafları içerisindeki yeri ortaya konmaya çalışılacaktır. Daha önce de bahsedildiği üzere, Vidin kuşatması için yapılan silah ve mühimmat hazırlıkları oldukça kapsamlıdır. Başta Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyeti olmak üzere kuşatmaya katılan vali ve askerlerin muharebe ekipmanlarına külliyetli harcamalar yapılmıştır. Bu harcamalar hakkında birkaç söz söylemek için aylara göre dağılımını görmek faydalı olacaktır.

Grafik 8. Aylara Göre Vidin Kuşatması İçin Yapılan Silah ve Mühimmat Masrafları⁸⁵⁹

Yukarıdaki grafik verilerinin kaynağı olan hesap defterlerine göre silah ve mühimmat harcamalarının en yüksek olduğu dönem 20 Aralık 1797- 18 Ocak 1798 arasındır. Çünkü

⁸⁵⁸ Detaylar için bkz. D.BŞM.d 6649, s. 2, 3, 26, 27.

⁸⁵⁹ TS.MA.d. 2113, H-29-12-1212.

Vidin kuşatması için silah ve mühimmat hazırlıklarına bu dönemde başlanmış ve bu doğrultuda harcamalar artmıştır. Bu harcamalarda Serasker Hüseyin Paşa'nın maiyeti için yapılanlar öne çıkmaktadır. Top ve cebehane arabaları koşum takımı levazımı, çadır masrafları, obüs, havan ve humbara topları için kömür ücretleri, tüfek gibi harp aletlerine ödenen miktarlar ile diğer vezirlerin levazım ve teçhizat masrafları bu kapsamdadır.⁸⁶⁰ Ayrıca bu grafiğe yansıtmadığımız, Serasker Hüseyin Paşa'nın kendi harcamalarını kapsayan masraf defterine bakıldığında 32 adet piştov, 19 adet tüfek ve sair malzemeler için 16.745 kuruşun da bu dönemde ödendiği görülmektedir.⁸⁶¹

19 Ocak-16 Şubat arası dönemde yine Serasker takımı için yapılan harcamalar ağırlıktadır. Serasker takımı için cebehaneden alınan mühimmat; havan, obüs ve cebehane arabaları için satın alınan malzemelerle çadır masrafları bu dönemdedir.⁸⁶² Bunun haricinde Serasker Hüseyin Paşa tarafından yapılan harcamalara bakıldığında farklı günlerde kılıç, mızrak, piştov, bayrak sıırıkları ve kösele gibi malzemeler satın alındığı ve bunlar için toplamda 8.063,5 kuruş ödendiği kayıtlıdır.⁸⁶³

17 Mayıs- 14 Haziran arası dönemde hesap defterlerine yansıyan harcamaların bu denli düşük olması ilgi çekicidir. Harcamalardaki bu düşüşü Serasker Hüseyin Paşa'nın harcamalarının yer aldığı masraf defterinden ve Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından yapılan harcamaları içeren defterden de takip etmek mümkündür.⁸⁶⁴ Ordu defterdarının kayıtlarına bakıldığında, 14 Haziran sonrası dönemde silah ve mühimmat harcamaları yaklaşık olarak 100 bin kuruşun üzerindedir.⁸⁶⁵ Bu harcamaların yoğunlaştığı Muharrem ve Safer ayları, daha önce de anlatıldığı üzere Vidin kuşatmasının en hareketli dönemine tekabül etmektedir. Örnek vermek gerekirse, Serasker Hüseyin Paşa bu dönemde çok fazla barut ve top ihtiyacı duyulduğunu merkeze bildirmiştir. Hüseyin Paşa'nın talep ettiği külliyyetli barut için Rumeli ve Anadolu'dan rayiç fiyat ile güherçile satın alınmıştır. Barutun kantarının 40'ar kuruşa olursa 800, 50'şer kuruşa olursa 1000 kese nakit akçe

⁸⁶⁰ TS.MA.d. 2113, H-29-12-1212, s. 2.

⁸⁶¹ TS.MA.d. 2106, s. 5b, 6a.

⁸⁶² TS.MA.d. 2113, s. 2.

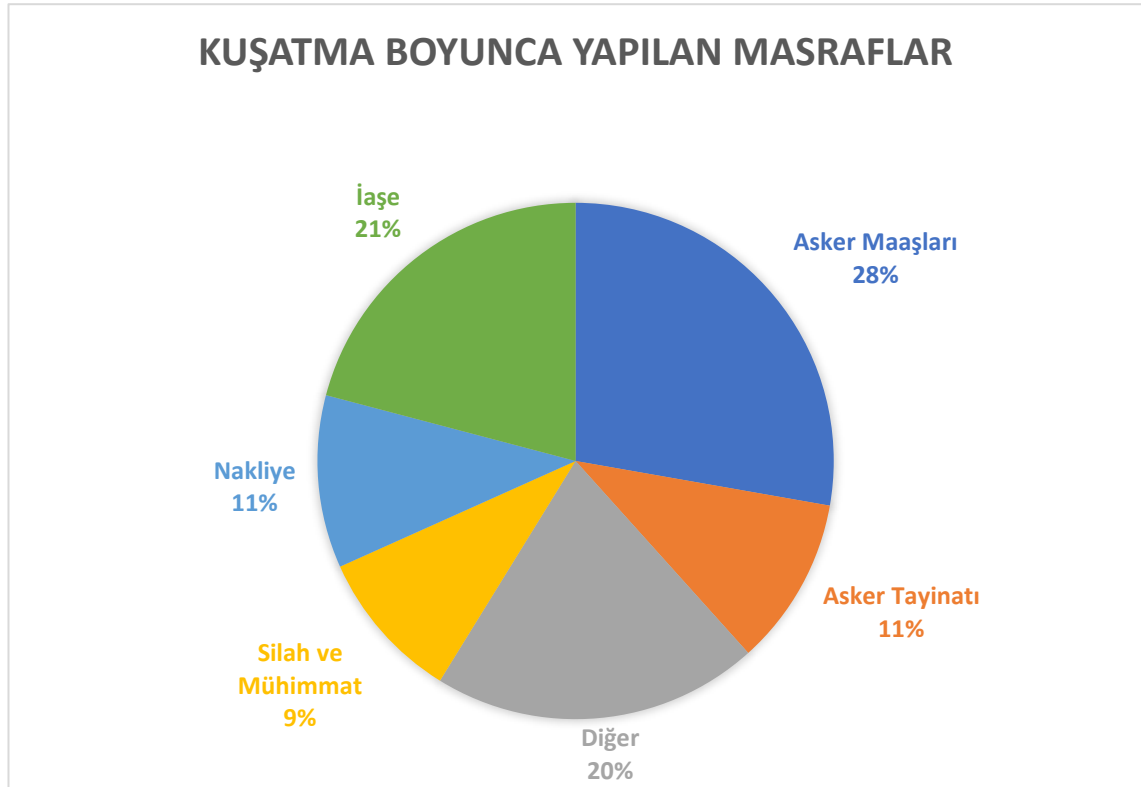
⁸⁶³ Detaylar için bkz. TS.MA.d. 2106, s. 7a, 7b, 8a.

⁸⁶⁴ Detaylar için bkz. TS.MA.d. 2106, s. 11b; D.BŞM.d. 6649 s. 2

⁸⁶⁵ Detaylar için bkz. D.BŞM.d. 6649, s. 2,3,25,26,27.

gerektiği kaydedilmiştir.⁸⁶⁶ Vidin'e kuşatma esnasında gönderilen diğer mühimmat ise büyük oranda Cebehane mevcudundan karşılanmıştır.⁸⁶⁷

Son olarak, Vidin kuşatması için yapılan bütün masrafların kategorilerine göre genel bir resmini ortaya koymak, kuşatmanın mali boyutunu anlamak açısından yararlı olacaktır.

Grafik 9. Vidin Kuşatması İçin Yapılan Tüm Masrafların Dağılımı⁸⁶⁸

Yukarıdaki grafik, temel aldığımız hesap defterleri, Serasker Hüseyin Paşa'nın masraf defteri ve Ordu Defterdarı Osman Ağa tarafından yapılan harcamaları içeren defterden, doğrudan yukarıda yazılı gider kalemlerine yönelik yapılan harcamaların toplamından oluşturulmuştur. Defterler içerisinde net olarak nereye harcandığı belli olmayan, örneğin *Karlı Ali Paşa*'ya gibi genel ifadeler grafiğe dahil edilmemiştir.

⁸⁶⁶ AE. SSLM. III. 134/8144.

⁸⁶⁷ D.BŞM.CBH.d.18519, s. 2.

⁸⁶⁸ TS.MA.d. 2113, H-29-12-1212; TS.MA.d. 2106; D.BŞM.d. 6649.

Grafikten anlaşılacağı üzere Vidin kuşatması kapsamında yapılan masraflar içinde en büyük pay asker maaşlarına aittir. Büyük çoğunluğunun ayanların komutası altındaki paralı askerlerin oluşturduğu bu kadar kalabalık bir orduda böyle bir sonuç şaşırtıcı değildir. Asker maaşları meselesi gerçekten de grafikte olduğu gibi Vidin kuşatmasına damgasını vurmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere gerek valilerin Serasker Hüseyin Paşa'ya gerekse Hüseyin Paşa'nın merkeze ilettiği raporlarda belki de en çok üzerinde durulan konu asker maaşlarıdır. Vezirler, *sekban ulûfeleri maddesinden düçâr* olduklarını sık sık belirterek, kendilerine bin bir güçlükte gönderilen paranın daha ulaştığı gün sekbanlara taksim edilerek tükendiğini söylemişlerdir.⁸⁶⁹ Sekbanların gecikmiş aylıkları ödenmedikçe vezirlere yaptıkları baskılar artmış, bunun sonucunda da ordularda düzensizlik ve disiplinsizlik olağan hale gelmiştir. Merkezden akçe talebinde bulunan valilerin genellikle en büyük gerekçesi, asker aylıklarının ödenip ihtilafa son verme arzusu olmuştur. Bu sebeple Vidin kuşatmasının büyük bir kısmına, kuşatmanın başarıyla sürdürülüp nihayete erdirilme isteğinden çok, paralı askerlerin maaşlarının ödenerek çıkan kargaşalara son verme çabası hâkim olmuştur denilebilir.

Pasta grafiğinde yer alan ancak yukarıda ayrı bir başlık ile anlatılmayan asker tayinat masrafları için de birkaç söz söylemek gerekmektedir. Asker tayinatları için yapılan masrafların, incelediğimiz tüm defterler içerisinde diğer gider kalemlerine nazaran daha belirsiz ifadelerle yer aldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla doğrudan asker tayinatlarına yönelik harcamaları tespit etmek hem güç hem de elde edilecek veriler sağlıklı olacaktır. Bunun yanı sıra, metin içerisinde bu konuya dair bilgiler zaten verilmiş olduğu için bu başlığa yer verilmemiştir. Grafikteki yüzdelik ise net olarak tespit edilebilen miktarların toplamıdır.

Vidin Kuşatması için Darphane-i Amire'den ve İrad-ı Cedid hazinesinden yapılan tüm harcamalar için yüzde yüz doğru bir veri ortaya koymak zordur. Ancak, ele aldığımız belgeler çerçevesinde 13 Aralık 1797-10 Ekim 1798 tarihleri arasında toplamda yaklaşık 8 milyon kuruştan fazla masrafın yapıldığını söyleyebiliriz. Bu rakamın Osmanlı Devleti'nin bir dış düşmana karşı yürüttüğü sefer masraflarına neredeyse denk olduğu söylenebilir. Bu durum merkezi hükümetin cihat ilan etmesiyle birlikte düşünüldüğünde

⁸⁶⁹ BOA, HAT. 51/2384, H-27-12-1212, 48/2313-A, 165/6856-A, 41/2077, H-22-02-1213.

ortaya gerçekten de ilginç bir tablo çıkmaktadır. Bu masraflara, Ekim 1798’de Serasker Hüseyin Paşa’ya gönderilmekte olan 70 kese hazinenin yolda eşkıyalar tarafından gasp edilmesi⁸⁷⁰ de eklendiğinde bu harcamaların devleti soktuğu zor durum tahmin edilebilmektedir. Yani, Mütercim Asım Efendi’nin de dediği gibi: “...*Devlet-i ‘aliyye’ye mesârif-i bî-şümârı hâvî bir Vidin seferi bedîdâr oldu.*”⁸⁷¹

---

⁸⁷⁰ 50 kese ordu masrafları için, 20 kese de topçu mevacibi için toplam 70 kese hazine, Kaz Ovası adlı yerde 40 adet süvari eşkıya tarafından çalınmıştır. Hazineyi göndermekle görevli Serasker Hüseyin Paşa’nın tatarı Hüseyin 7 yerinden kurşunlanmış ve 2 yerinden bıçaklanmıştır. Tatar Hüseyin bir gün boyunca o mahalde kalmış, olay duyulduğunda yakınları gelip onu götürmüştür. C. ZB. 49/2406.

⁸⁷¹ Mütercim Asım Efendi, *a.g.e.*, s. 704.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda taşra ileri gelenlerinin yükselişi, ilk sinyallerinin XVI. yüzyıl sonlarında verildiği birtakım mali, sosyal ve siyasi dönüşümlerin ortak sonucuydu. Başta savaşların getirdiği ağır mali yükler sebebiyle toprak tasarruf sisteminde yaşanan köklü değişimler, beraberinde pek çok idari ve askeri değişimleri de getirmiştir. Vergi toplama ve arazi kullanım sisteminin iltizama, iltizamın özel mülkiyet olarak büyük çiftliklere doğru evrilmesi yeni bir sosyal tabakanın gelişmesine yol açmıştır. En azından XVI. yüzyıldan beri var oldukları bilinen ayanlar, bu gelişmeler sayesinde XVII. ve XVIII. yüzyıllarda vilayet temsilcileri olarak sivrilmişlerdir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise siyasi ve mali hayatta Enderun kökenli devlet memurlarından çok daha baskın hale gelmişlerdir.

Askeri alanda ise ayanlar dönemin sosyo-ekonomik koşullarının bir neticesi olan paralı askerleri kendi kapı halklarına dahil ederek kişisel ordulara sahip olmaya başlamışlardır. Hem yönetimleri altındaki bölgeleri eşkıyalardan muhafaza ederek iç güvenliği sağlamış hem de aynı eşkıyaları savaş zamanında istihdam ederek merkezi orduya yardım etmişlerdir. Böylece kendilerine “kapı” arayan köylü kökenli gruplar üzerinden merkezi hükümete karşı prestij kazanırken aynı zamanda hükümet aleyhine nüfuz sahalarını genişletebilmişlerdir. İstihdam edildikleri vakit paralı asker konumuna gelen söz konusu eşkıya grupları ise zamanla hem merkezi ordunun hem de ayan ordularının temel unsuru haline gelmiştir. Serasker Hüseyin Paşa'nın, Vidin ordusundaki *dininden vazgeçer, bir akçe aylığından geçmezler* diye nitelediği sekbanlar aslında tam olarak o dönemin paralı askerlerinin özeti gibidir.

Pazvantoğlu Osman ve isyanı, işte böyle bir süreçten gelerek uzun bir müddet merkezi hükümetin esas gündemini oluşturmuştu. XVIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Pazvantoğlu meselesi, merkezi hükümetin Balkanlardaki en ciddi problemi haline gelmişti. Pazvantoğlu'nun bu kadar büyük bir krize dönüşmesinde onun Vidin'deki faaliyetleri, ahali ve tüccarlarla arasında kurduğu bağlar, ülke dışındaki irtibatları ve Vidin'in stratejik konumu etkili olmuştu. Pazvantoğlu, merkezi hükümetin kendisi hakkında çıkardığı her idam fermanından Vidin ahalisinin desteğiyle kurtulabilmiştir.

Beraberindeki Avrupalı uzmanlar sayesinde zaten çetin bir kale olan Vidin Kalesi'ni büsbütün tahkim ettirebilmiştir. Bütün bu avantajlardan faydalanarak oluşturduğu sistemle Vidin'de tek otorite haline gelmiştir. Merkezi hükümetin görevlendirdiği hiçbir devlet adamı onun bölgedeki faaliyetlerine engel olamamıştır. Pazvantoğlu'yla baş edebilenler, yine kendisi gibi merkezi hükümet aleyhine nüfuz sahalalarını genişleten ve Pazvantoğlu'nun yayılmacı hareketleri tarafından bir şekilde tehdit edilen diğer güç odakları olmuştur. 1798'de Serasker Hüseyin Paşa komutasında Pazvantoğlu'nun üzerine yürüyen Osmanlı ordusunun neredeyse tamamı bu iktidar sahiplerinden oluşmaktaydı. Dolayısıyla her biri kendi kişisel hesapları doğrultusunda hareket eden bu ayan-valiler, Serasker Hüseyin Paşa'nın liderliğinde ortak bir hedef için birleşmemişlerdir. Nitekim bir süre sonra, bölgelerinden uzun zamandır uzak kalmalarının ve Pazvantoğlu'ndan sonra sıranın kendilerine gelme düşüncesinin verdiği endişeyle kuşatmayı terk etmişlerdir. Vidin'deki başarısızlığın temel sebeplerinin bu saydığımız sebepler üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayanların bu durumu istihdamları altındaki paralı askerler üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla kuşatma ordusu; tek muharebe motivasyonu daha fazla para almak olan, orduda bulunma sebepleri işverenlerinin/ayanların çıkarlarına göre çeşitlilik arz eden neferlerin mozaiği gibiydi. Nitekim kuşatmanın erken tarihlerinden itibaren en çok sıkıntı çekilen husus ordunun disiplinsizliği üzerine olmuştur.

Tüm bu şartlar ve Vidin Kalesi'nin sahip olduğu fiziksel ve stratejik özellikler, Pazvantoğlu'nun sayısı 80 binin üzerinde olan ve 55 kıta topun başı çektiği mükemmel serasker takımıyla üzerine gelen kuşatma ordusuna karşı direnebilmesini mümkün kılmıştır. Öyle ki bu hazırlıklar, Osmanlı hükümetini Rusları ve Avusturyalıları üzerlerine alınmamaları konusunda ikna etmek durumunda bile bırakmıştı. Bunun yanı sıra, tüm sefer boyunca 8 milyon kuruş civarında tutan masraflar, Fransa'nın işgaline uğrayan Mısır'a kanalize edilecek olan Osmanlı maliyesini ciddi anlamda zora sokmuştu. Bu bağlamda Vidin kuşatması, merkezi hükümetin o tarihe kadar bir iç isyanı bastırmaya yönelik giriştiği en kapsamlı harekât olmuştur. Buna rağmen sefer sırasında çoğunluğu paralı askerlerin oluşturduğu ordu yeteri kadar ikmal edilememiş ve asker maaşları düzenli ödenememiştir. Yapılan tüm masraf ve hazırlıklar olumlu bir netice vermeden

kuşatma sona ermiştir. Bu durum, Vidin'deki vaziyetin Osmanlı hükümetinin kontrol kapasitesinin ötesinde olduğunu göstermiştir.

Pazvantoğlu'nun itaat altına alınamaması, ayanların o dönemde Osmanlı toprakları üzerindeki hakimiyetinin olağanüstü boyutlarını göstermiş ve merkezi otoriteyle aralarındaki güç dengelerini kendi lehlerine olarak bariz bir biçimde etkilemiştir. Vidin kuşatmasından sonraki süreçte ayanların merkeze karşı muhalefetlerinin daha açık bir hale gelmesi de bunun kanıtıdır.

KAYNAKÇA

ARŞİV VESİKALARI

Harita (HRT.)

Hrt. No. 260.

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

8/293.127/5251, 51/2399, 73/3053, 55/ 2550, 43/2191, 209/55, 1410/57330, 43/2191, 71/2998, 602/25357, 225/12538, 14/680, 1404/56830, 219/12102, 222/12427, 226/12581, 177/7820, 223/ 12477, 64/ 2777, 73/ 3054, 48/2309, 63/2762, 266/15482, 51/2382, 138/5715, 41/2092, 1336/52111, 142/5900, 138/7515, 47/ 2288, 209/11152, 64/2784, 53/2480, 48/2309, 70/ 2943, 220/12231, 64/2783, 43/2191, 1412/57537, 221/12270, 78/3217, 51/2384, 1412/57560, 62/2740, 46/2253, 116/4674, 136/5589, 47/2288, 116/4674, 60/2672, 47/2288, 42/2131, 45/2230, 73/3053, 42/2158, 78/3217, 48/2314, 219/12077, 220/12228, 51/2378, 62/2749, 62/2749, 51/2378, 60/2667, 45/2230, 61/2696, 55/2550, 51/2378, 51/ 2399, 48/ 2313, 48/2314, 78/3217, 70/ 2943, 60/2666, 41/2092, 158/6605, 52/2424, 105/4121, 70/2949, 1471/49, 43/2185, 42/2126, 43/2185, 41/ 2108, 41/ 2097, 267/ 15554, 220/12258, 48/2314, 165/ 6856, 51/2384, 48/2314, 78/3217, 165/6856, 39/1992, 62/2749, 48/2313, 163/7192, 51/2384, 73/3039, 1410/57261, 1410/ 57266, 48/ 2314, 43/219, 42/ 2158, 70/2943, 78/3217, 78/3217-G, 78/ 3217-E, 78/ 3217, 43/2191-D, 41/2077, 165/6856-A, 208/11051, 78/ 3217, 1410/57261, 1410/57266, 208/111051, 220/12248, 1410/57261, 42/ 2158, 78/3217, 51/2384, 48/2313-A, 165/6856-A, 41/2077

Ali Emiri Tasnifi

AE. SMST. III

154/11417

AE. SSLM. III.

101/6121, 4/192, 4/193, 4/194, 4/195, 226/13221, 356/20429, 356/20435, 359/20577, 362/20723, 362/20737, 362/20738, 364/20791, 364/20792, 391/22634, 391/22635, 391/22644, 242/14091, 55/3271, 104/6303, 342/19765, 245/14254, 164/9842, 164/9841,

163/9804, 104/ 6306, 391/22643, 391/22642, 188/11345, 247/14344, 167/9991, 144/8721, 210/12411, 407/23431, 236/13735, 312/18171, 3/116, 219/12821, 323/18773, 323/18774, 101/6102, 101/6103, 107/6514, 323/18772, 325/18846, 270/15589, 164/9840, 169/10054, 138/8329, 36/2091, 138/329, 342/19734, 134/8144, 301/17604,

AE. SABH.I

367/25642, 3/277

Cevdet Tasnifi

Cevdet Bahriye (C. BH.)

181/8507, 120/5829, 102/4913, 8/356, 54/2564, 244/11318, 4/166, 217/10110, 216/10068, 227/10579, 184/8679, 217/10110, 4/166, 168/7946, 54/2564, 89/4264, 6/258, 227/10579

Cevdet Dahiliye (C. DH.)

314/15693, 340/16960, 20/980, 7/319, 217/10838, 328/16372, 210/10467, 17/846, 27/13781, 176/ 8775, 43/2133, 67/3347, 176/8775

Cevdet Askeriye (C.AS.)

916/39561, 1014/44428, 82/3850, 880/37804, 372/15382, 221/9418, 69/3245, 234/9894, 107/4814, 753/31715, 624/26337, 430/17899, 818/34756, 134/5951, 996/43553, 204/8761, 661/27784, 383/15854, 27/1238, 166/7298, 409/16906, 63/32200, 229/9735, 182/7904, 56/ 2754, 221/ 9417, 128/5703, 970/42226, 587/24735, 466/19429, 380/15703, 737/30902, 1019/44679, 164/7217, 234/9893, 996/43532, 187/8064, 1026/45017, 907/39133, 964/41970, 1045/45905, 362/14988, 106/4761, 1032/45303, 332/13739, 422/17499, 31/1419, 864/37043, 133/5906, 357/14770, 1099/48522, 897/38594, 1017/44556, 565/23705, 1037/45523, 904/38968, 620/26180, 649/27316, 422/10145, 427/17744, 1145/50909, 241/10145, 294/12193, 272/11271, 134/5988, 777/32908, 1040/45649, 858/36738, 977/42583, 904/38956, 948/41134, 187/8071, 603/25408, 969/42176, 379/15680, 108/4858, 270/11195, 1040/45650, 966/42040, 807/34266, 836/35647, 224/9513, 1096/48406, 986/43034, 336/19429, 88/4067, 431/17902, 343/14239, 1078/47525, 800/33912, 34/1540, 979/42662, 88/4070, 86/4014,

1066/46920, 277/11500, 605/25509, 94/4299, 503/21030, 103/4696, 248/10387,
766/32373, 31/1436, 163/7192, 1178/52483, 534/22347, 581/24461, 183/7927

Cevdet Zabtiye (C. ZB.)

38/1878, 54/2652, 20/965, 9/417, 7/335, 56/2782, 7/302, 49/2406

Cevdet Sıhhiye (C.SH.)

11/520, 16/787, 12/597

Cevdet Nafia (C.NF.)

44/2199, 10/491, 28/1375, 4/166

Cevdet Saray (C.SM.)

43/2153

Cevdet İktisat (C.İKTS.)

57/217

Cevdet Maliye (C.ML.)

48/2214, 662/27089, 553/22764

Cevdet Hariciye (C.HR.)

57/2813

Kamil Kepeci Defterleri (KK.d.)

14, 2960.

Bab-1 Defteri

Bab-1 Defteri Mevkufat Kalem Defterleri (D.MKF.d.) 31107, 31114, 31116

Bab-1 Defteri Ganem Mukataası Defterleri (D.GNK.d.) 24064

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalem Peksimet Eminliği Defterleri (D.BŞM. PKE.d.)
12340

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalem Kassabbaşı Defterleri (D.BŞM.KSB.d.) 12092

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Cebehane-i Amire Eminliği Defterleri (D. BŞM. CBH. d.) 18517, 18519

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.) 6703, 6649

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi Vidin Hazinesi Defterleri (D.BŞM.VDH. d.) 17091

Maliyeden Müdevver (MAD)

4682

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.) 475/27, 746/23, 475/25, 475/26, 524/38, 755/12, 509/50, 509/57, 509/55, 855/ 57, 509/53, 1164/29, 475/28

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.) 2106, 5740, 746/23, 2113

KAYNAK ESERLER

Ahmed Cevdet Paşa. *Târîh-i Cevdet VI*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1275.

Antonie Olivier. *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*. İstanbul: Köprü Kitap, 2016.

Arapyan, Kalost. *Rusçuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*. (çev. Esat Uras) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943.

Câbî Ömer Efendi- *Câbî Tarihi I*. (haz. Mehmet Ali Beyhan) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

F. C. Poqueville. *Travels In The Morea, Albania, And Other PArts Of The Ottoman Empire To Constantinople: During The Years 1798, 1799, 1800, and 1801*. London: Richard Phillips, 1806.

Mütercim Ahmed Âsım Efendi. *Âsım Efendi Tarihi 1. Cilt*. (haz. Ziya Yılmaz) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

Vraça'lı Sofroni. *Osmanlı'da Bir Papaz Günahkâr Sofroni'nin Çileli Hayat Hikâyesi 1739-1813*. (çev. Aziz Nazmi Şakir-Taş) İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

Yakichitch, Grégoire (Grgur Jakšić). “Documents et Mémoires: Notes sur Passvan-oglou, 1758-1807”, *La Revue slave V I*, 1906, s. 261-279, 418-429; *La Revue slave V II*, 1906, s. 139-144, 436-488; *La Revue slave V III*, 1907, s. 138-144, 278-288.

ARAŞTIRMA İNCELEME ESERLERİ

Agoston, Gabor. *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*. (çev. M. Fatih Çalışır) İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Akdağ, Mustafa. “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839.” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1963, s. 51-61.

Aksan, Virginia H. “Feeding The Ottoman Troops On The Danube, 1768-1774.” *War & Society*, 1995, s. 1-14.

—. “Whatever Happened To The Janissaries? Mobilization For The 1768-1774 Russo-Ottoman War.” *War in History*, 1998, s. 23-36.

—. *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*. (çev. Gül Çağalı Güven) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Anscombe, Frederick. “Albanians and "Mountain Bandits"”. (ed. Andras Hamori, Bernard Lewis) *The Ottoman Balkans, 1750-1830*, Princeton: Markuswiener Publishers, 2006, s. 87-113.

Aydın, Mahir. *Vidin Kalesi Tuna Boyu'ndaki İnci*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.

Barkey, Karen. *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (çev. Zeynep Altok) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

Başer, Alper. *Gümölcine Ayanı Tokatçıklı Süleyman ile Ferecik Ayanı Ali Molla'nın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Cezar, Mustafa. *Osmanlı Tarihinde Leventler*. İstanbul: Çelikkilt Matbaası, 1965.

—. *Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt V*. İstanbul: Güven Basımevi, 1971.

Cezar, Yavuz. *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986.

Demlikoğlu, Uğur. "H. 1142 (M. 1729- 1730) Tarihli Büyük Kale Defterine Göre Hemedan Kalesi Piyade ve Süvari Levendleri." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, s. 283-296.

Eren, A. Cevat. "Pazvand-oğlu Osman". *M.E.B. İslam Ansiklopedisi C. IX*, 1964, s. 532-534.

Ergenç, Özer. "Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve A'yan Üzerine Bazı Bilgiler". *Osmanlı Araştırmaları III*, 1982, s. 105-113.

Göyünç Nejad. "Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, 1952, İstanbul, s. 35-50.

Gradeva, Rossitsa. "Osman Pazvantoglu Of Vidin: Between Old And New." (ed. Bernard Lewis, Andras Hamori) *The Ottoman Balkans, 1750-1830*, Princeton: Markuswiener Publishers, 2005. s. 115-161.

—. "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries." *Proceedings of the British Academy*, 2009, s. 331-351.

Günergün, Feza. "Eski Fransız ve Metre Osmanlı Ölçü ve Tartılarının Sistemlerindeki Eşdeğerleri: İlk Karşılaştırmalar ve Çevirme Cetvelleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 1998, s. 23-68.

Güran, Tevfik. "Zahire Nezareti ve İstanbul'un İaşesindeki Rolü", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt 6*, İstanbul: İSAM, 2015, s. 63-67.

Hezarfen, Ahmet. *Rumeli ve Anadolu Eşkıyası 2*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.

İnalçık, Halil. "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration." *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, 1977, s. 27-52.

Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi Cilt V*. (çev. Nilüfer Epçeli) İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.

Karal, Enver Ziya. *Selim III.ün Hatt-ı Hümayunları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1942.

Karasu, Hamit. *Osmanlı Devleti'nde Ayanlık: Kayseri Sancağı Örneği (1730-1774)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

—. *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ayanların Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Kayapınar, Ayşe. “İki Balkan Şehri Tırnova ve Vidin’de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna).” *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. II, sayı IX, 2004, s. 117-141.

Küçüköğlü, Lütfiye Sevinç. *Power Politics In Ottoman Provincial Administration: A Case Study Of Gürcü Osman Pasha (1789-1807)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2019.

McGowan, Bruce. “Ayanlar Çağı, 1699-1812”. (ed. Halil İnalcık, Donald Quartaert) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 2*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006, s. 761-867.

Nagata, Yuzo. *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999.

Öner, Saadet. *İsveç Devlet Arşivi'nde Mahfûz İ.M.D'ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1983.

Özkılınç, Ahmed, Coşkun, Ali, Sivridağ, Ali. *Osmanlı Yer Adları: I Rumeli Eyaleti (1514-1550)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü c. 1-2*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Sadat, Deena R. “Rumeli Ayanları: The Eighteenth Century.” *Journal Of Modern History*, 1972, s. 346-363.

—. “Âyân and Ağa: The Transformation of the Bektashi Corps in the Eighteenth Century.” *Muslim World*, C. LXIII, 1973, s. 206-219.

Salzmann, Ariel. “İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Ayanlar.” *Osmanlı Ansiklopedisi Cilt III*, 1999, s. 227-235.

Sarikaya, Hüseyin. *Ahmed Vâsîf Efendi Ve Mehâsinü'l-Âsâr Ve Hakâ'İku'l-Ahbâr 'I 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Selçuk, Hava. *Tuna Boyunda Bir Osmanlı Kenti Vidin XIX. Yüzyıl*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.

Shaw, Stanford. *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*. (çev. Hür Güldü) İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

Skotis, Dennis N. “From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise to Power of Ali of Tepelen, 1750-1784.” *International Journal of Middle East Studies*, vol. 2, 1971, s. 219-244.

Süreyya, Mehmed. *Sicil-i Osmanî c. 5*. (haz. Nuri Akbayar) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Şahin, Canay. *The Rise and Fall of an Ayân Family In Eighteenth Century Anatolia: The Caniklizâdes (1737-1808)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2003.

Toprak, Seydi Vakkas. *Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Tuğluca, Murat. “1683-1699 Savaşlarında Nefir-i Âmm Halkı.” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 40, 2016, s. 87-110.

Uyar, Mesut, Erickson, Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2017.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1942.

—. “Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi.” *Belleten*, 1973, c. XXXVII, s. 607-662.

—. “Çapan Oğulları.” *Belleten*, 1974, c. XXXVIII, s. 215-261.

—. “Vezir Hakkı Mehmed Paşa (1747-1811).” *Türkiyat Mecmuası*, 2010, c. VI, s. 177-285.

Üstün, Kadir. *The New Order And Its Enemies: Opposition To Military Reform In The Ottoman Empire 1789-1807*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) New York: Columbia University, 2013.

Üstündağ, Nagehan. “Osmanlı'da "Şehir" ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayarılar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18.Yüzyıl).” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, sayı II, 2005, s. 149-168.

—. *Power Politics In The Ottoman Balkan Provinces: A Case Study Of Pazvandoğlu Osman*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2006.

—. *XVIII. Yüzyılda Vidin Şehrinin Sosyo-Ekonomik Panoroması (1790-1808)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Yaycıoğlu, Ali. *The Provincial Challenge: Regionalism, Crisis, And Integration in The Late Ottoman Empire (1792-1812)*. Cambridge: Harvard University, 2008.

—. *Partners of The Empire The Crisis Of The Ottoman Order in The Age Of Revolutions*. California: Stanford University Press, 2016.

Yeşil, Fatih. *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

Yıldız, Aysel. *Crisis And Rebellion in the Ottoman Empire The Downfall of a Sultan in the Age of Revolution*, New York: I.B. Tauris, 2017.

Yıldız, Hakan. *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi 'nde Organizasyon ve Lojistik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Zens, Robert W. "Pasvaoglu Osman Paşa And the Paşalık of Belgrade, 1791-1807." *International Journal of Turkish Studies*, 2002, s. 89-104.

—. *The Ayanlık And Pasvanoglu Osman Pasa Of Vidin In The Age Of Ottoman Social Change 1791-1815*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Madison: University Of Wisconsin-Madison, 2004.

Zinkeisen, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. VII*. (çev. Nilüfer Epçeli) İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

Bairaktarevic, F. "Paswan-oglu". *Encyclopedia of Islam*, 1995, c. VIII, s. 284-285.

Beydili, Kemal. "Tepedelenli Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. XXXVI, s. 398-399.

—. "Tirsiniklioğlu İsmâil Ağa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. XLI, s. 204-205.

—. "Pazvandoğlu Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. XXXIV, s. 208-210.

Bostan, İdris. "Narda". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. XXXII, s. 385-387.

Çelik, Şenol. "Beldar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020, c. Ek-I, s. 179-181.

Çürük, Cenap. "Çadır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 162-164.

Emecen, Feridun. "Atıyye-i Seniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, s. 64.

Genç, Mehmet. "İltizam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. XXII, s. 154-158.

Karaca, Filiz. "İn'âm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. XXII, s. 259-260.

Kiel, Machiel. "Vidin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. XLIII, s. 103-106.

Mert, Özcan. "Âyan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, s. 195-198.

—. "Canikli Hacı Ali Paşa Alesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VII, s. 151-154.

—. "Çapanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 221-224.

Nagata, Yuzo. "Karaosmanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. XXIV, s. 468-470.

Özcan, Abdülkadir. "Lağımçı Ocağı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, c. XXVII, s. 49-50.

İNTERNET KAYNAKLARI

Google. *Google Maps*. Erişim 17 Ocak 2023. <https://www.google.com/maps>

EK 1: ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24/01/2023

Tez Başlığı: 1797-1798 Vücut Kuşatmasında Seferberlik ve Lojistik

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24/01/2023

Adı Soyadı: Betül Karatay

Öğrenci No: N20137782

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Fatih Yeşil

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT

Date: 24/01/2023

Thesis Title: Mobilization and Logistics in the Siege of Vidin 1797-1798

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

24/01/2023

Name Surname: Betül Karatay
Student No: N20137782
Department: History
Program: History
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Fatih Yeşil

EK 2: ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24/01/2023

Tez Başlığı : 1797-1798 Vidin Kuşatmasında Seferberlik ve Lojistik

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 187 sayfalık kısmına ilişkin, 23/01/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24/01/2023

Adı Soyadı: Betül Karatay
Öğrenci No: N20137782
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

_____
Prof. Dr. Fatih Yeşil

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 24/01/2023

Thesis Title : Mobilization and Logistics in the Siege of Vidin 1797-1798

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 23/01/2023 for the total of 187 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 7 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

24/01/2023

Name Surname: Betül Karatay
Student No: N20137782
Department: History
Program: History

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

_____
Prof. Dr. Fatih Yeşil